

Tatabánya az első világháborúban

Tatabánya az első világháborúban

Tatabánya az első világháborúban

Tatabánya Megyei Jogú Város Levéltára,

Tatabánya, 2019

Tatabánya az első világháborúban

Tatabányai Levéltári Kiadványok 18.

Sorozatszerkesztő: Dr. B. Stenge Csaba

Szerkesztette: Dr. B. Stenge Csaba

Lektorálta: B. Stenge Csaba (1. és 2. tanulmány, 5. forrásközlés)
Kiss Vendel (3., 4. és 6. tanulmány)

ISSN: 2560-0524

ISBN: 978-963-89081-5-5

A kötet megjelenését támogatta:

Kiadja:

Tatabánya Megyei Jogú Város Levéltára

Felelős kiadó: Dr. B. Stenge Csaba, igazgató

Borítófotó: A Tatabánya-Óvárosban (Ótelepen) található első világháborús emlékmű, melyet a kor neves szobrásza, Ligeti Miklós készített. 1926. szeptember 5-én adták át, az avatáson József főherceg is részt vett. Eredetileg 64 nevet tartalmazott, a mai állapotában 60 név van rá felvéve. A homokkő névtáblák erodálása miatt az emlékmű 2006-os felújításkor a nehezen olvasható, súlyosan sérült névtáblákról már csak négyvel kevesebb nevet tudtak rekonstruálni (ezek között is van hibás). Az emlékmű felújítás utáni új átadására és újraszentalására 2006. június 6-án került sor. (B. Stenge Csaba fotója, 2019. június 17.)

Készült:

150 példányban, B/5 méretben, az ALFADAT-Press Nyomdaipari Kft-ben, Tatabányán

Felelős vezető: Sashalmi Péter, ügyvezető igazgató

Tartalomjegyzék

Előszó.....	7
Az első 20 esztendő – A Magyar Általános Kőszénbánya Rt. története a tatabányai bányanyitástól az első világháború végéig 1896–1918.....	9
Népfelkelő bányász alakulatok Tatabányán a MÁK Rt.-nél az első világháborúban	21
Statárium Tatabányán 1917 májusában.....	37
Tatabánya mint hátország – Az elődközségek mindennapjai az első világháborúban	49
Felsőgallai közigazgatási iktatókönyvek első világháborúhoz köthető bejegyzései 1914–1918.....	95
Tatabánya hősi halottai az első világháborúban.....	157

Előszó

A magyarság számára oly tragikus első világháború, és az azt követő trianoni békediktátum centenáriuma emlékezve jelentetjük meg ezt a kötetet, melyet a levéltár jelenlegi, illetve részben korábbi munkatársai készítettek. A téma szakirodalmának felhasználása mellett széleskörű forrásfeltáró munka eredménye a kiadvány. Tatabánya Megyei Jogú Város Levéltára saját iratai mellett a kötet elkészítéséhez felhasználásra került öt másik levéltár iratanyaga is, köztük két határainkon túli (Budapest Főváros Levéltára, az MNL Országos Levéltára és a HM HIM Hadtörténelmi Levéltár mellett a Nyitrai Állami Levéltár Nyitraivánci Levéltára és a bécsi Kriegsarchiv iratai). Természetesen – bár ezt szükségtelennek tartottuk állandóan hangsúlyozni – a kötetben szereplő adatok Tatabánya elődközségeire vonatkoznak, hiszen maga a város csak 1947-ben jött létre a négy elődközség egyesülésével.

Az Osztrák-Magyar Monarchia és a történelmi Magyarország széthullása, az új, Magyarországra kényszerített határok lezárása Tatabányán is jelentős változásokat hozott. Az ország általános nehézségein túl a helyi fő munkáltató, a Magyar Általános Kőszénbánya Részvénytársulat (MÁK Rt.) munkavállalóinak heterogén mivolta is megváltozott, és a trianoni békediktátumot követően immár nem az Osztrák-Magyar Monarchia egészéből, hanem csak a trianoni határok mögül – illetve a trianoni határok mögé menekülő, elcsatolt területről érkező magyarok és részben németek közül – érkeztek az új munkavállalók a folyamatosan bővülő termelés munkaerő-szükségletének kielégítésére.

A kiadvány megjelentetését a 2014-2020-ig terjedő centenáriumi időszak vége felé időzítettük. Ennek fő oka, hogy a 2018 őszére ígért első világháborús katonai veszteségi adatbázis nyilvánosságra hozatalát szeretnénk volna megvárni, és annak adatait is felhasználni (erre azonban sajnos 2019 nyaráig nem került sor – lásd erről részleteiben az első világháború tatabányai hősi halottairól szóló tanulmányt).

A kötet első tanulmányát Macher Péter kollégánk jegyzi, ez a Magyar Általános Kőszénbánya Rt. első húsz évének történetét mutatja be a tatabányai bányanyitástól az első világháború végéig.

A második tanulmányt korábbi kollégánk, Bognár István írta, aki egy fontos, kevésbé ismert és feldolgozott témát kutatott. Tanulmányában az első világháború idején Tatabányán felállított népfelkelő bányászalakulatok történetét dolgozta fel javarészt a HM HIM Hadtörténelmi Levéltár vonatkozó iratai alapján.

A kötet harmadik tanulmánya részben forrásközlés, ez az első nagy, 1917 májusi tatabányai bányászsztrájk eseményeit mutatja be, melynek során statárium kihirdetésére is sor került, és halálos ítéleteket is hoztak (melyeket azonban nem hajtottak végre). A tanulmány második része a forrásközlés, itt egy Nyitraiváncán, alispáni iratok között ezzel kapcsolatosan fellelt, eddig publikálatlan részletes jelentés kerül leközlésre.

Az ezt követő kétszerzős, széles forrásbázison alapuló tanulmány Tatabánya elődközségeinek életét, mindennapjait mutatja be az első világháború idején. A tanulmány – a téma szakirodalmának feldolgozásán túl – leginkább a helyben fennmaradt levéltári iratokra, illetve a Nyitrai Állami Levéltárban megtalálható alispáni jelentésekre támaszkodva mutatja be az elődközségek életét a tárgyidőszakban.

A kötet következő publikációja egy forrásközlés, melyet Somogyi Csilla kolléganőnk állított össze. Ez az 1914 és 1918 közötti időszak felsőgallai közigazgatási iktatókönyveinek első világháborúhoz köthető témájú iratait listázza (sajnos maguk az iratok a második világháborús nagymérvű iratpusztulás miatt nem maradtak fenn, ahogy az 1917-es iktatókönyv sem).

Az utolsó, töredékessége ellenére is hatalmas forrásbázison alapuló tanulmány Tatabánya hősi halottait mutatja be az első világháborúban a részletes bevezető tanulmányrészét követően egy 350 nevet tartalmazó táblázatban (a bevezető további 37 olyan nevet is tartalmaz, akiről nem sikerült további értékelhető információt gyűjteni, ezért nem kerültek bele a táblázatba). Ez a társadalomtörténeti szempontból jelentős adatbázis is fontos forrásul szolgálhat, kiegészítője lehet a jövő Tatabánya történetével kapcsolatos kutatásainak.

A kiadvány szövegében előforduló kifejezéseket, keresztneveket egységesen a mai helyesírásnak megfelelő alakban használtuk, nem a korabeli nyelvben alkalmazottként (pl. népfelkelő, nem népfölkelő, illetve Ferenc, nem Ferencz).

Ezúton is köszönjük a Nemzeti Kulturális Alapnak a kiadvány megjelentetéséhez nyújtott támogatását, valamint különösképpen a Nyitrai Állami Levéltár Nyitraivánkai Levéltárában, illetve a HM HIM Hadtörténelmi Levéltárban dolgozó kollégáknak a kiadvány elkészítéséhez nyújtott segítségét.

Tatabánya, 2019. augusztus

Dr. B. Stenge Csaba Ph.D.
igazgató

Az első 20 esztendő – A Magyar Általános Kőszénbánya Rt. története a tatabányai bányanyitástól az első világháború végéig 1896–1918

A Magyar Általános Kőszénbánya Rt. (MÁK Rt.) és a tatabányai iparvidék történetével már több helytörténeti és szélesebb ipartörténeti munka foglalkozott, mindeddig nem készült azonban olyan munka, amely a vállalat és tatabányai üzemei I. világháború alatti helyzetét elemezte volna. Mindez azért is nagy hiányossága a tatabányai helytörténeti szakirodalomnak, mert az 1896-os bányanyitás alapvető fontosságú a térség története szempontjából. A bányanyitástól az I. világháborúig tartó időszak pedig összefüggő periódust alkot a MÁK Rt. történetében.

Írásomban vázolni szeretném a MÁK Rt. és a tatabányai üzemek 1896 és 1918 közötti történetének legfontosabb fordulópontjait. Nem elégedhetünk meg azonban a MÁK Rt. által alapított gyárak/üzemek egyoldalú felsorolásával, hanem be szeretnénk mutatni, milyen jelentőségük is volt ezen beruházásoknak a korabeli Magyarország és az Osztrák-Magyar Monarchia gazdasági rendszerében. Milyen jelentőségük volt a Tatabányától távoli üzemeknek? Az I. világháború és annak elvesztése okozott-e törést a vállalat felemelkedésében.

A források bemutatása

Ezen kérdéseket egy kevésbé ismert vállalati forráscsoport, a MÁK Rt. cégbírószági anyagának feldolgozása alapján szeretném megválaszolni. Ennek külön ismertetését fontosnak tartom.

A MÁK Rt. iratanyagának lényegesen kisebb részét képezi az ún. cégbírószági anyag, mely Budapest Főváros Levéltárában (BFL) található. Az 1867-es kiegyezést követően újult erővel folytatódott a polgári kapitalista államszervezet kiépítése. Ennek egyik fontos állomása volt a kereskedelmi törvény (1875:XXXVII. tc.) elfogadása. A jogszabály nem csak a szorosan vett kereskedelemre vonatkozott, hanem kiterjedt minden olyan vállalkozásra, ami meghaladta a kisipar kereteit. A törvény gazdaságtörténeti jelentősége óriási. Jelen tanulmányban azonban csak a jogszabály témánk szempontjából fontos elemeinek ismertetésére van lehetőség.

A törvény hatálya alá tartozó valamennyi vállalkozó köteles volt a gazdasági tevékenység megkezdése előtt cégét bejelenteni annál a királyi törvényszéknél, melynek illetékességi területén telephelyét/üzemét felállította. A cégjegyzékek vezetése ezen törvényszékek, mint cégbíróságok kötelessége volt. Mivel a jogszabály hatálya alá tartozó vállalkozások tevékenysége az ország egész területére kiterjedt, ezért a legtöbb céget Budapesten jegyezték be. A fővárosban a cégbírósági feladatokat 1914-ig a Budapesti Királyi Kereskedelmi és Váltótörvényszék, ettől kezdve pedig a Budapesti Királyi Törvényszék látta el.¹ Az 1875:XXXVII. tc. alapján felállított cégbíróságok 1876. január 1-jétől egészen az államosítások és a kommunista hatalomátvételt követő időkig, 1948. december 31-ig ellátták a törvények és rendeletek előírt feladatukat.² A rendszerváltás óta a bíróságok ismét ellátják a cégbírósági feladatokat.

A részvénytársaságok cégbírósági iratanyaga alapvetően két részre tagolódik: 1. cégiratokra (cégjegyzési címpéldányok, ügyvédi meghatalmazások, hiteles aláírások stb.). 2. okmánytárra (közgyűlési jegyzőkönyvek, igazgatótanácsi ülések jegyzőkönyvei, alapszabály és alapszabály módosítások, éves üzleti jelentések stb.).³ A cégiratok forrásértéke kisebb. Akkor érdemes leginkább elmélyednünk ezekben az anyagokban, ha arra vagyunk kíváncsiak, hogy egy adott vezető tisztviselőnek melyik időszakban volt cégjegyzési jogosultsága, illetve rendelkezett-e egyáltalán ilyen felhatalmazással.

Az okmánytár viszont tartalmazza a vállalatirányító testületeinek legfontosabb dokumentumait. Mivel ezek „egy helyen” vannak, ezért viszonylag rövid idő alatt sok információt kapunk a vállalat működését tekintve. Hangsúlyozni kell, hogy a közgyűlési és igazgatósági jegyzőkönyvek az eredeti vállalati törzsanyagban (Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára Z szekcióban) is megtalálhatóak. Az üzleti jelentések viszont már kifejezetten a cégbíróság számára készültek. Ezek igényes külalakban kiadott, mintegy 20—25 oldal terjedelmű jelentések. Két részből állnak: szöveges jelentés, mely az adott üzletév legfontosabb beruházásait, az üzemek teljesítményét és a vállalat szempontjából fontosabb eseményeket taglalja; ezt követi a vállalat éves mérlege.

További lényeges forrás a MÁK Rt. 50 éves jubileumi fennállásának alkalmából készült vállalatértéktörténeti emlékkönyv. Ez a MÁK Rt. vezetőinek megbízásából készült, szerzőinek kiléte nem ismert. Az emlékkönyv⁴ vázlatosan ismerteti a vállalat történetének legfontosabb fordulópontjait. Forráskritikával kell kezelni, mert a kötet célja egyértelműen az lehetett, hogy a kormányzat felé kommunikálja a MÁK Rt.-nek az ország érdekében kifejtett érdemeit. Ennek megfelelően nagy hangsúlyt kap a szociális érzékenység és a technológiai újítások kiemelése.

¹ Kenyeres – Sipos (1997) 139. o.

² Kenyeres – Sipos (1997) 145. o.

³ Kenyeres – Sipos (1997) 144. o.

⁴ MÁK (1942)

A MÁK Rt. története a kezdetektől

Az ipari forradalom időszakában a rendelkezésre álló nyersanyagbázisnak óriási jelentősége volt az érintett országokra nézve. Ennek birtokában sokkal könnyebbnek bizonyult a gyáripár fejlesztése. Az energiahordozók közül ki kell emelni a szén jelentőségét. A szénnek kiemelt szerepe volt a közlekedés, valamint a háztartások igényeinek kielégítésében. A századforduló után már nem csak fűtőanyagként, hanem a villamosenergia-termelés bázisaként, valamint a vegyipar alapanyagaként is szolgált.⁵

A századforduló időszakában a gazdasági fejlődés Magyarországon is növelte a szénfogyasztást. Ez a tendencia igaz volt a vasutakra, de leginkább az iparra. Mindez értelemszerűen megkövetelte a hazai szénbányászat gyors fejlesztését. Ha a századforduló magyarországi széntermelés adatait nemzetközi szinten hasonlítjuk össze, kiderül, hogy olyan országokat sikerült megelőzni, mint Anglia, Belgium, vagy Ausztria. Geológiai szempontból Magyarország nem tartozott ugyan a szénben gazdag országok közé, mégis jelentősek voltak a hazai barnaszéntelepek. Ilyen szénmedence volt a tatai szénmedence, valamint az ország északi részén elhelyezkedő salgótarjáni és sajóvölgyi szénmezők. A barnaszénnél magasabb fűtőértékű (és ezért jobb minőségű) feketeköszenet bányászó terület kettő volt az országban: a Pécs vidéki és a Krassó-Szörény megyei.⁶

A századforduló időszakában négy nagyobb bányavállalat működött. A pécsi feketeköszén bányákat az 1829-ben alapított, osztrák részvénytőbbségű Első Dunai Gőzhajózási Társaság (DGT), az észak-magyarországi bányákat az 1867-ben alapított Salgótarjáni Kőszénbánya Rt. (Salgó Rt.), a krassó-szörényi bányák többségét pedig az Osztrák-Magyar Államvasúttársaság (STEG)⁷ birtokolta. Végezetül pedig meg kell említeni a meglehetősen későn, az 1890-es években alapított Magyar Általános Kőszénbánya Rt.-t (MÁK Rt.).

A 19. század második felében fellendült a hazai szénbányászat. A fejlődő gyáripár és a növekvő vasúti hálózat egyre több szenet igényelt. Ennek következtében a borsodi szénmedencében újabb és újabb bányák nyíltak meg, valamint szaporodtak a szénvagyon kiaknázásával foglalkozó kisebb vállalkozások. Ezek egyike volt az 1881-ben alakult Melczér Géza és Társai Center—Királdi Kőszénbányák Vállalata.⁸ A vállalkozás sikeresnek bizonyult, a bővítéshez azonban nem rendelkeztek elegendő tőkével. Ezért az egyik cégtárs, királdi Herz Zsigmond miskolci vállalkozó javaslatára részvénytársasággá alakultak át. A fejlesztésekhez szükséges tőkét így módon részvények kibocsátásával kívánták fedezni.

A budapesti alakuló közgyűlésen, 1891. június 9-én négyszázezer forint alaptőkével megalapították a Magyar Általános Kőszénbányatársulatot, röviden MÁK Rt.-t.⁹ Az alap-

⁵ Berend – Ránki (1955) 175. o.

⁶ Berend – Ránki (1955) 176. o.

⁷ Berend – Ránki (1955) 184. o.

⁸ Szabó (1994) 25. o.

⁹ Sárközi (1967) 7. o.

tőke felét a vállalat elődje, másik részét pedig magánszemélyek jegyezték. A vállalat első elnöke Teleki Géza egykori belügyminiszter, vezérigazgatója Herz Zsigmond, a bányagazdátói feladatokat pedig Hönsch Ede, a királdi bánya vezetője látta el. Herz Zsigmond számításai beváltak, a MÁK Rt. terjeszkedni kezdett. 1893-ban megszerezte Sánta és Bóta községek szénterületeit. 1894-ben megvásárolta a Sajószentpéter közelében lévő Szirmay Alfréd-féle bányákat. Ezt követően pedig Sajókápolna, Kondó, Alacska, Ludna és Berente szénterületeit is. A teljes sikerhez azonban mindez még nem volt elég.¹⁰

Herz arra törekedett, hogy a borsodi szénmedencéből kilépve, szélesebb alapokra helyezze a vállalkozást. Erre ösztönözte az is, hogy a társulat legnagyobb vetélytársa, a Salgótarjáni Kőszénbánya Rt. az erdélyi Zsil-völgyében vásárolt bányákat, amelyek segítségével komoly piaci sikereket ért el. A MÁK Rt. figyelme így módon terelődött az Észak-Dunántúlra.¹¹ A társulat 1894-ben megvásárolta a Tatai-medencében fekvő Felsőgalla, Alsógalla, Bánhida, Tarján, Környe és Szár községek szénjogát. Az első aknát Alsógalla határában nyitották meg 1896-ban. Az itteni bányatelepből fejlődött ki hamarosan Tatabánya község.¹²

Az új feltárások beváltották a hozzájuk fűzött reményeket és ezzel lezárult egy korszak a vállalat történetében. A MÁK Rt. borsodi helyi vállalkozásból országos nagyvállalattá nőtte ki magát. A nagyobb beruházások szükségessé tették az alaptőke felemelését. A borsodi időszak 1895. évi több mint másfélmillió koronáját 1897-ben szűk 3,5 millió koronára, 1898-ban pedig 6 millió koronára emelték.¹³

Tatabányán 1898-ban épült fel a vállalat első központi erőműve, mely a bányauzemek villamosítását szolgálta. 1901-ben pedig Felsőgallán megkezdte működését a tüzelőanyag-előállítással foglalkozó brikettgyár. Ugyanitt 1903-ban megkezdődött a mészegetés. A társulat ekkoriban szerezte meg az Esztergom környékén található Dorog, Tokod és Ebszőny községek területéhez tartozó bányákat. Ezek kitermeléséhez azonban több technikai nehézséggel is meg kellett küzdeni, ami még több tőkét igényelt. Ezért hitelt vettek fel a Pesti Magyar Kereskedelmi Banktól. 1912-ben Felsőgallán üzembe helyezték a portland-cementgyárat.¹⁴

1908. december 12-i közgyűlésen a vállalat alaptőkéjét újabb részvények kibocsátásával 16 millió koronára emelték.¹⁵ A MÁK Rt. gazdasági tevékenysége pedig fokozatosan a Dunántúlra helyeződött át. A társulat borsodi bányái 1910-től a Kazinczi- Kőszénbánya Rt.-vel együtt Borsodi Szénbányák Rt. néven önálló leányvállalatot hoztak létre, de továbbra is szoros kapcsolatban maradtak a MÁK Rt.-vel, ugyanis a MÁK saját kézben tar-

¹⁰ Szabó (1994) 25. o.

¹¹ Szabó (1994) 27. o.

¹² Sárközi (1967) 8. o.

¹³ Sárközi (1967) 7. o.

¹⁴ MÁK (1942) 32. o.

¹⁵ Sárközi (1967) 9. o.

totta annak részvényeit. Ebben az időszakban alapítják meg a Salgó Rt.-vel közösen a Nyugatmagyarországi Kőszénbánya Rt.-t a felvidéki nyitrai szénbányák kiaknázására.¹⁶

A MÁK Rt., bár a legfiatalabb szénbányászattal foglalkozó nagyvállalat volt, ez sokkal inkább előnyére, mint hátrányára vált. Így ugyanis a legmodernebb technikát alkalmazta. A tatabányai bányák esetében a munkafolyamatok teljes körűen villamosítva lettek. Igen fontos eljárás volt az iszaptömedék-eljárás bevezetése, valamint oszlopos réselőgépek alkalmazása. Figyelemre méltó, hogy míg a legrégebb bányavállalat, a DGT bányáinál a munkagépek többsége 30-40 éves volt, addig a MÁK Rt. tatabányai bányáinál ezek 100%-ban gépesítve voltak.¹⁷

A modern technológián felül a tatabányai bányák kedvező földrajzi fekvése is hozzájárult a MÁK Rt. sikeréhez, valamint az a tény, hogy a szénmedence az egyik leggazdagabb és legkönnyebben kiaknázható volt az országban. A többi vállalatnál nem lehetett szó ilyen gyors fejlődésről. Az 1910-es évekre a MÁK Rt. és a Salgó Rt. egyaránt 10-10 000 munkást alkalmazott, az ország barnaszéntermeléséből pedig együttesen 55%-al részesedtek.¹⁸ Itt kell megjegyeznünk, hogy a MÁK Rt. 1906-ban az országban elsőként vezette be a 8 órás munkaidőt.¹⁹

A századfordulót követően a MÁK Rt. a fejlődő tatabányai iparvidéknek köszönhetően óriási gazdasági sikereket ért el. A MÁK részvényeit a budapesti, bécsi, genfi és lyoni tőzsdéken egyaránt jegyezték már. 1901-től pedig egy francia pénzügyi csoport lett egyre meghatározóbb a vállalat irányításában: 1913-ban az egyik közgyűlésen a mintegy 51 000 letett részvényből több mint 23 000 francia tulajdonban volt.²⁰ Innentől fogva a vállalatnak mindig volt egy külföldi alelnöke, aki általában svájci személy volt és a külföldi részvényesek érdekeit képviselte. Magyarországi üzleti körök vonatkozásában a Magyar Általános Hitelbankhoz fűzte szoros kapcsolat a MÁK Rt.-t.

Szintén az 1901. évben Széll Kálmán miniszterelnök – az 1883:XVIII. tc. alapján – feljogosította az immár országos nagyvállalatot, hogy üzlethelyiségein, fióktelepein, ügynökségein, valamint nyomtatványain és „gyári cikkein” használhassa a magyar címet.²¹ Ez lényegében nem volt más, mint a MÁK Rt. nagyvállalati létének állami részről történő elismerése.

Személyek vonatkozásában mindenképpen ki kell emelnünk az első két vezérigazgatót, Herz Zsigmondot (1891—1903) és Szende Lajost (1903—1914). A két vállalatvezető személyiségéről nagyon kevés ismerettel rendelkezünk. Krausz Simon az Angol-Magyar

¹⁶ Berend – Ránki (1955) 180. o.

¹⁷ Berend – Ránki (1955) 179. o.

¹⁸ Berend – Ránki (1955) 181. o.

¹⁹ MÁK (1942) 11. o.

²⁰ Berend – Ránki (1955) 180. o.

²¹ Magyar Nemzeti levéltár Országos Levéltára (továbbiakban MNL OL) Z 252 (MÁK Rt. Titkárság iratai) 1. csomó. 4. tétel. Engedély, okmány. 1901. május 24.

Bank Rt. vezérigazgatója, a pénzügyi manővereiről híres-hírhedt üzletember így emlékszik vissza rájuk az 1930-as évekből: *„Egyébként Szende valóban ipari vezér volt: eszes, körültekintő, tehetséges ember, aki azt az utat, amelyet a zseniális királdi Herz tört a MÁK számára, gyönyörűen kiépített. Herz még egészsége árán is bámulatos megérzéssel, szinte ihletettséggel kutatót, tárt fel és semmi nehézséget nem ismert. A hatalmas Magyar Általános Kőszénbánya vagyont Szende hozzáértése, szaktudása fektette a mai alapokra.”*²² Krausz jóvoltából van tudomásunk egy korabeli elképzelésről, mely szerint a Salgó és a MÁK Rt.-t egy vállalatban egyesítették volna. Ezzel egy óriás bányavállalatot hoztak volna létre. A vezérigazgatói pozíciót pedig Szende Lajos töltötte volna be. Krausz szerint a fúzió végül Lánczy Leó, a művelletben érdekelt Pesti Magyar Kereskedelmi Bank elnökének ellenállásán bukkott meg.²³ Szende Lajosról 2015-ben utcát neveztek el Tatabányán.

Az I. világháború időszaka

1913. szeptember 27-én elhunyt Teleki Géza, a MÁK Rt. első elnöke. Helyét Berzeviczy Albert történész, politikus, a Magyar Tudományos Akadémia elnöke vette át. (Hangsúlyozni kell azonban, hogy a vállalati elnöki pozíciók csupán reprezentációt fejeztek ki. Az elnöki tisztség a gyakorlatban nem volt más, mint nagy tekintéllyel rendelkező urak fizetés kiegészítése, akik jól hangzó nevüket adták az adott vállalathoz. A tisztség jelentősége össze nem hasonlítható a vezérigazgatóéval.) A világháború kirobbanásának esztendejében, 1914. március 7-én Szende Lajos is távozott az élők sorából.²⁴ A két vállalatvezető halála, valamint az Osztrák-Magyar Monarchia hadba lépése jelezték, hogy nem csak az ország, hanem a MÁK Rt. is egy új korszakba lépett.

A MÁK Rt. irányításában végbe ment egy generációváltás. A vállalat közel negyedszázadot élt meg a világháború kirobbanásakor, így azon vállalatvezetők, akik a cég alapításában vettek részt, már javarészt kiöregedtek vagy elhunytak. Vida Jenő, az új vezérigazgató már egy fiatalabb generáció képviselőjeként vette át az irányítást. Vida a MÁK Rt. 1891-es alapításakor csupán 19 esztendő volt és a Leipziger és Társa szeszipari vállalat alkalmazásában állt.²⁵ A MÁK Rt. alapításában tehát nem csak hogy nem vett részt, de még a vállalat kötelékéhez sem tartozott.

Vida nehezebb körülmények között nem is kezdhette volna meg a vállalatvezetést. 1914 augusztusában az Osztrák-Magyar Monarchia hadat üzent a cári Oroszországnak. A hadműveletek azonban nem a tervek szerint alakultak. Az orosz haderő ugyanis 1914 szeptemberében már az északkelet-magyarországi Máramaroszigetig és Kőrösmezőig

²² Krausz (1937) 110. o.

²³ Krausz (1937) 111. o.

²⁴ Budapest Főváros Levéltára (BFL) VII. fondőcsoport. 2. fond. e állag (cégbírósági anyag). 923. doboz. Az Igazgatóság jelentése az 1913. üzleti évre (1914. április 27-i közgyűléshez).

²⁵ Ravasz (2006) 100. o.

nyomult, átlépve ezzel nem csak a Monarchia, hanem a történelmi Magyarország határait is. Az oroszok ugyan nem érték el a MÁK Rt. borsodi üzemait, azonban ez is elég volt ahhoz, hogy munkások tömegével meneküljenek onnan. Mivel az 1914–1915-ös időszakban az észak-keleti vármegyék veszélyeztetve voltak az ellenségtől, ezért a Borsodi Szénbányák Rt.-hez tartozó üzemek fenntartása drágább volt és nagyobb erőfeszítésekbe került.²⁶

Gondot okoztak a katonai behívások, amik a bányamunkásságot és a tisztviselői kart egyaránt érintették. Csak az 1914. évben 1282 főt hívtak be frontszolgálatra a MÁK Rt. tatabányai bányatelepéről.²⁷ Életbe lépett az 1912:LXIII. tc, mely háború esetére felhatalmazta a kormányt rendkívüli intézkedések megtételére. Így a bányák, mint a haditermelés szempontjából kulcsfontosságú üzemek, katonai igazgatás alá kerültek. Már 1914. augusztus 9-én megalakult az ún. munkás-osztag parancsnokság, mely szervezet célja a bevonultatott munkások visszatartása, hazahozatala volt.²⁸ A fogyatkozó munkaerő következtében szó sem lehetett a nyolc órás munkaidő fenntartásáról, azt még ez évben hatályon kívül helyezték. Újra bevezették a tizenkét órás műszakot, egyúttal felfüggesztették a vasárnapi és ünnepnap munkaszünetet.²⁹

1915 és 1916 között Környebányán működtettek egy orosz hadifogolytábor, melynek állományából mintegy 663 főt alkalmaztak a MÁK Rt. tatabányai bányaüzemeinél.³⁰ (Érdekesség, hogy a II. világháború időszakában szintén Környebányán működött egy szovjet hadifogolytábor.) A háborús övezetekből elmenekült ipari munkásságból is igyekeztek minél többet Tatabányán letelepíteni. Ily módon próbálták meg enyhíteni a munkaerőhiányt.

A háború következtében azonban tovább emelkedett az általános szénigény. Egyre nagyobb lett ugyanakkor a bányáknak kiépítéséhez szükséges bányafa hiánya. Az 1914. év volt az első esztendő, amikor a tatabányai bányák termelése nem érte el az előző évit. A MÁK Rt. 300 000 korona értékben háborús segélyalapot létesített. Ezzel kívánták segíteni a háborúban megrokkant vállalati dolgozókat, valamint az elesettek családtagjait.³¹

1915-ben elhunyt Jex Simon, aki 1903 óta töltötte be a tatabányai bányagazgatói pozíciót. Utódja helyettese, Tiles János bányamérnök lett. Tiles a következő évben maga mellé vette helyettesként Rehling Konrádot, a királdi bányák igazgatóját.³² Ennek következtében Tatabányán is változás állt be a vezetésben, mint ahogy a háború kirobbanásának időszakában a MÁK Rt. központi irányításában.

²⁶ BFL VII. 2. e. 923. doboz. Az Igazgatóság jelentése az 1914. üzleti évről (1915. április 27-i közgyűléshez).

²⁷ Simonik (2017) 52. o.

²⁸ Gyüsi (2007) 93. A témáról lásd bővebben kötetünkben Bognár István tanulmányát.

²⁹ Ravasz (2011) 23. o.

³⁰ Simonik (2017) 53. o.

³¹ BFL VII. 2. e. 923. doboz. Az Igazgatóság jelentése az 1914. üzleti évről (1915. április 27-i közgyűléshez).

³² Ravasz (2011) 21. o.

A vállalat profiljába nem tartozott bele a mezőgazdaság. Ennek ellenére a munkásság élelemmel való ellátása, valamint a munkálatokhoz szükséges nyersanyagok biztosítása érdekében számos erdő- és mezőgazdasági ingatlan megszerzését határozták el az I. világháború előestéjén. Ezek az iparban végzett termelő munkát közvetve segítették elő. 1912-ben a Vas megyei Németújvár környékén vásároltak meg egy 2900 katasztrális hold kiterjedésű fenyőerdőséget, ami a bányaüzemek bányafaszükségletét volt hivatva biztosítani. A vállalat erdőbirtokok megvásárlásával igyekezett bányafaállományhoz jutni.³³

Az I. világháború első esztendejében, 1914-ben pedig megszerezték a Tatabányával szomszédos 6600 magyar hold kiterjedésű síkvölgyi föld- és erdőbirtokot, 1916-ra pedig kiépítették a bányatelepet és a földterületet összekötő gőzüzemű vasutat. A síkvölgyi erdőgazdaság élén a birtokkezelő – más forrásokban erdőfelügyelő – állt, aki a tatabányai bányagazgatónak volt alárendelve.

1916-ban Csík megyében is vásároltak egy erdőbirtokot. Románia azonban 1916 augusztusában hadba lépett az antant oldalán, az Erdélyt ért román katonai támadás következtében a székelyföldi birtokon leállt a termelés, azt az ellenséges haderő szállta meg.³⁴ 1916 őszén ugyan a német és osztrák-magyar csapatok ellentámadása következtében kiverték a románokat Erdélyből, decemberben pedig Bukarestbe is bevonultak, a nevezett birtokról azonban nem találunk további utalásokat a MÁK Rt. irataiban. A vállalat igazgatása ott minden bizonnyal nem állt helyre. Bár 1918 decemberéig Erdély háborítatlan maradt, valószínűnek tartom, hogy a vállalat keze háborús körülmények között nem ért el az ország peremterületére. Így pedig nem tudta gazdasági vérkeringésébe bevonni erdélyi birtokát.

Szintén az 1916. évben vásárolta meg a MÁK Rt. a Tatabánya szomszédságában lévő 2600 hold terjedelmű szári uradalmat, melynek termelvényeit a síkvölgyi gazdasághoz hasonlóan a munkások élelemellátására fordították.³⁵

1916-ban érte el a MÁK Rt. fennállásának 25. évfordulóját. A háborús körülmények között azonban nem volt lehetőség semmiféle ünneplésre. Mindössze az éves üzleti jelentésben vázolták fel néhány oldal erejéig a MÁK Rt. 25 éves történetét. A háborús segélyalapot azonban megemelték 900 000 koronára. Kisebb beruházásokat végre tudott hajtani a vállalat. Ebben az évben építették ki a felsőgallai szénosztályozó mellett egy 150 vagon űrtartalmú szénsilót. A megdrágult bányafát betonácsolatokkal igyekeztek pótolni.³⁶

1917-ben az elhúzódó háború második felében, a MÁK Rt.-nek sikerült elérnie, hogy hadbavonult bányamunkásai részben hazatérjenek, és itthon vegyék fel a munkát a szén-

³³ MÁK (1942) 13. o.

³⁴ BFL VII. 2. e. 923. doboz. Az Igazgatóság jelentése az 1916. üzleti évről (1917. április 28-i közgyűléshez).

³⁵ Jelentés (1942) 14. o.

³⁶ BFL VII. 2. e. 923. doboz. Az Igazgatóság jelentése az 1916. üzleti évről (1917. április 28-i közgyűléshez).

termelés színvonalának fenntartása érdekében. 1917. március 5-én a Magyar Királyi Bányaakapitányság engedélyezte a MÁK Rt. tatabányai bányatelepe számára, hogy 12 éves korig gyermekeket foglalkoztasson takarítási és műhelysegédi munkakörökben, némileg pótolva ezzel a hiányzó munkaerőt.³⁷ Bár már 1916-ban is voltak tüntetések, 1917 májusában nagyarányú sztrájk tört ki a tatabányai bányatelepen a romló életkörülmények miatt. A sztrájkot a helyi csendőrség sem tudta megfékezni, ezért katonaságot vezényeltek ki. A sztrájk szervezőit letartóztatták és a komáromi várbörtönbe szállították.³⁸ A sztrájk hatására a vállalat vezetése kénytelen volt visszaállítani a nyolc órás munkaidőt.

Az országos jellegű drágaság következtében ekkorra már jelentősen emelni kellett a munkásság bérét, ami viszont a termelési költségeket növelte meg nem csekély mértékben. A vállalat Pozsony vármegyében vásárolt ismét fenyőerdőbirtokot, így a síkvölgyi faállományt Budapest főváros ellátására szállították. 1917-ben a MÁK Rt. esztergomi bányászatának fejlesztése érdekében kiépítettek Tatabánya és Tokod között egy 30 km hosszúságú és 63 000 V feszültségű, háromfázisú villamos távvezetékét. Az I. világháború időszakának egyetlen igazán pozitív és tartós tatabányai hozadéka volt: az 1500 fő befogadására alkalmas Népház megépítése, szintén 1917-ben. Ugyanakkor a brikettgyár szinte egész évben üzemben kívül volt, mert nem állt rendelkezésre a szükséges nyersanyag.³⁹ 1918-ra a hazai szénttermelés már nem tudott lépést tartani az ipar igényeivel. A szénbányászatban 10-15%-os visszaesés volt tapasztalható. A háború vége felé komoly zavarok mutatkoztak nem csak a nyersanyaghiányban, hanem az élelmiszer-ellátásban is, ami egyértelműen rontotta a nehéz fizikai munkát végző dolgozók munkateljesítményét: liszt-, zsír-, és burgonyafejadagok már a felére csökkentek az 1914 előtti állapotokhoz képest. A városi munkásság sokszor a legalapvetőbb élelmiszercikkhez sem jutott hozzá.⁴⁰

A világháború utolsó esztendejében a MÁK Rt. 500 000 korona értékben Üdülési Szabadság Alapot hozott létre kiváló dolgozói részére, ezzel bevezetve a fizetéses szabadság rendszerét. Jelentékeny részesedést vállalt a MÁK Rt. a Dél-Erdélyben bányákat működtető Urikány-Zsilvölgyi Magyar Kőszénbánya Részvénytársaságnál. Ezért is emelték fel 1918-ban a vállalati alaptőkét 20 millió koronára. Az alaptőke emelés egyértelműen jelzi, hogy a MÁK Rt. az egyre közeledő világháborús vereség, valamint a gazdasági nehézségek ellenére, továbbra is emelkedő pályán volt, fejlődése nem tört meg. Erre további bizonyítékként szolgál, hogy a trianoni békét követő esztendőben, 1921-ben már elkészült a MÁK Rt. tatabányai karbidgyára is. Tehát a világháborús vereség a gyáripari beruházások vonatkozásban sem igazán késleltette a MÁK Rt.-t. Az 1920 utáni időszak azonban már egy másik történet.

³⁷ Gyüzi (2007) 106. o.

³⁸ Ravasz (2011) 23. o. A témáról lásd bővebben kötetünkben B. Stenge Csaba Statárium Tatabányán 2017 májusában című tanulmányát.

³⁹ BFL VII. 2. e. CG 823. OKM 452. Az Igazgatóság jelentése az 1917. üzleti évről (1918. április 27-i közgyűléshez).

⁴⁰ Simonik (2017) 53. o.

A világháborús emberveszteség vonatkozásában a tatabányai községi bíró, valamint a jegyző által Magyarország hadügyminiszterének 1918. december 31-én írt levele lehet irányadó. E szerint a háború kezdetén a bányatelepről bevonult katonák közül 250 fő nem érkezett haza a frontról, ebből 50 fő biztosan elesett. A két község elöljárói kérik a hadügyminisztert hadi özvegyi segélyfolyósítására, tekintettel arra, hogy a községnek nem áll rendelkezésére kerete.⁴¹

Értékelés

A MÁK Rt. 1891. évi megalakulása után rövid idő alatt nagy gazdasági sikert ért el. A századfordulóra pedig már sorra épültek a szénbányászattal összefüggő üzemek a vállalat tatabányai iparvidékén. Mindeközben pedig több nyugat-európai tőkéscsoport mutatott érdeklődést a MÁK Rt. iránt. A folyamat szimbolikus betetőzésének lehet tekinteni a magyar címer használatára vonatkozó jogosítvány megszerzését 1901-ben. A MÁK Rt. a korszakban egy meglehetősen későn alapított bányavállalatnak számított, ez azonban vitathatatlanul előnyére vált, hiszen a legmodernebb technológia alkalmazásával kezdhette meg a vállalkozást.

Az I. világháború óriási kihívás elé állította a negyedszázada fennálló vállalatot. Bár a MÁK Rt. hajtott végre újabb beruházásokat és mindent megtett a munkaerő megtartásában, a nehézségek csak fokozódtak. 1916-tól pedig már határozottan válságosra fordult az ipari termelés helyzete. Ennek ellenére a vesztes háború és az 1920-as trianoni béke egyáltalán nem törte meg a vállalat felfele ívelő pályáját. Ennek legjobb bizonyítéka az 1918-as alaptőke emelés ténye. Fontos megemlíteni, hogy az I. világháború első felében megy végbe egy generációváltás a MÁK Rt. vezetésében, amely egyaránt érinti a vállalat központját (Vida Jenő vezérigazgatói kinevezése) és a Tatabányai Bányaigazgatóságot (Rehling Konrád helyettes bányaigazgatói működése) is.

Az I. világháború időszakában a MÁK Rt. ipari üzemeit nem érte el ellenséges haderő. Mindössze az orosz cári hadsereg közelítette meg 1914-es magyarországi betörésekor a Borsodi Szénbányák Rt. létesítményeit. A trianoni országhatárok meghúzásával a vállalatnak csupán néhány jelentéktelen érdekeltsége, birtoka került a határ túloldalára. A MÁK Rt. számára legfontosabb gazdasági erőt jelentő tatabányai iparvidéket nem érintette a határváltozás. Így a MÁK Rt. nem került abba a helyzetbe, mint a Rimamurány-Salgótarjáni Vasmű Rt. A Rima észak-magyarországi iparvidékét ugyanis szinte kettévágta a trianoni országhatár és számos üzeme került az újonnan alakult Csehszlovákia területére. A Rima pedig csak nemzetközi egyezmény keretében hangolhatta össze magyarországi és

⁴¹ Gyüsi (2007) 123. o. A témáról lásd bővebben kötetünkben B. Stenge Csaba: Tatabánya hősi halottai az első világháborúban című tanulmányát.

csehszlovákiai üzemeinek működését. Érdeemes megjegyezni, hogy Trianon után a szénbányák kétharmada a trianoni országhatárokon belül maradt.

Ha az I. és II. világháború tatabányai történéseit összevetjük, számos hasonlóságot találunk: munkaerőhiány, bányászok visszatartásának problémája, bányafahiány, fokozódó ellátási gondok, üzemek katonai parancsnokság alá helyezése, orosz/szovjet hadifogolytábor Környebányán. Mindkét esetben a világháború közepétől fordult egyértelműen válságosra a helyzet (1916, ill. 1943). Tanulmányomban vázolni igyekeztem a MÁK Rt. történetének legfontosabb fordulópontjait a tatabányai bányanyitástól az I. világháború végéig tartó időszakban. A további részletek kibontása már azonban a későbbi kutatások feladata. Módszertani szempontból arra szeretném felhívni a figyelmet, hogy a MÁK Rt. története iránt érdeklődő történészeknek szükséges lenne az eddig mellőzött cégbírósági anyagban is kutatást végezniük.

Levéltári Források

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára:

Z 252 MÁK Rt Titkárság iratai. 1901

Budapest Főváros Levéltára:

VII. 2. e. Cégbírósági iratok CG 823. 1913—1918

Felhasznált irodalom

A Magyar Általános Kőszénbánya Részvénytársulat 50 éve 1891—1941. Az Igazgatóság külön jelentése az 1942. évi április hó 30-ra egybehívott ünnepi közgyűléshez. Budapest, MÁK Rt, 1942. (MÁK 1942)

Berend Iván – Ránki György: Magyarország gyáripára az imperializmus első világháború előtti időszakában 1900—1914. Budapest, Szikra, 1955. (Berend – Ránki 1955)

Gyüsi László: Tatabánya történelmi olvasókönyve II. Bányászat, ipar, urbanizáció a 20. században. Tatabánya, Kernstok Károly Művészeti Alapítvány, 2007. (Gyüsi 2007)

Kenyeres István – Sipos András (szerk.): Levéltárismertető II. Budapest, Budapest Főváros Levéltára, 1997. (Kenyeres – Sipos 1997)

Krausz Simon: Életem. Budapest, Cserépfalvi, 1937. (Krausz 1937)

Ravasz Éva: Rehling Konrád bányaigazgató. In Ravasz Éva (szerk.): Férfiportrék a XX. századból. Tatabánya, Tatabánya Megyei Jogú Város Levéltára, 2011. 19—42. o. (Ravasz 2011)

Ravasz Éva: Vida Jenő, a MÁK Rt elnök-vezérigazgatója. In Ravasz Éva (szerk.): Tatabánya a II. világháborúban. Tatabánya, Tatabánya Megyei Jogú Város Levéltára, 2006. (Ravasz, 2006), 100—110. o.

Sárközi Zoltán: A Magyar Általános Kőszénbánya Rt. In Sárközi Zoltán: A Magyar Általános Kőszénbánya Rt. és vállalatai. I. Budapest, Művelődésügyi Minisztérium Levéltári Osztálya, - Levéltárak Országos Központja, 1967. 7—18. (Sárközi 1967)

Simonik Péter: A Népháztól a Gőzfürdőig. Munkásjóléti intézmények a Magyar Általános Kőszénbánya Rt. tatabányai bányatelepén. 1896—1945. 2., bővített kiadás, Tatabánya, Tatabánya Megyei Jogú Város Levéltára, 2017. (Simonik 2017)

Szabó László: Nem csak az ipar kenyere. A 100 éves tatabányai szénbányászat krónikája. Tatabánya, Tatabányai Bányász hagyományokért Alapítvány, 1994. (Szabó 1994)

Népfelkelő bányász alakulatok Tatabányán a MÁK Rt.-nél az első világháborúban

Háborúban a győzelem egyik alapfeltétele egy jól működő háterszág, ahol a gazdaság hatékonyan ki tudja szolgálni a hadra kelt sereg igényeit. Az első világháborúra ez hatványozottan érvényes volt. A „Nagy Háború”, ahogy az elődeink nevezték, a történelem során az első világméretű anyagháború volt. A résztvevő országok hatalmas létszámú embertömegeket és óriási mennyiségű gazdasági potenciált mozgattak meg a végső győzelem érdekében. A háborúra való felkészülés már jóval a konfliktus előtt megkezdődött, és ez nem csak az egyre fokozódó fegyverkezésben, a szövetségi rendszerek kiépítésében és a stratégiák kidolgozásában merült ki, hanem a háterszágok életét és tevékenységét is ehhez kellett igazítani. Háborús konfliktus esetén nagyon fontos volt a gazdaság haditermelésre való minél gyorsabb átállítása, valamint az ehhez szükséges embertömeg hatékony és gyors mozgósítása. Egy véres anyagháborúban az az ország, amely nem képes kifogástalanul ellátni a harcoló seregét, eleve vesztesre van ítélve.

A népfelkelés és a népfelkelő munkásalakulatok

Az Osztrák-Magyar Monarchiában is megindult a felkészülés a konfliktusra. Háború esetén a háterszág feladatait különféle törvények segítségével szabályozták és különösen nagy figyelmet fordítottak a hadsereg számára legfontosabb gazdasági ágazatok hatékony működésére. Az iparnak és a mezőgazdaságnak is zökkenőmentesen kellett átállnia a hadigazdálkodásra, hogy a fronton harcoló hadseregeket hatékonyan el tudják látni fegyverrel, lőszerrel, gyógyszerrel, ruhával, élelemmel, szénnel stb. Ezeket a javakat a háterszágban maradt embereknek, civileknek, népfelkelőknek, nőknek kellett megtermelniük. A stratégiai fontosságú gazdasági ágazatokhoz tartozó vállalatok termelését háború alatt is biztosítani kellett. Háború esetén az emberek szervezése a haderő feladata. A hadművelleti területen szolgáló katonaságon kívül az idősebb korosztályokhoz tartozó egyéneket is szolgálatba állították. A jogi alapot ehhez a népfelkelésről szóló 1886. évi XX. törvénycikk szolgáltatta, amely kimondta, hogy: „A népfölkelés a fegyveres erő kiegészítő része ...”¹ A népfelkeléshez tartozó embereket a korosztályuk alapján két osztályba sorolták. A népfelkelés 1. osztályába tartoztak a 19-37. életévüket betöltő személyek, míg a 2. osztályba a 38-42. életévüket betöltő férfiak.² Az ehhez szükséges nyilvántartásokat már békeidőben elkészítették, hogy háború esetén, a mozgósításkor zökkenőmentesebben

¹ 1886-ik évi Törvények gyűjteménye: 136. o. Mint azt a bevezetőben jeleztük, a szövegben – ezen kívül a szó szerinti idézetek kívül – a mai helyesírásnak megfelelő népfelkelés alakot használjuk.

² 1886-ik évi Törvények gyűjteménye: 138-139. o.

menjenek a dolgok. A népfelkelők közül nem mindenki teljesített háború esetén fegyveres katonai szolgálatot.

A háború kitörése következtében a stratégiai fontosságú vállalatok katonai felügyelet alá kerültek. Erre a jogi alapot az 1912. évi LXVIII. tc. 18. §-a biztosította. A törvény alapján az üzemtulajdonosok kötelezhetőek voltak háború esetén a termelés folytatására vagy a gyár személyzettel együtt való átadására a katonai hatóságoknak. Az üzemeket katonai felügyelet alá helyezték, és az 50 év alatti munkások kötelesek voltak a gyáraikban megmaradni és a termelést folytatni. A katonai felügyelet alatt álló gyárak élére egy-egy katonai parancsnokot neveztek ki, akik a munkások fegyelmezéséért feleltek, ezzel is elősegítve a hatékonyabb termelést. A munkafolyamatokért a szakemberek, tehát a tulajdonos és annak beosztottai feleltek. A munkásokra a katonai fegyelem vonatkozott, és az üzem katonai parancsnoka az 50 év alatti férfi munkásokat a katonai fegyelmi szabályzat segítségével fenyíthette. Az 50 év feletti férfi munkások és az összes női alkalmazott az ipartörvény hatálya alá tartoztak. A katonai fegyelem alatt álló munkások fizetését rendeleti úton szabályozhatták. A már említett népfelkelési törvénnyel és az 1912-es hadiszolgálatási-törvénnyel el is jutottunk oda, hogy a katonai ellenőrzés alá vont gyárakban népfelkelő munkások dolgoztak, akik a népfelkelési eskü letétele után a fegyveres szolgálat helyett eredeti munkájukban maradtak. Népfelkelőkről lévén szó – akik a fegyveres erők részét képezik, attól függetlenül, hogy nem fegyveres szolgálatot teljesítenek – a katonai büntetőjog alá tartoztak. A háború során még további törvények szabályozták a munkások életét. Az 1914. évi L. tc. és az 1915. évi XIII. tc. szerint közérdekű munkára mindenki korra, nemre, területre való tekintet nélkül kötelezhető volt. A béreket miniszteriumi rendelettel szabályozták.³

A hadigazdaság számára ezek a törvények adták a jogi alapot ahhoz, hogy háborús körülmények között a munkások tovább folytassák a termelést a hátszágban. Ezen munkásokból szervezték meg háborús időszakban az ún. népfelkelő munkasalakulatokat.

A háborús körülmények között alkalmazott munkásoknak azonban nem volt egyszerű az életük. A dolgozóknak a vállaltoknál két parancsnokuk volt. A vállalat tulajdonosa, aki a termelésért felelt, és a vállalat katonai parancsnoka, aki pedig a munkások fegyelmeért. Sok esetben sajnos történtek visszaélések a munkaadók részéről, ugyanis a háborús körülmények között a munkások jobban ki voltak szolgáltatva a munkaadóiknak. A fegyelmi problémákat pedig pénzbírsággal intézték, amely jogszerűtlen volt, mivel a katonai fegyelmezés alá tartozó munkásokat nem lehetett pénzbüntetéssel sújtani, csak elzárással. A béreket a tulajdonosok egyre inkább lenyomták, tehát a munkások egyre rosszabbul kerestek. A háború következtében a háború előtti bérek egyébként sem értek ugyanannyit, tehát az egyre alacsonyabb bérek és az intenzívebb drágulás egyre komo-

³ HM-HIM Hadtörténelmi Levéltár (a továbbiakban HL) I. világháború, 4615. doboz: Munkás és szakmunkás osztagok 1914-1918-as csomó.

lyabb konfliktusokat gerjesztettek a munkaadók és az alkalmazottak között. A munkaadók sok esetben szerették a nőket és az 50 év feletti férfiakat is a katonai fegyelem hatálya alá helyezni, bár ez jogszerűtlen volt. Az iskoláskorú gyerekeket éjjel dolgoztatták. A munkások nehezen kaptak szabadnapot, és az önhibájukon kívüli munkaleállásokat – géphiba, üzemszünet – a munkaadó levonta a bérükből. A lényeg tehát az, hogy rengeteg visszaélés történt, amelyeket a háborús körülmények, és az évről-évre növekvő élelmiszerhiány és az ezeknek köszönhető elégedetlenség – a munkások részéről – egyre mélyebb konfliktusokat eredményezett.⁴ Ezek országos volumenű problémák voltak, amelyekből a tatabányai régiónak is kijutott.

Sajnos a MÁK Rt. sem volt ez alól kivétel. A bányatársaság tokodi telepén a béreket leszállították, a bérekből nagyon sok volt a levonás, és itt is előfordult az, hogy nem katonaköteles korú munkásokat katonai fegyelem alatt tartották.⁵

A tarthatatlan viszonyok megoldása végett a hadsereg ún. Panaszbizottságokat hozott létre, amely a munkahelyeken történő visszaélések kivizsgálásával és orvoslásával foglalkozott. A Panaszbizottságok 1916. július 24-től működtek, és az alábbi szervezetük volt:

1. Munkaügyi Panaszbizottság Vezető Osztálya
2. Panaszbizottság a Vas- és Fémipar számára
3. Panaszbizottság a Fa, Textil, Bőr és egyéb ipar számára
4. Panaszbizottság a Bánya- és Kohó Művek számára

A fentiek alapján nyilvánvaló, hogy a panaszbizottságokat szakágakra osztották, és mindegyik szakág a saját területével foglalkozott. A panaszbizottságok határozata ellen fellebbezni nem lehetett.

A Panaszbizottság a Bánya- és Kohó Művek számára részleg vezetője, elnöke Ehmann József ezredes volt. A beosztott segéd tisztje pedig Rajz Jenő népfelkelő főhadnagy, és még egy segéd munkás.⁶

A panaszbizottságok mellett 1916. augusztus 10-én felállították a Munkásügyi Élelmezési Bizottságot, melynek a parancsnoka Cvrček Ferenc altábornagy lett. A bizottság a munkások és családjaik élelmezési helyzetét intézte. A bizottság 1 hadbiztosági tisztviselőből, 1 gazdasági tisztből, és a belügyminiszter, a kereskedelemügyi miniszter, a

⁴ HM-HIM HL I. világháború, 4615. doboz: Munkás és szakmunkás osztagok 1914-1918-as csomó.

⁵ HM-HIM HL I. világháború, 4615. doboz: Munkás és szakmunkás osztagok 1914-1918-as csomó.

⁶ HM-HIM HL I. világháború, 4615. doboz: Munkás és szakmunkás osztagok 1914-1918-as csomó: A Munkásügyi Élelmezési Bizottság szervezete és szolgálatai utasítása. (Hm. 13680 eln., 4/a 1916-os rendelete)

pénzügyminiszter 1-1 képviselőjéből állt. Esetenként a Földművelésügyi Minisztériumot, a Horvát-Szlavónországi ügyekkel foglalkozó hivatalt vagy a területileg illetékes cs. és kir. katonai parancsnokságot is bevonták a döntéshozatalba.⁷

A kőszénbányákban dolgozó népfelkelő munkások

Az előbbi fejezetben megpróbáltam részletesebben bemutatni a háborús viszonyok között dolgozó munkásság munka és életkörülményeit, az akkoriban hatályos jogszabályok segítségével. Abból is kaphattunk némi ízelítőt, hogy a háborús körülmények között a hadvezetés milyen módszerekkel próbálta központosítva, egységesítve irányítani a hátországi gazdaságot. A mi szemszögünkől azonban a kőszénbányamunkások tevékenysége a legfontosabb, mivel Tatabányán és környékén ez a gazdasági tevékenység dominált a világháború időszakában.

A Monarchia gazdasági ágazatai közül talán az egyik legfontosabbak a kőszénbányák voltak. A kőszéntermelés zavartalan biztosítása a haditengerészet, a gőzhajózási társaságok és a vasút számára is fő szempont volt. A hadiflotta és a civil kereskedelmi gőzhajózás a kőszénhiány következtében megbénult volna. A kőszénbányákban pedig jól képzett bányászok és bányamérnökök dolgoztak, akiket mozgósítás esetén nehéz lett volna úgy pótolni, hogy közben a szénellátásban ne legyenek fennakadások.

A fenti szempontok következtében a közös Hadügyminisztérium már jóval a háborút megelőzően foglalkozott a munkásosztagok, bánya- és vasútmunkások elméleti szervezésével. A Hadügyminisztérium állította össze és adta ki a „*Provisorische Vorschrift über die Aufbringung im Kriegsfall erforderlichen Arbeiter*” elnevezésű utasítást, amely a magyarra való fordítás, és a honvédségnek való átdolgozás után 1890-ben jelent meg a honvédségnél. Az utasítás elnevezése: „*Ideiglenes utasítás a háború esetén szükséges munkások szolgáltatására vonatkozólag*”.⁸ Az utasítás tárgyalta a munkásszükséglet előállításának módját, és a munkásoknak már békében való biztosítását és azok mikénti igénybevétele. A munkásosztagokba nem tartoztak a tudományos ismeretekkel bírók – mérnökök, orvosok stb. –, a tengerészeti hadszergyárban és a közlekedési intézeteknél alkalmazott olyan mesteremberek, akik több szakismerettel rendelkeztek, valamint a kalauzok, fuvarosok és a málhásállat vezetők.⁹

Az első szolgálati könyvtervezetet munkásügyre vonatkozólag a honvédség 1892-1893-ban fogadta el. Az utasítások lefordítását és a honvédségnek való átdolgozását a m. kir. Kereskedelemügyi-, és Honvédelmi Minisztériumok, valamint a császári és királyi Hadügyminisztérium közösen intézték.

⁷ HM-HIM HL I. világháború, 4615. doboz: Munkás és szakmunkás osztagok 1914-1918-as csomó.

⁸ HM-HIM HL I. világháború, 4616. doboz: Bányaugyek, 21/1-es irat.

⁹ Uo.

A kőszénbányákban felállítandó népfelkelő munkásosztagokra vonatkozó hadügy-miniszeri utasítások átdolgozása és összeállítása a honvédségnél 1893-ban történt. 1893-ban összeállították a „*Arbeiter-Vorschrift*”¹⁰ című utasítást, amely később a J-20-as jelzést kapta. A J-20-as utasításon kívül még egy szabályzatot kiadtak, az „*Instruktion für die im Kriegsfallen zu formierenden Arbeiterabteilungen in Kohlenwerken*”¹¹ címmel, amely a J-20a jelzést kapta. Háború esetén az ilyen jellegű utasításokra szükség volt, hogy a szénszállítás folytonosságát háborús körülmények között is fenn lehessen tartani. A fenti utasítás pontosan leírta az instrukciókat a népfelkelő bányamunkás alakulatok megszervezésével kapcsolatban.¹²

A honvédség J-20a jelzésű szabályzatában elsősorban azt határozták meg, hogy hogyan kell kinéznie egy népfelkelő bányamunkás osztagnak.

Minden népfelkelő munkásosztag állt:

- 1 keretosztagból
- az összes népfelkelésre kötelezett munkásból
- a népfelkelésre kötelezett összes alkalmazottakból, a tisztviselők kivételével.¹³

A népfelkelő bányamunkás alakulatok azokból a bányászokból álltak, akik a népfelkelés behívásakor az illetékes kőszénbányában dolgoztak, a fegyveres szolgálatra való behívásra nem érintettek, és külön ajánlati lapok alapján más szolgálatra nem kötelesek.

A népfelkelő bányászok munkáját keretosztagok felügyelték. A keretosztagot a területileg illetékes honvéd parancsnokság rendelte ki. A keretosztag pontos létszámát is szigorúan meghatározták:

- 1 tiszt – keretosztag parancsnok
- 1 számvivő altiszt
- minden 50 munkás után legalább 1 gyalogos
- minden 150 munkás után 1 altiszt vagy őrzető.

Munkásosztag-parancsnoknak egy olyan népfelkelő tisztet jelöltek ki, aki civilben mérnök vagy építőmester volt. A népfelkelésre kötelezett üzemtisztviselők nem tartoztak a népfelkelő munkásosztagba, hanem közvetlenül a területileg illetékes népfelkelő parancsnokságnak voltak alárendelve, szakmailag pedig az előjáró tisztviselőnek. Azokat a katonailag kiképzett egyéneket, akik fölmentési igazolvánnyal nem rendelkeztek, fegyveres szolgálatra hívták be.

¹⁰ „*Munkásutasítás*”.

¹¹ „*Szolgálati utasítás a háború esetén alakítandó kőszénbánya munkásosztagok számára*”.

¹² HM-HIM HL I. világháború, 4616. doboz: Bányaugyek, 21/1-es irat.

¹³ HM-HIM HL I. világháború, 4616. doboz: Bányaugyek, J-20a utasítás.

A népfelkelésre kötelezett tisztviselők feletti katonai fegyelmi jogot az a népfelkelő katonai parancsnokság gyakorolta, ahova a kőszénbánya területileg tartozott.

A munkásosztag parancsnokot az összes, osztágába beosztott személy felett az alosztályparancsnok katonai fegyelmi fenytő joga illette meg.

A munkásosztag létrehozásakor a munkásoknak bemutató szemlén kellett részt venniük, ahol a munkásosztag parancsnok, egy orvos és az alkalmazási hely községi elöljárója döntötték el a munkások alkalmasságát. Az alkalmas egyéneknek népfelkelő esküt kellett tenniük az anyanyelvükön, és ezt követően már a katonai törvénykezés alá tartoztak. A népfelkelésre kötelezett bányamunkások és tisztviselők továbbra is a vállalatától kapták a bérüket, és a háború előtti feltételek mellett dolgoztak, míg a keretosztag legénysége a katonai rendfokozatok szerint kapták az illetményüket a hadseregtől. A népfelkelő keretosztagot a bányának kellett elszállásolnia. Abban az esetben, ha ez nem volt lehetséges, akkor a területileg illetékes község elöljárójának kellett ezt megoldania. A hadsereg természetesen megtérítette az ezzel járó költségeket.

A másik utasítás, tehát a J-20-as (*Munkásutasítás*) azt is megszabta, hogy a munkásokat mindig a lakóhelyükhöz legközelebb lévő bányában kellett alkalmazni, ezzel is elkerülendő a hosszadalmas utazást, és a vasúti szállítókapaclás felesleges túlterhelését. Ezen kívül már békében ki kellett jelölni a munkásokat. Rendszerint először a 2. osztályú, idősebb népfelkelőket szervezték a népfelkelő bányászalakulatokba.¹⁴

1914-ben, a háború kitörésének pillanatában elvileg minden és mindenki készen állt a rá szabott feladatok végrehajtására. A mozgósítás során a fent taglalt utasítások alapján jártak el.

A népfelkelő bányászalakulatok a MÁK Rt.-nél

A népfelkelő bányamunkás alakulatok tevékenysége Tatabányát és környékét is jelentősen érintette. A MÁK Rt. révén ugyanis a helyi kőszénbányákban is megszervezték a népfelkelő bányászalakulatokat, a szükséges keretlegénységgel együtt. A Honvédelmi Minisztérium már 1914. augusztus 10-én kiadott egy utasítást a bányamunkás alakulatok megszervezésével kapcsolatban. Az utasítás alapján a népfelkelés 2. osztályába sorolt embereket mindenképp meg kellett hagyni eredeti foglalkozásukban – pl. bányák –, kivéve ha korábban valamely különleges alakulatnál szolgáltak a hadseregben (tűzések, árkászok, utászok). Ez a parancs vagy utasítás a MÁK Rt. bányászaira is vonatkozott.¹⁵ Augusztus 14-én ez az utasítás már egy újabbal lett kiegészítve. Az új parancs alapján

¹⁴ HM-HIM HL I. világháború, 4616. doboz: Bányauügyek, 21/1-es irat, J-20-as utasítás.

¹⁵ HM-HIM HL I. világháború, 4616. doboz: Bányauügyek, 21/2 irat.

már nemcsak a 2. osztályú népfelkelők maradhattak a bányákban, hanem az 1. osztályú, katonailag kiképzett és nem kiképzett népfelkelők is. Az utasítás alapján még az 50. életévüket be nem töltött bányamunkásoknak is a bányában kellett maradniuk. Ezek az idősebb emberek nem lettek népfelkelőknek felesketve, csak tovább dolgoztak az eredeti beosztásukban a népfelkelőkkel együtt.¹⁶ Az 1914-es esztendőben a széntermelés így is jelentősen visszaesett, mivel a háború elején a fiatalabb korosztályokból sok bányász és bányatisztviselő is kikerült a frontra a harcoló alakulatokhoz. Ezeket a szakembereket nehéz volt gyorsan és hatékonyan pótolni, tehát már a háború kezdeti időszakában gondok voltak a széntermelés hatékony biztosításával. Ráadásul a MÁK Rt. története során ez volt az első olyan év, amikor a széntermelés alulmaradt az előző évihez képest.¹⁷

A népfelkelő bányamunkás osztagok mellé a keretlegénységet is megszervezték. A MÁK Rt. bányatelepei területileg a veszprémi m. kir. 31. honvéd gyalogezred körzetéhez tartoztak, ezért a keretlegénységet és a bányafelügyeletet is a fent említett gyalogezred biztosította. Konkrétabban a gyalogezred III. zászlóalja, mivel ez az alakulat állomásozott Tóvárosban. A 31. honvéd gyalogezred a m. kir. IV. pozsonyi honvédkerület parancsnoksága alatt létrehozta Tata központtal az 50. népfelkelő munkásosztag parancsnokságát. Az 50. népfelkelő munkásosztag parancsnokság alá tartozott a fent már többször említett keretosztag, amely 1 tisztből, 1 számvevő altisztből, 22 altisztből és őrzetéből és 68 népfelkelőből állt. A keretosztag elhelyezését a 31. honvéd gyalogezred III. zászlóalja biztosította.¹⁸ Az 50. népfelkelő munkásosztag a MÁK Rt. tatabányai, bánhidai, alsó- és felsőgallai telepein dolgozott.¹⁹

A háború kezdetén a kisebb bányatelepeken – a MÁK Rt. dorogi és tokodi bányáinál – nem voltak a népfelkelő munkásokat felügyelő egységek. Itt a munkások felügyeletét és irányítását a területileg illetékes főszolgabíró látta el: Dorog és Tokod esetében az esztergomi főszolgabíró.²⁰ A háború előrehaladtával a MÁK Rt. dorogi bányatelepe is kapott egy kisebb őrkülönítményt. Ez a kis létszámú keretlegénység 2 altisztből és 8 fő legénységből állt.²¹

A háború folyamán végig komoly gondot jelentett a megfelelő és jól képzett bányászok biztosítása a bányákban. A hatékony széntermelést is egyre nehezebb volt biztosítani. A hadsereg a háborús évek során többféle rendeletet vagy parancsot adott ki, amelyek egyre jobban központosították a hadiipart. Ilyen módon szerették volna hatékonyabbá tenni a termelést.

¹⁶ HM-HIM HL I. világháború, 4616. doboz: Bányaugyek.

¹⁷ A Magyar Általános Kőszénbánya Részvénytársulat 50 éve 1891-1941: Az igazgatóság külön jelentése az 1942. évi április hó 30-ra egybehívott ünnepi közgyűléshez: 14. o.

¹⁸ HM-HIM HL I. világháború, 4616. doboz: Bányaugyek, 21/3 irat.

¹⁹ HM-HIM HL I. világháború, 4616. doboz: Bányaugyek, 21/21 irat.

²⁰ HM-HIM HL I. világháború, 4616. doboz: Bányaugyek, A HM 1914. augusztus 14-i utasítása a főszolgabíróknak.

²¹ HM-HIM HL I. világháború, 4616. doboz: Bányaugyek, 21/3 irat.

A bányamunkások létszámát a királyság területén lévő bányákban az egész háború folyamán számon tartották. A népfelkelő bányamunkások csak parancssal hagyhatták el a munkahelyüket, és a népfelkeléshez nem tartozó, 50 év alatti munkások sem mehettek el a bányától engedély nélkül. A háború időtartama alatt folyamatosan szigorodtak a feltételek.

1915. december 11-én a honvédelmi miniszter rendelet útján tette kötelezővé a népfelkelő bányamunkás alakulatoknak a havonkénti létszámkimutatását. Ez által is az egyre hatékonyabb ellenőrzést akarták elérni. A kimutatás alapján 1915. július 31-én 33.385 fő bányamunkás dolgozott a bányákban. 1918. április végére ez a szám 50.476 főre emelkedett.

Külön a tatabányai és az esztergomi bányavidékekről is készültek kimutatások. Tatabányán az 50. népfelkelő munkáosztag parancsnokságának jelentései alapján az alábbi munkáslétszám volt a bányában:

Időszak:	Létszám:
1915. július	4.502 fő
1915. október	4.578 fő
1915. november	4.595 fő
1916. január	4.666 fő
1916. február	4.681 fő

Esztergomban, az esztergomi főszolgabíró jelentése alapján a létszám az alábbi módon és megoszlásban alakult:

Augusztá akna, Anna völgy, Ferenc akna, Szénosztályozó, Tokod, Ágnes akna: 1915 júliusában 1.748 fő, és ugyanezen év októberében már 2.165 fő bányamunkás volt. Ez a létszám a következő év januárban és februárban 2.026-ra esett vissza.²²

A népfelkelő bányászalakulatok állandó létszámhiánnyal küszködtek. Eközben azonban a harctereken is egyre komolyabb gondokat okozott az élőerő hiánya. Példának okáért 1916. május 20-án a honvédelmi miniszter egy olyan utasítást adott ki, amely szerint a hadsereg kötelékében lévő 1883. születési évnél idősebb évfolyamú szakképzett kőszénbányamunkásokat is visszahozták a bányákba dolgozni, de csak abban az esetben, ha

²² HM-HIM HL I. világháború, 4616. doboz: Bányaügyek.

azok nem valamiféle különleges alakulatnál szolgáltak.²³ Az egyik rendelettel visszahozták a katonákat a frontról a bányákba, egy másik rendelettel pedig a bányából vittek el embereket a frontra. Elsősorban a már említett, 1915 szeptemberében alakult m. kir. 1./l. népfelkelő bányászszázad pótlásairól volt szó. A bányászszázadhoz továbbra is szakképzett bányászokat vettek fel, a harcok során azonban nagyok voltak a veszteségek, a képzett katonákat pedig csak a hátországi termelés rovására lehetett pótolni. 1916. március 13-án megjelent parancs alapján a bányászszázad pótlását a pozsonyi 13. honvéd pótzászlóaljnál kellett megszervezni. A pótlások ebben az esetben is viszonylag egyenletesen terheltek a honvédkerületeket. Szám szerint 16-16 főt küldött a kassai- és a kolozsvári honvédkerület, a szegedi kerület 18 főt, a pozsonyi pedig 10 főt.²⁴

A cs. és kir. katonai parancsokságokon is voltak megalakítva bányamunkás kereketek. Itt is történt némi javulás a képzett emberanyag bányákba való szétesztésében. Egy 1916. február 29-i parancs alapján minden egyénnek annál a bányánál kellett munkára jelentkeznie, ahol a behívásuk előtt alkalmazva voltak.

A háborús veszteségek következtében egy 1916. május 18-i parancs már a korábban népfelkelésre alkalmatlannak talált 2. osztályú népfelkelésre kötelezhető személyeket is visszahívta a bányákba dolgozni, valamint a még rendelkezésre álló munkanélküli bányászokat is berendelték dolgozni.²⁵ Még csak 1916. közepén járunk, de már erőteljesen kezdtek mutatkozni a „kivérzés” első jelei. A hadvezetés és a hatalom egyre inkább központosította az irányítást és ezzel együtt a gazdaságot is. Próbálták a maximumot „kiszajtolni” a kimerülőben lévő monarchia gazdaságából.

²³ HM-HIM HL I. világháború, 4616. doboz: Bányaugyek, 21/17. irat, Kőszénbányamunkások visszahívása a harctérről.

²⁴ HM-HIM HL I. világháború, 4616. doboz: Bányaugyek, 21/13. irat.

²⁵ HM-HIM HL I. világháború, 4616. doboz: Bányaugyek, 21/16. irat.

Központosítás és átszervezések

Az 1916-os évben a császári és királyi Hadügyminisztérium nagyarányú központosításra és ellenőrzésre törekedett a hátszágban. A fokozottabb ellenőrzésekre az egyre gyakoribb munkássztrájkok miatt volt szükség. A sztrájkok elfojtására, valamint a gazdasági potenciál szinten tartására, esetleges növelésére törekedtek. Rendeletben szabályozták az üzemek katonai parancsnokainak a tevékenységét, ami a gyakorlatban annyit jelentett, hogy pl. egy-egy parancsnokra kevesebb üzem felügyeletét bízta, mint azt megelőzően. Sokkal erélyesebben léptek fel a szakszervezetek tevékenysége ellen.²⁶ Ezen átszervezések egyik eredménye volt 1916. augusztus 10-vel Cvrček Ferenc nyugállományú altábornagy kinevezése a magyarországi katonai irányítású üzemek felügyelőjévé.²⁷ A felügyelő székhelye Budapesten volt, és a feladata volt minden állami jelentőségű kérdést a szakminiszterekkel egyetértésben megbeszélni és orvosolni.²⁸ Így szinte egy ember, és az alá beosztott törzs kezében összpontosul a magyar hadigazdaság. A hátszág irányítása egyre inkább a közös hadsereg kezében összpontosul. 1916-ban további változások történtek, ugyanis a népfelkelő bányamunkás osztagokat a cs. és kir. parancsnokságoknak rendelték alá.²⁹ A tatabányai régióban tevékenykedő osztagokat a területileg illetékes cs. és kir. V. hadtest parancsnokságának rendelték alá, amelynek Pozsonyban volt a székhelye.

1917. július 4-től a népfelkelő bányamunkás osztagokat átnevezték bányamunkás századokká. Így az 50. népfelkelő bányamunkás osztag a 119. népfelkelő bányászszázad elnevezést kapta. A parancsnoksága Tatabányán volt. A tatabányai bányászszázaddal egy időben a Tokod, Dorog környéki bányáknál is megszervezték a 120. népfelkelő bányászszázadot, amelynek a székhelye Dorogon volt.³⁰ 1917. október 2-án történt még egy nagyobb átszervezés, amikor is a fent említett bányászszázadokból létrehozták a V. népfelkelő bányamunkás zászlóaljat, amelynek Tatabányán lett a parancsnoksága. A parancsnoka Vida István nyugalmazott őrnagy lett, és a zászlóaljtorzset egy segédtiszt, egy írnok és egy küldönc alkotta. A zászlóalj 119. népfelkelő százada a MÁK Rt. tatabányai, bányaidai, felsőgallai és alsógallai, valamint a tokodi és dorogi bányáinál tevékenykedett. A 120. népfelkelő bányászszázad a dorogi illetőségű Esztergom-szászvári Kőszénbánya Rt. telepein dolgozott.³¹

A fent leírt átszervezések és központosítás azonban nem sokat tudott változtatni azon a tényen, hogy a monarchia erőforrásai 1917-1918-ra szinte teljesen kimerültek. 1917-ből már olyan esetekről is olvashatunk jelentést, amelyben a hadvezetés szigorúan megtiltotta

²⁶ HM-HIM HL I. világháború, 4615. doboz: Sztrájkok 1916-18, 2/8-as irat.

²⁷ HM-HIM HL I. világháború, 4015. doboz: M. kir. Honvéd kerületi parancsnokság Pozsony, Honvéd kerületi parancsnoksági parancsok, 1916.

²⁸ HM-HIM HL I. világháború, 4615. doboz: Munkás és szakmunkás osztagok 1914-1918-as csomó.

²⁹ Uo.

³⁰ HM-HIM HL I. világháború, 4616. doboz: Bányaugyek, 21/39. irat.

³¹ HM-HIM HL I. világháború, 4616. doboz: Bányaugyek, 21/45. irat.

az olyan bányamunkások visszahozatalát a frontról a bányákba, akik fegyelmi okok miatt kerültek ki frontszolgálatra. A birodalom már valóban a „zsák alján kaparászott”.³²

A háború második felében egyre gyakoribbak voltak a munkássztrájkok az országban. Folyamatosan nőtt az elégedetlenség az alacsony bérek, a kevés pihenőidő és a csökkenő élelmiszer fejadagok miatt. Országos szinten talán még a MÁK Rt. bányatelepein volt a munkásoknak a legjobb helyzete. Ugyanis a vállalat az élelmiszerdrágulások ellenére ezeket a cikkeket mélyen áron alul értékesítette a munkásoknak és családjaiknak.³³ A szociális intézkedéseken túl a MÁK Rt. 1917-ben nyitotta meg a bányatelep dolgozói számára a Népházat, amely az alkalmazottak szórakozását biztosította.³⁴ Az ilyen és ehhez hasonló intézkedések a háború során ritkának számítottak, ennek köszönhetően azonban sokáig biztosított volt a bányatelepeken dolgozó munkások lojalitása és nyugalma.

A m. kir. 119. népfelkelő bányászszázad heti jelentése 1917. november 11-ről is ezt a viszonylagos nyugodt helyzetet támasztja alá. Gárdonyi főhadnagy, századparancsnok jelentése szerint a MÁK Rt. és a felsőgallai cementgyár telepein a hangulat csendes és barátságos volt. A termelés pedig az elmúlt héten 450-470 vagonról 530-550 vagonra nőtt. A munkások pedig elégedettek voltak az élelmiszer fejadagjaikkal (500 q³⁵ burgonya, 100 mm³⁶ árpagyöngy, 800 mm fejes káposzta). Az élelmezés terén a munkások elsősorban a margarinra panaszkodtak, mivel nem volt elegendő tápértéke.³⁷

A bányákban az 1918-as évben is emberhiány volt, és az egyre sűrűbb sztrájkok következtében a termelés is akadozott. Az 1918-as évben a sztrájkok már a MÁK Rt. telepeit sem kerültk el. A mozgolódások és a termelékenység fokozása következtében 1918. június 6-án a Hungária Szénbányászat környei bányatelepén is létrehoztak egy népfelkelő bányamunkásszázadot. A bányamunkások összlétszáma 270 fő volt, így a kis létszám következtében az egész csoportot a tatabányai 119. népfelkelő bányászszázad alá rendelték.³⁸ Ez a századparancsnokságnak némi plusz adminisztrációt és több problémát jelentett, bár a környei bányatelep csak 18 km-re volt – vasúton – a tatabányai bányatelepektől.³⁹

1917-1918 tehát a fokozódó elégedetlenség éveinek számítottak a hátszországban. Az országban az első sztrájkokra már az 1916-os év folyamán sor került. Ennek okán egy 1916-os rendeletben csendőr karhatalmi osztagokat állítottak fel. A csendőr alakulatokat olyan üzemeknél szervezték meg, amelyek hadi célokat szolgáltak. Feladatuk volt a kez-

³² HM-HIM HL I. világháború, 4616. doboz: Bányáügyek, 21/40. irat.

³³ A Magyar Általános Kőszénbánya Részvénytársulat 50 éve 1891-1941: Az igazgatóság külön jelentése az 1942. évi április hó 30-ra egybehívott ünnepi közgyűléshez: 14. o.

³⁴ Dr. Simonik Péter: A munkavállalók szabadidejének megszervezése a Magyar Általános Kőszénbánya Rt. tatabányai bányatelepén (1896-1945), In: A Komárom-Esztergom megyei József Attila Könyvtár Évkönyve 2012, Tatabánya, 2012: 195. o.

³⁵ A q jelentése mázsa, 100 kilogramm (szerk.)

³⁶ A mm jelentése itt métermázsa, 100 kilogramm (szerk.)

³⁷ HM-HIM HL I. világháború, 4616. doboz: Bányáügyek, 21/50. irat.

³⁸ HM-HIM HL I. világháború, 4616. doboz: Bányáügyek, 21/55. irat.

³⁹ Uo.

dődő sztrájkok azonnali megfékezése. A csendőr karhatalmi osztag népfelkelőkkel volt megerősítve. A csendőrosztag az illetékes üzem népfelkelő munkásosztag parancsnokának volt alárendelve. Abban az esetben, ha a munkások nagyobb megmozdulására került sor, amellyel a csendőr karhatalmi osztag és a munkásosztag keretlegénysége nem tudott megbirkózni, akkor az illetékes katonai parancsnokság rendelt ki egy erősebb karhatalmi egységet. A karhatalmi népfelkelő egységet a népfelkelés 1. osztályából – a fiatalabb évfolyamokból – kellett összeállítani. A karhatalmi osztagok legénysége kapcsán a rendelet azt is kikötötte, hogy a legénység csak a megbízható, német és magyar ajkú lehetett.⁴⁰

Néhány hónapon belül a sztrájkok a MÁK Rt. üzemeit is elérték. Régiókban a sztrájkokat 1917. április 22-én kezdték az Esztergom-szászvári Rt. dolgozói. Jobb béreket szerettek volna. Ezen a napon a MÁK Rt. dorogi telepén is béremelések miatt sztrájkoltak. A megmozdulások csak rövid, egy napos munkabeszüntetések voltak. Ezt követte egy több napos sztrájk 1917. május 11-18. között a MÁK Rt. tatabányai bányatelepein, és a felsőgallai cementgyárban. Itt a munkások magasabb béreket és 8 órás munkaidőt szerettek volna kieszközölni. A rögtönítélő bíróság tevékenységének a megkezdése után hamar felhagytak a tiltakozásokkal.⁴¹ 1918 januárjában még voltak rövidebb munkabeszüntetések.

A MÁK Rt. tatabányai telepein a legkomolyabb sztrájkokra 1918. június 12-23. között került sor. Az eseményekről több jelentés is fennmaradt. A több napos sztrájk megfékezésére karhatalmi egységeket vezényeltek ki. A rendet csak több napos alkudozás után tudták helyreállítani. Június 12-én mintegy 2000 munkás sztrájkolt. Ez a szám aztán napról-napra csökkent. Cvrček altábornagy parancsára a fő hangadókat és a munkakerülőket összeszedték és rövid úton Komáromba szállították őket, ahol be lettek vonultatva, és a frontra kerültek. A sztrájk végéig összesen kb. 400 embert vonultatnak be.⁴²

A tatabányai sztrájkról július 17-én készített egy jelentést a m. kir. V. népfelkelő bányamunkás zászlóalj parancsnoka a cs. és kir. V. pozsonyi hadtest parancsnokságának. A jelentés alapján a bányászokat a folyamatosan erősödő szakszervezet bujtotta fel. Annak ellenére sikerült ezt a szakszervezet embereinek elérniük, hogy a tatabányai bányászok (munkások) a legjobban kereső bányamunkások közé tartoztak az országban. Az itteni munkások bére folyamatosan emelkedett, míg a többi vállalatnál a legjobb esetben is csak stagnált. Összevetve más vállalatok dolgozóinak az élelmezésével a MÁK Rt. dolgozói és családjaik sokkal jobb ellátásban részesültek. A jelentés a sztrájkot inkább a szakszervezet és a bolsevizmus országos szintű megerősödésének a számlájára írta. A sztrájk napjaiban a széntermelés jelentős mértékben visszaesett, és a tömeges bevonultatások

⁴⁰ HM-HIM HL I. világháború, 4615. doboz: Sztrájkok, 1916-1918 csomó: Csend. karhat. osztagok felállítás.

⁴¹ HM-HIM HL I. világháború, 4615. doboz: Sztrájkok, 1916-1918 csomó, Munkásmozgalmak és sztrájkok kronologikus sorrendje a magyar szent korona országai területén (1916. II. 6- 1918. IV. 30.). Lásd erről még bővebben kötetünkben B. Stenge Csaba Statárium Tatabányán 1917 májusában című írását.

⁴² HMM-HIM HL I. világháború, 4615. doboz: Sztrájkok, 1916-1918 csomó: Tatabányán sztrájk, ennek okairól jelentés.

következtében sok jól képzett munkástól volt kénytelen megválni a bánya. A bevonultatásokat a hadsereg a MÁK Rt. vezetésével egyetértésben eszközölte. A bevonultatottak pótlását nehéz volt gyorsan megoldani, és ez még a sztrájk után is érezte negatív hatását a termelésen. Természetesen a bevonultatottak családjait a bányászlakásokból a vállalat kilakoltatta, és az élelmezésüket is megszüntette. A helyettük érkező bányászoknak kellett a hely és az élelem.

A sztrájkokon kívül a hatékony termelést akadályozta a sok kimaradás, a betegszabadságok, és a nyári munkák. A jelentés is megemlíti, hogy sokan betegszabadságot vettek ki, mert egy pesti cégnek gyűjtöttek gyökeret súrolókefékhez. A gyökerek kilójáért pedig az említett üzem 70-75 koronát is fizetett. A gyökérgyűjtést a bányászok családostól végezték. A férfi ilyenkor kimaradt a bányából. Volt olyan nap, hogy napi 400-500 ember hiányzott a termelésből. Ezeket időközönként elzárással büntették Komáromban.⁴³

Bányászalakulat a fronton

A népfelkelő bányászosztagokra nemcsak a hátszági bányákban volt szükség, hanem 1915-től a fronton is. 1915-ben ugyanis Olaszország belépett az antant oldalán a háborúba, és így a monarchia hadseregének egy újabb frontvonalon kellett helytállnia. Az új hadszíntér jelentős részben az Alpokban (hegyi terepen) húzódott. Az extrém terepviszonyok és az ezeknek köszönhető új harceljárások néhány különleges alakulat létrehozását eredményezték. Így került bevetésre a délnyugati hadszíntéren az első bányász-vájár alakulat, konkrétan a m. kir. 1. bányásszázad. Az egység bányászainak a nehéz hegyi terep szikláiba kellett vájár munkát végezniük. Példának okáért ilyen volt az ellenséges állások alábányászása a hegyvidéken, és azok aknával való berobbantása.

Az alakulatba csak tapasztalt és képzett bányászokat lehetett besorozni. Újonc legénység szakirányú kiképzésére sajnos nem volt idő, így „abból kellett főzni, ami volt a konyhában”. A frissen felállított bányászalakulat a hátszági bányákból vonta el a képzett munkaerőt, ami a termelékenységet is negatívan érintette. 1915 szeptemberében kezdetét vette a bányásszázad megszervezése. A bányásszázadot a budapesti 30. honvéd pótzászlóaljnl állították fel. Az alakulathoz csak és kizárólag bányászok jelentkezhetek, ez volt az alapfeltétel. A bányásszázad állománya a következő volt:

- 1 fő tiszt- a századparancsnok
- 4 fő szakaszparancsnok
- 250 fő bányász-legénység
- 5 fő tisztiszolga.

⁴³ HM-HIM HL I. világháború, 4615. doboz: Sztrájkok, 1916-1918 csomó: A m. kir. V. népf. bánya munk. zászlóalj jelentése. Tatabánya, 1918. júl. 17.

A bányászszázad az arányait tekintve 10%-ban állhatott bányaácsokból, a többi katonának pedig robbantó és fúró bányászoknak kellett lenniük.

Az alakulat parancsnoka Alföldi Zoltán népfelkelő főhadnagy (okleveles bányamérnök) lett. A négy szakaszparancsnok szintén bányamérnök volt. A legénységet hat honvédkerület területéről biztosították.⁴⁴ Így egyik terület bányája sem gyengült jelentősen a létszámcsökkenés következtében. Szám szerint és területileg az alábbi módon szerveződött a legénység:

Honvéd kerületi parancsnokság:⁴⁵

Honvéd kerületi parancsnokság:	Bányász legénység:	Tisztiszolga:	Hova:
Budapest	26 fő	2 fő	30. honv. pótzászlóalj
Szeged	24 fő	2 fő	30. honv. pótzászlóalj
Kassa	90 fő	-	30. honv. pótzászlóalj
Pozsony	50 fő	-	30. honv. pótzászlóalj
Kolozsvár	60 fő	-	30. honv. pótzászlóalj
Össz.:	250 fő	4 fő	

A legénységet elsősorban az 1. osztályú népfelkelőkből kellett kiállítani. Nem bányász képzettségű legénység nem kerülhetett be. A század fegyverzete orosz puskákból állt, puskáknként 100 db. tölténnyel. A menetkészültséget 1915. szeptember 20-ra kellett elérni, és Laibachba lett az egység kiszállítva.⁴⁶ Ez az egység volt a honvédségnél az első ilyen különleges alkalmazású bányászszázad. Az ilyen és ehhez hasonló, speciális képzettségű alakulatok fronton való bevetése egyre inkább nehezítette a hátszágai szénbányászat hatékonyságát is, mivel képzett munkaerőt vont el a hadigazdaságból, és a háborús veszteségek pótlásáról is folyamatosan kellett gondoskodni, ami további embereket vont el a hazai termelésből.

⁴⁴ HM-HIM HL I. világháború, 4616. doboz: Bányaugyek, 21/5-ös irat, Népfelkelő bányász és árkász osztagok.

⁴⁵ HM-HIM HL I. világháború, 4616. doboz: Bányaugyek, 21/5-ös irat, Népfelkelő bányász és árkász osztagok.

⁴⁶ HM-HIM HL I. világháború, 4616. doboz: Bányaugyek, 21/5-ös irat, Népfelkelő bányász és árkász osztagok.

Konklúzió

Az első világháború idején a széntermelés volumene egy ország gazdaságában a legfontosabb kérdések közé tartozott, hiszen ez a nyersanyag volt a legtöbb dolog mozgatórugója akkoriban. Rövidtávon a hatékony kitermelés megszervezésére volt mód, de hosszú távon ezt nehéz volt fenntartani. A véres veszteségek okozta lyukakat csak a háterszágból bevonultatott emberekkel tudták pótolni, akik ha fegyveres szolgálatra mentek, akkor esetleg az otthoni gazdaságból hiányoztak. Az a paradoxon állt elő néhány éven belül, hogy vagy a fronton volt elegendő katona, de akkor hiányoztak az otthoni gyárból földekről, bányákból, vagy pedig a gazdasági termelést próbálták hatékonyabban fenntartani, ebben az esetben viszont a frontokon volt kevesebb ember a szükségesnél. A monarchia sajnos mind a két szempontból kudarcot vallott. A második, és a harmadik háborús évtől egyre sűrűbb munkássztrájkok is ezt a kudarcot bizonyítják. A sztrájkokon és az elégedetlenségen a karhatalom segítségével még sikerült úrrá lenni. A végső vereség tényén azonban ez sem változtatható. A monarchia a szövetséges német birodalommal együtt 1918-ra teljesen kivérzett, és végül kénytelen volt fegyverszünetet kötni.

Irodalomjegyzék és források:

HM-HIM HL - Hadtörténeti Levéltár első világháborús fondjának vonatkozó iratai

Horváth Géza, Takács Anna (szerk.) : A Komárom-Esztergom megyei József Attila Könyvtár Évkönyve 2012, Tatabánya, Megyei Könyvtár, 2012.

A Magyar Általános Kőszénbánya Részvénytársulat 50 éve 1891-1941: Az igazgatóság külön jelentése az 1942. évi április hó 30-ra egybehívott ünnepi közgyűléshez.

1886-ik évi Törvények gyűjteménye, Budapest, Lampel R., 1886.

Statárium Tatabányán 1917 májusában

Bevezető

Az első világháborús időszak egyik legjelentősebb tatabányai eseménye az 1917 májusi – első nagy – bányászsztrájk, és az emiatt életbe léptetett statárium volt.

A sztrájk fő eseményeiről korábban már több publikációban is szó esett,¹ ezért arról itt csak nagy vonalakban írnék. Amiért ez az esemény külön tanulmányt kapott kötetünkben, az az egyik főszervező személye, akiről korábban csak nagyon kevés szó esett, illetve egy olyan korábban publikálatlan és forrásként fel nem használt, általam a Nyitrai Állami Levéltárban fellelt részletes jelentés, mely sok érdekes és értékes, korábban ismeretlen részletadatot tartalmaz az eseményekről, ezért érdemes teljes terjedelmében leközölni.

Az eseménytörténetről röviden

A háborús időszak okozta általános ellátási problémák 1917 tavaszára a fizikailag igen megerőltető munkát végző, ekkor még komoly gépesítés nélkül dolgozó bányászok és családjaik körében is egyre több elégedetlenséget okoztak. A bányászok helyzetét ráadásul súlyosan rontotta az a tény is, hogy a háború kezdetén a napi három 8 órás műszak helyett – a nagyarányú behívások következményében kialakuló munkaerőhiány miatt – két 12 órás műszakot vezettek be, és a bányamunkásság zöme katonai parancsnokság alá került. (Utóbbival kapcsolatban lásd kötetünkben Bognár István Népfelkelő bányász alakulatok Tatabányán a MÁK Rt.-nél az első világháborúban című tanulmányát.)

Az ekkori állapotokra Vida Jenő, a MÁK Rt. vezérigazgatója így emlékezett:

„Az 1917. évet a bányamunkásság fegyelmének teljes meglazulása jellemzi. Az élelmiszeradagok csökkenése, különösen pedig ama körülmény, hogy az akkoriban még tiszta búza, néha-néha pedig árpával kevert liszthez szokott munkásság lisztadagja 20%-ban tengeri lisztet tartalmazott, oly elégedetlenséget váltott ki, amely összes bányatelepeinken passzív rezisztenciában nyilvánult meg. Az akkoriban katonai parancsnokság alatt álló munkásság fiatalabb évjáratai önként jelentkeztek frontszolgálatra csak azért, hogy ezzel maguknak a hadrakelt seregnél fennálló jobb élelmezést megszerezzék. (...) A bányatelepek lakossága főként az élelmezése szempontjából oly nagyfontosságú burgonyának több hónapon át való teljes hiányát érzi igen súlyosan, amihez a zsírnak és szalonnának időközönként való

¹ Lásd erről pl. MMTVD (1969) 309-316. o., Bárdos (1958) 20-23. o., Tatabánya története 1. (1972) 103-105. o.

nélkülözése járul. A munkásság nagyfokú elégedetlenségének most már erőteljesebben kíván hangot adni.”²

A tatabányai bányák helyi vezetése, észlelve az egyre fokozódó nyugtalanságot és mozgolódást a bányászok között, 1917 április végén megegyezett a munkások képviselőivel, hogy fogalmazzák meg és nyújtsák be a kéréseiket. Emellett május 1-re a helyi munkásság munkaszüneti napot kapott, azzal a feltétellel, hogy másnap rendben felveszik a munkát, ami meg is történt. A bányászok 14 pontba szerkesztett követeléseik közül a legfontosabbak a béremelés – mely 200 százalékos volt –, a háború előtti 8 órás műszakrend visszaállítása, ellátási kérdések javítása és a szabad szervezkedés lehetősége voltak (lásd ezeket részleteiben a leközölt dokumentumban is). A bányászok megbízottai a követelések teljesítésére két hetet adtak. A MÁK Rt. vezetése ezzel szemben 20 százalékos béremelést volt hajlandó megadni, amit a bányászok képviselői nem fogadtak el. Ezért a kérelem a munkásügyi panaszbizottsághoz került Budapestre, melynek döntése megfellebbezhetetlen volt. (Az 1916-ban felállt, honvédelmi és kereskedelemügyi minisztériumok, katonai parancsnokságok, munkáltatók és szakszervezetek képviselőiből álló ilyen bizottságok feladata a kormány, a katonai parancsnokságok, valamint a munkaadók és munkavállalók közötti közvetítés és konfliktuskezelés volt.)³

A munkásság elkeseredése, és az élet- és munkakörülmények javítására történő fellépésük érthető és jogos volt, a 200 százalékos béremelés követelése viszont nyilvánvalóan nem volt reális, és ez előre predesztinálta azt is, hogy ezt a panaszbizottság sem fogja támogatni, a bányászok pedig emiatt sztrájkolni fognak. Ezért a karhatalmi erők Tatabányára vezénylése már a panaszbizottság határozatának meghozatala előtt megkezdődött. A panaszbizottság május 9-én hozta meg döntését, melyben a béremelés mértékét 25 százalékban állapította meg. A munkáskiküldöttek aznap este tértek vissza Tatabányára, és a sztrájk kisebb mértékben már május 10-én este megkezdődött – az első felbujtókat már ekkor letartóztatták –, másnap fokozódott, és 12-ére a tatabányai bányamunkásság túlnyomó többsége sztrájkba lépett. Az emiatt elrendelt statárium kihirdetésére május 12-én kora este került sor. Ezzel kapcsolatban tudni kell, hogy a statáriális bíróság kétféle ítéletet hozhat: ez lehet felmentés, vagy halál.⁴

Május 14-én a statáriális bíróság fél tucat, majd később még négy további⁵ tatabányai bányászt halálra ítélt. A feszültség csökkenésében szerepet játszott a lehetőség felvetése, hogy a munka felvétele esetén a halálos ítéleteket nem hajtják végre (a sztrájkban való kitartás ekkor már részben az elítélt vezetők melletti szolidaritás megnyilvánulása volt). A

² Vida (1927) 241. o.

³ Ólmosi Zoltán (Szerk.) A hátszág a nagy háborúban. Budapest, Magyar Nemzeti Levéltár, 2014. 17. o.

⁴ A magyarországi statáriális bíraskodásról a tárgyidőszakban általánosságban lásd Tóth (2017) 151-156. o.

⁵ A szintén halálra ítélt Fodor (1962) 4. o. kilenc halálos ítéletet említ, míg Bárdos (1958) 94. o. tíz fő halálra ítéltet listáz a bányakapitányság iratai alapján, név szerint fel is sorolva őket: Szvorát Andrást, Schrott Györgyöt, Czug Károlyt, Vojt Ferencet, Davida Györgyöt, Fodor Józsefet, Tamási Lajost, Gyurkovics Józsefet, Sokibrál Ignácot és Perges Józsefet. Fodornál szerepel az itt nem listázott Vér Antal, Tamási pedig Tanásziként van említve, feltehetően ez utóbbi a helyes alak, Szvorát viszont nála Szvorádként szerepel.

hatóságok is tudták, hogy az elkeseredés jogos, és a halálos ítéletek esetleges végrehajtása beláthatatlan következményekkel járna. Az elítéltek az uralkodótól, IV. Károlytól kegyelmet kaptak, és ítéletüket a statáriális bíróság elnöke, Dobler altábornagy szigorított börtönbüntetésre változtatta át. (Az egyik elítélt, Fodor József visszaemlékezése szerint három főt kilenc, egy főt hét, a többieket hat évre ítélték.)⁶ A börtönbüntetés végrehajtását egyben a leszerelésig – a háború végéig – az elnök felfüggesztette azzal a feltétellel, hogy addig a bányában folyó termelőmunkát az elítéltek nem fogják megzavarni.⁷

A sztrájk május 18-ára ért véget, amikor a bányászok újra munkába álltak. (A bányászok munkafelvételre való rábeszélésében jelentős szerep jutott a helyi katolikus papnak és református lelkésznek is.)

A bányászok kitartásában minden bizonnyal szerepet játszott az is, hogy a petrozsényi bányákban 1916 nyarán kitört sztrájk esetében az 1916 júniusi, statáriális halálos ítéleteket nem hajtották végre, tehát korábbi precedens volt a statáriális ítélet-végrehajtás elmaradására. Erről annál is inkább hallhattak Tatabányán első kézből, mivel az 1916 augusztusi román betörés miatt a petrozsényi bányákból Tatabányára is helyeztek át evakuált munkásokat (mintegy 300 fő, földalatti munkát végző bányászt).

A petrozsényi, majd a tatabányai eset – tehát a statáriális ítéletek immár ismétlődő végre nem hajtása – részben a hatóságok humánus és reálpolitikus hozzáállását is bizonyította, részben pedig tehetetlenségüket is mutatta, és természetesen a tekintélyüket is erőteljesen csorbította.

1918 nyarán, az újabb nagy tatabányai sztrájk idején a hatóságok már máshogy szankcionálták a munkabeszüntetés szervezőinek tevékenységét, és ez hatásosabbnak bizonyult. Ekkor a fő felbujtókat bevonultatták tényleges katonai szolgálattételre, családjaikat pedig karhatalommal kilakoltatták a bányatelepen használt lakásaikból.⁸

Fontos még kiemelni a sztrájkokkal kapcsolatban, hogy a bányamunkásoknak 1917 tavaszán még nem volt szakszervezete – a megalakítás igénye is ott volt a 14 pont egyikében –, annak felállítását csak 1918 elején engedélyezték. A sztrájk szervezésében jelentős szerep jutott a Magyarországi Szociáldemokrata Pártnak (MSZDP), melynek tatabányai szervezete nem sokkal korábban alakult meg. Itt kiemelendő az MSZDP tatabányai titkárának, Tömböly Józsefnek a személye, akiről annak ellenére, hogy jelentős helyi munkásmozgalmi vezető volt, és ez a téma a pártállami történetírás egyik legkedveltebb témája

⁶ Fodor (1962) 4. o.

⁷ MMTVD (1969) 315. o.

⁸ TMJVL XV/33/12/5. A tatabányai sztrájk alkalmával történt kilakoltatások.

volt, csak igen kevés szó esett a régebbi publikációkban, ráadásul a neve is hibásan szerepel számos forrásban és feldolgozásban, „Tömbély” alakban.⁹

Tömböly a Zala megyei Bucsután született 1889. május 26-án. Eredeti szakmája asztalossegéd volt. Mielőtt Tatabányára került, két esetben bukkan fel a neve helyi sajtóban: 1905 februárjában Tapolcán mint asztalosiparos tanuló a tapolcai községházán felfeszítette a bíró íróasztalát, és ebből 120 korona 70 fillért ellopott. Ezt követően, 1909 októberében Budapesten 500 koronát próbált meg kicsalni a Pannónia szálloda tulajdonosától Mezőssy Béla államtitkár nevében (a lopás és csalási kísérlet miatt börtönbe is került).¹⁰ Tömböly 1912. augusztus 9-én került felvételre a MÁK Rt. tatabányai ácsműhelyébe asztalosnak, ahonnan áthelyezték bányaácsnak a VI-os aknába. 1913 végén kötött házasságot Tatabányán, ekkor már biztosan a Felsőgalla melletti VI-os telepen lakott.¹¹ 1918. február 23-án főbizalmi lett az élelemtárban, 1918. július 2-án áthelyezték a kőbányába. Az adott időszakkal kapcsolatban fontos megjegyezni, hogy Tömböly József 1917 tavaszától a Magyarországi Szociáldemokrata Párt nem sokkal korábban megalakult tatabányai szervezetének titkára volt, később elnöke lett. A bányász szakszervezet megalakulásával ott is funkciót vállalt. 1918. április 22-én egy felsőgallai gyűlésen az alábbi gyűjtő hangú szónoklatot tartotta: „*Pusztuljon a helyéről minden olyan kormány, amely gyöngé és gyáva arra, hogy a nép érdekében megoldja a legégetőbb magyar problémákat.*”¹² Tömböly József 1918 nyarán feltehetően a bánya vezetősége felé fordult, majd egyre inkább a kommunisták felé orientálódott. Ekkor már lehetséges, hogy – legalábbis ideiglenesen – Komáromban lakott. (A szociáldemokraták és a jóval kisebb befolyással bíró kommunisták között ekkor már éles harc dúlt a háttérben a munkásság köreiben szerzett befolyásért.)

Az MSZDP lapja, a Népszava az 1919. március 11-ei számában éles hangú cikkben támadta Tömbölyt – több társával együtt –, megjegyezve, hogy a kommunista „Vörös Újság” áruló létükre védelmükre kelt. Tömbölyt – a lap szerint – kétszínű magatartása miatt előző év január 10-én egy bizalmi választáson kibuktatták a helyi bányamunkás szövetségi vezetéből, ezért bosszúból 1918 nyarán, amikor a következő sztrájk is zajlott, a Munkásotthon alapjára gyűjtött több mint 7000 koronát és a pártszervezet pénzét a főszolgabíró kezére játszotta, aki július folyamán a 1414/1918 számú véghatározatában ezt elkobozta. Végül 1919. február 21-én kizárták a Bányamunkás Szövetség helyi csoportjának soraiból.¹³

⁹ MMTVD (1969) 403. o. A hibás alak feltűnésének oka vélhetően az volt, hogy a Magyarországi Szociáldemokrata Párt 1917. november 25-én tartott rendkívüli kongresszusán felszólaló Tömböly nevét az ott jegyzetelő rendőrök elírták.

¹⁰ Magyar Paizs 1905. február 23. 5. o. és Budapesti Hírlap 1909. október 16. 9. o.

¹¹ Tömböly 1913. december 8-án kötött házasságot Felsőgallán. Lásd erről TMJVL XXXIII/1. Felsőgalla állami házassági anyakönyvi másodpéldánya, 1913/113. fsz. bejegyzés. Neve az anyakönyvben Tömbölként szerepel, de az egyéb hivatalos iratokban és saját kezű aláírásában is Tömbölyként. (A családnál mindkét változat párhuzamos használata előfordult.)

¹² Merényi (1968) 7. o.

¹³ A „Vörös Újság” és a munkásság árulói. A sikkasztók, denúciánsok és besúgók a kommunisták keblére borulnak. In: Népszava 1919. március 11. 5. o.

1919. szeptember 4-én Tömbölyt bebörtönözték a Tanácsköztársaság idején Tatabányán folytatott tevékenysége miatt. Kiszabadulása után számos más tatabányai munkásmozgalmi személlyel együtt Franciaországba emigrált, azonban a többiekkel ellentétben ő már nem tért vissza Tatabányára: Franciaországból 1926-ban Brazíliába települt át, és ott is hunyt el.¹⁴

A jelentés

A továbbiakban a már említett, komoly forrásértékkel bíró, dr. Fáy István tatabányai járási főszolgabírónak Ghyczy Dénes Komárom megyei alispánhoz írt részletes jelentése¹⁵ kerül leközlésre szöveghű, nem betűhű formában néhány elírás, illetve a mai helyesírási szabályok implementálásával, a rövidítések feloldásával, magyarázó jegyzetekkel ellátva.

„Tárgy: A tatabányai szénbányászok munkabérmozgalma

Nagyságos Alispán Úr!

Fenti tárgyban tisztelettel a következőket jelenthetem:

I. ELŐZMÉNYEK

A magyar általános kőszénbánya részvénytársaság tatabányai és felsőgallai bányáiban már az 1916. év folyamán észlelhető volt egy a munkások között terjesztett mozgalom, mely elsősorban a munkások szervezését és béremelést kívánt elérni. A mozgalom megindítóit és terjesztőit ekkor leszerelhetők voltak úgy, hogy az egész akció minden nagyobb hullámverés nélkül, simán elaludt. Folyó év április hó utolsó napjaiban, május 1-je közeledtével a munkások újra mozogni kezdtek, mire a bányamunkásosztag-parancsnok¹⁶ behívatta a vezetőket, és a bányakapitánnyal¹⁷ együtt beszélt velük. A tárgyalás eredménye az volt, hogy a bányakapitány felhívta a munkások küldötteit, hogy foglalják óhajtaikat írásba, nyújtsák be nála, és ő illetékes helyre fogja a beadványt juttatni, és a választ lehető rövid időn belül megkapják. Ezzel szemben május 1-jén munkaszünetet kapnak, de 2-án ismét kötelesek a munkát rendszeresen felvenni. Ezen kölcsönös megállapodás meg is tartatott és május 2-án a munka ismét zavartalanul megkezdődött. A munkások kérelmeiket összesen 14 pontba foglalták, melyek nagyjából a következő kívánalmakat tartalmazták: a 70 fillér csillénkénti alapbér emeltessék fel 92 fillér maximumra, a 90 fillér alapbér pedig 117 fillérre, és ezen újonnan vett alapbér-

¹⁴ Ezúton is szeretném megköszönni Hári Edit segítségét egyes Tömböly József életével kapcsolatos információkért.

¹⁵ ŠaN XI. 1. I. III/2. 3991/1917. Tatabányai szénbányászok munkabér mozgalma.

¹⁶ Gárdonyi Illés főhadnagy, a tatabányai 50. sz. bányamunkás-osztag katonai parancsnoka.

¹⁷ A bányakapitány ekkor Czerninger Nándor volt.

reknek követelik 200%-kal való emelését. (Ezen különbözet évenként 20 millió koronán felüli munkabértöbbletet jelentene.) A jelenlegi 12 órás munkaidő helyett követelik a háború előtti 8 órás munkaidő visszaállítását. Szabad szervezkedési jogot. A bányatársláda intézményének reformját. A munkáslakások ügyének rendezését, és egészségügyi reformokat. A társulati élelmetárban jelenleg megállapított árak változatlan fenntartását az összes cikkekre. A jelenlegi háborús segélyek, és családi pótlékok további biztosítását a háború egész tartamára, és néhány kisebb jelentőségű szociális kérdés megoldását.

Ezzel szemben hajlandó volt a társulat a jelenlegi kedvezmények fenntartása mellett 20% béremelést megadni.

Kikötötték még a munkásság megbízottai, hogy beadványukra legkésőbb 15 nap alatt, illetve május hó 15-ig választ és kedvező elintéztést várnak.

A 14 pontos, »Kérelem«-nek jelzett beadványt valószínűleg a budapesti szociáldemokrata pártszervezet készítette, mivel megállapítottam, hogy egy Tömböly József nevű, VI. aknabeli bányaács a »Kérelem« benyújtása előtt való napon feleségével együtt azon ürüggyel utazott le Budapestre, hogy kisleányát¹⁸ a klinikára vigye, tényleg azonban mintegy 200 szakszervezeti tagsági könyvet és röpiratokat hoztak magukkal vissza, melyeket legnagyobbreszt sikerült is titokban szétosztaniuk. A munkások által beadott »Kérelem« elintézésének ügyét a bányakapitány jelentésére a Pénz-, illetve a Kereskedelemügyi Minisztérium vette kezébe.

Éspedig a béremelés, valamint az élelmezési kérdések rendezése tárgyában a Budapesten felállított »Munkásügyi Panaszbizottság«-hoz lett a kérelem utasítva, a többi pontok tekintetében pedig a Pénzügyminisztérium kívánt saját hatáskörében intézkedni.

A »Munkásügyi Panaszbizottság«, melynek tagjai egy ezredes elnöklete alatt a szakminisztériumok kiküldöttei, a vállalatok és a munkások képviselői, folyó hó 9-én tartotta a tatabányai »Kérelem« két pontjára vonatkozó tanácskozását és beható tárgyalás, a munkáskiküldöttek meghallgatása után a következőképpen határozott. A béremelést a társulat részéről felajánlott 20 % és a munkások részéről kívánt 200 % elvetésével 25 (huszonöt) %-ban állapítja meg. Ezenkívül az élelmezési panaszokra vonatkozóan kötelezi a társulatot, hogy mindazon cikkeknel, melyeket kiszolgáltatni áruhiány folytán nem tud, vagy melyeket az egyes munkások az élelmetárban megszabott kedvezményes árakon, még ha készlet van is, ott megvásárolni nem akarnak – a kedvezményes ár és a másutt érvényes hatósági maximális ár közötti különbséget a munkásoknak megtéríteni köteles. Ezen határozat azt célozta, hogyha a munkásnak derogál a konzumból való vásárlás és azt hinné, hogyha másutt saját maga jár utána, talán olcsóbbat és jobbat kap – erre alkalma és módja lehessen.

A »Munkásügyi Panaszbizottság« határozata végérvényes és megfellebbezhetetlen.

¹⁸ Tömböly József Mária Lujza nevű kislányáról van szó, aki 1915. január 16-án született Felsőgallán. Lásd erről TMJVL XXXIII/1. Felsőgalla állami születési anyakönyvi másodpéldánya, 1915/43. fsz. bejegyzés.

II. ÓVINTÉZKEDÉSEK

A munkások által beadott »Kérelem« elintézése előreláthatólag nem elégítette ki a bányász-ságot, s így már előzetesen a munkásosztag-parancsnok a netán bekövetkező zavargások, sőt esetleges rombolások megakadályozása végett egyelőre 150 főnyi katonaság kirende-lését, 150 fő katona Tóvároson az ottani helyőrségben való állandó készenlétbe helyezését kérte.

Egyidejűleg a belügyi kormány is értesülvén a társulat révén a logikai bizonyossággal követ-keztethető eseményekről, a maga részéről a kért karhatalmat kevésnek ítélte, és a katonai hatóságtól legalább 1000 ember helyszíni kirendelését kérte.

Ezen karhatalom folyó hó 9-én az egész nap folyamán a következő részletekben érkezett Tatabányára:

400 gyalogos Komáromból (császári és királyi 29. gyalogezred)

400 gyalogos Győről ([császári és királyi] bosznia-hercegovinai 4. gyalogezred)

130 honvéd Veszprémből (magyar királyi 31. honvéd gyalogezred)

50 vadász Tóvárosból (császári és királyi 19. [tábori] vadászszázalaj)

50 huszár Komáromból (császári és királyi 5. huszárezred)

Összesen a tisztekkel és a néhol néhány emberrel több létszámmal 1052 főnyi katonaság.

Ugyanezen a napon a saját kezdeményezésemből az egész mozgalom időtartamára ki-szálltam Tatabányára, s ettől kezdve a polgári hatáskörben szükséges teendők elrendelését és részben végrehajtását személyesen eszközöltem. A katonai karhatalom parancsnokával, Tormássy ezredessel,¹⁹ és a helybeli munkásosztag parancsnokával, Gárdonyi főhadnagy-gyal egyetértőleg a bányaigazgatóság bevonásával megállapítottak mindenekelőtt azon épületek, műtárgyak, stb., melyek katonai megszállása, és egy esetleges munkászendüléssel szemben való biztosítása szükségesnek látszott. Így katonai őrséggel biztosítottak: az ó- és újtelepi élelemtárak, gépzemek, dinamit- és benzinraktárak, szénosztályozók, az összes ak-nák leszállói és kijárói, a villamos kapcsoló, vízvezeték, brikettgyár, cementgyár, mésztelepek, kőbánya, középállomások, bányaigazgatósági irodák, légvezetékek, stb.

Saját hatáskörömben elrendeltem az összes italméréseknek úgy Tatabányán, mint a szom-szédos községekben (Alsó- és Felsőgalla, Bánhida) további intézkedésig történő azonnali be-zárását, nehogy a különben még higgadtan viselkedő munkásság sztrájkanyagát válasszon, s szeszszitalokat esetleg egyesek mértéktelenül élvezve magukat olyan cselekedetekre ragad-tassák, melyeket józanul különben sem tettek volna.

Utólagos jóváhagyás reményében intézkedtem a távbeszélő-szolgálat éjjeli állandósításáról.

¹⁹ Tormássy Dezső ezredestől van szó.

*A csendőrséget megfelelő utasításokkal elláttam, és annak különben is felemelt létszáma megerősítéséről közvetlenül a belügyminisztériumi államtitkár úr útján gondoskodtam. A csendőrség létszáma immár 50 emberen felül van, s még állandóan érkeznek megerősítések.*²⁰

Mivel a Budapestre küldött munkáskiküldöttek visszatérése a panasz-bizottság tárgyalása után 9-én este volt várható, de a már folyton érkező, és a telepeket megszálló katonaság látványa is felkeltette az általános érdeklődést. A bányászlakosság, de különösen az asszonyok körében érthető izgalom, úton-útfélen elfojtott indulatos megjegyzések voltak észlelhetők, azonban munkabeszüntetés vagy megtagadás eddig az ideig még sehol, egy üzemnél sem történt.

Este fél nyolc órakor jelentette egy csendőr, hogy a munkáskiküldöttek Budapestről visszaérkeztek, és Felsőgalla állomáson szálltak le az oda este hét órakor érkezett személyvonatról.

Ez ideig a panaszbizottság határozata – vagyis a követelések minimális részének teljesítése – még senki előtt sem volt Tatabányán ismeretes.

III. SZTRÁJKMOZGALOM május hó 10-én

A reggeli órákban már meglehetősen elterjedt a panaszbizottság hozott határozatának híre. Azonban ez nehogy elferdítve jusson a lakosság tudomására, az aznap reggel Budapestről megérkezett királyi bányakapitány elhatározta, hogy a kezében lévő eredeti, hiteles szöveget aznap délután 2 órakor a II. akna megfelelő nagyságú rendelőhelyiségében az oda rendelő mintegy 70 bányász előtt – kik név szerint a »Kérelem« beadványt aláírták – felolvassa, megmagyarázza, és őket nyugalomra, továbbdolgozásra, valamint társaiknak is helyes irányban követendő magaviseletre bírására felhívja.

Dél előtt mintegy 200 asszony felvonult a bányaigazgatóság épülete elé, és hangos szitkozódások között a kapott kenyérliszten kívül nullás lisztet követelt. A csendőrség és katonai járőrök szétoszlatták a kiabáló asszonyokat, de letartóztatás nem történt.

Délután 2 órakor a kitűzött helyen a név szerint odarendelt munkások majdnem teljes számban meg is jelentek, s a kapott felvilágosításokat nyugodtan meghallgatták. Mintegy 8-10 bányász – a bányakapitány azon figyelmeztetésére, hogy munkabeszüntetésre nehogy gondoljanak – határozott hangon közbekiáltott, hogy ilyen szándékuk nem is volt, és nem is akarnak sztrájkolni. Az asszonyokra vonatkozóan tett azon kijelentésre, hogy igyekezzenek feleségeiket a szenvedélyes túlkapásoktól és az élelemtári alkalmazottakkal szembeni szokásos szitkozódó magaviseletükről lebeszélni – majdnem általánosan azt válaszolták, hogy

²⁰ A tatai szénmedencébe 268 fő csendőrt rendeltek ki a sztrájk idejére. Május 22-ére az őrsök létszámán felül idevezényelteteket visszavontak. Lásd erről MMTVD (1969) 314. o.

nem csoda, ha az asszonyok elvesztik türelmüket, mikor órákig kénytelenek az élelemtár előtt ácsorogni, a csak minimálisan kiszolgáltatni szokott cikkekért.

Különben rendben szétozlottak és munkahelyeikre tértek.

Este 6 órakor a 12 órás munkásfelváltáskor minden akna leszállójánál hasonlóképpen felolvastattott az üzemvezetők útján a panaszbizottsági határozat.

A bányászok mindenütt tudomásul vették, és rendben leszállottak a bányába, egyedül a IX. akna munkásai tagadták meg a leszállást, és az aknától eltávoztak. Később azonban úgy látszik, meggondolták a dolgot, és visszatérve ők is leszálltak. A felbujtásban gyanúsnak talált 5 munkás le lett tartóztatva.

Éjjel – bár csekélyebb teljesítménnyel, de – mindenütt folyt a munka. Éjfél tájban az úgynevezett felső, nagyobb dinamit- és benzínraktár katonai őrségét ismeretlen tettesek kövel megdobálták és a sötétből hangos szóval megfenyegették. Az őrség fegyvert használt, és összesen öt lövést adott le, sebesülés nélkül. A tettesek az éj sötétségében elmenekültek.

Május 11-én a reggel 6 órai munkásfelváltásnál a IX. akna munkásai megtagadták a munkát, és követelték 5, letartóztatott társuk szabadon bocsátását. Hasonlóképpen sztrájkba léptek a VIII. akna munkásai is. A III. akna munkásairól jelentették, hogy bár lent vannak a bányában, de amerikáznak.²¹ Később a VI. és I. a aknákból is amerikázást jelentettek, majd a X. akna munkásai is beszüntették a munkát. Mivel a szóban lévő munkások mindenütt a katonai bányász munkásosztag tagjai voltak, a katonai karhatalom parancsnoka az osztagparancsokkal együtt, a bányakapitány, királyi ügyész²² és alulírott főszolgabíró – nemkülönben a vállalat vezetőivel együtt – az egyes, fentebb elsorolt aknákhöz kiszállott, és a hadicikkelyek vonatkozó pontjainak felolvasása után röviden megparancsolta a munkásoknak, hogy azonnal vegyék fel a munkát. Egyenként minden egyes bányász meg lett kérdezve, hogy akar-e dolgozni, vagy nem? Csak igennel vagy nemmel volt szabad válaszolniuk.

Mindenütt, kivétel nélkül azonnal engedelmeskedtek a katonai parancsnak, s leszálltak a bányába. Közben a III. aknánál le lett tartóztatva egy fiatal suhanc, kire rábizonyult, hogy az ottani vízszivattyú tömlőjét akarattal átszúrta.

Délben megérkezett a komáromi várparancsnok, Dobler Konstantin altábornagy,²³ a vármegyei főispán²⁴ és egy hadbíró százados²⁵ kíséretében.

²¹ A sztrájk helyett alkalmazott szándékos rossz munkavégzést, munkalassítást (dologkerülést) nevezték amerikázásnak. Az 1898. évi II. törvénycikk a sztrájkon és szabotázsos túl – a 39. §-ában – már ezt is büntette.

²² Dr. Soós Imre királyi ügyész, komáromi másodügyész. Az eseményekről írt jelentését lásd MMTVD (1969) 309-311. o.

²³ Dobler Konstantin altábornagy a komáromi vár és hídfő parancsnoka volt, majd ő lett a felálló statáriális bíróság elnöke is.

²⁴ Komárom vármegye főispánja ekkor Kürthy István volt.

²⁵ Dr. Honis Sándor hadbíró százados, katonai ügyész.

Déli 12 órakor szokás szerint mindenütt feljöttek a bányákból 1 órai ebéridőre, azonban ennek elteltével a VI. és VII. aknák összes munkásai vonakodtak újból leszállani, mire valamennyi katonaság által körbe vétetett a már délelőtti jelzett módon eljárt bizottság helyszínre érkezéséig.

A délelőttihez teljesen hasonló módon a hadicikkek felolvasása és a parancs kiadása után itt is egyenként lettek a munkások felszólítva. A VI. aknánál 6 bányász megtagadta az engedelmességet, mire nyomban le lettek tartóztatva. A többiek úgy itt, mint a VII. aknánál kivétel nélkül leszállottak. Úgy ezen 2 aknánál, mint a többi 8-nál este hatig a szokottnál kevesebb teljesítménnyel ugyan, de zavartalanul dolgoztak.

Délután megérkeztek Tatabányára Cvrček altábornagy,²⁶ mint az összes katonai igazgatás alatt álló ipari üzemek főnöke báró Perényi belügyi államtitkár²⁷ úrral együtt, s a helyszínen lévő komáromi várparancsnokkal érintkezésbe lépve megállapították egy esetleg kihirdendő statáriális eljárás módozatait.

Úgy az államtitkár úrnak, mint a főispán úrnak részletes szóbeli jelentésemet megtettem.

Este 6 órakor az I., II. és I.a. aknák munkásai teljes számban, a III. akna munkásainak fele felvette a munkát. A többi aknánál jóformán alig jelentkeztek munkára.

Az osztagparancsnok egy parancsot adott ki, mely ki is lett ragasztva, mely szerint a munkásosztag tagjai figyelmeztetve lettek, hogyha a következő nap (máj. 12.) délután 2 óráig a munkát rendesen el nem kezdik, még aznap délután a rögtönítélő bírósági eljárás életbe fog lépni, s az egyedüli büntetés az agyonlövés általi halál.

Különben a hangulat csendes, a lakosság passzívan viselkedik. Egyedül a II. akna vízszivattyújába csempészett eddig ismeretlen tettes egy vasdarabot, mely a szerkezetet működés közben összetörte.

Az éj folyamán letartóztatva lettek Dezső Sándor és Nagy József bányamunkások, kik szintén alaposan gyanúsíthatók, mint felbujtók. Később le lettek még tartóztatva Sztavinovszki és Bencze István vájárok, kik lent az aknában (II. sz.) a dolgozó munkásoknak beszédeket tartottak, és magatartásukra befolyást igyekeztek gyakorolni.

Május 12-én reggel az I., I.a., II. és III. aknában, vagyis az ótelepen legnagyobbbrészt megjelentek a munkások, és immel-ámmal ment a munka. A többi összes aknánál azonban csak egy-két ember jelentkezett, azok is félve a többség bosszújától.

²⁶ Cvrček Ferenc nyugállományú altábornagyról van szó, aki a magyarországi, katonai irányítás alatt álló üzemek felügyelője volt.

²⁷ Báró Perényi Zsigmond belügyi államtitkár, aki 1919 augusztus második felében, a Friedrich-kormányban rövid ideig belügyminiszter is volt.

Hasonlóképpen jelentették, hogy a cementgyári munkások közül is 3 férfi, több nő és gyermek-munkás elmaradt. Ezeknek felkutatása, az elmaradás okának megállapítása, és a nem kellően indokolt távollevők letartóztatása iránt nyomban intézkedtem. Később megállapítottam, hogy a férfiak mindannyian a katonai hatóság eljárása alá tartoznak, mire az illetőket az osztagparancsnok vette át.

Amint a nők, illetve fiatalkorúak kiléte és letartóztatása megállapítva, illetve végrehajtva lesz, nyomban beszállítatom őket a királyi ügyészséghez.

A cementgyár és a mésztelepi dolgozó munkások és munkásnők közé délelőtt kiszállottam és röviden, ellentmondást nem tűrő hangon figyelmeztettem őket azokra a szomorú következményekre, melyeknek magukat, családjaikat kiteszik, ha netán csatlakoznának a szénbányászok passzív rezisztenciájához.

Mindkét, utóbb nevezett üzemben jelen beszámoló jelentésem keltéig – számba nem vehető csekély kivétellel, minek oka betegség, vagy családi méltánylandó okok is lehetnek, ami mind meg fog állapíttatni – zavartalanul folyik katonai biztosító- és védőőrség mellett a munka.

A szénbányászok mozgalma délután 2 órakor, majd este 6 órakor sem terelődve a kívánt, helyes mederbe, sőt az aknáknál most már majdnem kivétel nélkül mindenütt sztrájk állván be – a katonai parancsnok a mai napon délutáni 6 óra 40 perckor úgy az ó-, mint az új bánya-telepeken dob- és kürtszó mellett a statáriumot kihirdette.

Fogadja Nagyságod megkülönböztetett tiszteletem jelentését.

Tatabánya, 1917. május hó 12-én este 7 óra 10 perc.

Fáy István főszolgabíró.”

Felhasznált források:

Štátny archív v Nitre (ŠaN - Nyitrai Állami Levéltár) XI. 1. Komárňanská župa (Komárom megye iratai) I. III/2. (Alispáni iratok) 3991/1917. Tatabányai szénbányászok munkabér mozgalmá.

Tatabánya Megyei Jogú Város Levéltára (TMJVL) XXXIII/1. Felsőgalla község állami születési és házassági anyakönyvi másodpéldányai, 1913-1915

A Magyar Munkásmozgalom Történetének Válogatott Dokumentumai 1907-1918. IV/2. kötet. Budapest, Kossuth Kiadó, 1969. - MMTVD (1969)

A szolidaritás ereje. In: Dolgozók Lapja 1962. szeptember 1.

A „Vörös Újság” és a munkásság árulói. A sikkasztók, denunciánsok és besúgók a kommunisták keblére borulnak. In: Népszava 1919. március 11.

Bárdos László: Bányászszív és bányászököl (Tatabánya munkásmozgalmának története a bányanyitástól a felszabadulásig 1896-1945) Tatabánya, Tatabánya Városi Tanács VB, 1958. – Bárdos (1958)

Budapesti Hírlap 1909. október 16.

Magyar Paizs 1905. február 23.

Merényi László: Harc a háború befejezéséért. In: Dolgozók lapja 1968. április 28. 7. o. – Merényi (1968)

Ólmosi Zoltán (Szerk.) A hátszág a nagy háborúban. Budapest, Magyar Nemzeti Levéltár, 2014. – Ólmosi (2014)

Tatabánya története 1. (1972)

Tóth J. Zoltán: A rögtönbíráskodás története Magyarországon a XIX-XX. században. In: Iustum Aequum Salutare 2017/4. – Tóth (2017)

Vida Jenő: A szénbányászat huszonöt esztendeje. In: Bányászati és Kohászati Lapok 1927/11. sz. – Vida (1927)

Tatabánya mint hátország – Az elődközségek mindennapjai az első világháborúban

Bevezető

Tatabánya elődközségeinek — Alsógalla, Bánhida, Felsőgalla és Tatabánya — életét az első világháború előtt a MÁK Rt. (Magyar Általános Kőszénbánya Rt.) tevékenysége határozta meg, éppen ezért nem lehet és nem is kell szétválasztani a bánya és a községek fejlődését, hiszen éppen a bányák megnyitásával, a bányászat miatt formálódott át a községek arculata. Az első világháború idejéből a tatabányai bányászattal, a bányákban dolgozók munkakörülményeivel kapcsolatban már jelentek meg forrásközlések, tanulmányok, éppen ezért a bányászattal összefüggésben csak olyan tényeket közlünk, illetve olyan, eddig még publikálatlan forrásokat mutatunk be, amelyek nagy befolyással bírtak a községek életére. (A MÁK Rt. korabeli tevékenységéről kötetünkben külön tanulmányt közlünk.) A korszak politikatörténetét is csak érintőlegesen említjük.

Jelen tanulmány tehát nem a bányászat fejlődésével és nem is a háború frontjain szolgáló katonák megpróbáltatásaival foglalkozik, hanem elsősorban az elődközségekben lakók életkörülményeit kívánja bemutatni az első világháború éveiben.

Források¹

A tatabányai városi levéltárban őrzött elődközségi iratok rendkívül hiányosan maradtak fenn, ennek oka leginkább a második világháború okozta pusztítás volt.

Alsógalla községnek az 1900-1924 időszak eseményeiből — képviselő-testületi jegyzőkönyvek nélkül — csak a község életének legfontosabb közigazgatás-történeti eseménye, a nagyközség létrejötte ismert. Források híján a község 1901-1919 közötti történetéről, az I. világháború konkrét hatásáról nem sokat tudunk.² A felsőgallai iktatókönyvekben, mivel Alsógalla nagyközséggé válásáig³ egy körjegyzőség alá tartozott a két község, gyakran együtt szerepelnek az Alsógalla és Felsőgalla községektől a főszolgabíróhoz bekért jelentések, statisztikák, illetve a vármegyétől irányuló rendeletek, utasítások is mindkét községre vonatkoznak. A hadifogságból hazatértekről 1923-ban készült egy

¹ Külön köszönjük Somogyi Csilla segédlevéltáros kolléganőnk segítségét a források összegyűjtésében.

² Leblancné (1994) 101. o és 106. o.

³ Alsógalla 1919. december 22-én lett nagyközség.

részletes lista, illetve a közigazgatási és képviselő-testületi vegyes iratok között találhatunk első világháborúra vonatkozó iratokat.

Bánhida község anyagában az első világháború éveiből nem maradt fenn irat. A községre vonatkozó adatok más községek iratainak elemzése közben kerültek elő.

Tatabánya község első világháborús fennmaradt iratai 1918-1919-ből származnak. Többek között a hadigondozottak összeírását és az oroszországi fogságból hazatértek névsorát ismerhetjük meg az iratokból. Az 1919. évi közigazgatási iratokból is sok minden kiderül az első világháború hatásáról.

A legtöbb információval *Felsőgalla* községről rendelkezünk, az 1914-1916-os és az 1918-1919-es iktatókönyvek (1914-es iktatókönyv januártól októberig), valamint az 1917-es mutatókönyv alapján. Sajnos a második világháború során történt iratpusztulás miatt az iktatott iratok többsége megsemmisült. Ennek ellenére a bejegyzések gazdag forrásértékkel rendelkeznek az első világháború idejéből. (A felsőgallai iktatókönyvek bejegyzéseit mellékletként közöljük.)

Tatabányai Megyei Jogú Város Levéltára iratai között található a „*más intézményekben készült másolatok*” gyűjteménye Komárom megye főispánjának irataiból. Ez az 1915 és 1919 között időszakról, elsősorban a MÁK Rt.-vel kapcsolatos ügyekről nyújtanak felvilágosítást.

Tatabányai Városi Tanács igazgatási osztályának hadigondozottaira (hadiözvegyek, hadiárvák, hadirokkantak) vonatkozó iratok gazdag információforrással rendelkeznek az első világháborúban harcolt tatabányai illetőségű személyekről. Elsősorban a hadiözvegyek, hadiárvák ellátása kapcsán készült kimutatások, igazolások és feljegyzések árulnak el sokat a harctéren elesett hősi halottakról. Az özvegyek, árvák sorsáról is sokat megtudhatunk az 1934-ben készült felülvizsgálati jegyzőkönyvekből. A hadirokkant katonák irataiból az is kiderül, hogy hol és milyen gyógykezeléseket kaptak, milyen segélyekben részesültek és hogy a háború után milyen munkából éltek.

A környéken megjelenő *Tata-Tóvárosi Híradó* című hetilapból 1914 augusztusától október közepéig, 1915 januárjától július végéig, majd 1918. december végétől kaphatunk képet a tatai medence, és részben Tatabánya elődközségeinek életéről.

A *Nyitrai Állami Levéltárban őrzött Komárom megye alispánjának irataiból* elsősorban Komárom vármegye közügyeibe nyerhetünk bepillantást. Az időszaki alispáni jelentések negyedévente a vármegye hivatalos ügyeit, az egészségügyi és állategészségügyi helyzetet, a mezőgazdaság és állattenyésztés állapotát, valamint közbiztonság helyzetképét mutatják be.

A felhasznált levéltári források (annak ellenére, hogy rendkívül hiányosak) és a vonatkozó szakirodalom segítségével átfogó képet kaphatunk az első világháború idején a Tatabánya elődközségeiben élők mindennapjairól.

Előzmények

Amikor 1896. karácsonyán felszínre hozták az első csille szenet a tatai medencében, az itt élő emberek élete gyökeresen megváltozott, a községek (Alsógalla, Felsőgalla és Bánhida) fejlődése felgyorsult.⁴ A szénbányászat megjelenésével rohamosan nőtt a lakosság. 1910-re a szénmedence népessége 23000 fő volt, míg a bányanyitást megelőzően alig 4000 fő élt ezen a területen.⁵ A széntermelés megindítását követő években a német és szlovák ajkú őslakosok többsége továbbra is földműveléssel foglalkozott, míg a környékbeli településeken élők egy jelentős része a biztos megélhetés reményében az újonnan létesült a bányavállalatnál helyezkedett el. A falvakban élő munkavállalók közül azonban sokan csak a hideg évszakokban vállaltak bányamunkát, mivel nyáron és ősszel a saját telkükön vagy valamelyik földbirtokos földjén dolgoztak. A MÁK Rt. munkavállalóinak másik csoportját az ún. telepített munkások alkották, az Osztrák-Magyar Monarchia különböző részeiről és határon túli területekről (főleg Németországból) érkező külföldi munkások.⁶ Az újabb és újabb aknák megnyitásával a paraszti lét helyett egyre inkább uralkodóvá vált az ipari munkás, ezen belül elsősorban a sajátos bányász életforma.⁷

A bevándorolt munkaerő elhelyezésére már 1897-ben hozzákezdtek az első bányász-kolónia, Ótelep építéséhez, Alsógalla határában. A sebtében felépített munkáskolóniákat és a bányákat kiszolgáló ipartelepeket a közeli Alsógalla községről Alsógalla-bányatelepnek nevezték el, amely önállósult, majd 1902-ban Tatabánya lett a neve.⁸ A bányamunkások egy része a bányatelepeken, másik részük pedig a környező településeken élt. A nőtlen munkások munkáskaszárnyákban, a családostok pedig négy vagy hatlakásos házakban laktak, a telepen lakással nem rendelkezők pedig lakbérpótlékban részesültek.⁹

A tatai járás területén két településcsoport alakult ki. Az egyik a járás központja, a nagy történelmi múlttal és valaha mezővárosi ranggal rendelkező Tata, amely egybeépült az Öreg-tó partját körülölelő Tóvárossal. A másik település-együttes a négy egybeépült bányaközség. A járásban egyszerre volt jelen a korszerű kapitalista nagyipar szülőtte, a kolonizált körülmények által megszabott keretek között élő bányászok és munkások tö-

⁴ Ravasz (2007) 63.o.

⁵ Fűrészné (1992) 87. o.

⁶ Simonik (2006) 15. o.

⁷ Fűrészné (1992) 87. o.

⁸ Gyüszí (2007) 15. o.

⁹ Simonik (2006) 21. o.

mege, valamint a feudális nagybirtok diktálta életfeltételek meghatározta kisparaszti lét világa.¹⁰

Ahhoz, hogy megértsük a korszak közigazgatási és igazságszolgáltatási rendszerét, röviden be kell mutatnunk a vármegye¹¹ működését. Komárom vármegye tatai járását 4 körjegyzőség, 2 nagyközség alá tartozó 12 kisközséggel¹² és 13 nagyközséggel¹³ alkotta. A vármegye élén a király által kinevezett főispán állt, több vármegyénél örökletes volt ez a cím. Az ügyeket a vármegyei közgyűlésen (eleinte kizárólag a nemesség, később a polgárság is tagja lehetett) választott alispán intézte. Az alispán irányította a megyei közigazgatást, ő volt a vezetője a tisztviselei karnak, intézkedett minden olyan ügyben, amely nem volt testületi- vagy más szervek hatáskörébe utalva. Helyettese a főjegyző volt, az ő segítői az aljegyzők. A tiszti főügyész a megye jogtanácsosa volt, az árvaszéki elnök az árvák és gondnokoltak javainak felügyelője, érdekeinek képviselője, a levéltárnok a megye levéltárának kezelője, a számvevő pedig a megye vagyonának legfőbb gondviselője volt. A tiszti főorvos hatáskörébe általában véve a közegészségüggyel kapcsolatos intézkedések, feladatok tartoztak, a főállatorvos felügyelte a járási és városi állatorvosok tevékenységét. A főszolgabíró egy város (azaz a járás székhelye) és a hozzá tartozó kisebb települések élén állt, és ezek közigazgatásával és igazságszolgáltatásával foglalkozott. Az utasításokat közvetlenül az alispántól kapta, és közvetlen érintkezésben volt vele. A községek is a főszolgabíró közvetítésével tartották a kapcsolatot a megye első tisztviselelőjével. A tatai járás székhelye Tata volt. A járások általában több községet magukba foglaló körjegyzőségekre tagolódtak, amelyek élén a körjegyző állt. A községek vezetői — nagyságtól függően — a községi bírók, a főjegyzők, illetve jegyzők voltak.

Arra vonatkozóan, hogy milyen körülmények között érte a vármegye lakosságát a háború kirobbanása jól mutatja az 1914. évi májusi időszaki alispáni jelentés.¹⁴

¹⁰ Ravasz (2007) 65. o.

¹¹ A vármegye, vagy megye a magyar közigazgatás alapvető területi egysége volt 1949-ig.

¹² Agostyán, Alsógalla, Dunaszentmiklós, Felsőgalla, Gyermely, Kecskéd, Szomor, Tartdos, Tatabánya, (Vértess) Tolna, Vértessomló, (Vár)Gesztos. Borovszki (1896-1914) <http://mek.oszk.hu/09500/09536/html/0012/7.html> (letöltés: 2019. július 1.)

¹³ Baj, Bánhida, Dunaalmás, Héreg, Környe, Naszály, Neszmély, Oroszlány, Szomód, Szőlős, Tarján, Tata és Tóváros. Borovszki (1896-1914) <http://mek.oszk.hu/09500/09536/html/0012/7.html> (letöltés: 2019. július 1.)

¹⁴ ŠaN Nyitraivánka Komárom Vármegye Alispáni iratai 1894-1917 I. doboz alispáni időszaki jelentések 5078/1914. számú (sz.) irat 1914. május 25.

A mozgósítás

Az első világháborúban Magyarország nagy részének polgári lakossága még nem volt kitéve közvetlen támadásnak, ellenséges csapatok megszállásának.¹⁵ A Tatabánya elődközségeiben élő lakosság sem találkozott közvetlenül a háborúval, a harcok nem érintették ezt a területet. Az első világháború során a hátszág szerepe átalakult a monarchia korábbi háborúihoz képest. A hadviselés nemcsak sokkal nagyobb erőfeszítést, anyagi és emberi áldozatot követelt meg a szembenálló felektől, hanem jelentős mértékben átalakította, sőt fel is forgatta a társadalmi viszonyokat. Megnőtt az állam szerepe.¹⁶

A magyar társadalom, a politikai élet szereplői, a parlamenti pártok és a sajtó – hasonlóan Európa többi hadba lépett országához – az első időszakban örömmel fogadták a háború hírért. A mozgósítás elrendelése után nagyon sok volt a harcolni vágyó önként jelentkező. Az egész országon a háborús lelkesedés lett úrrá. A besorozott katonáknak a kormányzat a karácsonyra ígért hazatérés mellett földek juttatását is kilátásba helyezte. A jutalomföld ígérete rendkívül vonzó volt a parasztság körében, s ez nagy szerepet játszott a vidéki lakosság háborús lelkesedésének kialakításában.¹⁷ A Tata és Tóváros című hetilapban megjelent vezércikk is erről árulkodik: „Kárpátoktól Adriáig, a háború viharzó lelkesedésétől visszhangzik a három bérc és négy folyam őshazája...”¹⁸ Ugyanakkor kitér a cikk a hátszágban maradt családtagokra is: „E pillanatban méltó aggodalom is fog el bennünket, ha fegyverbe szólított vitézeink itthon maradt családtagjaira gondolunk, azokra, akik kenyérkeresőjüket veszítették el, egy időre, vagy talán örökre. De a szomorúságot csakhamar jóleső megnyugvás váltja fel, ha bölcs kormányunk, mindenre kiterjedő atyai gondoskodására gondolunk, mely szerint a kereset nélkül maradtakat segíteni fogja.”¹⁹

A gazdaság és társadalom háborús „átállítására”, a hátszágok megszervezésére a hadviselő kormányok törvényes felhatalmazást kaptak. Magyarországon erre „A háború esetére szóló kivételes intézkedésekről” címet viselő, 1912. évi LXIII. törvénycikk (kivételes törvény) teremtett lehetőséget. A háború kitörése után egyből életbe léptették ezt a törvényt, feljogosítva a kormányt a rendeleti úton való kormányzásra és a kivételes hatalom gyakorlására.²⁰ Az alispánok is utasítást kaptak a kivételes rendelkezések azonnali kihirdetésére.²¹

¹⁵ Kivétel az 1916-os román betörés volt, amikor a román csapatok benyomultak Erdélybe és a lakosság egy része menekülni kényszerült, illetve a Felvidék és Kárpátalja egyes területeit érintő orosz betörés 1914-15-ben.

¹⁶ Völgyesi (2016) 10. o.

¹⁷ Völgyesi (2016) 55. o.

¹⁸ Tata és Tóváros XVIII. évf. 31. sz. 1914. augusztus 2. 1. o.

¹⁹ Tata és Tóváros XVIII. évf. 31. sz. 1914. augusztus 2. 1. o.

²⁰ A törvény elrendelte a kormánybiztosok kinevezését, az előzetes sajtócenzúra bevezetését, a gyülekezési szabadság, a sztrájkjog és az egyesületek működésének korlátozását és felfüggesztését, továbbá a megbízhatatlannak tartott személyeket internálhatták az 1914. évi L. törvénycikk 10. paragrafusa alapján. Völgyesi (2016) 57. o.

²¹ ŠaN Nyitraivánka Komárom Vármegye Alispáni iratai 1914 1919. doboz 7305/194. sz. irat A magyar királyi belügyminiszter 5487 eln./1914. sz. rendelet a háború esetére szóló kivételes rendelkezés kihirdetésére. 1914. augusztus 3.

A hadi szolgáltatásokról szóló 1912. évi LXVIII. törvénycikk tág teret adott a hadsereg szükségleteinek kielégítésére; a lakosságtól személyi és dologi szolgáltatásokat követelhetett meg az állam: pl. lovakat és járműveket, közszükségleti cikkek és a „fölös” élelmiszerkészletek beszolgáltatását.²² Már ekkor érvénybe lépett a termények és élelmiszerek árának kormány általi szabályozása és többek között rendeletet hoztak arról is, hogy hadiállapot idején a vágómarha fogyasztását csökkenteni kell.²³ A főszolgabíró külön utasítást küldött a községeknek arra nézve, hogy „az élelmiszerárúsítók visszaélése feljelentendő”²⁴ és már szeptemberben alispáni utasítás érkezett a községekhez a fogadók, vendéglők, kávéházak árainak a hadiállapotról való tekintettel történő szabályozására.²⁵ A belügyminiszter körrendeletet adott ki a hadba vonult tűzoltók pótlására és tűzoltószerek megvizsgálása tárgyában.²⁶ A középületek katonai célokra történő igénybevétele tárgyában főszolgabírói utasítás érkezett a községekhez.²⁷ Alispáni utasítás szabályozta például a motorbenzin eladási árát is.²⁸ 1915-ben a magyar királyi minisztérium rendeletet adott ki az ólom (kemény ólom) tárgyak bejelentéséről. Ilyen tárgyak voltak például a szerszámok alkatrészei, súlyok, plombák, ólomzárak, csövek, szerelvények, vödrök, medencék, tartályok valamint betűk, írások és stereothylapok. „Nem köteles bejelentést tenni, akinek készlete a felsorolt tárgyakból 25 kg meg nem halad.” A tatai főszolgabíró is utasította a járás településeit, hogy a sárgaréz, vörösréz, vörös fém és cinből készült „készgyártmányokat” az erre vonatkozó bejelentő lapon össze kell írni.²⁹ 1917-ben az ország területén lévő nem állami nyomdákat írták össze a hadügyminiszter rendelete szerint. A bejelentés alá eső nyomdák anyagának — a betűkészletnek, mint nehéz ólomnak — tíz százalékát kötelezően be kellett szolgáltatni.³⁰

²² Völgyesi (2016) 73-74. o.

²³ ŠaňN Nyitraivánka Komárom Vármegye Alispáni iratai 1914 1919. doboz 7719/1914. sz. irat A magyar királyi belügyminiszter 151493/1914 rendelet a hadiállapot idején a vágómarha fogyasztása csökkentése tárgyában. 1914. augusztus 16.

²⁴ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 4. kötet 1914. évi iktatókönyv 4091. sz. bejegyzés 1914. augusztus 18.

²⁵ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 4. kötet 1914. évi iktatókönyv 4335. sz. bejegyzés 8000ai/1914. sz. alispáni utasítás 1914. szeptember 12.

²⁶ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 4. kötet 1914. évi iktatókönyv 4342. sz. bejegyzés 155000/7928ai/1914. sz. alispáni utasítás 1914. szeptember 13.

²⁷ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 5. kötet 1915. évi iktatókönyv 2936. sz. bejegyzés 4910/1915. sz. főszolgabírói utasítás 1915. augusztus 30.

²⁸ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 4. kötet 1914. évi iktatókönyv 4273. sz. bejegyzés 7647/1914. sz. alispáni utasítás 1914. szeptember 4.

²⁹ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 5. kötet 1915. évi iktatókönyv 1115. sz. bejegyzés 1974/1915. sz. főszolgabírói utasítás 1915. április 7.

³⁰ ŠaňN Nyitraivánka Komárom Vármegye Alispáni iratai 1917 1949. doboz 5696/1917. sz. irat 12945.sz./eln20.b-1917. sz. körrendelet ólom (nehézólom) tárgyak bejelentése tárgyában. 1917. július 9.

Mi újság a harctéren?

A háború kirobbanása után megkezdte működését a magyar királyi posta és távírda igazgatóság (tábori posta). A frontmozgások és a szállítási nehézségek miatt a levelek sokszor késtek, vagy azokat – tartalmuk miatt – a szigorú katonai cenzúra nem engedte továbbítani. „Magántávírat-váltás és magán telefonbeszélgetés a hadra kelt seregtől is viszont tilos.”³¹ Így előfordult, hogy néha hetekig, hónapokig kellett várni egy válaszra, amelynek az aktualitása a kézbesítéskor már nemegyszer teljesen elavult. „A soproni m.-kir. posta és távírda igazgatósága lapunk útján figyelmezteti a közönséget, hogy az elrendelt mozgósítás folytán az olyan magántávíratokat melyek részben vagy egészben titkos (összebeszélt betűjegyes vagy számjegyes) nyelven vannak szerkesztve, továbbá az olyan közértelmű nyelven szerkesztett magántávíratokat, melyek a kereskedelmi nyelvek rövidített kifejezéseit tartalmazzák, vagy amelyekben katonai vonatkozású adatok fordulnak elő, a posta és távírdahivatalok nem vehetnek fel, ha pedig tévedésből mégis felvettek, nem továbbíthatnak és nem kézbesíthetnek.”³² — írja a Tata és Tóváros című hetilap.

1915 januárjában jelent meg egy közlemény a Tata-Tóvárosi Híradó című hetilapban „A Przemyslben szolgáló tatabányai katonák a repülő posta útján az alábbi meleg sorokat küldték az előljáróság közvetítésével az otthon aggódó övéiknek: „Tatabánya község előljáróságának. Mindannyian alulírottak, kik Przemysl bevéhetetlen várában vagyunk, kívánunk családjainknak, minden ismerőseinknek boldog karácsonyi ünnepeket s egyben boldog újévet. Van mindenünk. A viszontlátásig öleljük és csókoljuk otthon maradt családjainkat. Przemysl, repülő posta, 1914. dec. 20. Csere Imre, Benedek Lajos, Kása Márton, Paksi Imre, Tudó Lajos, Katranicz Károly, Kolorédi József, Dutka Vendel, Kis István, Gyurkovics András, Gyuk János, Nagy Istvánné, Németh István, Toss Albert, Varga Ferenc, Perti István, Heintz János, Hirsner Frigyes, Minti Sebő, Ramhold János.”³³ Przemysl ezen második ostroma azonban orosz sikerrel ért véget, és 1915 márciusában bevették az erődöt, közel 120 000 hadifoglyot ejtve. A Tatabánya elődközségeiből származó, itt fogságba esett katonák közül később többen is meghaltak az orosz hadifogságban. (A tatabányai hősi halottakról lásd B. Stenge Csaba külön tanulmányát.)

Az elhunyt, eltűnt, vagy fogságba esett katonákról a hozzátartozók különböző szervezetek útján értesültek. A Magyar Vöröskereszt Tudósító Irodájának levelező lapja közli Kirschner József felsőgallai katona feleségével, hogy férje 1914. december 22-én hősi halált halt.³⁴ Sziráki Ferencnével pedig a Hadifoglyokat Gyámolító és Tudósító Hivatal közli, hogy férje fogságba esett.³⁵ Reinhardt János alsógallai katona özvegye tábori postai leve-

³¹ Tata és Tóváros XVIII. évf. 32. sz. 1914. augusztus 9. 2. o.

³² Tata és Tóváros XVIII. évf. 31. sz. 1914. augusztus 2. 3. o.

³³ Tata-Tóvárosi Híradó XXXVI. évf. 5. sz. 1915. január 31. 2. o.

³⁴ TMJVL XXXII/106. b. Tatabánya Városi Tanács iratai Igazgatási Osztály Hadigondozottak iratai 1. doboz 86. sz. irat Kirschner Józsefnének címzett levelezőlap férje haláláról. 1915. február 5.

³⁵ TMJVL XXXII/106. b. Tatabánya Városi Tanács iratai Igazgatási Osztály Hadigondozottak iratai 8. doboz 33. sz. irat Sziráki Ferenc fogságba eséséről értesítés 1917. november 20.

lezőlap útján értesült férje eltűnéséről 1915-ben.³⁶ Sziráki Ferencné hadiözvegy irataiban megtalálhatóak a férje haláláról értesítő tábori levelezőlapok. Mivel az elhunyt Tatabánya községben volt rendőr, így a levelezőlapok a rendőrségnek lettek címezve.³⁷

Mindenki hadba! De ki fog termelni?

A kormány a mozgósítás következtében előállt munkaerőhiány miatt már augusztus elején felfüggesztette a vasárnapi munkaszünetet az iparban és a kereskedelemben, s az egyházak is felhívták híveik figyelmét a vásár- és ünnepnapok munkavégzés fontosságára.³⁸ „A kereskedelmi miniszter a hadi állapotra való tekintettel a törvényes munkaszünetet a folyó évi augusztus 2-ára és 9-re eső vasárnapokra, s az azon vasárnapokat követő hétfői napok reggeli óráira az 1891 XIII. t. c. hatálya alá tartozó mindennemű munkára, üzemre és elárúsításra felfüggesztette.” — írja a Tata és Tóváros című lap.³⁹

A vármegye közügyeinek intézését is befolyásolta a katonakorú férfiak hadba vonulása. Az 1914. évi októberi időközi alispáni jelentés szerint a hivatalos ügymenet intézése a mozgósítás „sokoldalú teendői miatt” némi késedelmet szenvedett, ráadásul két közigazgatási gyakornok is bevonult, de a sürgős ügyek mindig „elintéztettek.”⁴⁰ Felsőgalla község iktatókönyvi bejegyzése szerint: az ügyek intézéséhez a bevonult aljegyzők helyére felvenni kívánt „segítség” betöltésének fizetés megállapításáról készült jelentést a község jóváhagyásra az alispánhoz felterjesztette.⁴¹

Már a háború elején elrendelték a volt tisztek reaktiválását is. Az újabb és újabb, egyre fiatalabb korosztályok behívása szintén hozzájárult a munkaerőhiányhoz, amit nem enyhített a nők és gyermekek foglalkoztatása sem. „A hivatalos lap közli, hogy azok a népfelkelési kötelezettek, akik 1887, 1888, 1889. és 1890. évben születtek és a most novemberben és decemberben a bemutatószemlén alkalmasoknak találtattak, kötelesek 1914. évi január hó 16-án tényleges szolgálatra bevonulni annak a kiegészítési parancsnokságnak a székhelyén, amely a népfelkelési igazolványukon meg van jelölve... Akik a kitűzött határidőre és helyre be nem vonulnak, karhatalommal vezetnek elő és két évig terjedhető

³⁶ TMJVL XXXII/106. b. Tatabánya Városi Tanács iratai Igazgatási Osztály Hadigondozottak iratai 2. doboz 209. sz. irat Reinhardt János eltűnéséről tábori levelezőlapos értesítés. 1915. június 11.

³⁷ TMJVL XXXII/106. b. Tatabánya Városi Tanács iratai Igazgatási Osztály Hadigondozottak iratai 8. doboz 33. sz. irat Sziráki Ferencné hadiözvegy iratai. 1916. április 11-július 5.

³⁸ Völgyesi (2016) 57. o

³⁹ Tata és Tóváros XVIII. évf. 31. sz. 1914. augusztus 2. 3 o.

⁴⁰ ŠaN Nyitraivánka Komárom Vármegye Alispán iratai 1894-1917 I. doboz időszaki alispáni jelentések 5078/1914. 1914. október 22.

⁴¹ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 4. kötet 1914. évi iktatókönyv 4027. sz. bejegyzés 1914. augusztus 11.

börtönnel büntettetnek.”⁴² A behívni kívánt hadköteles korú férfiakat ún. „Népfelkelő lajstromban” tartották nyilván.⁴³

Minden katonai szempontból igénybe vehető férfit igyekeztek besorozni, így a korábban kivándoroltakat is. A kivándorlási engedélyhez a kivándorlási óvadék, az útleví díja és a községi bizonyítványon túl, férfiak esetében, szükséges volt a katonakönyv is. Különösen fontos volt, ha az illető védköteles korú volt.⁴⁴ Felsőgalla 1914. évi iktatókönyvében is találunk erre vonatkozó bejegyzést: utasítás a védköteles kivándorlók visszahívására.⁴⁵ A rendelet értelmében közkegyelemben részesülnek azok is, akik engedély nélkül hagyták el az országot. „A közzétett behívásánál is azonban közvetlenebb hatással van a távollévőkre hozzátartozóik hívó szava, mert ezekhez köti őket a vér és a rokoni kapcsolat.”⁴⁶ Egy másik alispáni utasítás szerint, „útleveleket fegyveres erő kötelékébe tartozó egyéneknek nem szabad kiállítani, a már kiállítottakat visszavonni, és erről jelentést teendő.”⁴⁷

Az 1914. július 28-án kitört háború igen hamar éreztette hatását a helyi bányászatban is. A MÁK Rt. tatabányai bányáiból 1914-ben összesen 1282 főt vittek el frontszolgálatra.⁴⁸ Annak ellenére, hogy az I. világháború kitörése a szén iránti kereslet növekedését is magával hozta, a besorozások és bányafaellátás akadozása miatt azonban mind a termelés, mind pedig a foglalkoztatottak száma jelentős mértékben csökkent.

Már a háború első ütközetei hatalmas emberveszteséggel jártak, s a bevonultatott szakmunkások és bányászok jelentős része már a háború elején elesett vagy fogságba került. Ez a pótolhatatlan veszteség már bekövetkezett, mire a hatóságok észlelték, hogy a bányászok és gyári szakmunkások milyen fontos szerepet játszanak a modern háborúban, amit méltán neveztek „anyagháborúnak”.⁴⁹ A folyamatos szénellátás biztosítása érdekében a bányavállalatok katonai irányítás alá kerültek. A „m. kir. korm. miniszter 114499/4-1914. számú rendelete alapján a bányauzem körzetében foglalkoztatott összes, a férfinemhez tartozó munkások betöltött 50 éves korukig a bányamunkás osztagba

⁴² Tata-Tóváros Híradó XXXVI. évf. 1. sz. 1915. január 1. 3. o.

⁴³ TMJVL XXII/106. b. Tatabánya Városi Tanács iratai Igazgatási Osztály Hadigondozottak iratai 6. doboz 362. sz. irat Brückl Ferenc tatabányai lakos népfelkelő lajstrom kivonata. 1915. február 11.

⁴⁴ SaN Nyitraivánka Komárom Vármegye Alispáni iratai 1914 1917. doboz 2853/1914. sz. irat Szabó János (szénbányász) bányadai lakos kivándorlási engedély iránti kérelme. 1914.

⁴⁵ SaN Nyitraivánka Komárom Vármegye Alispáni iratai 1914 1917. doboz 2853/1914. sz. irat Szabó János (szénbányász) bányadai lakos kivándorlási engedély iránti kérelme. 1914.

⁴⁶ SaN Nyitraivánka Komárom Vármegye Alispáni iratai 1914 1919. doboz 7234/1914. sz. irat A magyar királyi belügyminiszter 144910/1914. számú körrendelet védköteles korú kivándorlók visszahívása tárgyában. 1914. augusztus 2.

⁴⁷ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 4. kötet 1914. évi iktatókönyv 3977. sz. bejegyzés 7091ai./1914. alispáni utasítás 1914. augusztus 5.

⁴⁸ A mozgósítás után — jórészt önként — 1188 munkás, 71 altiszt és 23 tisztviselő vonult be. Szabó (1994) 81 o.

⁴⁹ Völgyesi (2016) 103. o.

soroztatnak, és a munka végrehajtására kiadott parancsok tekintetében a katonai fegyelmi hatalom alatt állnak.”⁵⁰ Már 1914-ben több mint 200 kiemelt fontosságú vállalat munkásait és alkalmazottait helyezték katonai irányítás alá. A hadiüzemek dolgozóit katonai szolgálatban állónak tekintették, így sztrájkot, bérharcot nem folytathattak.⁵¹ (A bányamunkás osztagokról lásd kötetünkben Bognár István külön tanulmányát.)

1915 januárjában a MÁK Rt. kérelemmel fordult a főispánhoz, hogy „pártoló” javaslatával ellátva a belügyminisztériumhoz továbbítsa kérésüket, miszerint: 100 hadifoglyot szeretnének igénybe venni bányamunka ellátására, lehetőleg olyanokat, akik vájárok, vagy „oly munkások, kik már bányában dolgoztak s némi szakavatottságra tettek szert.”⁵² A bányamunkások létszámának ideiglenes növelése érdekében a társulat vezetése a Környebányán 1915 és 1916 között felállított hadifogolytábor orosz foglyai közül hozzávetőleg 663 főt alkalmazott, mely intézkedésével némiképp enyhítette a megfelelő számú munkavállaló hiányából eredő problémákat.⁵³ Miután 1916 nyarán a román haderő — ideiglenesen — elfoglalta a vállalat érdekeltségébe tartozó Zsil-völgyét (és az ott található bányaüzemet), a társulat vezetése a frontszolgálatra behívott tatabányai munkaerő pótlására ottani munkásai áttelepítése mellett döntött.

Az 1912. XXX. törvénycikk lehetőséget adott a haderőnek a közszolgálat érdekeire tekintettel a szolgálat alóli felmentésre.⁵⁴ A kormány a bányavállalat által felterjesztett lista alapján a bányászokat, mint nélkülözhetetlen munkásokat mentette fel a frontszolgálat alól, tehát nem kellett bevonulniuk, vagy visszavezényelték őket, megmaradhettek polgári foglalkozásokban.⁵⁵ Felsőgalla iktatókönyvének 1914. szeptemberi bejegyzései is erről tanúskodnak. A katonai szolgálat alól felmentett népfelkelők lajstromát Tatabánya községből küldték meg a 31. népfelkelő gyalogezred parancsnokságához, Králl József behívójegyet pedig kézbesítették ugyan, de megjegyezték, hogy „mint köszénbányász foglalkozásban maradhat.”⁵⁶

Nemcsak bányászok kaphattak felmentést a tényleges katonai szolgálat alól, mert — az évek előrehaladtával — egyre többféle szakmában mutatkozott hiány. Készült egy kimutatás a tényleges katonai szolgálatot teljesítő cséplési munkálatoknál nélkülözhetetlen gazdasági gépészek és önálló bérért cséplő géptulajdonosokról, köztük „Tóbiás [Dóbiás] János bánhidai lakosról, aki a m. kir. 31. népfelkelő dandár vasúti biztosító külö-

⁵⁰ A bányagazgatóság levele a bányászok hadimunkásokká sorozásáról. Tatabánya, 1914. augusztus 22. MOL MÁK Rt. Irattár Z-965.36 részlet. Közli: Gyüsi (2007) 95. o.

⁵¹ Völgyesi (2016) 80. o.

⁵² TMJVL XV/33. Más intézményekben készült másolatok gyűjteménye 11. doboz 323/1915. sz. irat. A MÁK Rt. kérelme hadifoglyok bányamunkára történő igénybevételére. 1915. január 22.

⁵³ Simonik (2017) 53. o.

⁵⁴ 1912. évi XXX. törvénycikk a véderőről. Forrás: https://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK_RT_1912/?p-g=819&layout=s&query=1912%3AXXX (letöltés: 2019. július 24.)

⁵⁵ Völgyesi (2016) 84. o.

⁵⁶ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 4. kötet 1914. évi iktatókönyv 4271. sz. és 4520. sz. bejegyzés 1914. szeptember 4. és szeptember 28.

nítmény közlegénye, de jelenleg helyőrségi kórházban fekszik betegen”, és Szám Antal⁵⁷ felsőgallai molnárról, aki a cs. és kir. vártüzér zászlóalj pótszázadánál szolgál, és jelenleg kiképzés alatt van a közös hadseregnél. Szám Antal kérelmét népfelkelői tényleges szolgálat alóli felmentés tárgyában elutasították.⁵⁸ 1915. október végén összeírták a gyári és iparos munkásokat,⁵⁹ és a kereskedelmi malmok munkásai is felmentést kaptak a tényleges katonai szolgálat alól.⁶⁰ Decemberben pedig a főszolgabíró utasította a községeket, hogy „az alkalmasnak talált gépi és motor kezelőknek dec. 6-án nem kell bevonulni, azoknak sem, akik nov. 30-ig voltak szabadságon.”⁶¹ A főszolgabíró kimutatást kért a géplakatosokról és szerszámkészítőkről, de Felsőgallán nem voltak (vagy már bevonultak) az ilyen foglalkozású férfiak.⁶²

1916-ban tovább bővült a tényleges katonai szolgálat alól felmentettek köre. Januárjában a népfelkelésre kötelezett orvosokról is összeírást kért a főszolgabíró, az egyre nagyobb méreteket öltő járványok és az orvoshiány miatt.⁶³ Példaként említhetjük Pásztor Ede bányorvos katonai szolgálat alól történő felmentési kérelmét. A kérelem teljesítését azzal indokolta a MÁK Rt., hogy „a bányatársulat tatabánya-felsőgallai telepe nagy kiterjedésű, szétszórt terület, a népesség nagy, ennek igen jelentékeny része gyakran szorul orvosi segílyre, így a rendelkezésre álló három orvos az egészségügyi szolgálatot ellátni nem képes, annál kevésbé, mert a bányatársulat egy nagyszabású kórházat, azonkívül külön hadi kórházat tart fenn...” A belügyminiszternek felterjesztett levélben a főispán még hozzáteszi, hogy Mezi doktort, a társulat egyik bányorvosát 1917. január 1-től a Komárom vármegyei tisztí főorvosi állásra kinevezi, így a bányatelepen csak két orvos marad. A belügyminiszter 1917. május 31-ig engedélyezte Pásztor Ede felmentését.⁶⁴

1916. áprilisban a főszolgabíró kimutatást kért azokról a gyárakról és gőzmalmokról, amelyekben katonai szolgálat alól felmentettek voltak alkalmazva. A község válaszként a cementgyári felmentett munkások névjegyzékét terjesztette be.⁶⁵ Augusztusban pedig

⁵⁷ TMJVL XV/33. Más intézményekben készült másolatok gyűjteménye 11. doboz 978/1915 sz. irat. Kimutatás a tényleges katonai szolgálatot teljesítő cséplési munkálatoknál nélkülözhetetlen gazdasági gépészek és önálló bérért dolgozó cséplőgép tulajdonosokról. 1915. május 5.

⁵⁸ TMJVL XV/33. Más intézményekben készült másolatok gyűjteménye 11. doboz 493/1915. sz. irat Szám Antal felsőgallai molnár kérelme népfelkelési tényleges szolgálat leendő felmentés tárgyában. 1915. április 12.

⁵⁹ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 5. kötet 1915. évi iktatókönyv 3529/1915. sz. bejegyzés komáromi Pénzügyi Igazgatóság 24190/1915. sz. utasítása 1915. október 23.

⁶⁰ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 5. kötet 1915. évi iktatókönyv 3818. sz. bejegyzés 7038/1915. sz. főszolgabírói utasítás 1915. november 21.

⁶¹ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 5. kötet 1915. évi iktatókönyv 3991. sz. bejegyzés 7511/1915. sz. főszolgabírói utasítás 1915. december 9.

⁶² TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 5. kötet 1915. évi iktatókönyv 4245. sz. bejegyzés 1915. július 22.

⁶³ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 6. kötet 1916. évi iktatókönyv 258. sz. bejegyzés 1916. január 22.

⁶⁴ TMJVL XV/33. Más intézményekben készült másolatok gyűjteménye 12. doboz 2546/1917 sz. irat. Dr. Pásztor Ede népfelkelésre kötelezett bányorvos tényleges katonai szolgálat alóli felmentése. 1916. december 17.- 1917. április 5.

⁶⁵ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 6. kötet 1916. évi iktatókönyv 1356. sz. bejegyzés 3082/1916. sz. főszolgabírói utasítás 1916. április 28.

a felmentett tatabányai bányamunkásokat írták össze.⁶⁶ A hadi célokra dolgozó ipari és bánya vagy kohóüzemeknél alkalmazott munkások és ezek családtagjainak élelmezése tárgyában hozott körrendelet „munkásügyi élelmezési bizottság” felállítását rendelte el. „Ezen bizottságban a katonai és az érdekelt polgári hatóságok képviselői foglalnak helyet, ennél fogva midőn valamely törvényhatóság területén lévő üzem ellátása kerül tárgyalás alá, a bizottságba az érdekelt törvényhatóság is meghívást kaphat.” Az utasítást a „bizalmas”⁶⁷ jelzővel látták el. 1917 nyarán a 4100/el. n. 4. 1917. sz. honvédelmi miniszteri rendelet szerint a MÁK Rt. alkalmazásában álló 8 felsőgallai bányatisztviselő felmentési igazolványát kézbesítették a tatai járás főszolgabírójának.⁶⁸ 1917 júliusától 1918 októberéig számos felmentési igazolványt adnak ki a MÁK Rt. alkalmazottainak.⁶⁹ 1918-ban elrendelték a cséplőgépészek és fűtők tényleges katonai szolgálat alól történő felmentését is.⁷⁰

A legnagyobb problémát az jelentette, hogy a behívott katonák nagy része (gyalogoság) a parasztság köréből került ki. Így a falvakban az otthon maradt nőkre, idősekre és gyerekekre hárultak az olyan nehéz munkák is, mint az aratás. A tatai járás főszolgabírója 1915 januárjában jelenti, hogy arató munkára kötött szerződés a tatai járás területén egyedül a Bánhidához tartozó Kukányi-féle bérgazdaságban, Fácánkert pusztán van. „Oka ennek, hogy az arató munkások nagy része katonai szolgálatra bevonult, az itthon maradtak pedig a legutóbbi szerződésekben biztosított pénz és terménybeli járandóságon felül oly magas bérköveteléssel lépnek fel, hogy a gazdák a munkaerőhiány folytán előálló mérsékelt bérjavítással számolva, nem hajlandók az arató munkások túlzott követeléseit acceptálni.”⁷¹

A földdel rendelkező katonák közül sokan mentek haza „aratási szabadságra”. A körrendelet⁷² szerint: „A mezőgazdasági üzemerőnek zavartalan fenntartásához szükséges gazdasági munkáknak idejekorán való elvégzése mind közigazdasági, mind katonai szempontból indokoltá teszi, hogy a póttesteknél szolgáló legénység abban a mérték-

⁶⁶ ŠaN Nyitraivánka Komárom Vármegye Alispáni iratai 1916. 1940. doboz 9044/1916. sz. irat. A hadi célokra dolgozó ipari és bánya vagy kohóüzemeknél alkalmazott munkásokról és ezek családtagjainak élelmezése tárgyában B.M. rendelet. 1916. október 30.

⁶⁷ ŠaN Nyitraivánka Komárom Vármegye Alispáni iratai 1916. 1940. doboz 9044/1916. sz. irat. A hadi célokra dolgozó ipari és bánya vagy kohóüzemeknél alkalmazott munkásokról és ezek családtagjainak élelmezése tárgyában B.M. rendelet. 1916. október 30.

⁶⁸ A felmentett felsőgallai bányatisztviselők: Kálmán Miksa, Liposits János, Hupka Károly, Sabján Béla, Schwarcz István, Nejedlő Ferenc, Nádor(Novák) Emőd és Szmerkovszki Andor. TMJVL XV/33. Más intézményekben készült másolatok gyűjteménye 12. doboz 3107/1917. sz. irat. A MÁK Rt. felsőgallai bányatisztviselői, 8 fő, felmentési igazolványáról szóló átadás. 1917. augusztus 28.-1917. szeptember 18.

⁶⁹ Név szerinti jegyzékek a felmentettekről és a felmentési kérelmek elutasításáról is. TMJVL XV/33. Más intézményekben készült másolatok gyűjteménye 12. doboz 3024/1917, 3520/1918, 3529/1918, 3648/1918, 4017/1918, 4265/1918, 4419/1918, 4580/1918, 4996/1918, 5438/1918 és 5597/1918. sz. iratok. A MÁK Rt. alkalmazottainak felmentési igazolványáról szóló átadás. 1917. július 18.-1918. október 19.

⁷⁰ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 8. kötet 1918. évi iktatókönyv 1414. sz. bejegyzés 1918. június 9.

⁷¹ TMJVL XV/33. Más intézményekben készült másolatok gyűjteménye 11. doboz 93/1918. számú irat. Az arató munkákra kötött szerződésekről jelentés 1915. január 27.

⁷² A magyar királyi honvédelmi miniszter 1915. évi 2553 eln. sz. körrendelete a katonák tavaszi vetési és szőlőművelési munkák végzésére való szabadságolásáról. forrás: https://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK_RT_1915/?pg=424&layout=s&query=SZABADS%C3%81G (letöltés: 2019. július 24.)

ben, amint azt a hadra kelt sereg részére szükséges pótlások készenlétbe helyezése és a kiképzés megengedi, a tavaszi vetési és szőlőművelési munkálatokra szabadságoltassék, a községeknek, föld- és szőlőbirtokosoknak rendelkezésre bocsáttassék. Ennél fogva elrendeltetett, hogy a legénységnek a tavaszi vetési és szőlőművelési munkák elvégzésére 14 napig terjedhető szabadság engedélyeztessék.⁷³ A felsőgallai iktatókönyvben található bejegyzés szerint a veszprémi 31. népfelkelő parancsnokság kimutatást kért a szabadságolt népfelkelőkről.⁷⁴ A „mezőmunkára szabadságolt katonák ellenőrzésére”, azért is volt szükség, mert a harcmezőkről fertőző betegségeket hozhattak haza. A komáromi egészségügyi parancsnokság többek között értesítést kért Dramstadter Gáspár, mezőmunkára szabadságolt katonáról.⁷⁵ Azok a katonák kaphattak mezőgazdasági munkák idején felmentést, szabadságot a katonai szolgálatból, akik földdel rendelkeztek. Erre vonatkozik a felsőgallai iktatókönyvben található értesítés is, Dramstadter Gáspár földbirtokának nagyságáról.⁷⁶ Sokan kérvényezték a mezőgazdasági munkák miatt katonai szolgálat alól történő felmentést Felsőgalla községben például Nikits István, Szám Ferenc és Fail György.⁷⁷

Kínálkozott a férfi munkaerő pótlásának egy másik módja is, amely egyben a fogolytáborok zsúfoltságát is enyhítette. Mivel az egyik legsúlyosabb hiány éppen a mezőgazdaságban lépett fel, a hadifoglyok egy részét vidékre irányították. A hadifoglyok kiutalásáról, ellátásukról és foglalkoztatásukról értesítést küldött a pozsonyi császári és királyi 1. számú katonai parancsnokság a községekbe.⁷⁸ Az 1907-ben elfogadott a hágai konvenció értelmében (amit Magyarország 1913-ban emelt törvényerőre) a hadifoglyot úgy kellett ápolni és ellátni, mint az államnak a saját katonáit. Azaz az államnak kellett gondoskodnia a területén lévő hadifoglyok elszállásolásáról, élelmezéséről, ruházatáról, és biztosítania kellett számukra a megfelelő egészségügyi ellátást is. Ezeken felül természetesen az is az állam kötelessége volt, hogy a foglyok biztonságos őrzését megoldja, és mivel lehetőség volt rá, a hadifoglyok foglalkoztatását (a tisztek kivételével, tudásukhoz és munkakörülményükhöz mérten), a munkavégzésüket megszervezze. A hadifogoly ruhával és cipővel való ellátása – tekintet nélkül arra, hogy a táborban vagy munkaadónál tartózkodik – minden esetben a hadvezetőség feladata volt.⁷⁹ A felsőgallai iktatókönyv bejegyzései is tartalmazzák a hadifoglyok ellátásával kapcsolatos utasításokat a foglyok ruházatával és étkeztetésével összefüggésben.⁸⁰ 1916 nyarán rendeletet adtak ki a hadifoglyok veszett-

⁷³ A körrendelet többi része a szabadságolás sorrendje, a kérelmezés módja, helye, a szabadságoltak jelentkezése, ellenőrzése és nyilvántartása felől intézkedik, elrendeli ezen kívül a mezőgazdasági és szőlőművelési munkálatok ellátására 20 katonából álló munkacsoportok kivezénylését is. Tata-Tóvárosi Híradó XXXVI. évf. 11 sz. 1915. március 14. 3. o.

⁷⁴ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 5. kötet 1915. évi iktatókönyv 29., 1024., 1026., 1033., 1042. és 1044. sz. bejegyzések. 1915. január 7.-április 2.

⁷⁵ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 5. kötet 1915. évi iktatókönyv 1026. sz. bejegyzés 1915. március 31.

⁷⁶ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 5. kötet 1915. évi iktatókönyv 3177. sz. bejegyzés 1915. szeptember 20.

⁷⁷ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 6. kötet 1916. évi iktatókönyv 257. sz. bejegyzés 1916. augusztus 23.

⁷⁸ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 5. kötet 1915. évi iktatókönyv 1934. sz. bejegyzés 18359/1915. sz. értesítés Pozsonyból 1915. június.16.

⁷⁹ Kaba Eszter: A hadifogoly joga. Forrás: <http://elsovh.hu/a-hadifogoly-joga/> (letöltés: 2019. június 24.)

⁸⁰ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 5. kötet 1915. évi iktatókönyv 3167. sz., 3174. sz., 3421. sz. és 3422. sz. bejegyzések 1915. szeptember 20.–október 12.

ség ellen való oltásáról.⁸¹ Arra vonatkozóan, hogy a hadifoglyokat gyakran alkalmazták mezőgazdasági munkák elvégzésére jó példa az a főszolgabírói kérés, amely jegyzéket kért a hadifoglyok számáról az aratási munkákkal összefüggésben.⁸² Magánszemélyeknél foglalkoztatott hadifoglyokról is találunk példát Felsőgalla községénél: Eizermann György-né hadifoglyának kért ruházatot.⁸³ A hadifoglyok jogainak betartásával kapcsolatos a főszolgabíró 1917. decemberi utasítása: „orosz hadifoglyokkal semmi nemű szabálytalanság ne követeltesse munkaadótól.”⁸⁴

Az első világháború gyökeres változást hozott az otthonmaradt nők életében is. A háború alatt terjedt el a nők foglalkoztatása, ekkor alkalmaztak először tömegesen nőket sebesült katonák ápolására és az osztrák-magyar haderőnél konyhai és irodai feladatokat is elláttak. Foglalkoztatták őket nemcsak irodában és hivatalokban, de még gyárakban is, és nők kerültek a bevonult tanárok és tanítók helyére is. A falusi nőknek a mezőgazdasági termelésben kellett átvenniük a férfiak szerepét, például megszervezni az aratást.⁸⁵ A nők nagyarányú foglalkoztatásával kapcsolatos, hogy 1917-ben jelentést kellett írni Felsőgalla községnek a női alkalmazottakról.⁸⁶ Az 1917. decemberi alispáni jelentésben az olvasható, hogy Szőny községben a tifusz lépett fel nagyobb mértékben, ide felterjesztésre sikerült „a nagym. Belügyminiszter úrtól egy kisegítő orvosnőt nyerni, ki feladatát pontosan teljesíti.”⁸⁷

Életét áldozta a hazáért!

1915. január 7-én érkezett az első hősi halottról jelentés a felsőgallai iktatókönyv bejegyzése szerint: a komáromi 31. népfelkelő gazdasági hivatal közleménye szerint „Klausz József alsógallai lakos 1914. november 20-án a tartalék kórházban meghalt, nála talált 40 koronát családja szabályszerű nyugta mellett megkapja.”⁸⁸ Nemcsak a hősi halottakról érkeznek hírek, hanem az eltűntekről⁸⁹ és fogságba kerültekről is.⁹⁰ Emellett gyakoriak voltak az olyan megkeresések, amikor elesett, fogságba esett, vagy eltűnt katonák hozzátar-

⁸¹ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 6. kötet 1916. évi iktatókönyv 5758. sz. bejegyzés 1916. július 18.

⁸² TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 6. kötet 1916. évi iktatókönyv 1678. sz. bejegyzés 4668/1916. sz. főszolgabírói utasítás 1916. május 28.

⁸³ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 7. kötet 1917. évi mutatókönyv 651. sz. bejegyzés.

⁸⁴ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 8. kötet 1918. évi iktatókönyv 42. sz. bejegyzés 1918. január 7.

⁸⁵ Völgyesi (2016) 149. o.

⁸⁶ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 7. kötet 1917. évi mutatókönyv 3752. sz. bejegyzés.

⁸⁷ ŠaN Nyitraivánka Komárom Vármegye Alispáni iratai 1894-1917 I. doboz időszaki alispáni jelentések 4215/1917. sz. irat 1917. december 14.

⁸⁸ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 5. kötet 1915. évi iktatókönyv 46. sz. bejegyzés 2360/1914. sz. jelentés 1915. január 7.

⁸⁹ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 5. kötet 1915. évi iktatókönyv 111. sz. bejegyzés: „1914. év szeptember hó végén eltűnt a galíciai útközet visszavonulásával: Frank György, Szabó György, Waltz József, Schöffner József.” 1915. január 14.

⁹⁰ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 5. kötet 1915. évi iktatókönyv 918. sz. bejegyzés 1353/1915. sz. főszolgabírói értesítés Bonyhádról, „Schmidt Jánosné értesítendő, hogy férje orosz fogságba esett.” 1915. február 14.

tozóit keresték. Az is sokszor fordult elő, hogy próbálták beazonosítani az elhunyt katona családját, ami különösen akkor volt nehéz, ha gyakori vezetéknévvel rendelkezett az illető katona.⁹¹ Az is előfordult, hogy a különböző okmányokon másként írták le az elhunyt katona nevét. Ilyen eset volt Scherlein (Scheilein) Rudolf (Rezső) elhunyt katonáé.⁹² 1915-től kezdve szinte havonként küldtek fényképcsoportokat az ismeretlen katonahullák és a haderő kíséretében ismeretlenül elhalt polgári személyek leírásával azonosítás céljából.⁹³ Minden bevonult katonának volt ún. igazolványi lapja, amelyen a személyes adatain túl halála esetén a tábori lelkész feljegyezte a halál okát és időpontját, a temetés napját és helyét, továbbá a két tanú nevét, aki mindezt igazolta.⁹⁴ A felsőgallai iktatókönyv 1916. augusztusi bejegyzése szerint König Pál hazaszállításával kapcsolatosan kérték a községi bizonyítványa megküldését, amire válaszként az elhunyt katona édesanyjával, Wéber Viktornéval készített jegyzőkönyvet terjesztette fel a község a főszolgabírónak.⁹⁵ 1917 nyarán a belügyminiszter körrendeletet adott ki az eltűnt vagy hadifogságban lévő katonák bejelentése tárgyában. Az összeírás egy külön erre a célra kiadott „Bejelentő-lapon”⁹⁶ történt meg. A bejelentést az eltűnt vagy fogságba esett katonák legközelebbi hozzátartozóinak a tartózkodási hely szerinti illetékes községi elöljáróságnál kellett megtenni.

1914 végén már több szabadságos katona érkezett haza. A családtagok, ismerősök, utcabeliek így közvetlen híreket kaptak arról a hihetetlen szenvedésről és küzdelemről, amelyet a bevonult katonák a Kárpátokban és a szerb hegyekben átéltek. Tatabánya elődközségeiben is megjelentek a rokkant katonák. 1915 februárjában a rokkant katonák segélyezésére vonatkozó rendelettel kapcsolatban kimutatást kért a főszolgabíró.⁹⁷ Először a művégtag készítése és felillesztése tárgyában jelenik meg rendelet, majd sorra érkeznek a kérelmek a rokkant katonák részéről, ilyen például Mikola János kérelme ingyen műszem iránt.⁹⁸

⁹¹ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 5. kötet 1915. évi iktatókönyv 2351. sz. bejegyzés Ravasz Ferenc elesett katona haláleset felvételi íve, de a Felsőgallán lakó Ravasz családdal nem volt azonos. 1915. július 9. és TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 6. kötet 1916. évi iktatókönyv 1182. sz. bejegyzés Hodassy Gyula hősi halált halt katonáról értesítés haláleset felvétele miatt, de „hozzátartozói itt teljesen ismeretlenek, azaz ismeretlen helyre távoztak”. 1916. április 13.

⁹² TMJVL XXXII/106. b. Tatabánya Városi Tanács iratai Igazgatási Osztály Hadigondozottak iratai 6. doboz 376. sz. irat Scherlein Rudolf tatabányai hősi halott haláláról értesítés és „névazonosító tudakolozása” 1918. május 3., 1918. november 27.

⁹³ 103.298/1915.B.M.számú körrendelet. ŠaN Nyitraivánka Komárom Vármegye Alispán iratai 1917 1942. doboz 561/1917. sz. irat. Ismeretlen katona hullák fényképei. 1915. szeptember 10.

⁹⁴ TMJVL XXXII/106. b. Tatabánya Városi Tanács iratai Igazgatási Osztály Hadigondozottak iratai 6. doboz 417. sz. irat Szabó István elhunyt tatabányai népfelkelő igazolványi lapja. 1915. december 4.

⁹⁵ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 6. kötet 1916. évi iktatókönyv 2420. sz. bejegyzés 6428/1916. sz. főszolgabírói értesítés 1916. augusztus 2.

⁹⁶ Bejelentő lap. ŠaN Nyitraivánka Komárom Vármegye Alispáni iratai 1917 1914. doboz 4786/1917. sz. irat Az eltűnt vagy hadifogságban lévő katonák bejelentése tárgyában B.M. rendelet. 1917. július 7.

⁹⁷ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 5. kötet 1915. évi iktatókönyv 531. sz. bejegyzés 780/1915. sz. főszolgabírói utasítás 1915. március 14.

⁹⁸ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 5. kötet 1915. évi iktatókönyv 738. sz. bejegyzés 1915. március 3.

A környékbeli kórházak működését is igénybe vették a sebesültek ápolására. „A harctéri sebesültek gondatlan ápolásában hozott rendelet”⁹⁹ kiterjedt minden olyan kórházra, amely háborúban megsérült katonák ápolását vállalta. Természetesen a tatai medencében működő kórházak is kivették részüket a sebesült katonák ápolásából. A polgári kórházak háború esetére való felkészültség tárgyában hozott 144592/1914. B. M. számú körrendeletre a MÁK Rt. bejelentette „hogy sebesültek elhelyezése céljára rendelkezésre bocsátjuk 150 ágyra berendezett tatabányai munkásotthonunkat.”¹⁰⁰ 1916-ban a Tata-Tóvárosi vidéki választmány által fenntartott kórház befogadó képessége 50 ágyról 75 ágyra emelkedett. Az özv. gróf Esterházy Ferencné által fenntartott 50 ágyas kórház azonban 1917-ben beszüntette működését. „A tatabányai kórház a múlt évben is a M. Ált. Köszönbánya Rt. költségén 100 ágygal teljesítette nemes hivatását.”¹⁰¹

A világháborúban hősi halált halt katonák emlékének tisztelete már a háború éveitől kialakult. A Hősök Emlékét Megörökítő Országos Bizottság már 1915 óta működött. Többek között gyűjtötte az elesett katonák fényképeit is. A felsőgallai Scherich József hősi halott katonája fényképét is elküldték a bizottságnak.¹⁰² A főszolgabírótól érkezett utasítás arra vonatkozóan, hogy a katonasírokat nyilván kell tartani és gondoskodni kell a fenntartásukról.¹⁰³ 1916 decemberében az országos közművelődési tanács, a hazai közművelődési egyesületek bevonásával akciót kezdett: a háborúban elhalt hősök emlékének községek ligetek ültetésével örökítsék meg. Annak érdekében, hogy a ligetek ültetésének gyakorlati haszna is legyen és viszonylag csekély összegből meg lehessen valósítani a kezdeményezést, szederfák ültetését javasolták. Az igényelt szederfa mennyiségét a szekszárdi központú Országos Selyemtenyésztési Felügyelőséghez kellett bejelenteni.¹⁰⁴ Az 1917. évi VIII. törvénycikk „a most dúló háborúban a hazáért küzdő hősök emlékének megörökítéséről” kimondja, hogy a települések kötelesek emlékművet állítani a világháborúban elesett hősi halottaknak, név szerint felsorolva őket. Az emlékműveket közadakozásból kívánták létrehozni. Erre vonatkozik a felsőgallai iktatókönyv 1917 tavaszi bejegyzése a hősök emlékének megörökítő emlékművek¹⁰⁵ ajánlására, lakossági adománygyűjtésre.¹⁰⁶

⁹⁹ ŠaN Nyitraivánka Komárom Vármegye Alispáni iratai 1915 1936. doboz 2880/1915. sz. irat A harctéri sérültek gondatlan ápolása iránt felmerült panaszok tárgyában körrendelet. 1915. április 3.

¹⁰⁰ ŠaN Nyitraivánka Komárom Vármegye Alispáni iratai 1914 1919. doboz a 723/1914. sz. irat Polgári kórházaknak háború esetén való felkészültsége tárgyában körrendelet, a MÁK Rt. levele. 1914. augusztus 9.

¹⁰¹ ŠaN Nyitraivánka Komárom Vármegye Alispáni iratai 1894-1917 I. doboz időszaki alispáni jelentések 4296/1916. sz. irat 1917. május 2.

¹⁰² TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 5. kötet 1915. évi iktatókönyv 1610. sz. bejegyzés. 1915. május 17.

¹⁰³ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 6. kötet 1916. évi iktatókönyv 3392. sz. bejegyzés 8444/1916. sz. főszolgabírói utasítás 1916. október 21.

¹⁰⁴ ŠaN Nyitraivánka Komárom Vármegye Alispáni iratai 1917 1943. doboz 975/1917. sz. irat A háborúban elhalt hősök emlékére liget ültetésével való megörökítése tárgyában földművelésügyi miniszteri rendelet. 1916. december 6. Magyarországon a selyemhernyó-tenyésztés támogatása miatt terjed el a fehér szederfa. Erre vonatkozik a Selyemtenyésztési Hivatal kérdése 1916 tavaszán: hová lett ültetve a községben a kiadott 40 darab szederfa. TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 6. kötet 1916. évi iktatókönyv 1157. sz. bejegyzés 1916. április 11.

¹⁰⁵ Tatabánya elődközségeiben az 1920-as években avatták fel az első világháború hősi halottai előtt tisztelegő emlékműveket; Tatabányán és Felsőgallán 1923-ban, Alsógallán és Bánhidán 1927-ben.

¹⁰⁶ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 7. kötet 1917. évi mutatókönyv 1089. sz. bejegyzés.

Gazdasági helyzetkép

Az 1914. évi októberi és decemberi időszak alispáni jelentés gazdag információ-talommal bír a világháború első évének a gazdasági helyzetéről. Ami a földművelést illeti, a termés a vármegye területén közepesnek volt mondható, a szőlőtermés viszont rossz volt. A kedvező időjárás következtében a legelők elegendő takarmányt biztosítottak a gazdák jószágainak, így nem kellett a télire félretetthez nyúlni, tehát a takarmányról azt vélelmezték, hogy elegendő lesz a hideg időre. Az őszi vetés, a kukoricatörés és a répakiszedés folyamatban volt ugyan, de a hadiállapot következtében a gazdasági cselédség egy része és a gazdasági munkások nagy része katonai kötelezettségének tett eleget, illetve a komáromi vár erődítési munkálataihoz volt rendelve, „mi által a mezei gazdaságtól elvonatnak, s dolgaik másokkal nem pótolthatnak.” A komáromi várerődítésnél dolgozó napszámosokat a katonai kincstár 3 koronával „fizettetvén”, ami azt eredményezi, hogy a helyi gazdáékhoz ennél kevesebb napszámért nem mennek el dolgozni, így a termelési költség megdrágult. További nehézséget okoz, hogy a cs. és kir. katonaság számára sok lovat megvettek, illetve a hadiállapot miatt be kellett szolgáltatni. Az így elvett állatok és fogatok kárpótlását a gazdák nem kapták meg, s ezért nem tudtak másik jószágot, igásállatot vásárolni. A gazdák helyzetét tovább nehezítette, hogy a mezei pockok nagy kárt okoztak a vetésben, s a hideg időjárás miatt nehéz volt azokat kiirtani. „A lakosság a jelen időszakban alkalmazható irtási módról kitaníttatván, remélhetőleg azt alkalmazni is fogja.”¹⁰⁷ A tatai főszolgabíró is sürgős védekezésre szólította fel a községeket a mezei pockok ellen.¹⁰⁸

1914. szeptember 27-én Alsó- és Felsőgalla községek előjárói még azt írják jelentésükben a főszolgabírónak, hogy „semmi élelmiszerből nincs hiány.”¹⁰⁹ Az országban azonban 1914 végétől egymás után létesültek az alapvető gabonafélék és élelmiszerek, a nyersanyagok és tüzelőanyagok beszerzését és elosztását irányító központok. A felsőgallai iktatókönyvben is több bejegyzés vonatkozik a gabonakészletek felmérésére és bejelentésére, például: a községben eladó zab nincs,¹¹⁰ felesleges tengeri (kukorica) készlet bejelentése,¹¹¹ és Alsó- és Felsőgalla zár alá vett gabonájáról jelentés.¹¹²

Először a legfontosabb élelmiszer nyersanyag, a liszt árának szabályozása, majd a lisztkeverés megállapítása tárgyában hoztak rendeleteket. Megállapították a búza, a rozs, az árpa és a tengeri, valamint az ezekből készült lisztfélék legmagasabb árát. „Községünk kezességet vállal arra nézve, hogy a hozzánk tiszta állapotban érkezendő búza-, rozs- és

¹⁰⁷ ŠaN Nyitraivánka Komárom Vármegye Alispáni iratai 1914 1894-1917 I. doboz időszaki alispáni jelentések 5078/1914. sz. iratok 1914. október 22.-december 9.

¹⁰⁸ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 4. kötet 1914. évi iktatókönyv 4208. sz. bejegyzés 5991/1914. sz. főszolgabírói utasítás 1914. augusztus 28.

¹⁰⁹ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 4. kötet 1914. évi iktatókönyv 4519. sz. bejegyzés. 1914. szeptember 27.

¹¹⁰ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 5. kötet 1915. évi iktatókönyv 202. sz. bejegyzés 1915. január 19.

¹¹¹ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 5. kötet 1915. évi iktatókönyv 616. sz. bejegyzés 6080eln/1915. sz. rendelet 1915. február 20.

¹¹² TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 5. kötet 1915. évi iktatókönyv 991. sz. bejegyzés 1915. március 29.

árpalisztet 50% arányban tengeri lisztrel felkeveri. Jelen kérelmünk célja nem egyéb, mint a lisztet mindig csak a szükséglethez mérten itt a községben keverni és ezáltal az romlandóságtól megőrizni.” — írta Tatabánya község a főispánhoz küldött kérelemében.¹¹³ A kereskedelemügyi miniszter engedélyezte a MÁK Rt. tatabányai telepének kérvényét: „... kivételesen megengedem, hogy a nevezett bánya munkástelep illetve Tatabánya község lakossága részére az országos gazdasági bizottság által kiutalt s a győri Back malomban felőrölt búzából előállított liszt keveretlenül szállíttassék a felsőgallai Hamburger Ferencz malomba tengeriliszttel való keverés céljából.”¹¹⁴ Lisztfelesleg bejelentéséről 1915 áprilisában Alsógalla, Bánhida és Tatabánya községektől felesleges lisztkészletről nemleges válsz érkezett a főispánhoz. Felsőgalla községben lisztkészletről 3 esetben történt bejelentés, de feleslege csak Zehula Rezső péknek volt, összesen 5,53 mázsa.¹¹⁵ Végül alispáni rendelet született az állami liszt őrlésére, elszállítására és kiosztására.¹¹⁶ 1915. nyár végén Felső- és Alsógalla lisztrel való ellátásáról kapunk információt: „Felsőgalla 490 m [máza] 60 kg, Alsógalla 182 m szükségelt kiutalványozását kérjük, lisztőrlésre 4 százalék, porlás 10 százalék vámért történik.”¹¹⁷

A munkaképes férfilakosság hadba vonulása, valamint az igavonó állatok, a szarvasmarha-, valamint a lóállomány háború okozta pusztulása a mezőgazdasági termelés jelentős csökkenését eredményezte, aminek következtében az élelmiszer-előállítás jelentősen visszaesett.¹¹⁸ 1915 februárjában alispáni utasítás érkezett az igavonó állatok és szarvasmarhák eladásáról, illetve „azon ügynökök, kik szarvasmarhát vásárolnak azonnal feljelentendők.”¹¹⁹ Havonkénti jelentésben kellett összeírni, hogy hány bika, ökör, tinó, tehén, borjú és sertés „vágatott le.”¹²⁰

A haderőnek a fegyvereken kívül nagy mennyiségű élelmiszerre, ruházatra és egészségügyi felszerelésre (például kötszerre) volt szüksége, amit elő kellett állítani és a hadművelleti területre szállítani. Már 1914 szeptemberében kimutatást kellett betérjeszteni Felsőgalla községnek, hogy „nyilvántartási lappal ellátott lovak vannak-e még megállapítandók.”¹²¹ A főszolgabíró felhívást intézett a községekhez arra vonatkozóan, hogy „a lótenyésztő gazdák lovaikat a jelzett időre elővezetessék”,¹²² illetve egy összeírást kért

¹¹³ TMJVL XV/33. Más intézményekben készült másolatok gyűjteménye 11. doboz 513/1915. sz. irat Kérelme, hogy a felsőgallai Hamburger Ferenc malma örökhessen a kiutalt lisztet. 1915. április 10.

¹¹⁴ TMJVL XV/33. Más intézményekben készült másolatok gyűjteménye 11. doboz 648/1915 sz. irat Engedély liszt keverésére. 1915. május 3.

¹¹⁵ TMJVL XV/33. Más intézményekben készült másolatok gyűjteménye 11. doboz 415/1915. sz. irat Lisztfelesleg bejelentése a négy községtől. 1915. április 21.

¹¹⁶ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 5. kötet 1915. évi iktatókönyv 1519. sz. bejegyzés 3166ai/1915. sz. alispáni rendelet 1915. május 8.

¹¹⁷ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 5. kötet 1915. évi iktatókönyv 2885. sz. bejegyzés 1915. augusztus 26.

¹¹⁸ Kótyuk (2015) 131. o.

¹¹⁹ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 5. kötet 1915. évi iktatókönyv 620-621. sz. bejegyzések 1445/1915. sz. és 1446/1915. sz. alispáni utasítás 1914. szeptember 12.

¹²⁰ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 6. kötet 1916. évi iktatókönyv 2769. sz. bejegyzés 1916. augusztus 24.

¹²¹ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 4. kötet 1914. évi iktatókönyv 4332. sz. bejegyzés 6247/1914. sz. főszolgabíró utasítás 1914. szeptember 12.

¹²² TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 4. kötet 1914. évi iktatókönyv 4152. sz. bejegyzés 5898/1914. sz. főszolgabírói utasítás 1914. augusztus 23.

a komáromi Magyar Királyi Adóhivatal azokról a Felsőgalla községbeli lakosokról, akik hadi célokra lovat és járműveket adtak át.¹²³ 1915-ben, amikor már többszöri alkalommal összeírták a községek jármű és lóállományát,¹²⁴ Alsógalláról 12 fogatot, Felsőgalláról 16 fogatot jelentettek be.¹²⁵ Főszolgabírói utasításra, mivel többek között lovakból is nagy hiány volt, figyelemmel kellett kísérni a községekben történő méncsikó tenyésztést.¹²⁶ A fogatos járművekről 1916 novemberében újabb kimutatást kért a Honvédelmi Minisztérium: „A hadügy igazgatás által rendelkezésre bocsátásra igényelt fogatos járművek kiállítása mind nagyobb nehézségekkel jár, mert nem áll elegendő adat rendelkezésemre, melyből kitűnnék, hogy a még megmaradt fogatokat a mezőgazdasági érdekeknek veszélyeztetése nélkül, hol és milyen mérvben lehet kiállítani....egy áttekinthető és megbízható képet kívánok szerezni arról, hogy hol és mennyi fogatos jármű áll még rendelkezésre és azoknak elvonása mely időszakban veszélyeztetné legkevésbé a közgazdaságot.”¹²⁷ 1917 szeptemberében a földművelésügyi miniszter összeírást kért a járások területén lévő ipari üzemek ló és egyéb igásállatainak létszámáról. A jelentés szerint a MÁK Rt.-nek 150 db ló volt, de azok ellátására szolgáló „csótakarmány” egyáltalán nem állt rendelkezésre.¹²⁸ Az alispán arról panaszodik, hogy az igásállat-hiány miatt sok termőföld 1917 őszén is bevetetlen fog maradni. „Hogy a hiányt a közönség is érzi, tanúsítja az a körülmény is, hogy a katonai kórházakból, mint katonai szolgálatra nem alkalmas kimustrált lovak elővezettetvén, dacára sokszor nagyon leromlott állapotuk dacára, tűrhetetlen magas árakon találunk vevőre.”¹²⁹ A ló és igásállat hiányát jól mutatja, hogy 1918 februárjában hadi célokra alkalmas vontató kutyák összeírását kérte a főszolgabíró.¹³⁰

A betakarított gabona mennyisége már a háború második évében messze elmaradt a szükségéstől. Az élelmiszerhiány növekedett, ezért 1915 decemberében a kenyérjegyrendszert is bevezették. Az államvasutak üzletvezetősége a mozdonykísérő személyzet részére — esetleg utalványozható — kenyérutalvány kiutalását kérte. Az állomásfőnöknek elküldött válasz szerint Felsőgallán kenyérjegy nem utalványozható, mert nincs liszt.¹³¹ Szinte mindennel takarékoskodni kellett, bevezették a hústalan és zsírtalan napokat. Meg kell jegyezni, hogy ez inkább a nagyvárosokban élő lakosság mindennapjait nehezítette meg, hiszen faluhelyen esetleg heti 1-2 alkalommal fogyasztottak húst az emberek. A spórolás jegyében a községek tervezett beruházásait a belügyminiszter rendelete értel-

¹²³ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 4. kötet 1914. évi iktatókönyv 4348. sz. bejegyzés 13391/1914. sz. utasítás 1914. szeptember 13.

¹²⁴ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 5. kötet 1915. évi iktatókönyv 1813. sz. bejegyzés 1915. június 6.

¹²⁵ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 5. kötet 1915. évi iktatókönyv 2333. sz. bejegyzés 3905/1915. sz. főszolgabírói utasítás 1915. július 9.

¹²⁶ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 6. kötet 1916. évi iktatókönyv 2678. sz. bejegyzés 1916. augusztus 24.

¹²⁷ ŠaN Nyitraivánka Komárom Vármegye Alispáni iratai 1916 1940. doboz 8816/1916. sz. irat Fogatos járművek összeírása tárgyában körrendelet. 1916. november 30.

¹²⁸ ŠaN Nyitraivánka Komárom Vármegye Alispáni iratai 1917 1950. doboz 7048/1917. sz. irat Ló és egyéb igás állat létszámáról kimutatás felterjesztése tárgyában földművelésügyi miniszter rendelete. 1917. szeptember 12.

¹²⁹ ŠaN Nyitraivánka Komárom Vármegye Alispáni iratai 1894-1917 I. doboz időszaki alispáni jelentések 4215/1917. sz. irat 1917. október 16.

¹³⁰ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 8. kötet 1918. évi iktatókönyv 483. sz. bejegyzés 1918. február 25.

¹³¹ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 6. kötet 1916. évi iktatókönyv 979. sz. bejegyzés 1916. március 27.

mében el kellett halasztani. Felsőgallán ilyen volt a közbíróhíd építési ügye, amely már „törvényhatóságilag is jóváhagyva van, azon kikötéssel, hogy az építkezést csak a háború után lehet megkezdeni.”¹³²

1915 nyarán utasítás érkezett a községekhez a baromfi, tojás, hús, zsír, tej, burgonya és zöldségfélék szállításának beszüntetéséről.¹³³ 1915-ben havonkénti kimutatás is készült „a hadi állapot következtében Komárom vármegye Tatabánya községét ért károsodásokról.”¹³⁴

1916 elején a hadkötelezettséget 50 évről 55 évre emelték, ezzel együtt a hadi kényszermunkára kötelezhető személyek korhatárát is. A haditermelés fokozódása főként a polgári lakosság szénszükségletének kielégítésében okozott fennakadásokat és már 1916-ban szénhiány jelei mutatkoztak.¹³⁵ Elrendelték a fém, bőr, gumi, rézgalic, nyers pamut és gyapjú kötelező bejelentését és zárolását. Az állam kiépítette a központi anyag- és terménygazdálkodás intézményrendszerét.¹³⁶ 1916-ban már a legtöbb terményre jegyrendszert vezettek be, és rendszeressé vált a mezőgazdaságban a rekvirálás, azaz a termények és állatok szabott áron történő kényszer-beszolgáltatása, amelyek a vidéki lakosság élelmiszerkészleteit jelentős mértékben lepassztották. 1916. január végén a kenyér és lisztjegyre szorultak összeírására vonatkozó rendelet betartására szólította fel a községeket a főszolgabíró.¹³⁷ 1916 nyarán komáromi alispán adott ki utasítást az 1915. évi mindennemű gabonatermény és liszttermék rekvirálására¹³⁸ és a felhívást tették közzé a lakosság körében a felesleg gabona bejelentésére.¹³⁹ A tatai járás főszolgabírója községenkénti kimutatást készített a gabona rekvirálás eredményéről.¹⁴⁰ Összesen 23 vagon, 4514 kg gabonát gyűjtöttek össze. Szeptemberben az élelmiszerek árát maximalizálták és megállapították a mennyiségi kiadását is,¹⁴¹ november végén pedig életbe léptették a cukor és só jegyeket.¹⁴² Külön névjegyzéket készítettek „a liszttel (hatóságilag) ellátott egyénekről.”¹⁴³ 1916 szeptemberében a főispán sürgős jelentést kért a községektől arra vonatkozóan, hogy hány kataszteri hold van bevetve a községek földjén tengerivel és mi

¹³² TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 5. kötet 1915. évi iktatókönyv 343. sz. bejegyzés 483/1915. sz. főszolgabírói utasítás 1915. január 30.

¹³³ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 5. kötet 1915. évi iktatókönyv 2512. sz. bejegyzés 4144/1915. sz. főszolgabírói utasítás 1915. július 22.

¹³⁴ SaN Nyitraivánka Komárom Vármegye Alispáni iratai 1917 1979. doboz 7461/1915. sz. iratok A hadi állapot miatt Komárom vármegye egyes községeit ért károsodásról jelentés. 1915. július 31. és szeptember 1.

¹³⁵ Simonik (2017) 53. o.

¹³⁶ Völgyesi (2016) 74. o.

¹³⁷ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 6. kötet 1916. évi iktatókönyv 629. sz. bejegyzés 1916. január 31.

¹³⁸ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 6. kötet 1916. évi iktatókönyv 2273. sz. bejegyzés 5594/1916. sz. alispáni utasítás 1916. július 20.

¹³⁹ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 6. kötet 1916. évi iktatókönyv 3797. sz. bejegyzés 1916. december 24.

¹⁴⁰ TMJVL XV/33. Más intézményekben készült másolatok gyűjteménye 12. doboz 5686/1916. sz. irat 7987/ai. 1916. sz. alispáni rendeletre válasz a tatai járás területén történt gabona rekvirálásáról. 1916. október 23.

¹⁴¹ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 6. kötet 1916. évi iktatókönyv 2887. sz. bejegyzés 7659/1916. sz. főszolgabírói utasítás 1916. szeptember 8.

¹⁴² TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 6. kötet 1916. évi iktatókönyv 3846. sz. bejegyzés 9768/1916. sz. főszolgabírói utasítás 1916. november 28.

¹⁴³ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 6. kötet 1916. évi iktatókönyv 3777. sz. bejegyzés 1916. november 20.

a holdanként várható átlagtermés csöves tengeriből. A bánhidai jegyző válaszából kiderül, hogy „Bánhida községben 183 kat. hold van magtengerivel beültetve és kat. holdankénti átlag 12 mm [métermázsza] csöves tengeri termés várható.” „Felsőgalla községben 300 kathold magtengeri van elvetve, s holdanként átlag 18 mm csöves tengeri várható; Alsógalla községben 82 kat. hold magtengeri van elvetve s átlag 198 mm csöves tengeri várható” — jelentette a körjegyző. ¹⁴⁴1917-től rendelet szabályozta a burgonya házi szükségletre történő felhasználásának mennyiségével (fejadag) kapcsolatban. ¹⁴⁵

A helyzetet súlyosbította, hogy az országban 1916 nyarán száj- és körömfájás járvány tört ki. Az élelmiszerhiány a városi és a falusi lakosságot arra kényszerítette, hogy a kormány lakhely-elhagyási rendeletét kijátszva, cserekereskedelmet folytasson, ami a járványok idején a fertőző kór fokozott és gyors terjedését eredményezte. ¹⁴⁶

A nyersanyagkészletek kimerülését mutatja a csalángyűjtés tárgyában kiadott felhívás is. ¹⁴⁷ A csalánroston a pamuthiányt kívánták pótolni, ami az USA 1917 tavaszi hadba lépése után még aktuálisabbá vált. Ekkor — mivel a pamut jelentős részét az USA-ból importáltuk — a földművelésügyi miniszter rendeletben utasította az ország lakosságát a csalán gyűjtésére.

1915. évhez viszonyítva szigorúbb megszorítások és a készletek eloszlása tekintetében fokozottabb országos központosítás irányzata jutott érvényre, írja az alispán az 1916. évre vonatkozóan. 1915-ben még a törvényhatóságoknak nagyobb hatáskörük volt a rászorult lakosság ellátásának megszervezésében és a lakosság is az egész vármegye területéről beszerezhetette a házi szükséglet fedezésére szolgáló készleteket. Az 1916-ban érvénybe lépett rendeletek szerint a vármegye területén az ellátatlanok lisztszükségletének biztosítása a kormány által megállapított és kiutalt készletek elosztására korlátozódott, másrészt az ellátatlanok vásárlási joga csak a községi területre korlátozódott. „Ez a beszerzést igen sok esetben nagyon megnehezítette s ennek a körülménynek volt tulajdonítható az ellátatlanoknak az összeírás alkalmával mutatkozó nagyobb száma.” A tatai járás erdős-hegyes vidéke, bányái és ipartelepei következtében kevesebbet „rekviráltatott”, mint a vármegye többi, jórészt mezőgazdasági járásai. A tatai járás területén a tatabányai munkásságot nem számítva, akiknek ellátásáról a legnagyobb részben a minisztériumok, később a közélmezési hivatal külön gondoskodott, mintegy 14000 ellátatlan szorult hatósági ellátásra. Ezeknek liszttel, sóval, cukorral, petróleummal stb. történő ellátása jegyrendszer útján történt. A főszolgabíró igyekezett a lisztellátás hiányát a rendelkezésre álló árpakásával, árpagyönggyel, hántolt kölessel és elsősorban burgonyával pótolni. A járás élelmezésére 18 vagon burgonya rekviráltatott. A burgonya kiosztása jegyekkel történt,

¹⁴⁴ TMJVL XV/33. Más intézményekben készült másolatok gyűjteménye 12. doboz 5103/1916. sz. irat Főispáni utasítás és községi jelentések a kukoricával beültetett területekről. 1916. szeptember 25.-október 1.

¹⁴⁵ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 7. kötet 1917. évi mutatókönyv 3451. sz. bejegyzés

¹⁴⁶ Kótyuk (2015) 132. o.

¹⁴⁷ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 6. kötet 1916. évi iktatókönyv 2270. sz. bejegyzés 5876/1916. sz. főszolgabírói utasítás 1916. július 20.

Bánhida 200 q (mázsa) burgonyát kapott. A petróleum ellátás is jegyrendszerben történt, de egy-egy családnak a havi petróleum ellátása a téli hónapokban csak egy liter volt.¹⁴⁸

Mindezek mellett meg kellett oldani a menekültek ellátását is. A vármegye területén letelepített erdélyi menekültekről történő gondoskodás azért is ütközött nehézségekbe, mert az „életszükségleti cikkekben” nemcsak, hogy felesleggel nem rendelkeztek az emberek, de saját ellátásukra is alig jutott. A menekültek első csoportja 1916. szeptember 8-án érkezett a vármegyébe, mintegy 500, jórészt maroshévízi menekült, kik a tatai járásban lettek elhelyezve. Fő részük október hó első napjaiban érkezett 5 külön vonaton.¹⁴⁹ Felsőgalla községben is összeírást készítettek az erdélyi menekültekről.¹⁵⁰ Főispántól érkezett távirat utasítása szerint a román betörés következtében elmenekült lakosság hollétének pontos nyilvántartása heti jelentésben kellett közölni közvetlenül a belügyminiszternek megküldve. Az első főispáni jelentés szerint Komáromban 27, a gesztesi járásban 5, az udvardi járásban 8, a tataiban 36, Tatabányán 512 menekült volt, közülük 150 petrozsényi bányamunkás, a többiek tisztviselők és családtagjaik. Az utólag írt „kiigazító” jelentés szerint a Tatabányán lévő 512 menekültből 172 vājár, 33 segédvājár, 112 csillás, a többi napszámos és csak néhányuk hivatalnok. A két héttel későbbi jelentés szerint Felsőgallán 19 fő, Alsógallán 6 fő, Tatabányán 492 fő menekült tartózkodott.¹⁵¹

A tatabányai községi bíró levélben kéri az alispántól, hogy engedélyezze a háború elején betiltott Tatabányai vásárt. „Ezen kérelmünket azzal indokoljuk, hogy a beszerzés minden iparcikkre nézve rendkívüli módon megnehezült. A bányatelep munkásságának nincs módjában alkalom hiányában vásárolni, szükségleteit beszerezni.” Még 1914. augusztus elején kérte a község az alispántól, hogy „a minden hónap 15. után eső hétfői napon tartani szokott heti és országos jellegű tatabányai vásárokat a háborús viszonyokra tekintettel a rendes viszonyok helyreálltáig betiltani méltóztatnék.” Kérésüket azzal indokolták, hogy nem szeretnék, ha Tatabánya „az idegen helyről jött egyének csoportosuló helye” lenne.¹⁵²

1917-ben a MÁK Rt Bányagazgatósága levélben fordult a főispánhoz, mert a bányatelep 22000 főnyi lakossága „hús és zsír nélkül áll.” Megoldást jelentett volna a problémájukra, ha „Wessel Gyula tatabányai hús- és zsírbeszerzőnek módjában volna Richter Frigyesztől, a szendi uradalom bérlőjétől 120 darab sertést vásárolni (...) ezen sertéseket Tatabánya részére átutalni kegyeskedjék.” Tatabánya község jegyzője és bírója is megerősíti a bányagazgatóság kérelmét, ami közélélmzési szempontból „nagyon kíváncs

¹⁴⁸ ŠaN Nyitraivánka Komárom Vármegye Alispáni iratai 1894-1917 I. doboz időszaki alispáni jelentések 4296/1917. sz. irat 1917. május 2.

¹⁴⁹ ŠaN Nyitraivánka Komárom Vármegye Alispáni iratai 1894-1917 I. doboz időszaki alispáni jelentések 4296/1917. sz. irat 1917. május 2.

¹⁵⁰ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 6. kötet 1916. évi iktatókönyv 3268. sz. bejegyzés 1916. október 10.

¹⁵¹ TMJVL XV/33. Más intézményekben készült másolatok gyűjteménye 12. doboz 4813/1916 sz. és 5040/1916. sz. iratok Távirat és jelentés a román betörés következtében elmenekült lakosság nyilvántartásáról. 1916. október 6.-19.

¹⁵² ŠaN Nyitraivánka Komárom Vármegye Alispáni iratai 1917 1946. doboz 3365/1917. sz. iratok 1914. augusztus 4. és 1917. augusztus 1.

és szükséges”. A főispán továbbította a bányagazgatóság kérelmét az Országos Közélelmezési Hivatal (OKH) felé azzal a megjegyzéssel, hogy a „Tatabányán legutóbb lefolyt sztrájk-mozgalom főképpen és elsősorban, az élelmezési nehézségekből indult ki; a bányászoknak fizetésbe van betudva az a kedvezmény is, hogy a bányatársulat által fenntartott élelmiszer raktárakból jogosultak a piaci árnál lényegesen olcsóbban beszerzéseket eszközölni. Ezzel szemben a háborús nehézségek következtében tényleg úgy alakult a helyzet, hogy legszükségesebb élelmi cikkeket is csak ritkán és igen kis mennyiségben kaphatták meg a consumból”. Az OKH elnökének válaszából kiderül, hogy a MÁK Rt. Arad vármegyében 120 mázsa szalonnát vásárolt a tatabányai munkások és családtagjaik részére, így a kérés tárgytalanná vált.¹⁵³ (Az 1917-es sztrájjal kapcsolatban lásd kötetünkben B. Stenge Csaba külön tanulmányát.) A bányatársulat élelmezésével kapcsolatban, mivel kiemelt üzemnek számított, gyakran a főispán is utasításokat kapott egyenesen a különböző minisztériumoktól, illetve kormánybiztosoktól. A HadiTermény Rt. a földművelésügyi miniszter utasítására kérte az alispánt, hogy a MÁK Rt. fácános kerti gazdasága részére 8 mázsa lóbabot és 1 mázsa cirok vetőmagot utaljon ki.¹⁵⁴

Az 1917. májusi alispáni jelentés részletesen bemutatja a vetéssel kapcsolatos problémákat: 1916 őszén rendkívül csapadékos volt az időjárás, ezért megjelent a belvíz és az összegyűlt az esővíz is, a földeket nem lehetett bevetni. 1917 tavasza is esős volt, ezért a várt termés alacsonyabb lett, ráadásul tavasszal fagykár is jelentkezett. Ehhez járult még, hogy gyengék voltak a rétek és a mesterséges takarmányokból sem volt várható jó termés, ráadásul aratómunkáshiány uralkodott. „Földművelési miniszter úr Öméltóságától kilátásba helyeztetek ugyan lengyel munkások és katonai munkásosztagok...” alkalmazása.¹⁵⁵

Az OKH a MÁK Rt. alkalmazottai és munkásai, valamint azok családtagjai ellátására 1917 januárjától folyamatosan különböző száraz főzelékfélék (bab, árpagyöngy, köles) kiutalását engedélyezte. Októberben 150 mázsa hüvelyest, árpagyöngyöt, köleskását stb. utaltak ki; azzal a figyelmeztetéssel, hogy „a kiutalt készletek kiszolgáltatásánál a legszigorúbban kell ügyelni arra, hogy az alkalmazottak közül azokat ne lássa el, kik ellátásukról készletek beszerzése által saját maguk gondoskodtak... azon alkalmazottak, kik törvényhatósági ellátás folytán jutnak a jelen kiutalás tárgyát képező cikkekhez, az üzem készleteiből a tényleg el nem látottak javára ne részesíttessenek.”¹⁵⁶ A babkészletek takarékos felhasználása érdekében a bab, borsó és lencse árát is hatóságilag állapították meg. Az Országos Közélelmezési Hivatal elrendelte — a Hadi Termények Részvénytársaságtól

¹⁵³ TMJVL XV/33. Más intézményekben készült másolatok gyűjteménye 12. doboz 2544/1917. sz. irat Tatabánya bányatelepe zsírral és szalonnával történő ellátása. 1917. május 31.-június 7.

¹⁵⁴ ŠaN Nyitraivánka Komárom Vármegye Alispáni iratai 1918 1952. doboz237/1918. sz. irat Tavaszi vetőmag összeírás tárgyában intézkedés. 1918. február 9.

¹⁵⁵ ŠaN Nyitraivánka Komárom Vármegye Alispáni iratai 1894-1917 I. doboz időszaki alispáni jelentések 4215/1917. sz. irat 1917. május 24.

¹⁵⁶ ŠaN Nyitraivánka Komárom Vármegye Alispáni iratai 1917 1942. doboz 471/1917. sz. irat A MÁK Rt. részére alkalmazottai, munkásai és családtagjai ellátása céljából bab, árpagyöngy és köleskása kiutalása. 1917. október 6.

kapott információk alapján — a „notalán rendelkezésre álló” babkészletek takarékos és gondos beosztását.¹⁵⁷

1917-ben a magyar belügyminisztérium rendeletet adott ki a Magyar Olaj és Zsírpari Központ zsiradékgyártó akciójának támogatására,¹⁵⁸ majd rendelet jelent meg a zsír margarinnal történő pótlására. A rendeletben külön szabályozásra került, hogy „a szükséglet megállapításánál elsősorban a nagyobb munkaslétszámmal dolgozó iparvállalatok, továbbá a városoknak és nagyobb községeknek iparos népessége és végül a lakosságnak az a csoportja lesz számításba veendő, amelyről a helyi viszonyok mérlegelése alapján feltehető, hogy szükségletük természetes módon való biztosítása nem állott módjában.”¹⁵⁹ 1918 nyarán az alispán utasítására minden településen össze kellett írni, hogy községükben mennyi felesleges zsírt ajánlanak fel önként a lakosok. Minden járásban zsírhiány volt, így a kormánybiztos rendelete szerint a rekvirálást házról házra járva kellett elvégezni a hatóságoknak. „Az ez ügyben beérkezett főszolgabírói jelentések egyértelműen a teljes zsírhiányt hangsúlyozzák és kiemelik, hogy a vármegye területén zsírfeleslegnek nincsenek, sőt a lakosság nagyfokú zsírhiányba szenved. A rekvirálás eredménytelensége abban is gyökerezik, hogy annak végzésére alkalmas munkaerő nem áll rendelkezésre, mert a községi jegyzők és a tanítói kar a gabona átvételi eljárás körül vannak úgyszólván kivétel nélkül elfoglalva.” — írja augusztusban az alispán. Szeptemberben pedig arra szólították fel a főszolgabírókat, hogy a községi kimutatások szerint, minden lakos, aki magán célra sertést hizlalt, minden leölt sertés után 2 kg zsírt szolgáltatson be az előjárásához.¹⁶⁰

1917-ben az Országos Közélelmezési Hivatal összeírást kért a Komárom vármegyei malmokról. Erre azért volt szükség, mert csak azokat a malmokat lehetett továbbra is üzemeltetni, ahol a közélelmezés zavartalan biztosítása miatt arra feltétlenül szükség volt. „A motorikus erők szolgáltatásához szükséges anyagok korlátozottsága és általában beszerzésük nehézsége arra késztetnek, hogy a lehetőség szerint csak olyan vállalatok tartassanak üzemben, amelyek üzembe tartása a jelen viszonyok között feltétlenül szükséges.” Felsőgalláról K. Szám Ferenc és Hamburger Ferenc, Bánhidáról Muraközy Sándor, Krausz Nándor és Tóbiás (Dóbiás) János malmai szerepelnek a listán.¹⁶¹

Felsőgalla „szegényei” levélben fordultak megfelelő mennyiségű liszt kiutalását kérve a közélelmezési miniszterhez. A levelet asszonyok írták alá a község 380 hatóságilag

¹⁵⁷ ŠaN Nyitraivánka Komárom Vármegye Alispáni iratai 1917 1945. doboz 2732/1917. sz. irat Bab, borsó és lencse hatósági árának megállapítása. 1917. március 28.

¹⁵⁸ A magyar királyi belügyminiszter 1917. évi 35.248. sz. körrendelete. (forrás: https://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK_RT_1917/?pg=692&layout=s (letöltés: 2019. június 26.))

¹⁵⁹ 45.685/1917./VIII. Országos Közélelmezési Hivatal rendelete. ŠaN Nyitraivánka Komárom Vármegye Alispáni iratai 1917 1949. doboz 4547/1917. sz. irat Margarinnak a közellátás céljára leendő forgalomba hozatala tárgyában rendelet. 1917. június 3.

¹⁶⁰ ŠaN Nyitraivánka Komárom Vármegye Alispáni iratai 1918 1956. doboz 5093/1918. sz. irat Zsír rekvirálásával kapcsolatos iratok. 1918. június 21-október 14.

¹⁶¹ ŠaN Nyitraivánka Komárom Vármegye Alispáni iratai 1917 1949. doboz 4927/1917. sz. irat A motorikus erők szolgáltatásához szükséges anyagok korlátozottsága és beszerzésük tárgyában az OKH utasítása. 1917. október 24.

élelmezett rászorulója nevében. „A miniszteri rendeletben kiadott havi 7 kg liszt helyett csak 5 kg 40 dkg lisztet kaptunk, ezt is csak október hónapban, mert szeptemberben csak 4 kg 50 dkg-t kaptunk, ezzel megélni lehetetlen.” A levél írói, akik többségben a hadbavonultak családtagjai, arról panaszkodnak, hogy sem lisztet, sem főzelékféléket nem lehet vásárolni, a burgonya pedig „aranyáron” van, ezért kéri, hogy a tatai járás főszolgabírója által a havi 7 kg lisztet utalják ki részükre.¹⁶² A burgonyakészlet „újabb” hatósági igénybevételét sürgeti az 1917. decemberi alispáni utasítás, de Felsőgalla község válaszában nemleges jelentést írt, mivel burgonyafelesleggel nem rendelkeztek.¹⁶³

1917 tavaszán, a vármegye területén annyira rossz volt az időjárás és elsősorban az igavonó állatok hiánya miatt a termés, hogy a gazdák a vetőmagnak valót sem tudták megtermelni. Ráadásul a hadsereg ellátására a széna és szalma rekvirálását is elrendelték, így a gazdák állataik egy részét kénytelenek voltak eladni. „Ennek szomorú következmény az lesz, hogy a szalma és állatainak kevés volta következtében [a gazda] nem fog tudni trágyát csinálni s a földjeit kellő képen megtrágyázni...”¹⁶⁴ A főispán szeptemberben kimutatást kért a vármegye szőlőgazdaságainak szénkéneg-szükségletéről,¹⁶⁵ annak érdekében, hogy „a szőlők tavaszi szénkénegszüksége már most biztosítható.” Az összeírás tartalmazta a szőlőbirtokos nevét, a szőlőbirtok területét, és hogy mikor és mennyi szénkéneget kapott. A felsőgallai körjegyző válasza, hogy községében szénkéneg-szükséglet nincs. Bánhida községről több mint 72 hold szőlőterületre nyújtott be igényt a község jegyzője.¹⁶⁶

A közbiztonsággal kapcsolatban az 1917 év végi alispáni jelentésből kiderül, hogy „...a megyében még soha annyi lopás nem fordult elő, mint mostanában, főleg majd mondhatni kizárólagosan élelmiszereket visznek el.”¹⁶⁷

Az első világháború alatt hiánycikké vált a citrom is, mert megszűnt a behozatal. 1917-ben a Hadi Termény Részvénytársaság statisztikai adatokat kért az alispántól a vármegye citromszükségletével kapcsolatban: „a törvényhatóság területén lévő kórházak, továbbá a front mögötti katonai formációk és végül a polgári lakosság nélkülözhetetlen havi citromszüksége mennyit tesz ki.” Májusban utasítást kapott az alispán, hogy a kiutalt citromot csak kórházak kaphatják meg betegápolás céljából. A kiutalásra szánt 20 láda citromból Komárom vármegyében a legtöbbet a tatai járás kapta volna meg (tatai

¹⁶² ŠaN Nyitraivánka Komárom Vármegye Alispáni iratai 1917 1951. doboz 9166/1917. sz. irat Felsőgalla község szegénysztyálynak kérelme lisztellátás ügyében. 1917. október 19.

¹⁶³ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 8. kötet 1918. évi iktatókönyv 170. sz. bejegyzés 10930/1917. sz. alispán utasítás 1918. január 23.

¹⁶⁴ ŠaN Nyitraivánka Komárom Vármegye Alispáni iratai 1894-1917 I. doboz időszaki alispáni jelentések 4215/1917. sz. irat 1917. december 14.

¹⁶⁵ A szénkéneg könnyen illó, erősen fénytörő, mérges gőzű, gyúlékony anyag, amelyet a mezőgazdaságban kártevők pusztítására használnak.

¹⁶⁶ TMJVL XV/33. Más intézményekben készült másolatok gyűjteménye 12. doboz 3114/1917. sz. irat Szőlőbirtokosok szénkéneg-szükségletének felmérése. 1917. szeptember 19.-október 1.

¹⁶⁷ ŠaN Nyitraivánka Komárom Vármegye Alispáni iratai 1894-1917 I. doboz időszaki alispáni jelentések 4215/1917. sz. irat 1917. december 14.

járás 7, nemesócsai járás 4, nagyigmandi járás 4, ógyallai járás 5 láda) de egy július 28-án kelt levél szerint a magyar királyi pénzügyminisztérium a citrom behozatalát teljesen betiltotta.¹⁶⁸

1918-ban a készletek végső kimerülését mutatva, rendelet szabályozta a faggyú beszállítást és a vadon termő növények, mint a szeder és hársmag gyűjtését is.¹⁶⁹ 1918 októberében a veszprémi kerületi közéleti bizottság véleményét kérte az alispántól azzal kapcsolatban, hogy Bánhida község az ellátatlan lakosság számára az egész évi gabona kiutalását engedélyezze.¹⁷⁰

1918 őszén a földművelésügyi miniszter felhívást intézett az alispánokhoz a földművesek földhöz juttatása tárgyában. „A kormány gondoskodni kíván a lehetőségekhez képest arról is, hogy megfelelő mérsékelt és hosszabb idő alatt törleszthető vételár ellenében földhöz juttassa a földet művelő azokat a fiait, akik a házáért küzdöttek és közöttük is elsősorban a hadirokkantakat.” Arra utasítja a vármegyék vezetőit, hogy készítsenek részletes kimutatást a hadi szolgálatban lévő vagy leszerelt katonákról, akik a hadba vonulás előtt is földműveléssel foglalkoztak. Természetesen voltak különböző feltételei a kedvezményes földhöz jutásnak, például csak olyanokat lehet összeírni, akik megfelelő magatartású családfők, akik nem rendelkeznek 5 hold földnél többel stb. Decemberben azzal egészítették ki a rendeletet, hogy „a földdel ellátandó egyének már eddig a tulajdonában lévő birtokaiba a kert, szőlő, legelő, erdő és rét területek is beszámítandók.”¹⁷¹

Gyűjtések, jótékonyági akciók

Magyarországon a háború kezdetétől nagy hangsúlyt fektettek a gyűjtésekre, jótékonykodásra, amelyet nagyrészt a magukra maradt jómódú (arisztokrata) nők szerveztek. „Báró Ditzfurh Mórinné bárónő édes kis levelet mutatott nekünk, amelyet Szabó István gimnáziumi III oszt. tanuló, Dr. Szabó Ignác tatabányai bánya főorvos fia írt neki. A kis Pista a levélkéjében legelsőbbben is mély sajnálatának ad kifejezést, hogy háborúba nem mehet, mert hát ő még kicsiny. De mert mindenáron a hazának szolgálni akar, hát gyűjtött a Vörös Kereszt javára 50 koronát, melyet egyúttal be is küldött a bárónőnek, mint az Egyetemen választmányi elnökének.”¹⁷²

¹⁶⁸ ŠaN Nyitraivánka Komárom Vármegye Alispáni iratai 1917 1942. doboz 660/1917. sz. iratok Citromszükséglet tárgyában megkeresés. 1917. január 20.-július 28.

¹⁶⁹ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 8. kötet 1918. évi iktatókönyv 1271. sz. és 1853. sz. bejegyzések 3217/1918. sz. és 4522/1918. sz. főszolgabírói utasítások 1918. július 24. és 1918. május 21.

¹⁷⁰ ŠaN Nyitraivánka Komárom Vármegye Alispáni iratai 1918 1957. doboz 10326/1918. sz. irat Bánhida község kérelme ellátatlan lakosság részére egész évi gabona kiutalása iránt. 1918. október 12.

¹⁷¹ ŠaN Nyitraivánka Komárom Vármegye Alispáni iratai 1918 1957. doboz 12757/1918. sz. irat A földművelésügyi miniszter rendelete a földművesek földhöz juttatása tárgyában. 1918. november 7.-december 16.

¹⁷² Tata és Tóváros XVIII. évf. 33. sz. 1914. augusztus 23. 3. o.

A felsőgallai iktatókönyv bejegyzése szerint a főszolgabíró felhívást tett közzé a vadásztulajdonosoknak, vadászszákmányuk ajándékozására a vöröskereszt egyesület javára. „Jelentve, hogy vadászbérlők ugyan vannak, de vadállomány nincs, és így nem adakozhatnak.”¹⁷³ 1915 márciusában a Megvakult Katonák Országos Bizottsága nevében küldtek szét gyűjtőíveket a községekhez.¹⁷⁴

Már a háború első hónapjaiban „hazafias gyűjtéseket” szerveztek, a befolyt pénzt pedig a katonaság szükségleteinek enyhítésére, a sokszor nyomor szélén álló hozzátartozók segítésére használták fel. Tatabánya község 1914 augusztusában tartott közgyűlési határozata szerint „a községi segélypénztárból 1000 koronát a harcban elszerencsétlenedett községi rendőrök, tatabányai illetőségű és lakosú, valamint ezek hozzátartozói felsegélyezésére megszavaz, a helyhatósági bizottság jóváhagyja.”¹⁷⁵ A hadiözvegyek, a hadiárva és a hadirokkantak segítése volt a jótékonyági akciók legfőbb célja. Az ilyen családok támogatása mellett kiemelt figyelmet fordítottak a frontokon harcoló katonák szükségleteiben jelentkező hiányok pótlására, és sokan gyűjtöttek számukra ruhát, élelmiszert, cigarettát és olvasnivalót is. Egy 1917-es bejegyzés szerint Felsőgallán fehérneműgyűjtést szerveztek a rászorulóknak,¹⁷⁶ 1918 januárjában pedig rendelet érkezett a községhez fehérneműgyűjtéssel kapcsolatban.¹⁷⁷

A Hadifoglyokat Gyámolító és Tudósító Hivatal országos gyűjtést szervezett a fogásba esett magyar katonák részére, „Felhívás a magyar társadalomhoz!” címmel. A tatabányai járásból azonban csak Gyermely és Baj községekben sikerült adományt gyűjteni.¹⁷⁸

Ugyancsak az első világháború első évében felállították az elesettekről és sebesültekről tájékoztató Tudósító Irodát, amelyet később Hadifoglyokat Gyámolító és Tudósító Hivatallá szerveztek át. A szervezet kapcsolatot tartott minden kórházzal, rendszeresen bekérte tőlük az adatokat, nyilvántartotta a sebesülteket, rokkantakat, szervezte elhelyezésüket, ugyancsak gondoskodott a sebesülteket szállító kórházvonatok fogadásáról, a vasútállomásokon az üdítőszolgálat működtetéséről. Az eltűntekkel és hadifoglyokkal a nyomozó iroda foglalkozott.¹⁷⁹

1916 karácsonyára is országos gyűjtést szerveztek a háborúban harcoló katonáknak. A „Karácsony a harctéren” címet viselő akció a Hadsegélyező Hivatal és a Vöröskereszt Egyesület együttműködése volt, amelyeknek elveit a belügyminiszter körrendeletben határozta

¹⁷³ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 4. kötet 1914. évi iktatókönyv 4476. sz. bejegyzés 6367/1914. sz. főszolgabírói utasítás 1914. szeptember 23.

¹⁷⁴ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 5. kötet 1915. évi iktatókönyv 922. sz. bejegyzés 1085/1914. sz. A Megvakult Katonák Országos Bizottságának felhívása. 1915. március 20.

¹⁷⁵ TMJVL V/104 Tatabánya község iratai 1. doboz 29/1914. sz. közgyűlési határozat 1914. augusztus 14.

¹⁷⁶ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 7. kötet 1917. évi mutatókönyv 3723/1917. sz. bejegyzés.

¹⁷⁷ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 8. kötet 1918. évi iktatókönyv 145. sz. bejegyzés 1918. január 19.

¹⁷⁸ ŠaN Nyitraivánka Komárom Vármegye Alispáni iratai 1916 1944. doboz 109/1916. sz. irat Hadifoglyokat Gyámolító és Tudósító Hivatal kérelme gyűjtés iránt. 1916. április 9.

¹⁷⁹ A Hivatalban 160 önkéntes, számos nyugalmazott hivatalnok és 38 katonai szolgálatra alkalmatlan személy dolgozott. Kapronczay (2015) 200.o.

meg.¹⁸⁰ Felsőgallán is kihirdették a Hadsegélyző Hivatal gyűjtési felhívását és karácsonyi ajándékozássra gyűjtést is rendeztek.¹⁸¹

Az egyházak tevékenysége

Az egyházak is tevékenyen közreműködtek a hadi célokra szánt ruhanemű és fém gyűjtésében, az árvák és özvegyek támogatását célzó gyűjtésekben, de a plébánosok társadalomszervező tevékenysége is nagy hangsúlyt kapott. Az első világháború időszakában a vidéki Magyarország lakossága még nem újságcikkek alapján tájékozódott. A társadalomformáló intézmények nem tömegkommunikációs eszközök, hanem közvetítők segítségével érték el a falusi lakosságot. A plébános személye tökéletesen megfelelt erre a szerepre. Ő volt az, aki személyesen is elérte az egyes embert, az állampolgárt és a hívőt. Noha szószékről beszélt (a katolikus papok), egyházközségében kötelességszerűen személyes kapcsolatokat is fenn kellett tartania.¹⁸²

A MÁK Rt. nagy hangsúlyt fektetett a bányatelepeken élők vallási-erkölcsi nevelésére. Ennek érdekében átvállalta az egyházközségek (katolikus, református, evangélikus) létesítésével és működtetésével kapcsolatos kiadások egy részét (a munkavállaló hívei fizetéséből levonva)¹⁸³: templomokat, kápolnákat építtetett, a lelkészeknek fizetést és lakást adott.¹⁸⁴ Az evangélikus, a baptista egyház és a zsidó hitközség Felsőgallán kapott megfelelő társadalmi támogatást működéséhez, míg a református egyház eredendően a szénbányászathoz kapcsolódva, Alsógalla-Bányatelepen, azaz Tatabánya községben kezdte meg működését. A római katolikus egyház Bánhida, Felsőgalla és Alsógalla területén erősödött meg.¹⁸⁵

A Tata és Tóváros című hetilap írta a takarékpénztárakról: Dr. Fischer-Colbrie Ágost kassai megyés-püspök körlevelet adott ki, melyben felkéri egyházmegyéje papságát, hogy „a népet oktassák ki arra, hogy a polgárok vagyonuk megőrzéséről s különösen a szolid alapokon álló pénzintézeteknél elhelyezett betétjeikről úgy gondoskodhatnak a legjobban, ha azokat a nehéz idők közepette is a pénzintézetek őrizetében hagyják. A mai nehéz viszonyok között — úgymond a körlevél — ismételten felhívom a papságot s a néppel sokat érintkező tanítói kart, hogy nyugtassák meg a zaklatott kedélyeket és figyelmeztessék a népet arra, hogy a nemzetközi egyezségek védik a takarékpénztárak

¹⁸⁰ ŠaN Nyitraivánka Komárom Vármegye Alispáni iratai 1916 1940. doboz 9017/1916. sz. irat Katonák karácsonyi megajándékozására gyűjtés. 1916. november.

¹⁸¹ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 6. kötet 1916. évi iktatókönyv 3772. sz. bejegyzés 9556/1916. sz. főszolgabírói utasítás 1916. november 21. és 3825. sz. bejegyzés 1485/1916. sz. Hadsegélyző Hivatal felhívása 1916. november 26.

¹⁸² Vértesi (2018) 276. o.

¹⁸³ Bárdos (1992) 72. o.

¹⁸⁴ Simonik (2006) 41. o.

¹⁸⁵ Bárdos (1992) 77. o.

biztonságát, de nem védhetik a szegény emberek könnyen feltörhető házait és ládáit.”¹⁸⁶ Erre a felhívásra azért is szükség volt, mert a háború kitörése után az emberek féltették megtakarításaikat az esetleges kifizetési korlátozásoktól, és kivették a pénzüket, hogy a szükséges nyersanyagokat és élelmiszereket megvásárolják. Komárom vármegye főispánja felhívást intézett a tanítókhoz és a lelkészekhez a mezőgazdasággal foglalkozók felvilágosításáról Alsó- és Felsőgallán.¹⁸⁷

Amikor a kormány hadikölcsön jegyzésére¹⁸⁸ szólította fel a lakosságot, az állam segítséget kért a papságtól a megfelelő tájékoztatáshoz, az akció népszerűsítéséhez, a jegyzék elérhetővé tételéhez és az adminisztráció lebonyolításához. A hadikölcsön jegyzésével az állam a lakosság készpénzállományát próbálta beforgatni az államháztartásba.¹⁸⁹ Az 1914 év végi alispáni jelentésből kiderül, hogy 3000 korona értékben jegyzett hadikölcsönt Komárom vármegye a „vármegyei alapok rendelkezésre álló részéből és a közös gyámpénztárból”.¹⁹⁰ A 6. hadikölcsönjegyzéssel kapcsolatban jelent meg egy tájékoztató arról, hogy „Miért köteles minden ember hadikölcsönt jegyezni?”¹⁹¹

A plébánosok – lelkipásztori minőségükben, és a sokszor írástudatlan családok kérésére is – kiterjedt levelezést folytattak a hadbavonultakkal. Ugyanakkor az otthon maradtak, árvaságra, özvegyiségre jutottak képviselője is rájuk hárult. Segítettek a segélyezéssel kapcsolatos kérvények, beadványok elkészítésében, illetve a hivatalos lajstromokra kerülésben. Gyakran egészségügyi felvilágosítást is nyújtottak, például a járványok veszélyeire is felhívták a figyelmet. Az iskolaszék vezetőiként meg kellett oldaniuk a hatalmas méreteket öltő tanítóhiány problémáját, hogy az oktatás minimális szinten működőképes maradjon. A hadkötelezettség alól felmentett papok, elsősorban a kisebb községekben, gyakran egyedül maradvá képviselték az intelligenciát. Megszaporodtak a mindennapos feladataik is. A szokásos tevékenységen túl a mezőgazdaságban foglalkoztatott hadifoglyok vallásgyakorlatát is a helyi plébános látta el és a környéken állomásozó katonaságnál is besegített a tábori lelkésznek.¹⁹²

¹⁸⁶ Tata és Tóváros XVIII. évf. 31. sz. 1914. augusztus 2. 2. o.

¹⁸⁷ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 5. kötet 1915. évi iktatókönyv 439. sz. bejegyzés 26/1915. sz. főispáni utasítás 1915. február 8.

¹⁸⁸ A háború 5 éve alatt nyolc alkalommal bocsájtott ki kötvényt az állam.

¹⁸⁹ Vértési (2018) 277. o

¹⁹⁰ ŠaňN Nyitraivánka Komárom Vármegye Alispáni iratai 1894-1917 I. doboz időszaki alispáni jelentések 5078/1914. sz. irat 1914. december 9.

¹⁹¹ ŠaňN Nyitraivánka Komárom Vármegye Alispáni iratai 1917 1942. doboz 432/1917. sz. irat Az Augusztai Gyorssegély Alap keblében szervezett hadbiztosítás ajánlása és támogatása tárgyában B. M. körrendelet. 1917. május.

¹⁹² Vértési (2018) 281. o.

Iskolák, árvaházak

A háború alatt folyamatosan nőtt a tanköteles korú, elemi iskolába be nem íratott gyerekek száma. Az alispán intézkedésre szólította fel a községeket az iskolába be nem iratkozott tanköteles korú gyermekek összeírásának tárgyában.¹⁹³ A Tata-Tóvárosi Híradó az 1914/1915-ös tanév kapcsán a következőkről tájékoztat: „A kultuszminiszter rendeletet bocsátott ki, amely szerint a nyolcadik gimnáziumbeli tanulókat azonnal érettségi vizsgálat alá kell bocsátani, amint katonai szolgálatra alkalmasnak találtattak. Az érdekelt osztályokban egyébként a tantárgyak legfontosabb részét március végéig át kell venni. Ez az utóbbi rendelkezés előjele annak a nemsokára megtörténő intézkedésnek, amely szerint az idei tanév hamarabb ér véget, mint más évben. Természetesen csak abban az esetben, ha a háború elhúzódik.”¹⁹⁴ A tatai járás orvosa írja a járás egészségügyi helyzetét elemző 1915 év utolsó negyedéről szóló jelentésében, hogy az iskolákat a nyári szünet után tisztán adták át a tanévkezdéshez, problémát okozott azonban, hogy „több tanító katonai szolgálatot teljesítvén, helyettes hiányában annak tanítványai, ahol több tanító működik, beosztattak az itthon lévők tantermeibe és így zsúfoltság keletkezett.”¹⁹⁵ Ez a túlszűfoltóság nemcsak a tanítást nehezítette meg, de kedvezett a fertőző betegségek terjedésének is. 1918. szeptember elején intézkedés történt a vármegyei tanköteleseknek 1918/1919 tanévi összeírására és a szorgalmi idő megállapítására vonatkozóan. Szabályozták továbbá a tanköteles korú diákok iskolába járásának korlátozását.¹⁹⁶

A nehéz életkörülmények miatt gyakran kényszerültek az édesanyák lemondani gyermekeikről, így az állami árvaházak „lakóinak” létszáma is folyamatosan gyarapodott. Erre vonatkozik a komáromi vármegyei árvaszéktől érkezett határozat „a hadi állapot folytán bevonult hadkötelesek gyermekeinek menhely elhelyezési határozata”¹⁹⁷ és a hadba vonultak kiskorú gyermekeinek nevelésének ellenőrzése tárgyában hozott határozat.¹⁹⁸ Külön utasítás érkezett a községekhez az elhunyt katonák utóházassága által törvényesített gyermekeinek az igényjogosultság ügyében hozott körrendelet betartására.¹⁹⁹

Az 1916. februári „az árvaházalapból segélyezendő árvák és azok gondozóinak kijelölése” tárgyában kelt iratokból kiderül, hogy Tatabánya községben Dóbiás József és Mária gondnokának édesanyjukat (Dóbiás Józsefné sz. Jobbágy Mária) jelölték ki, és 100 korona egyéni segélyben részesültek. Ugyancsak 100 koronát utaltak ki Staudt Gizella gondno-

¹⁹³ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 4. kötet 1914. évi iktatókönyv 4144. sz. bejegyzés 1384 kb/1914. sz. alispáni utasítás 1914. augusztus 22.

¹⁹⁴ Tata-Tóvárosi Híradó XXXVI. évf. 8. sz. 1915. február 21. 3. o.

¹⁹⁵ ŠaN Nyitraivánka Komárom Vármegye Alispáni iratai 1916 1944. doboz 78/ai.1916. sz. irat Egészségügyi jelentés az 1915. év negyedik negyedéről. 1916. január 3.

¹⁹⁶ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 8. kötet 1918. évi iktatókönyv 2362. sz. bejegyzés 11800/k1918. sz. utasítás 1918. szeptember 5.

¹⁹⁷ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 4. kötet 1914. évi iktatókönyv 4111. sz. bejegyzés 1458/1914. sz. A Komárom Vármegyei Árvaszék utasítása. 1914. augusztus 20.

¹⁹⁸ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 5. kötet 1915. évi iktatókönyv 1267. sz. bejegyzés 2328/1915. sz. A Komárom Vármegyei Árvaszék utasítása 1915. április 19.

¹⁹⁹ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 5. kötet 1915. évi iktatókönyv 1892. sz. bejegyzés 1616/1915. sz. főszolgabírói utasítás 1915. június 14.

kának, özv. Staudt Istvánnénak.²⁰⁰ A komáromi árvaszék elnökének utasítása szerint a vármegyei árvaházalap kamataiból a hadiárvékat kellett segélyezni.²⁰¹

Járványok

A világháború éveiben, a hátszágban elsősorban az éhezéssel, a fokozott nincstelenséggel és ezek következményeivel kellett számolni. A fertőző és járványos betegségek közül a leggyakoribbak voltak a magas halálozási arányokat mutató tuberkulózis, a kolera, a kiütéses- és hastífusz, a vérhas, a himlő, és nem utolsósorban a nemi betegségek, majd a háború vége felé a spanyolnátha. A 19. század nagy kolerajárványait még ki sem heverte az ország, amikor ismét koleras megbetegedésekről érkeztek jelentések az illetékes hatóságokhoz. Kezdetben egyes katonai alakulatoktól, majd a vasútvonalak mentén fekvő településekről, illetve a katonai kórházak környékéről. A járványveszély már 1914 őszén jelentkezett. A kórt hazánk területére Oroszországból hurcolták be a sebesült-, és a szabadságos katonák, illetve az orosz hadifoglyok.²⁰²

Széles Gábor Felsőgalláról bevonult tizedes 1914. november elején kolerában hunyt el.²⁰³ A vármegyékben külön gyűjtötték a kolerával kapcsolatos iratokat, köztük a kolera elleni védekezésre kiadott a rendeleteket és utasításokat. Az 1914 októberében kiadott 176131/1914.B.M.sz. körrendelet — a kolera ellen való védőoltások tárgyában — szerint „mindazok, akik koleras betegekkel érintkeznek (hozzátartozóik, orvosok, ápolónők), továbbá azok, akik a kolerával való fertőzés veszélyének foglalkozásuknál fogva jobban ki vannak téve (fertőtlenítők, kórházi mosónők, koleras hullák eltakarításával foglalkozó egyének stb.) a kolera ellen az említett védőoltó anyaggal beoltassanak.”²⁰⁴ Évről évre szigorodtak az előírások és az utasítások betartásának ellenőrzése. Az 1917-ben megjelent körrendelet²⁰⁵ szerint, abban az évben koleras megbetegedés nem fordult elő Magyarországon, ennek ellenére a kiadott betegség elleni védekező rendelkezéseket szigorúan be kell tartani. A felsőgallai iktatókönyvben is találunk bejegyzést az ázsiai kolera elleni védekezésről,²⁰⁶ 1916 nyarán pedig a főszolgabíró jelentést írt az alispánnak egy kolera-
gya-

²⁰⁰ ŠaN Nyitraivánka Komárom Vármegye Alispáni iratai (vegyes) 1917 1986. doboz 1145/1916. sz. irat A vármegyei árvaszéki elnök 1/el. 1916. sz. előterjesztése az árvaház alapból segélyezendő árvák és azok gondozóinak kijelölése tárgyában. 1917. február 8.

²⁰¹ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 8. kötet 1918. évi iktatókönyv 508. sz. bejegyzés 14/1918. sz. A Komárom Vármegyei Árvaszék utasítása. 1918.02.27.

²⁰² Kótyuk (2015) 130 és 134-135. o.

²⁰³ TMJVL XXXII/106. b. Tatabánya Városi Tanács iratai Igazgatási Osztály Hadigondozottak iratai 8. doboz 44. sz. irat Széles Gábor haláláról értesítés. 1914. december 19.

²⁰⁴ ŠaN Nyitraivánka Komárom Vármegye Alispáni iratai 1917 1915. doboz 6226/1917. sz. irat Kolerára vonatkozó iratok. 1914. október 24.–1917. július 21.

²⁰⁵ A magyar királyi belügyminiszter 1917. évi 85.467 sz. körrendelete a kolera elleni védekezésről. Forrás https://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK_RT_1917/?pg=1804&layout=s&query=85.467 (letöltés: 2019. július 28.)

²⁰⁶ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 5. kötet 1915. évi iktatókönyv 2610. sz. bejegyzés 4242/1915. sz. főszolgabírói utasítás 1915. július 26.

nús esetről Tatabányán.²⁰⁷ A különböző járványok elleni első intézkedésként a magyar királyi belügyminiszter 6405/1914. B. M. sz. körrendeletével július elsejei hatállyal, kölcsönös közlésre kötelezte valamennyi szomszédos törvényhatóságot, a bejelentésre kötelezett fertőző betegségek tekintetében.²⁰⁸ A kolerajárvány kisebb-nagyobb hullámokban, 1916. januárjának végéig tartott. A betegség megfékezése elsősorban a hadseregben kötelezően bevezetett védőoltásnak volt köszönhető, 1915 tavaszától kezdve. A védőoltásokat fokozatosan vezették be a háború során. A himlő ellen már a 19. század elejétől létezett védőoltás, tehát ezt a betegséget tudták a legjobban kordában tartani. 1914 októberétől a hastífusz ellen is védőoltást kaptak a katonák.²⁰⁹

Az 1914. évi októberi alispáni jelentés szerint „Az egészségügyi helyzet súlyos volt, mert az évszaknak megfelelő járványokon kívül a hadifoglyok miatt megjelent a kolera is. Nemcsak Komáromban, de még három községben előfordult kolera megbetegedés és halál. A betegség terjedésének megakadályozását nehezítette, hogy több körorvos is bevonult, az ő helyettesítésük akadályokba ütközött.”²¹⁰ A főszolgabíró utasítást adott ki, miszerint a 43 és 50 év közötti orvosok a községekben összeírandók.²¹¹ Az 1914 év végi alispáni jelentésből kiderül, hogy az egészségügyi helyzet rosszabbodott, mert a téli időjárás miatt az emberek „jobban a szobára vannak utalva” és ez kedvez a fertőzések terjedésének, amelyek néhány községben már járványszerűen vannak jelen.²¹²

Már az 1915. év elején utasítás érkezik az alispántól, hogy vörhenyjárvánnyal fertőztek családtagjainak tilos a szomszédos községekben munkát vállalni.²¹³ Március végén pedig Tatabánya községben és a telepen élő lakosok himlőoltásának tárgyában érkezik utasítás a főszolgabírótól.²¹⁴ 1915 májusában utasítás érkezett a főszolgabírótól a fogolytáborokból és internáltak telepírói távozó egyének megfigyelése tárgyában, elsősorban a ragályos megbetegedések elhurcolásának megakadályozása miatt.²¹⁵ Az 1915. év végi alispáni jelentésből kiderült, hogy az egészségügyi viszonyok „nem mondhatók kielégítőnek”, a hideg évszak miatt a fertőző megbetegedések nagyobb számban fordulnak elő és az orvosok hadba vonulása miatt az óvintézkedések nem foganatosíthatók kellő gyors

²⁰⁷ ŠaňN Nyitraivánka Komárom Vármegye Alispáni iratai 1916 1944. doboz 18/1916ai. sz. irat Kimutatás a Magyarországi területén 1916. július 24-30.között előfordult koleraesetekről: koleragyanús eset Tatabányán. 1916. július 6.

²⁰⁸ Völgyesi (2016) 75. o.

²⁰⁹ Kiss (2015) 108-109. o.

²¹⁰ ŠaňN Nyitraivánka Komárom Vármegye Alispáni iratai 1894-1917 I. doboz időszaki alispáni jelentések 5078/1914. sz. irat 1914. október 22.

²¹¹ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 5. kötet 1915. évi iktatókönyv 2334. sz. bejegyzés 3883/191. sz. főszolgabírói utasítás 1915. július 9.

²¹² ŠaňN Nyitraivánka Komárom Vármegye Alispáni iratai 1894-1917 I. doboz időszaki alispáni jelentések 5078/1914. sz. irat 1914. december 9.

²¹³ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 5. kötet 1915. évi iktatókönyv 338. sz. bejegyzés 66/191. sz. alispáni utasítás 1915. január 29.

²¹⁴ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 5. kötet 1915. évi iktatókönyv 1021 sz. bejegyzés 1185/1915. sz. főszolgabírói utasítás 1915. március 31.

²¹⁵ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 5. kötet 1915. évi iktatókönyv 1475. sz. bejegyzés 2086/1915. sz. főszolgabírói utasítás 1915. május 3.

sasággal. Az alispán arról is panaszkodott, hogy a megüresedett orvosi állások ideiglenes betöltése iránti intézkedések nem hoztak eredményt.²¹⁶

A tatai járási orvos jelentése szerint az 1915. év utolsó negyedében az egészségügyi helyzet „kedvezőnek volt mondható”. Voltak ugyan egyes községekben fertőző betegségek, de nagyobb járvány nem alakult ki. A Neszmély községben felbukkanó kolerát is megfékezték. A gyakrabban előforduló fertőző betegségek közül diftériás megbetegedést jelentettek. Alsógallán kettő, Felsőgallán és Tatabányán kilenc esetben. Vörheny jelentkezett Felsőgallán négy, Tatabányán három esetben. Hasi hagymáznak (tifusz) szövőányos esetei merültek fel Bánhidán. „A visszatérő láznak egy esete észleltetett Tatabányán, a diagnózist a bakteriológiai vizsgálat is megerősítette, s az eset Tidy József nevű a harcterről érkezett katonára vonatkozott.” Kifejti, hogy a rendelkezésükre álló eszközök csekély volta ellenére eredményesen győzték le a betegségeket. Ami a lakosság fertőző betegségekhez való hozzáállását illeti: „Hosszú idő kell hozzá míg a köznépnek meggyőződésévé válik, hogy tényleg vannak fertőző betegségek, és még sokkal hosszabb, míg azok ellen való védekezésnek szükséges voltát be bírják látni; azonban haladásnak lehet tekinteni, hogy a nép már nem zúgolódik a lakására függesztett járványjelző vörös cédula miatt, továbbá, hogy Tatán és Tóvároson a fertőző betegségekben elhaltak hulláinak hullaházba való szállításához már nem kell csendőri karhatalmat igénybe venni.” A közegészségügyi hatóság munkájával kapcsolatban jelentette, hogy az „élelmi és élvezeti szereket” gyakran megvizsgálják, elsősorban a tejet, mert „a nagy kereslet és az erősen felhajtott árak a könnyebb lelkiismeretű termelőket könnyen hamisításra csábítja.”²¹⁷ Felsőgallán tejszükséglet kimutatása miatt összeírták a csecsemőket, illetve a jégszükségletet is felmérték. A főszolgabírónak adott válaszban jelentették, hogy a jégszükséglet 3 éven aluli gyermekeknek biztosítva van.²¹⁸

Egészségügyi „hiányként” említették, hogy Vértestolnán és Gesztesen nincs képzett szülésznő. Ennek oka, hogy a kisebb községekben a bábák nem szívesen vállalnak munkát, helybéli nők pedig nem jelentkeznek képzésre. Ezért a kisebb helységekből „sok nő a parasztbába kontárságától szenved, amazokban a szülésznők tiltott műtétek végzésének gyanújába esnek. További gondot jelent, hogy „képzett fertőtlenítők” közül többen bevonultak, a kórorvosoknak pedig nincs idejük a fertőtlenítés ellenőrzésére.”²¹⁹ A szülésznők hiányát próbálta megoldani a főszolgabíró a szülésznők fizetésemelése tárgyában hozott rendeletével, melyben 100%-kal megemelte a javadalmazásukat.²²⁰ Az, hogy az alsógallai

²¹⁶ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 5. kötet 1915. évi iktatókönyv 1475. sz. bejegyzés 2086/1915. sz. főszolgabírói utasítás 1915. május 3.

²¹⁷ ŠaN Nyitraivánka Komárom Vármegye Alispáni iratai 1916 1944. doboz 78/1916 ai. sz. irat Egészségügyi jelentés az 1915. év negyedik negyedéről. 1916. január 3.

²¹⁸ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 6. kötet 1916. évi iktatókönyv 2257. sz. bejegyzés 1916. március 16.

²¹⁹ ŠaN Nyitraivánka Komárom Vármegye Alispáni iratai 1916 1944. doboz 78/1916 ai. sz. irat Egészségügyi jelentés az 1915. év negyedik negyedéről. 1916. január 3.

²²⁰ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 8. kötet 1918. évi iktatókönyv 1656. sz. bejegyzés 4591/1918. sz. főszolgabírói utasítás 1918. július 7.

közgyűlési meghívók témái között is megtalálható a szülésznők fizetésének felemelése²²¹ arra utal, hogy ez a rendelet az egész tatai járást érintette.

A háború okozta egyre romló higiéniai körülmények, és a növekvő elszegényedés következtében, 1916-ban a fertőző és a járványos betegségek száma is jelentősen emelkedett. Ismeretes, hogy a rosszul táplált, legyengült emberi szervezet kevésbé ellenálló, ezért elsősorban az ilyen egyének betegszenek meg fertőző és járványos kórokban.²²² Ráadásul a legtöbb fertőző betegségnek hosszú a lappangási ideje, így gyakran csak a kórházi ápoláskor, vagy a hazaszállítás után vették észre a katonán a betegség jeleit. 1916 tavaszán egy járványkórház felépítését határozzák el Felsőgallán.²²³

Amikor erdélyi menekültek érkeztek a tatai járás területére, egy gyermekben a diftéria tünetei jelentek meg. „A beteg gyermek a komáromi közkórházba szállítatott be, ahol hamar fel is gyógyult, a vele egy vagonba volt 65 egyén pedig a helybeli katonai kórház járványbarakkjában helyzetetett el, hol valamennyi beoltatott és megfigyelés alá helyezettük közül egy gyermekben jelentkezett a diftéria, aki meg is halt, a többiek mentesek maradtak...”²²⁴ A Komárom vármegyei tiszti főorvos javaslatára és az alispán felterjesztésére a belügyminisztérium utasítja a vármegyét, hogy a 35803/1917. sz. körrendeletet – az idegen helyről érkező mezei munkásokkal szemben elrendelt egészségügyi óvintézkedéseket – „a törvényhatóság területére idegen helyről érkező bányamunkásokkal szemben is foganatosítsassa.” A tiszti főorvos javaslatát azzal indokolja, hogy Tatabánya bányatelepen a munkásforgalom lényegesen nagyobb jelentőségű, ezért az intézkedés a fertőző betegségek elleni eredményes védekezés céljából okvetlenül szükséges. Példaként említi, hogy egy Tatabányára érkező munkáscsoport a hólyagos himlőt majdnem behurcolta. Ezért, „míg a rendelet megérkezik, a bányamunkások érkező csoportjainak egyéni fertőtlenítését, esetleges himlőoltását, 14 napi megfigyelését és ezen idő alatt elkülönített foglalkoztatását a saját hatáskörömben elrendeltem.” – írta a főispán.²²⁵ 1917 tavaszán himlő elleni oltóanyagok beszerzéséről kapnak információt Alsó- és Felsőgalla községek.²²⁶

1917 nyarán a „prostitúciót szolgáló helyek” pontos nyilvántartása miatt érkezett utasítás a járásokhoz az Erkölcserendészeti Központi Hatóságtól. Bordélyházak, zugházak, éjjeli fogadók, vendéglők, dalcsarnokok és helyszerzők²²⁷ pontos jegyzékét kérték. A tatai járás főszolgabírója többek között jelentette, hogy a tatabányai bordélyházat 1915 februárjában Káposztás Máriától özv. Szabó Sándorné vette át, Felsőgallán pedig 1915. január

²²¹ TMJVL V/101.2 Alsógalla község iratai 2. doboz Közigazgatási iratok Szülésznők fizetésének felemelése 1918. szeptember 10.

²²² Kótyuk (2015) 133. o.

²²³ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 6. kötet 1916. évi iktatókönyv 866. sz. bejegyzés 1916. március 17.

²²⁴ ŠaňN Nyitraivánka Komárom Vármegye Alispáni iratai 1894-1917 I. doboz időszaki alispáni jelentések 4296/1916. sz. irat 1917. május 2.

²²⁵ TMJVL XV/33. Más intézményekben készült másolatok gyűjteménye 12. doboz 2351/1917. sz. irat Az idegen helyről érkező bányamunkásokkal szemben foganatosítandó egészségügyi óvintézkedések. 1917. április.

²²⁶ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 7. kötet 1917. évi mutatókönyv 1199. sz. bejegyzés.

²²⁷ Háztartási alkalmazottak elhelyezésével foglalkozó személy, általában nő.

7-én Kürschuer Pál kávéházat nyitott.²²⁸ Nemi betegséggel kapcsolatban is található bejegyzés a felsőgallai iktatókönyvben, a m. kir. 18. honvéd gyalogezred értesíti a községet S. I. nemi bajáról.²²⁹

Az 1917. májusi alispáni jelentésből kiderül, hogy még mindig aggasztó az orvoshiány a járásban és a bevonulás miatt az állatorvosok létszáma sem megfelelő.²³⁰ A bevonult orvosok megüresedett helyét lehetetlen betölteni, így a hatóság, a kör- és községi orvosok hatáskörük kiszélesítésével próbálják az egészségügyi problémákat megoldani. 1918 nyarán a sertésállományt pusztító pestisjárványról érkezett jelentés Tatabánya községtől.²³¹

A világméretű pusztító járvány, az influenza, korabeli szóhasználatnál az ún. spanyolnátha²³² 1918 októberében elérte a fronton harcoló magyar alakulatokat is. A járvány, rövid időn belül megjelent a polgári lakosság körében is.²³³ Ezért elrendelték a hadifogságból hazatért katonák „ellenőrzését” (egészségügyi szempontból).²³⁴ A tatai járás főszolgabírója októberben saját hatáskörben intézkedve elrendelte többek között Felső- és Alsógalla, valamint Bánhida községek iskoláinak és óvodáinak bezárását a spanyolnátha gyors terjedése miatt. Először csak 5 napig, majd ez a járási orvos véleménye alapján „valószínű megtoldandó lesz” további 14 nappal.²³⁵

Segélyezés

Az 1882. évi XI. törvénycikk 9. § alapján már 1914-ben elrendelték a mozgósítás folytán bevonultak „gyámol nélkül maradt családjai a segély végett összeírassanak.”²³⁶ A komáromi királyi pénzügyigazgatóság többször is rendeletben utasította a községek elöljáróit a mozgósítás folytán bevonultak gyámol nélküli családtagjainak segélyezéséről

²²⁸ ŠaN Nyitraivánka Komárom Vármegye Alispáni iratai 1917 1943. doboz 964/1917. sz. irat Prostitúciót szolgáló helyek pontos nyilvántartása tárgyában adatok közlése iránti megkeresés. 1917. június 17.

²²⁹ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 8. kötet 1918. évi iktatókönyv 2988. sz. bejegyzés 4222691/1918. sz. 18. honvéd gyalogezred értesítése 1918. október 5.

²³⁰ ŠaN Nyitraivánka Komárom Vármegye Alispáni iratai 1894-1917 I. doboz időszaki alispáni jelentések 1917. május 24.

²³¹ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 8. kötet 1918. évi iktatókönyv 1528. sz. bejegyzés 81/1918. sz. tatai állatorvos jelentése 1918. június 28.

²³² A betegség először Németországban, majd Franciaországban jelent meg, ahonnan áterjedt Spanyolországba, innen származik a betegség első alapos leírása. Ezt követően kelet felé terjedve világméretűvé szélesedett. Halálos áldozatainak számát csak becsülni lehet: 20-40 millió ember. Kiss (2015) 111. o.

²³³ Kótyuk (2015) 140. o.

²³⁴ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 8. kötet 1918. évi iktatókönyv 1736.sz. bejegyzés főszolgabírói utasítás 1918.07.16.

²³⁵ ŠaN Nyitraivánka Komárom Vármegye Alispáni iratai 1918 1957. doboz 10304/1918. sz. irat A tati járásban fellépett spanyolnátha következtében iskolák bezáratása tárgyában megkeresés. 1918. október 24. és TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 8. kötet 1918. évi iktatókönyv 3498. sz. bejegyzés 6559/1918. sz. főszolgabírói utasítás „Spanyol járvány miatt iskolák november 1-ig zárva tartanak”. 1918. október 25.

²³⁶ Tata és Tóváros XVIII. évf. 33. sz. 1. o.

és a pénz kiosztásáról.”²³⁷ Háborús szociálpolitika természetesen már az első világháború előtt is létezett, de 1914-ben²³⁸ tovább bővítették az igényjogosultak körét; kiterjesztették a házasságon kívüli és mostoha gyermekekre, mostoha szülőkre és mostoha testvérekre, az örökbe fogadott gyermekekre stb.²³⁹ A hadisegélyezés feladatait a honvédelmi minisztérium hadsegélyező hivatala,²⁴⁰ valamint az Országos Hadsegélyező Bizottság látta el. Egyes törvényhatóságokban központi, községekben pedig helyi bizottságokat alakítottak.²⁴¹ Az első világháború végéről, 1918-as évből maradtak meg Alsógalla község közgyűlési meghívói között a helyi Hadisegély Véleményező Bizottság megválasztására vonatkozó iratok.²⁴² Komárom vármegye gazdasági egyesülete már 1914. augusztus közepén felhívást tett közzé a bevonult gazdasági cselédek családjainak segélyezésére.²⁴³ A különböző segélyek felvételénél, az állami segélyezés kiutalásakor természetesen ebben a korban is sok visszaélés történt. B. Istvánné felsógallai lakos segélyét visszavonták, mert törvénytelen házasságban élt.²⁴⁴ A vadházasságban élő hadbavonultakról is készítettek összeírást.²⁴⁵

Már 1915 januárjában találkozhatunk olyan kérelmekkel, amelyek a megállapított és kiutalt állami segélyek felemelésére irányulnak. Ilyen volt például Harasta Jánosné bánhidai lakos kérelme állami segély felemelése iránt. Levelét a miniszterelnöknek címezte, de a főispán utasította a főszolgabíró, hogy nevezett kérelmét vizsgálta meg és „amennyiben magasabb segély megállapítására jogosult, azt részére megállapítani, amennyiben pedig magasabb állami segélyre igénye nem volt, de arra tényleg rászorulna, az esetben a kérelmezőt az ottani segélyező bizottság útján segélyeztetni szíveskedjék.”²⁴⁶ Ebben az esetben (általában a legtöbb segély felemelésre irányuló kérelemnél) megállapították, hogy a panaszos, az őt megillető törvényes segélyben már részesül. A felsógallai 1915-ös iktatókönyv a hadbavonultak családtagjainak segélyezésével kapcsolatban megállapítja, hogy a napi bér átlag 1 korona 20 fillér, akinek „nagyszámú” családja van, annál ez az összeg felemelhető 2 koronára.²⁴⁷ Szinte havonta írják a jelentéseket a segélyezettekről,

²³⁷ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 4. kötet 1914. évi iktatókönyv 4304. sz. bejegyzés 22939/1914. sz. és 4435 sz. bejegyzés 22823/I 1914. sz. és 4594. sz. bejegyzés 24495/I 1914. sz. komáromi királyi pénzügyigazgatóság utasításai 1914. szeptember 9.-október 2. és 4565. sz. bejegyzés 1914. szeptember 30.

²³⁸ 1914. évi XLV. törvénycikk.

²³⁹ Völgyesi (2016) 186. o.

²⁴⁰ A Magyar Királyi Honvédelmi Minisztérium Hadsegélyező Hivatala a behívott katonák, valamint a hadiárvak és hadiözvegyek támogatására felállított szervezet volt. A Honvédelmi Minisztérium 1914 augusztusában hozta létre Budapesten, a bevonuló katonák és hozzátartozóik segélyezésére.

²⁴¹ SaN Nyitraivánka Komárom Vármegye Alispáni iratai 1914 1919. doboz 7720/1914. sz. irat Hadsegélyező Hivatal megalakítása tárgyában körrendelet. 1914. augusztus 21.

²⁴² TMJVL Alsógalla község irati V/101.2 2. doboz Közigazgatási iratok Közgyűlési meghívó Hadisegélyvéleményező Bizottság megválasztása tárgyában 1918. február 14.

²⁴³ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 4. kötet 1914. évi iktatókönyv 4022. sz. bejegyzés 363/1914. sz. felhívás komáromi gazdasági egyesület 1914. augusztus 1.

²⁴⁴ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 5. kötet 1915. évi iktatókönyv 1007. sz. bejegyzés 1593/1915. sz. főszolgabírói utasítás 1915. március 30..

²⁴⁵ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 5. kötet 1915. évi iktatókönyv 977. sz. bejegyzés 1915. március 26.

²⁴⁶ TMJVL XV/33. Más intézményekben készült másolatok gyűjteménye 11. doboz 146/1915. számú irat Harasta Jánosné született Szmisek Paola bánhidai lakos kérelem segélye felemelése iránt. 1915. január 27.

²⁴⁷ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 5. kötet 1915. évi iktatókönyv 15. sz. bejegyzés 8577/1914. sz. főszolgabírói utasítás 1915. január 1.

újabb és újabb neveket felvéve a listákra. A komáromi hadsegélyző bizottság felhívja a községek figyelmét arra, hogy „a tényleges szolgálatot teljesítő katonák hozzátartozói csak abban az esetben kaphatnak állami segílyt, ha a bevonult volt a családfenntartó”.²⁴⁸

1915 decemberében, a bécsi Magyar Egyesület szegényügyi előadója kéri levélben a Komárom megyei alispánt a katonák családjainak megfelelő módon történő segítélyezésére.²⁴⁹

1916-ban a községek közgyűlései ún. „drágasági pótlékot” vagy „háborús pótlékot” szavaztak meg a községek elöljáróinak a fizetésük mellett. Alsógallán „a községi szolga eddig évi 150 korona drágasági pótlékot élvezett, azonban a mai nagy drágaság közepette a fizetéséből megélni képtelen, kéri tehát, hogy drágasági pótléka arányban a megélhetési viszonyoknak emeltessek fel.” A határozat kimondta, hogy évi 420 korona drágasági pótlékot szavaztak meg neki, amely 1916-tól kezdődően a háború teljes idejére vonatkozott.²⁵⁰

Tatabánya község képviselőtestülete Borza Ferenc jegyző részére az előző évhez hasonlóan 500 korona drágasági pótlékot szavazott meg, amit az 1916. évi pénzmaradvány terhére számoltak el és egy összegben fizettek ki.²⁵¹ Majd novemberben további 1000 korona drágasági pótlékot kapott a jegyző azért, mert: „neki nincsen semmi nemű olyan jegyzői mellékes jövedelme, mely hivatali állásából kifolyó bevételeit annyira emelné, hogy csak a tisztességes megélhetést is biztosítana részére segítség nélkül.”²⁵² 1917 májusában a tatabányai rendőrök kérelmezték, hogy az előző évi drágasági pótlékukat — évi 200 korona — 260 koronára emeljék. Papp Elek rendőrbiztos, Alexi János és Hartmann István rendőrök részére megszavazták a kért támogatást.²⁵³

Felsőgallán Kábik Ödön körjegyzőnek 700 korona, Oláh Kálmán segédjegyzőnek 450 korona, Tanító Áronné írónőnek 300 korona és Edelényi Kálmánné községi óvónőnek 450 korona háborús segílyt szavazott meg a község.²⁵⁴ Februárban a Komáromi Közigazgatási Bizottság tárgyalta a nem állami tanítók és óvónők háborús segítélyével kapcsolatban történő intézkedéseket.²⁵⁵ Márciusban a felsőgallai képviselőtestület közgyűlésén

²⁴⁸ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 6. kötet 1916. évi iktatókönyv 839. sz. bejegyzés 340/1916. sz. Hadsegélyző Bizottság utasítása 1916. március 14.

²⁴⁹ ŠaňN Nyitraivánka Komárom Vármegye Alispáni iratai (vegyes) 1916 1946. doboz 537/1916. sz. irat A bécsi Magyar Egyesület szegényügyi előadójának levele. 1915. december.

²⁵⁰ ŠaňN Nyitraivánka Komárom Vármegye Alispáni iratai 1917 1945. doboz 2583/1917. sz. irat Alsógalla község határozata községi szolga drágasági pótléka tárgyában. 1916. november 2.

²⁵¹ ŠaňN Nyitraivánka Komárom Vármegye Alispáni iratai 1917 1945. doboz 2446/1917. sz. irat Tatabánya község képviselőtestületi határozata jegyző részére drágasági pótlék megszavazása tárgyában. 1917. február 27.

²⁵² ŠaňN Nyitraivánka Komárom Vármegye Alispáni iratai 1917 1951. doboz 10474/1917. sz. irat Tatabánya község képviselőtestületi határozata községi jegyző és pénztárnok részére drágasági pótlék megszavazása tárgyában. 1917. november 21.

²⁵³ ŠaňN Nyitraivánka Komárom Vármegye Alispáni iratai 1917 1947. doboz 4335/1917. sz. irat Tatabánya község határozata rendőrök részére segítély tárgyában. 1917. május 3.

²⁵⁴ ŠaňN Nyitraivánka Komárom Vármegye Alispáni iratai 1917 1945. doboz 2584/1917. sz. irat Felsőgalla község határozata községi tisztviselők háborús pótléka tárgyában. 1917. február 8.

²⁵⁵ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 8. kötet 1918. évi iktatókönyv 377. sz. bejegyzés 147/1918 Komáromi

döntés született a községi óvónő (Edelényi Kálmánné) háborús segélyével kapcsolatban. Mivel az állami óvónők külön segélyt kapnak az államtól, a felsőgallai elöljárók méltányosságból ezt az 1080 koronát a községi óvónőnek is megadták.²⁵⁶

Szabó Gyula népfelkelő, felsőgallai lakos panasszal fordul elöljárójához (Pozsonyi Ké-
rületi Lábadozó Osztag) miszerint: „Bevonultam 1915. január 20-án és feleségem és négy
gyermekem 14, 11, 8 és 2 évesek, habár semmi nemű vagyonom nincsen, összes hadise-
gély havi K 36.- kapnak, úgy hogy családom a nyomornak van kitéve. Kérem ennélfogva
a hadisegélyem iránt az illetékes hatóságot megkeresni.” A tatai járás főszolgabírója az-
zal indokolja a segély felemelés iránti kérelem elutasítását, hogy Felsőgalla község még
1915 szeptemberében felvette a vonatkozó változási jegyzékbe a családot, de a komáro-
mi királyi pénzügyigazgatóság azon címen, hogy a bevonult nem bányász, elutasította
a kérelmet. Időközben pedig a négy gyermek közül a két idősebb (16 és 14 évesek) már
dolgozhatnak, rendelkezhetnek önálló keresettel.²⁵⁷ Ezzel kapcsolatos a bányakapitány-
ság rendelete a gyermekmunka engedélyezéséről a bányaüzemeknél: „...oly 12 évnél idő-
sebb, de még 14 éves gyermekek alkalmazhatók, kik már nem iskolakötelesek...és kiknek
felvételét a szülők igazoltan kérik ...a 16 évnél fiatalabb, de 15 életévüket már betöltött
fiúk a bányában és éjjeli műszak alatt is... alkalmazhatóak, és éjjeli munkára csak minden
második műszakban.”²⁵⁸

Az 1916. évről szóló alispáni jelentésből kiderül, hogy a tatai járás területén 4145 csa-
lád részesült segélyben, és legnagyobb volt a segélyezettek száma (900 felett) Felsőgal-
lán. „Bár joggal feltehető volna, hogy ez a segélyül adott nagy összeg (a gesztesi járásban:
1059875 korona, az udvari járásban 1209879 korona) minden irányban megelégedést
keltett a hadbavonultak családjaik körében, a valóság mégis az volt, hogy rengeteg pa-
nasz, elégedetlenség, gyűlölködő érzés fakadt a segélyezés nyomán...”²⁵⁹ A honvédelmi
miniszter „segélyezések iránti folyamodványok” tárgyában kiadott 23759.szám/el.28.-
1917. rendelete külön kitért arra, hogy a tényleges katonai szolgálatot már nem teljesítő
rokkant tisztek, lelkészek, tisztjelöltek, valamint a hősi halált halt, vagy harctéri sérülések
miatt elhunyt tisztek özvegyei és árvái segélyezés iránti kérvényüket külön kérvénylapon
nyújtják be, ezzel is meggyorsítva a segélyek kiutalását.²⁶⁰

1918-ban a községi Hadisegélyvéleményező Bizottságok a segély felemelése iránti
kérelmeket legtöbbször elutasították. Például azért, mert a kérelmező ingatlanának jöve-

---

Közigazgatási Bizottság utasítása 1918. február 16.

²⁵⁶ ŠaN Nyitraivánka Komárom Vármegye Alispáni iratai 1918 1955. doboz 4270/1918. sz. irat Felsőgalla község
képviselőtestületi határozata községi alkalmazottak háborús segélye tárgyában. 1918. március 30.

²⁵⁷ ŠaN Nyitraivánka Komárom Vármegye Alispáni iratai (vegyes) 1917 19146. doboz 48/1916ai. sz. irat Szabó
Gyula segélyével kapcsolatos iratok. 1916. február 14.-március 13.

²⁵⁸ MÁK Rt. Bányagazgatóságának levelezőkönyve (A Tatabányai Múzeum gyűjteménye) Közli: Gyűszű (2007)
106. o.

²⁵⁹ ŠaN Nyitraivánka Komárom Vármegye Alispáni iratai 1894-1917 I. doboz időszaki alispáni jelentések
4296/1917. sz. irat 1917. május 2.

²⁶⁰ ŠaN Nyitraivánka Komárom Vármegye Alispáni iratai 1917 1951. doboz 10358/1917. sz. irat Segélyezések
iránti folyamodványok tárgyában körrendelet. 1917. november 30.

delméből meg tud élni, vagy, mert munkaképes, így keresetéből el tudja tartani magát vagy a „mai” magas napszámkeresetek mellett télig meg tud élni keresetéből. Bánhida községben 1918. május 10. és május 17. között a benyújtott tíz kérelemből csupán három esetben tartották indokoltnak a segély felemelését.²⁶¹ Tatabánya községben a benyújtott kérelmeknél (24 db) hét esetben jóváhagyták a segély-megállapítást, de a segély felemelését egyetlen esetben sem „véleményezte” a helyi bizottság. A felvett jegyzőkönyveket a helyi községi bizottság véleményével ellátva továbbította a főszolgabíró a komáromi „Hadisegély Felszólamlási Bizottságnak”.²⁶²

A hadigondozottak helyzete

Sok katona rokkantan tért vissza a háborúból, bizonytalan lett a megélhetésük, nem tudták eltartani családjukat, és az is előfordult, hogy néhány évvel a leszerelés után a harctéren vagy a hadifogságban szerzett sérüléseik, betegségeik következtében meghaltak. Olyan katona is volt, akit, mint „nélkülözhetetlen szakmunkást” visszahívtak a frontról, de a háború okozta betegségek miatt néhány hónap múlva meghalt. Ilyen volt Tóth György tatabányai motorkezelő, aki az orvosi bizonyítványban leírtak alapján — amit Szabó Ignác bányafőorvos írt alá — hősi halottként hunyt el 1918 nyarán.²⁶³ Sok olyan katona volt, aki a hadifogságban szerzett betegségek következtében hunyt el. Ilyen volt például Balcsik Pál, aki 36 hónapot töltött orosz fogságban és az orvosi igazolás szerint 1920-ban bekövetkezett halálához a „háborús fáradalmak” és a fogolytáborban átélt nélkülözés „tetemesen hozzájárultak”.²⁶⁴

„A rokkantak rendszerint családjaik körébe találnak elhelyezést és ellátást, mert a túlnyomó részben földműves rokkantak nem szívesen válnak meg családi tűzhelyüktől azért, hogy máshol keressenek foglalkozást.” Az 1916. évről szóló alispáni jelentés szerint a tatái járásban 1915-ben 43, 1916-ban 50 rokkant volt. „A róluk való gondoskodás az 1916-ban hadigondozó intézmény keretein belül immár semmi kívánni valót sem hagy hátra.”²⁶⁵

A rokkant katonákkal foglalkozó szervezet felépítéséről „A M. kir. Rokkantügyi Hivatal kiadványai” első száma tájékoztat 1915 szeptemberében. A Rokkantügyi Hivatal létesítését megelőző intézmény: a Csonkított és Béna Katonákat Gondozó Bizottság az 1915. április 30-án tartott rokkant-számlálás során 20 ezer magyar honos rokkantat talált (Hor-

²⁶¹ Šaň Njitraivánka Komárom Vármegye Alispáni iratai 1918 1951. doboz 7092/1918. sz. irat Bánhida község hadisegély felemelésével kapcsolatos iratok. 1918. május 14-június 21.

²⁶² Šaň Njitraivánka Komárom Vármegye Alispáni iratai 1918 1951. doboz 8685/1918. sz. irat Vidi Vilmosné és 18 társa Tatabányai lakosok fellebbezése hadisegély ügyben. 1918. április 16.-augusztus 24.

²⁶³ TMJVL XXXII/106. b. Tatabánya Városi Tanács iratai Igazgatási Osztály Hadigondozottak iratai 1. doboz 23. sz. irat Tóth György tatabányai motorkezelő orvosi bizonyítványa. 1919. január 3.

²⁶⁴ TMJVL XXXII/106. b. Tatabánya Városi Tanács iratai Igazgatási Osztály Hadigondozottak iratai 2. doboz 88. sz. irat Balcsik Pál orvosi bizonyítványa és jegyzőkönyv. 1920. június 16. és 1921. november 4.

²⁶⁵ Šaň Njitraivánka Komárom Vármegye Alispáni iratai 1894-1917 I. doboz időszaki alispáni jelentések 4296/1917. sz. irat 1917. május 2.

vát-Szlovónországek beszámítása nélkül), akik közül 12 ezer volt béna és 6 ezer a csonkolt katona.²⁶⁶ Az 1915-ben Magyarországon létrehozott rokkantügyi szervezet rendkívül korszerű, az átfogó rehabilitáció valamennyi területét érintő, a területi közigazgatásba is beleágyazott, a kor színvonalát messze megelőző rendszer volt. A kor igényeinek megfelelően természetesen a hazai program is csak katonákra vonatkozott. 1917-ben a Rokkantügyi Tanács helyébe az Országos Hadigondozó Hivatal lépett.²⁶⁷

Folyamatosan írták össze, tartották nyilván a rokkant katonákat. 1917 őszén a hadiözvegyek, árvák, rokkantak, hadbavonultak létszámáról és életviszonyairól készítenek összeírást Felsőgallán.²⁶⁸ 1918-ban a hadiárvák részére üdültetés céljából pályázat jelent meg, melyet minden községhez megküldtek.²⁶⁹ Tatabánya községtől is érkezett megkeresés: „a rokkant honvéd és népfelkelő tiszték stb. nevét és lakását közölni kéri.”²⁷⁰

A háborúból hazatérő rokkant katonák támogatása nemcsak segély formájában valósult meg. Különböző tanfolyamokat szerveztek nekik például építőipari és kereskedelmi, illetve ingyenes gépíró tanfolyamot,²⁷¹ de támogatták a 4-5 holdnyi föld vásárlását is.²⁷² Tvarosek István tatabányai rokkant katona részére éjjeliőr állást közvetített a „Pozsonyi Kerületi Lábadozó Osztag a felülvizsgálatra rendelt legénység részére” parancsnoka.²⁷³ Az is gyakori volt, hogy a sebesült katonát irodai munkára alkalmazta a haderő, ha ehhez megvolt a megfelelő képesítése. Arnold Gyula tatabányai hadirokkant hadnagy, mint okleveles tanító a harctéren szerzett sérülése után a lugosi honvéd kiegészítő parancsnokságnál irodai munkára lett alkalmazva.²⁷⁴ Az Országos Hadigondozó Hivatal Mezőgazdasági Osztálya Max Károly és Luka Pál tatabányai hadirokkantak részére 500 illetve 300 korona segélyt utalt ki, amelyet háziállat vásárlásra kellett felhasználni.²⁷⁵

A rokkant katonák rokkantigazolvánnyal rendelkeztek, amelyben a munkaképesség-csökkenés foka is fel volt tüntetve.²⁷⁶ Folyamatosan felülvizsgálták a hadirokkantak

²⁶⁶ Borsay (2015) 177-179. o.

²⁶⁷ A magyar királyi minisztérium 900/1917 M. E. sz. rendelete a hadirokkantak és családjukat, továbbá a hadiárvákat és hadiözvegyeket gondozó szervezetről. SaN Nyitraivánka Komárom Vármegye Alispáni iratai 1917 1914. doboz 3717/1917. sz. irat Országos Hadgondozó Tanács megkeresése. 1917. március 8.

²⁶⁸ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 7. kötet 1917. évi mutatókönyv 3623. sz. bejegyzés.

²⁶⁹ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 8. kötet 1918. évi iktatókönyv 1815. sz. bejegyzés 141/1918. sz. pályázat 1918. július 24.

²⁷⁰ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 8. kötet 1918. évi iktatókönyv 3011. sz. bejegyzés. 1918. október 7.

²⁷¹ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 6. kötet 1916. évi iktatókönyv 194. sz. bejegyzés 348/1916. sz. főszolgabírói utasítás 1916. január 18. és 1728. sz. bejegyzés 4629/1916. sz. főszolgabírói utasítás 1916. június 2.

²⁷² TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 7. kötet 1917. évi mutatókönyv 3838. sz. bejegyzés.

²⁷³ TMJVL XXXII/106. b. Tatabánya Városi Tanács iratai Igazgatási Osztály Hadigondozottak iratai 5. doboz 297. sz. irat Tvarosek István tatabányai rokkant katona munkaadójának és munkafelvételi lap. 1916. június 16-25.

²⁷⁴ TMJVL XXXII/106. b. Tatabánya Városi Tanács iratai Igazgatási Osztály Hadigondozottak iratai 5. doboz 326. sz. irat Arnold Gyula tatabányai rokkant katona anyakönyvi lapja és parancsnoki vélemény. 1918. április 13. és 1916. november 6.

²⁷⁵ TMJVL V/104.2. Tatabánya nagyközség iratai 1. doboz 256. sz. irat Országos Hadigondozó Hivatal levele segély kiutalásáról Luka Károly és Max Pál tatabányai hadirokkantak részére. 1918. december 26. és december 31.

²⁷⁶ TMJVL XXXII/106. b. Tatabánya Városi Tanács iratai Igazgatási Osztály Hadigondozottak iratai 4. doboz 270. sz. irat Szabó Ferenc alsógallai lakos rokkant igazolványa. 1919. március 20.

állapotát,²⁷⁷ ilyenkor kihallgatási jegyzőkönyvet írtak.²⁷⁸ A különböző kórházi kezelésekről²⁷⁹ és a kórházból történő elbocsájtáskor is csatolták az orvosi vizsgálatok dokumentációját a rokkantsági fok megállapítása miatt.²⁸⁰ A hadigondozottak másik csoportja a hadiözvegyek és hadiárvak. Az elhunyt, vagy megrokkant katonákon kívül az ő családjaik, benne a nők és gyermekek is a háború legnagyobb kárvallottjai közé tartoztak. A hadiözvegyek és hadiárvak nagy száma súlyos szociális problémát jelentett, amely már 1914-ben jelentkezett. A hátszágban élők közül a feleségek és kiskorú gyermekeik szenvedtek legtöbbször, hiszen egy időre vagy végleg elveszítették a katonai alakulatokhoz bevonult családfenntartó férjét és apát. Az is gyakori volt, elsősorban a fiatalabb katonák esetében, hogy a szülők hiába várták haza egyetlen gyermeküket. Nekik kevés vigasz volt, hogy a fiuk feláldozta életét a hazáért. A hadiözvegyek kártalanításra is nyújtottak be igényt, például özv. Farkas Istvánné kéri néhai férje polgári ruhájának ellenértékét, mivel abban teljesített munkaszolgálatot és halt hősi halált.²⁸¹

Az özvegyen maradt asszonyoknak igazolniuk kellett, hogy nincs ingó és ingatlan vagyonuk, vagy jövedelmük annyira kevés, hogy eltartani nem tudják magukat és gyermekeiket, hogy elhunyt férjük hadba vonulása előtt együtt éltek vele, és hogy az özvegy büntetlen előéletű és kifogástalan erkölcsű asszony. Ezek igazolására szolgáltak a községi bizonyítványok.²⁸² A hadiözvegyek az átfogó 1934-es felülvizsgálat alkalmával egységes Hadigondozási Igazolványt kaptak.²⁸³ Az özvegyek és árvak hadigondozásba vételhez különböző táblázatok és kimutatások készültek, melyeken feltüntették az elhunyttra vonatkozó legfontosabb adatokat: hol és milyen körülmények között halt meg, vagy tűnt el, hol és meddig teljesített katonai szolgálatot, mi volt a polgári foglalkozása. Az özvegy neve és illetőségi helye, valamint az árvak neve és születési éve is szerepelt a kimutatásokon. Az is fontos információ volt, hogy újraraházasodott-e az özvegy, mert ebben az esetben csak a hősi halott árvái részesültek ellátásban.²⁸⁴

²⁷⁷ TMJVL XXXII/106. b. Tatabánya Városi Tanács iratai Igazgatási Osztály Hadigondozottak iratai 8. doboz 27. sz. irat Vörös István bánhidai hadirokkant katona felülvizsgálati táblázata. 1916. április 7. és XXXII/106. b. Tatabánya Városi Tanács iratai Igazgatási Osztály Hadigondozottak iratai 5. doboz 301. sz. irat Hlogyik Pál bánhidai lakos felülvizsgálati lapja. 1920. július 21.

²⁷⁸ TMJVL XXXII/106. b. Tatabánya Városi Tanács iratai Igazgatási Osztály Hadigondozottak iratai 5. doboz 275. sz. irat Erős József tatabányai lakos kihallgatási jegyzőkönyve. 1926. július 22.

²⁷⁹ TMJVL XXXII/106. b. Tatabánya Városi Tanács iratai Igazgatási Osztály Hadigondozottak iratai 5. doboz 297. sz. irat Tvarosek István tatabányai rokkant katona kórházi kezelő lapja a Csonkított és Béna Katonákat Gondozó Intézetből. 1916. február 10.

²⁸⁰ TMJVL XXXII/106. b. Tatabánya Városi Tanács iratai Igazgatási Osztály Hadigondozottak iratai 5. doboz 297. sz. irat Tvarosek István tatabányai rokkant katona honvéd orvosi bizonyítványa és A MÁK Rt. Tatavidéki Társpengtárának Kórháza orvosi bizonyítványa 1915. október 26. és 1915. február 5.

²⁸¹ TMJVL V/104.2. Tatabánya nagyközség iratai 1. doboz 383/1919. sz. irat Jegyzőkönyv kártalanításhoz. 1918. december 2.

²⁸² TMJVL XXXII/106. b. Tatabánya Városi Tanács iratai Igazgatási Osztály Hadigondozottak iratai 1. doboz 86. sz. irat Kirschner Józsefnének tatabányai lakos községi bizonyítványa. 1915. július 24.

²⁸³ TMJVL XXXII/106. b. Tatabánya Városi Tanács iratai Igazgatási Osztály Hadigondozottak iratai 4. doboz 227. irat Klausz Józsefné alsógallai hadiözvegy Hadigondozási Igazolványa 1934. április 5.

²⁸⁴ TMJVL XXXII/106. b. Tatabánya Városi Tanács iratai Igazgatási Osztály Hadigondozottak iratai 2. doboz 88. sz. irat Balcsik Pálné hadiözvegy, „Kimutatás katonaszemélyek ellátásra igényjogosult hátramaradtjairól”. 1921. május 6. és XXXII/106. b. Tatabánya Városi Tanács iratai Igazgatási Osztály Hadigondozottak iratai 5. doboz 312. sz. irat Béres Imréné hadiözvegy, „Táblázat az alább megnevezett hadiözvegy és hadiárvak ellátási illetményeinek megállapításáról”. 1921. szeptember 3.

Tatabánya község iratai között megtalálható a „Hadirokkantak, hadiözvegyek és hadigondozottak nyilvántartása 1914-1918” című kötet, amely közel 200 nevet tartalmaz, a tatabányai és felsőgallai ipari üzemek alkalmazottainak névsorával. Az alábbi ipari üzemek szerepelnek a listán: cementgyár, karbidgyár, mészüzem, kőbánya gépgyára, márgabánya, agyagtéglagyár, homoktéglagyár, felsőgallai sütőde, tatabányai sütőde és szikvízgyár. Ez első összeírás többek között a dolgozók születési évét, foglalkozását, a felvétel dátumát, az üzem nevét, a dolgozó lakhelyét és a hadigondozási törzsszámot, valamint, hogy hadirokkant, özvegy vagy árva-e az illető alkalmazott. Fontos kiegészítésként szerepel még az összeírásban, hogy mikor és miért lett törölve a hadigondozott nyilvántartásból. A kiegészítésekkel együtt 1945-ből való a legújabb bejegyzés. A második összeírás a hadigondozottak név szerinti felsorolása életkoruk, lakóhelyük, hozzátartozójuk nevének megadásával és az orvosi vizsgálat (ha volt) eredményével. Több névnél szerepel, hogy melyik üzembe vagy gyárba vették fel dolgozni és mikor, valamint a hadigondozottság státusza, vagyis hadirokkant, árva vagy hadiözvegy. Ezen a listán szeplők többsége hadiárva volt.²⁸⁵

Kitekintés

„Az általános viszonyokat illetően jelentem, hogy az nyomott, a közönség megadás-sal és a végső győzelem tudatával túri a háború által előállott élelmezési és létfenntartási nehézségeket beléjük illeszkedik, azonban nem tagadhatóan feltűnik már sokszor a béke utáni vágy s néha már nagyobb mértékben is.”²⁸⁶ — írja 1917 őszi jelentésében az alispán. 1918 márciusában főszolgabírói utasítás érkezett a községekhez a hadsereg elleni röpiratok terjesztésének megakadályozása érdekében.²⁸⁷ Az áhított béke azonban csak egy év múlva érkezett el. A világháború hazánk számára 1918. november 3-án az olaszországi Padovában az antanthatalmak és az Osztrák–Magyar Monarchia között megkötött fegyverszüneti egyezményrel ért véget. A főszolgabírótól érkezett utasítás a katonák leszerelésével kapcsolatban, majd megkezdődtek a leszerelési intézkedések kiutalásai.²⁸⁸ 1919 januárjában Tatabánya község egy megkeresést kapott a Leszerelési Bizottságtól Pogrányi Lajos bányász leszerelésével kapcsolatban.²⁸⁹

²⁸⁵ TMJVL V/104.2. Tatabánya nagyközség iratai 1. doboz „Hadirokkantak, hadiözvegyek és hadigondozottak nyilvántartása 1914-1918” című kötet.

²⁸⁶ SaN Nyitraivánka Komárom Vármegye Alispáni iratai 1894-1917 I. doboz időszaki alispáni jelentések 4215/1917. sz. irat 1917. október 16.

²⁸⁷ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 8. kötet 1918. évi iktatókönyv 751. sz. bejegyzés 1922/1918. sz. főszolgabírói utasítás 1918. március 21.

²⁸⁸ TMJVL V/103 Felsőgalla község iratai 8. kötet 1918. évi iktatókönyv 3753. sz. bejegyzés 7169/1918. főszolgabírói utasítás és 3887. sz. bejegyzés 19537/1918. sz. komáromi pénzügyigazgatóság utasítása Alsógalla község részére 1918. november 21. és 1918. december 4.

²⁸⁹ TMJVL V/104.2. Tatabánya nagyközség iratai 1. doboz 448/1919. sz. irat Leszereléssel kapcsolatos adatkérés. 1919. január 27.

A fegyverszüneti megállapodás lezárta az öt évig tartó küzdelmet, de a hátszág súlyos gondjai, ezzel nem oldódtak meg. Tatabánya községben, 1922. december 2-án készült egy kimutatás az Oroszországból hazatért magyar hadifoglyokról. Ezen a listán 43 név szerepel. Megtudhatjuk a születési helyüket és évüket, az illetőségi helyüket, vagyis, hogy hol laktak, honnan vonultak be, a volt csapattestüket, rendfokozatukat, polgári foglalkozásukat, azt, hogy hol és mikor estek fogságba, mely fogolytáborban voltak, mikor és milyen úton kerültek haza és, hogy leszereltek-e, ha igen hol és mikor.²⁹⁰ Alsógalla község hadifogságból hazatértekről szóló kimutatása 1923-ból származik. Ezen a listán 13 név szerepel.²⁹¹

Nagyon sok olyan katona volt, akiket hiába várt vissza a családja. Több esetben csak évtizedekkel később történt meg a holtta nyilvánítás. Ilyen hősi halott volt Horváth József Felsőgalláról bevonult katona, aki 1914-ben tűnt el és 1955-ben nyilvánították holtta, 1917. december 31-i dátummal.²⁹²

Összefoglalás

A fellelhető korabeli dokumentumok alapján igyekeztünk hiteles képet adni a Tatabánya elődközségeiben élő polgári lakosság hétköznapijairól. Munkánk során olyan adatokat és dokumentumokat közöltünk, amelyek reális képet adnak a háború alatt a hátszágban zajló eseményekről. A legfrissebb szakirodalom segítségével érthetőbbé válnak az 1910-es években használt kifejezések, a különböző minisztériumok által kiadott törvények és rendeletek. A tanulmányból kiderül, hogy a háború árnyékában az otthon maradtak is megvívta a maguk csatáját: az elszegényedés, a nélkülözés, a hiányos táplálkozás, az egyre romló ellátási viszonyok, az elvesztett családtagok, a megrokkant hazatérő katonák, a háború okozta trauma, összességében a megváltozott életkörülmények súlyosan érintették a hátszág lakóit.

²⁹⁰ TMJVL V/104.2. Tatabánya nagyközség iratai 1. doboz Kimutatás az Oroszországból hazatért magyar hadifoglyokról. 1922. december 2.

²⁹¹ TMJVL Alsógalla község iratai V/101. Képviselő-testületi vegyes iratok Kimutatás orosz hadifogságból hazatértekről. 1923. december 15

²⁹² TMJVL XXXII/106. b. Tatabánya Városi Tanács iratai Igazgatási Osztály Hadigondozottak iratai 4. doboz 218. sz. irat Horváth József holtta nyilvánításáról végzés. 1955. május 25.

Felhasznált források

Tatabánya Megyei Jogú Város Levéltára (TMJVL) iratai

Štátny archív v Nitre (ŠaN - Nyitrai Állami Levéltár, Nyitraivánka) iratai

Felhasznált irodalom

Leblancné dr. Kelemen Mária: Alsógalla élete, a községi önkormányzat működése, tevékenysége a képviselő-testületi jegyzőkönyvek tükrében (1892-1947) 97-124. o. In.: Évkönyv 1993-1994 - Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzat Levéltára Évkönyvei 2. Esztergom, 1994. (Leblancné 1994)

Ravasz Éva: A polgárosodás folyamatának kezdetei és akadályai a tatabányai szénmedence területén 62-76. In. Az újjáépítéstől a községegyesítésig. Tatabánya elődtelepülései a koalíciós években (1945-1948) Szerk.: Simonik Péter Tatabányai Levéltári Füzetek Tatabánya Megyei Jogú Város Levéltára Tatabánya, 2007. (Ravasz 2007)

Fűrészné Molnár Anikó: Lakáshelyzet, otthonkultúra az ipartelepeken 87-98. In. Az elődtelepülések és Tatabánya város története Tudományos füzetek 7. (45. évforduló) Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzat Múzeumainak Igazgatósága Tata 1992. (Fűrészné 1992)

Simonik Péter: A Magyar Általános Kőszénbánya Rt. vállalati jóléti politikája a II. világháború idején 12-443. In. Tatabánya a II. világháborúban Dokumentumok és tanulmányok Szerk.: Ravasz Éva Tatabányai Levéltári Füzetek 9. Tatabánya, 2006. (Simonik 2006)

Tatabánya történelmi olvasókönyve II. Bányászat, ipar, urbanizáció a XX. században Összeállította: Gyüszí László 2007. (Gyüszí 2007)

Völgyesi Zoltán Harctértől a hátszörig. Az első világháború gazdasági és társadalmi hatásai Magyarországon a levéltári források tükrében L'Harmattan Kiadó – Magyar Nemzeti Levéltár Budapest, 2016 (Völgyesi 2016)

Magyarország vármegyéi és városai, Magyarország monográfiája, a magyar korona országai történetének, földrajzi, képzőművészeti néprajzi, hadügyi és természeti viszonyainak, közmívelődési és közgazdasági állapotának enciklopédiája... szerkesztette Borovszky Samu; Országos Monográfia Társaság Budapest, 1896-1914. (Borovszky 1896-1914) Forrás: <http://mek.oszk.hu/09500/09536/html/0012/7.html> (letöltés: 2019. július 1.)

Simonik Péter: A Népháztól a Gőzfürdőig. Munkásjóléti intézmények a Magyar Általános Kószénbánya Rt. tatabányai bánya telepén (1896-1945) második, bővített kiadás Tatabánya Megyei Jogú Város Levéltára, 2017 (Simonik 2017)

Kaba Eszter: A hadifogoly joga. Forrás: <http://elsovh.hu/a-hadifogoly-joga/> (letöltés: 2019. június 24.)

Kapronczay Károly: A Magyar Vöröskereszt megalakulása és tevékenysége az I. világháborúban 190-200. o. In.: Háború és orvoslás. Az első világháború katonaegészségügye, annak néhány előzménye és utóélete. Összeállította: Kapronczay Károly Magyar Tudománytörténeti Intézet Tudományos Közleményei 87. Magyar Orvostörténelmi Társaság Budapest, 2015. (Kapronczay 2015)

Vértési Lázár: A plébánosok szerepvállalása az I. világháború hátszágának társadalomszervezésében 271-285. o. In.: A Nagy Háború hatása a mindennapok kultúrájának változására. Szerkesztette: Glässer Norbert-Mód László A Vallási Kultúrakutatás Könyvei 35. Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék Szeged, 1918. (Vértési 1918)

Bárdos István: Adalékok Tatabánya keresztény egyházainak és zsidó hitközösségének történetéhez 63-79. In. Az elődtelepülések és Tatabánya város története Tudományos füzetek 7. (45. évforduló) Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzat Múzeumainak Igazgatósága Tata 1992 (Bárdos 1992)

Kótyuk Erzsébet: A hátszág egészségügyi csatái (1914. június 28. - 1918. november 3.) 130-142. o. In.: Háború és orvoslás. Az első világháború katonaegészségügye, annak néhány előzménye és utóélete. Összeállította: Kapronczay Károly Magyar Tudománytörténeti Intézet Tudományos Közleményei 87. Magyar Orvostörténelmi Társaság Budapest, 2015. (Kótyuk 2015)

Kiss László: Az orvostudomány válaszai az I. világháború kihívásaira. 93-112. o. In.: Háború és orvoslás. Az első világháború katonaegészségügye, annak néhány előzménye és utóélete. Összeállította: Kapronczay Károly Magyar Tudománytörténeti Intézet Tudományos Közleményei 87. Magyar Orvostörténelmi Társaság Budapest, 2015. (Kiss 2015)

Borsay János: A hazai rokkantügy az első világháborúban 175-181. o. In.: Háború és orvoslás. Az első világháború katonaegészségügye, annak néhány előzménye és utóélete. Összeállította: Kapronczay Károly Magyar Tudománytörténeti Intézet Tudományos Közleményei 87. Magyar Orvostörténelmi Társaság Budapest, 2015. (Borsay 2015)

https://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK_RT_1912/?pg=819&layout=s&query=1912%3AXXX (letöltés: 2019. július 24.)

https://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK_RT_1915/?pg=424&layout=s&query=SZABADS%C3%81G (letöltés: 2019. július 24.)

https://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK_RT_1917/?pg=692&layout=s (letöltés: 2019. június 26.)

https://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK_RT_1917/?pg=1804&layout=s&query=85.467 (letöltés: 2019. július 28.)

Tata és Tóváros: <https://drive.google.com/drive/folders/0B20KhCqnVVKlfm14bzVtbkwwSFpwU2hWd09uekJGeTZKLXJabVIhYVRJZFwODdMNEM5Wm8> (letöltés: 2019. június 22.)

Tata-Tóvárosi Híradó: <https://drive.google.com/drive/folders/0B20KhCqnVVKldFY5V1ITZmVpZlk> (letöltés: 2019. június 22.)

Somogyi Csilla

Felsőgallai közigazgatási iktatókönyvek első világháborúhoz köthető bejegyzései 1914–1918

Ez a táblázatos formában leközlésre kerülő forrás csak Felsőgalla 1914., 1915., 1916. és 1918. évi iktatókönyveinek háborúhoz köthető bejegyzéseit tartalmazza. Sajnos ahogy a konkrét iratok, úgy az 1917. évi iktatókönyv is megsemmisült a második világháborúban, így abból az évből csak mutatókönyv áll rendelkezésre.

A beadvány iktató száma, az ügy előszáma és utószáma	Érkezett		A beadvány tárgya	Az elintézés módja	Az elküldés ideje	Irattári elhelyezés	Jegyzet
	Mikor	Kitől? Honnan? Milyen szám alatt?					
5. E. sz. U. sz.	01.01.	9290/1914 Főszol- gábiró Tata	Méhtenyészési kérdőív Alsó és Felsőgalla részére (sürge- tés)	évi kimutatás betejlesztve	01.07.	01.20.	D
14. E. sz. U. sz.	01.02.	36085/1913 Kir. Ügyészség Komá- rom	Állomási alkalmazottak összeírási jegyzéke Alsó és Felsőgalla részére	kivetési lajstrom felterjesztve	05.24.	05.27.	B
19. E. sz. U. sz.	01.02.	34065/II1913	Nóbel Vilmos haddij kivonata	jelentés	01.08.	05.27.	B
33. E. sz. U. sz.	01.03.	Hivatalból	Szolgálati cselédkönyvről szóló kimutatás	Alispán úrhoz Komárom	01.03.		
34. E. sz. U. sz.	01.03.	Hivatalból	Munkásigazolványokról kimu- tatás 1913. évi	Alispán úrhoz Komárom	01.03		
36. E. sz. U. sz.	01.03.	Hivatalból	Tűzrendészeti állapotról jelentés	főszolgabíró: tata	01.03.		

45. E. sz. U. sz.	01.03. / 01.14.	31. Népfelkelő parancsnokság Veszprém	B. alosztályi népfelkelés lajst- rom sürgetése /pótlásra vissza	Lajstromok megküldve, a visszamaradt 1894. évi lajstrom megküldve	01.08. / 01.19.	01.09. / 01.20.	BtBl
83. E. sz. U. sz.	01.07.	Gazdasági egyesület Komárom	Szőlő és gyümölcs munkás képző tanfolyamra felhívás kifüggesztése	kifüggesztésre kiadva	01.07.	01.20.	
142. E. sz.: 6069 U. sz.	01.10.	36578/1914	Felső és Alsógalla adólaist- roma	beterjesztve	02.07.	B	
283. E. sz. U. sz.	01.17.	33556/1913	Kürschner Pál haddij adó ügyé- ben kivonat kérése	kivonatok meg- küldve	01.19.	B	
524. E. sz. U. sz.	01.30.	636/1914.ó	Lovak és járművek szolgálatá- ról szóló törvény			02.11.	kj.
529. E. sz. U. sz.	01.30.	M. kir. I. honvéd parancsnokság Budapest	Hubert Gellért honvéd tartóz- kodási jelentkezési lapja	bejegyzés után megőrzés végett a honvéd nyilván- tartásba	01.31.		ikt.
541. E. sz. U. sz.	01.30.	Hivatalból	Szarvasmarha állományról felvett jegyzőkönyvek Alsó- és Felsőgalláról	főszolgabíró: Tata	01.30.		

549. E. sz. U. sz.	01.31.	31. Népfelkelő parancsnokság Veszprém 871/1913	Névlajstrom az 1895. évi népfelkelőkről Alsó- és Felsőgalla	Népfelkelői lajstrom közé eltéve	01.31.		Bb.
607. E. sz. U. sz.	02.07.	1/1914	Felső- és Alsógalla fegyvertartási engedélyt nyerő névsora jelentés miatt, hogy meg van e még a fegyvere		02.09.		KJ.
666. E. sz. U. sz.	02.07.	Gazdasági egyesület Komárom	17 éven felüli ifjak felhívása tanfolyamra	kihirdetés		02.20.	kj.
670. E. sz. U. sz.	02.07.	Alispán Komárom 839 ai/1914	Hasznos állatok összeírására vármegyei rendelet			03.23.	kj.
691. E. sz. U. sz.	02.08.	4052/II 1914	500 koronát meghaladó adóhátralékosokról kimutatás	jelentés	02.16.	11.16.	B
692. E. sz. U. sz.	02.08.	Építészeti hivatal Komárom 116/1914	fizetési jegyzék az útfenntartási munkálatoknál kifutott fuvarról	záradékolva, megküldve	02.11.		kj.
721. E. sz. U. sz.	02.09.	Hivatalból	Közvetlen adófizetők névjegyzéke Alsó- és Felsőgalla		02.20.		

725. E. sz. U. sz.	02.14.	Hivatalból	Katonai jelentési lapok	főszolgabíró: Tata		02.10.	
729. E. sz. U. sz.	02.14.	Vármegyei közig. Bizottság Komárom	Községi óvoda állami segély kiutalási kérvénye	jelentés a közigaz- gatási bizottság- hoz beterjesztve Komáromba	03.04.		
798. E. sz. U. sz.	02.14.	Hivatalból	Statistikai kimutatás iskolába nem jártakról Alsógalla	jelentés elküldve	02.14.	02.14.	
802. E. sz. U. sz.	02.14.	Alispán Komárom 12303/1913	Kivándorlásról szóló rendelet			02.17.	
1004. E. sz. U. sz.	02.25.	Főszolgabíró Tata 969/1914	Óvoda és iskola alap. Előző évi főkönyvei a beterjesztendő számadásokhoz mellékelve	tudomásul		03.17.	
1070. E. sz. U. sz.	02.27.		Felsőgallai adónévsor	beterjesztve Tata	02.27.		
1083. E. sz. U. sz.	02.27.		Felsőgalla villanyvilágítási kérvénye	Tiles János bánya- igazgató úrhoz beterjesztve Tatabánya	02.27.		

1084. E. sz. U. sz.	02.28.		Katonai jelentő lapok	Főszolgabíró úr Tata	02.28.		
1089. E. sz. U. sz.	02.28.	Alispáni hivatal Komárom 1663/1914	Hadkötelesek kivándorlásáról szóló utasítás a határon törté- nő igazolásról		03.06.		
1211. E. sz. U. sz.	03.06.		Alsó- és Felsőgalla behajtha- tatlan haddíj leírási jegyzék és zálogolási jegyzőkönyvek láttamozása	főszolgabíró úrhoz láttamozás végett betervejt- ve	03.06.		
1227. E. sz. U. sz.	03.07.	Főszolgabíró Tata 187/1914	Állatkínzásra vonatkozó rendelet. Alsó- és Felsőgalla részére	Dobszó útján ki hirdetve, irattár	03.17.		
1236. E. sz. U. sz.	03.07.	Főszolgabíró Tata	C./2 mintájú iskolai tanszer kimutatás	betervejtve	03.11.		
1418. E. sz. U. sz.	03.18.	Statisztikai hivatal Budapest	Mezőgazdasági termények kimutatása	betervejtve	04.18.	04.18.	
1471. E. sz. U. sz.	03.20.		Bába jegyzék rendelése	Alispán úrtól Komárom	03.20.		

1481. E. sz. U. sz.	03.21.	Alispán Komárom 11898/1913	Gyermekevelés kiskátéja rendelet	tudomásul	03.27.	
1552. E. sz. U. sz.	03.25.	Főszolgabíró Tata 635/1914	Tatabánya területén épült lakások lakhatási engedélye		03.29.	
1596. E. sz. U. sz.	03.27.		Adótörlési jegyzék Alsó- és Felsőgalla állami adó és útdadó	főterjesztve	03.27.	05.05.
1622. E. sz. U. sz.	03.29.		Fogyasztási adó fizetési ív Felsőgalla	M. kir. Adóhivatal Tata	03.29.	
1650. E. sz. U. sz.	03.31.		Felsőgalla község kötött szerződésai	Beterjesztve főszolgabíró úrhoz Tata	03.31.	08.27.
1703. E. sz. U. sz.	04.02.	Főszolgabíró Tata 1914/1914	Népfelkelésre kötelezett mun- kások névjegyzéke	beterjesztve	04.07.	
1823. E. sz. U. sz.	04.09.	Főszolgabíró Tata	Aratási szerződések megköté- séről jelentés			

1855. E. sz. U. sz.	04.10.	Alispán Komárom 3029/1914	újságok elárúsítására rendelet	tudomásul, irat- tárba	04.17.	
1911. E. sz. U. sz.	04.15.	Főszolgabíró Tata 1095/1914	Alsógallai mozielőadások meghosszabbítására végha- tározat	04.20.		
2017. E. sz. U. sz.	04.20.		Katonai jelentő lapok	04.20.		
2029. E. sz. U. sz.	04.21.	Főszolgabíró Tata 2647/1914	Katonai távbeszélő gyakorlat május 4-től június 15-ig.	tudomásul	04.26.	
2175. E. sz. U. sz.	04.29.		Vágóhíd építése	Összes nyugta és tervrajz főszol- gabíró úrnak beterjesztve	04.29.	08.27.
2180. E. sz. U. sz.	04.29.		Orvosi jelentő lapok	8 paletta Tatabá- nya	04.29.	
2192. E. sz. U. sz.	04.30.		Katonai jelentkezési lapok 04.20-tól 04.30-ig.	Főszolgabíró Tata	04.30.	

2207. E. sz. U. sz.	05.01.	Alispán Komárom 3678/1914	cs. és kir. hadsereg nevelő és képző intézetbe való felvétel iránti pályázat hirdetménye			05.02.	
2208. E. sz. U. sz.	05.01.	Alispán Komárom 3903. 1914.	állatorvosi tisztviselőkké leen- dő képzés, röpirat közszemlé- re való kitétele			05.02.	
2250. E. sz. U. sz.	05.02.		Alsógallai plébánia lak építése	Főszolgabíró úrnak betervezt- ve Tata	05.02.		
2265. E. sz. U. sz.	05.03.		Községbe hozott tej és tejter- mékek árusítására határozat	jóváhagyva, irattár	05.03.	08.27.	
2267. E. sz. U. sz.	05.03.	Alispán úrtól Komá- rom 774/1914	R. Katolikus iskola építés- céljára 5000 korona segély megadása	Jelentés a főszol- gabíró úrhoz beterveztve, tudomásul véve, irattár	05.03. / 05.30.	05. 30. / 08.27.	
2314. E. sz. U. sz.	05.04.		Számadások: pénztári bevétel és kiadások, vagyoneleltár	Beterveztve főszolgabíró úrhoz Tata E. sz. U. sz.	05.04.		
2324. E. sz. U. sz.	05.05.	M. kir. Statisztikai Hivatal Budapest	Szántóföld terület kimutatás	beterveztve	05.05.	05.05.	

2349. E. sz. U. sz.	05.06.	Kir. Pénzügyigazgatóság Komárom 10873/II.1914	Adótörlések és szaporodások-ról jelentés	beterjesztve, Komárom	05.06.		
2367. E. sz. U. sz.	05.07.		Vadászati fegyverek megadóztatási körrendelete	tudomásul			
2395. E. sz. U. sz.	05.07.		Adóbeszedési naplók és nyilvántartók Felső- és Alsógalláról	M. Kir. Adóhivatalhoz beküldve Tata	05.08.		
2452. E. sz. U. sz.	05.10.	Főszolgabíró Tata 3196/1914	A mozgósítás akadálytalan végrehajtása ügyében névjegyzék beteterjesztve	beterjesztve	05.11.		
2566. E. sz. U. sz.	05.15.	Alispán úr Komárom 3777/1914	Földmérési és térképmunkálatok rendelete			05.19.	
2699. E. sz. U. sz.	05.23.	Főszolgabíró Tata 2250/1914	Gyermeknapra gyűjtésről értesítés	beküldve 06.12-én.	06.12.		
2700. E. sz. U. sz.	05.23.	Főszolgabíró Tata 1789/1914	Statiztika, be nem iskolázott tankötelesekről azonnali jelentés 8 nap alatt	Jelentés, hogy beteterjesztve a tanfelügyelő úrhoz	05.25.		

2811. E. sz. U. sz.	05.30.		Pótadó címén Felsőgallának 3000, Alsógallának 2000 korona kérve	MAK Rt. Igazgató- ságához Bp.	05.30.		
3082. E. sz. U. sz.	06.23.	Statisztikai hivatal Budapest	100 holdat meghaladó birto- kok kimutatása	kitöltve, meg- küldve	06.25.		
3106. E. sz. U. sz.	06.24.	Főszolgabíró Tata 2275/1914	Munkásházak építési engedé- lye, községi bírónak kézbe- sítve	irattár	06.25.		kézb.
3128. E. sz. U. sz.	06.25.		Sorozásról elmaradt egyének- ről jelentés	Főszolgabíró úrhoz Tata	06.25.		
3131. E. sz. U. sz.	06.26.	Főszolgabíró úrtól Tata 4376/1914	Cseléd és fogathajtási kimu- tatás	kitöltve, bete- jesztve	07.02.		
3177. E. sz. U. sz.	06.27.	Főszolgabíró Tata 4396/1914	Felsőgalla szervezési szabály- rendelet				
3189. E. sz. U. sz.	06.29.	Alispán Komárom 5772 / 1914	Választójogosultak összeírása beterjesztendő rendelet	tudomásul		09.28.	

3362. E. sz. U. sz.	07.10.	Alispán Komárom 5787/ai/1914	Patkolási tanfolyamra vonat- kozó rendelet	tudomásul	07.11.	
3420. E. sz. U. sz.	07.13.	Főszolgabíró Tata 4455/1914	Fertőző betegségekre vonat- kozó rendelet	irattár	08.03.	
3519. E. sz. U. sz.	07.19.	Főszolgabíró Tata 4967/1914	1914. évben besorozott had- kötelesek kimutatása	A kimutatások be- terjesztve kitöltés után, Főszolgabi- ró Tata	07.28.	
3811. E. sz. U. sz.	07.29.	Főszolgabíró Tata 5234/1914	Lovak és járművek havonkénti változásának kimutatása	Jelentve, hogy június hónapban változás nem fordult elő	08.01.	
3970. E. sz. U. sz.	08.05.	Alispáni hivatal Komárom 7234/ ai/1914	Utasítás a védköteles kíván- dórlók visszahívására	irattár	08.24.	
3977. E. sz. U. sz.	08.05.	Alispán Komárom 7091/ai/1914	Utasítás arra nézve, hogy útlevéleket a fegyveres erő kö- telékébe tartozó egyéneknek nem szabad kiállítani, és a már kiállítottakat visszavonni és erről jelentés teendő	irattár	08.11.	

3994. E. sz. U. sz.	08.07.	Alispán Komárom 7339/ai/1914	Távbeszélőre szóló rendelet	irattár	08.08.	
4001. E. sz. U. sz.	08.08.	Főszolgabíró Tata 7235/ai/1914	Mozgósítási rendelet	kimerítő jelentés, hogy az intézkedés megtörtént	08.09. 10.05.	
4022. E. sz. U. sz.	08. 10.	Gazdasági Egyesület Komárom 363/1914	Felhívás a bevonult gazdasági családok családjainak segélye- zése tárgyában	kifüggesztve 08. 10.	08.11.	
4027. E. sz. U. sz.	08.11.		Mozgósítás alkalmával bevonult aljegyzők helyébe segítség betöltésnek fizetés- megállapítása	jelentés az alispán úrnak felterjeszt- ve	08.11.	
4054. E. sz. U. sz.	08.14.	M. Kir. Belügyminisz- térium Budapest	Hadiállapot folytán bevo- nultak családtagjai segély rendelete Alsó- és Felsőgalla összeírás	összeírt névjegy- zék beterjesztve	08.21.	
4085. E. sz. U. sz.	08.16.	Főszolgabíró Tata / Alispán Komárom 7447/1914	Munkaszünet felfüggesztésre rendelet	kihirdetés után irattár	08.22.	
4091. E. sz. U. sz.	08.18.	Főszolgabíró Tata 5755/1914	Élelmiszerárusítók visszaélése feljelentendő	kihirdetés után irattár	08.22.	

4111. E. sz. U. sz.	08.20.	Vármegyei árvaszék Komárom 1458/1914	Hadiállapot folytán bevonult hadkötelesek gyermekeinek munkahely elhelyezési határozata Alsó- és Felsőgalla	tudomásul, irattárba	08.22.	
4131. E. sz. U. sz.	08.22.	Alispán Komárom 7260/1914	Útlevel kiállítás jog belügyminiszter hatáskörébe utaltatott	irattár	08.26.	
4144. E. sz. U. sz.	08.22.	Alispán Komárom 1384 kb/1914	Intézkedés az iskolába be nem iratkozott tankötelesek összeírása tárgyában	2 db határozat továbbíntézkedésre át Tatabányára, tudomásul	10.24.	08.29.
4151. E. sz. U. sz.	08.23.	M. Kir. Pénzügyi igazgatóság Komárom 22447/N.1914	Körrendelet a papírpénz értékéről	kihirdetés után irattár	08.24.	
4152. E. sz. U. sz.	08.23.	Főszolgabíró Tata 5898/1914	Felhívás a lótenyésztő gazdák lovaikat a jelzett időre elővezetessék. Alsó- és Felsőgalla részére	kihirdetés után irattár	08.26.	
4202. E. sz. U. sz.	08.28.	Főszolgabíró Tata 5987/1914	Rendelet, hogy a vasúti állomásoknál a katonáknak szesz ital nem szabad adni.	kihirdetés után irattár	09.10.	
4208. E. sz. U. sz.	08.28.	Főszolgabíró Tata 5991/1914	Értesítés, sürgős védekezés a mezei pockok (egerek) ellen	kihirdetés után irattár	09.10.	

4217. E. sz. U. sz.	08.28.		Jelentés a főszolgabíró úrnak a bevonult katonák családja segélyezésére alakult bizottság névsora Alsó- és Felsőgalla	Jelentés főszolgabíró úrhoz Tata	08.29.		
4258. E. sz. U. sz.	09.02.		Alsó- és Felsőgalla országos betegápolási kivetési lajstroma 1914. évi jelentés vissza	Jelentés a főszolgabíró úrnak beterveztve Tata, Pénzügyigazgatósághoz Komárom	10.10 / 09.02.	10.10.	
4271.	09.04.	m. kir. 31. népfelkelő gyalogezred 59. sz. Tatabánya 33 / 1914	A katonai szolgálatból felmentett népfelkelők lajstroma	irattár		09.28.	
4273. E. sz. U. sz.	09.04.	Alispán Komárom 7647 ai/1914	Rendelet a motorbenzin eladási áráról	tudomásul, irattárba		09.17.	
4286. E. sz. U. sz.	09.05.		Jelentés, hogy a száji- és körömfájás megszűnt. Kérjük a zár feloldását	Jelentés főszolgabíró úrhoz Tata	09.05.		
4301. E. sz. U. sz.	09.09.	Alispán Komárom 7975 ai/1914	Rendelet a sebesült katonák családjaikhoz való hazaszállításáról	tudomásul, irattárba		09.10.	

4304 E. sz. U. sz.	09.09.	kir. Pénzügyigaz- gató Komárom 22939/1914	Rendelet a bevonult család- dok segélyezéséről és a pénz kiosztásáról	tudomásul	09.28.	
4310. E. sz. U. sz.	09.10.	cs. és kir. Élelmezési osztály Komárom	Élelmezési osztályhoz bevonult munkások fizetési lajstroma	kifizetve	09.12.	
4313. E. sz. U. sz.	09.10.		Katonai lapok	Beterjesztve főszolgabíró úrhoz Tata	09.11.	
4322. E. sz. U. sz.	09.11.		A község részére 15-18 szekér zúzott kavicsot víz és csatorna munkálatokhoz utalványozása kérvre	Bányaigazgatóság Tatabánya	09.11.	
4329. E. sz. U. sz.	09.11.	Főszolgabíró Tata 5660/1914	Értesítés, hogy az 1915. évi községi közmunka összeírás ez idő szerint mellőzendő	irattár	09.14.	
4332. E. sz. U. sz.	09.12.	Főszolgabíró Tata 6247/1914	Nyilvántartási lappal ellátott lovak a községben vannak e még? Megállapítandó.	kimutatás betér- jesztve	09.14.	
4333. E. sz. U. sz.	09.12.	Főszolgabíró Tata 6248/1914	Automobil vezető népfelkelők jelentendők	jelentve, hogy nincs	09.13.	

4335. E. sz. U. sz.	09.12.	Alispán Komárom 8000 ai/1914	Fogadók, vendéglők és kávé- házak árainak a hadiállapotra való tekintettel szabályozása	tudomásul, irat- tárba		09.17.	
4348. E. sz. U. sz.	09.14.	M. Kir. Adóhi- vatal Komárom 12391/1914	Felsőgalla községbeli lakosok lajstroma kik hadi célokra lovat és járművet adtak át	beterjesztve a kimutatás a Főszolgabíró úrnak Tata	09.14.	09.14.	
4342. E. sz. U. sz.	09.13.	Alispán Komárom 115500/7928 ai/1914	B. M. sz. körrendelet a hadba vonult tűzoltók pótlása és a tűzoltószeretek megvizsgálása tárgyában	Jelentés meg- küldve Alispán Komárom	09.28.	09.28.	
4350. E. sz. U. sz.	09.14.		Tankötelesek összeírásának nyomtatványáról jelentés	Kir. Közp. Sta- tisztikai hivatal Budapest	09.14.		
4369. E. sz. U. sz.	09.16.		A bevonultak segélyre joga- sult családtagjai összeírási jegyzéke	Beterjesztve főszolgabíró úrhoz Tata	09.16.		
4415. E. sz. U. sz.	09.18.	Alispán Komárom 6545 ai/1914	A hesszeni légy ellen való védekezési rendelet	át Tatabányára	09.19.		
4419. E. sz. U. sz.	09.18.	Főszolgabíró Tata 4654/1914	A mozgósítás folytán folyó hó 15-ig be nem vonult legény- ség behívója	tudomásul, irat- tárba		09.19.	

4423. E. sz. U. sz.	09.08.	Főszolgabíró Tata 6287/1914	Felső- és Alsógalla 1915. évi kereskedelmi és ipari illeték lajstroma	beterjesztve	10.13.	10.13.	
4425. E. sz. U. sz.	09.08.	Előljárárság Bicske 2146/1914	Folyó jó 22-én tartandó bicskei vásárra hasított körmű állatok felhajtása tilos!	tudomásul		1915.01. 05.	
4434. E. sz. U. sz.	09.19.	Járásbírórság Tata ö163/2/1914	Néhai Szám Mátyás volt felsőgallai lakos hagyatéki leltárfelvételére megbízás	anyakönyvi betét megküldésre kérve K. Járásbírórságtól Tata, leltár beterjesztve	09.22.	10.02.	
4435. E. sz. U. sz.	09.19.	Pénzügyigazgatóság Komárom 22823/1914	Mozgósítás folytán bevonultak gyámol nélküli családjaiknak segélyezése tárgyában rendelet Alsó- és Felsőgalla részére	tudomásul, irattárba		09.22.	
4437. E. sz. U. sz.	09.19.		Alsó- és Felsőgalla községek közvetlen adófizetőinek 1914. évi állami adó kimutatása beküldve	Kir. Adóhivatal Tata, Alsó- és Felsőgalla községek közvetlen adófizetőinek állami útdadó és megyei pótdadó kimutatása beküldve Kir. Adóhivatal, Tata	09.19. / 10.05.	10.05.	

4461. E. sz. U. sz.	09.21.	Főispán Komárom 399/1914	A hadbavonult cselédek családtagjainak foglalkoztatása	tudomásul, irattárba	09.22.	
4464. E. sz. U. sz.	09.21.		Katonai jelentkezési lapok	Beterjesztve Főszolgabíró Tata	09.21.	
4466. E. sz. U. sz.	09.22.	Főszolgabíró Tata (szám nélkül)/1914	Alsó- és Felsőgalla tanonc összeírási jegyzéke		09.28.	
4475. E. sz. U. sz.	09.23.	Pénzügyigazgatóság Komárom 23861/1914	Bevonultak családjainak segélypénz kifizetése tárgyában értesítés	tudomásul, irattárba	09.28.	
4476. E. sz. U. sz.	09.23.	Főszolgabíró Tata 6367/1914	Vadásztulajdonosok felhívása vadászszákmány ajándékozása a vöröskereszt egyletnek	jelentve, hogy vadászbírók ugyan vannak, de vadállomány nincs s így nem adakozhatnak	10.17.	10.17.
4514. E. sz. U. sz.	09.27.	Főszolgabíró Tata ad 6451/1914	Az ázsiai kolera ellen való védekezésről rendelet Alsó- és Felsőgalla részére	a jelentés, hogy kik jelentkeztek a tanfolyamra beterjesztve	10.02.	12.12.

4519. E. sz. U. sz.	09.28.		Jelentve, hogy Felső- és Alsógallán semmi ételmeiszterből nincs hiány	Főszolgabíró Tata	09.28.		
4520. E. sz. U. sz.	09.28.	Főszolgabíró Tata 6354/1914	Králl József behívó jegye kézbesítve	vissza, hogy a fél mint köszénbányász foglalkozásba maradhat honvéd kiegészítő parancsnokságnak Nyitra	09.29.	kézbesítve	
4552. E. sz. U. sz.	09.29.	Főszolgabíró Tata 6507/1914	Osztályozott lovak nyilvántartó lapjainak beszolgáltatásáról rendelet	3 db elküldve cs. és kir. lónyilvántartó tisztnak Komárom	10.17.		
4565. E. sz. U. sz.	10.01.		Bevonultak segélyre igényt tartó családjaikról szóló összeírás Alsó- és Felsőgalla	Beterjesztve főszolgabíró úrhoz Tata	10.01.		
4569. E. sz. U. sz.	10.02.		Alsógallai hús és borfogyasztási nyugta 19k 16f	beküldve adóhivatal Tata	10.02.		
4579. E. sz. U. sz.	10.02.	31. Népfelkelő Parancsnokság Veszprém 1048/1914	Hideg Ferenc, Molnár Gyula, Varga Sándor behívó jegye kézbesítve		10.07.		

4589. E. sz. U. sz.	10.02.	Tata-Tóváros ipartestület 197/1914	Iparos tanoncok névjegyzéke	igazgató tanító úrnak át	10.03.	10.18.	
4594. E. sz. U. sz.	10.02.	Pénzügyigazgatóság Komárom 24495/I 1914	Bevonultak családtagjainak pótszegély fizetése tárgyában rendelet	irattár		10.05.	

A beadvány iktató száma, az ügy előszáma és utószáma	Érkezett		A beadvány tárgya	Az elintézés módja	Az elküldés ideje	Irattári elhelyezés	Jegyzet
	Mikor	Kitől? Honnan? Milyen szám alatt?					
1. E. sz. U. sz.	01.01.	Hivatalból	Felső- és Alsógalla 1914. évi kisebb polgári peres ügyek- ről kimutatás	Főszolgabíró úrnak Tata	01.01.		
2. E. sz. U. sz.	01.01.	Hivatalból	Felsőgalla 1914. évben kiadott szolgálati cselé könyvekről kimutatás	Főszolgabíró úrnak Tata	01.01.		
3. E. sz. U. sz.	01.01.	Hivatalból	Felsőgalla 1914. évben kiadott munkás igazolványokról kimutatás	Főszolgabíró úrnak Tata	01.01.		
4. E. sz. U. sz.	01.01.	Hivatalból	Felső- és Alsógalla ügy forgalmi kimutatás 1914. évi kihágási ügyekről	Központi Statisz- tikai Hivatal Bp. Főszolgabíró Tata	01.01.		
5. E. sz. U. sz.	01.01.	Hivatalból	Felső- és Alsógalla Bárgyú és hűlyékről nemleges jelentés	Főszolgabíró úrnak Tata	01.01.		
6. E. sz. U. sz.	01.01.	Hivatalból	Felső- és Alsógalla dajkaságba adott gyerekekről nemleges jelentés	Főszolgabíró úrnak Tata	01.01.		

7. E. sz. U. sz.	01.01.	Hivatalból	Munkásmozgalmakról nemleges jelentés	Főszolgabíró úrnak Tata	01.01.		
8. E. sz. U. sz.	01.01.	Hivatalból	Tűzrendészetről 1914. évi jelentés	Főszolgabíró úrnak Tata	01.01.		
15. E. sz. U. sz.	01.01.	Főszolgabíró Tata 8577/1914	Hadbavonultak családjának segélyezése napibér átlag 1 k 20 f kinek nagyszámú családja van, annak 2 k felelhető	Iráttár		03.29.	
29. E. sz. U. sz.	01.07.	Hivatalból	Kimutatás a szabadságolt népfőlkelőről december hó	31. népfőlkelő parancsnokság Veszprém	01.07.		
30. E. sz. U. sz.	01.07.	Hivatalból	Névlajstrom az 1896. évben született népfőlkelőről Alsó- és Felsőgalla részéről	31. népfőlkelő parancsnokság Veszprém	01.07.		
46. E. sz. U. sz.	01.07.	31. népfőlkelő Gazdasági Hivatal Veszprém 2360/1914	Klausz József Alsógallai lakos 1914. november 20.-án tartalék kórházban meghalt, nála talált 40 k családja szabályszerű nyugta mellett megkapja	nyugta elküldve	01.16.		
62. E. sz. U. sz.	01.09.	Főszolgabíró Tata 8526/1914	A lemaradt népfőlkelő újoncok Nyítrán január 16-án reggel 7 órára a szigeti vendéglőnél okvetlen jelentkezzenek	Dobolva		01.12.	

68. E. sz. U. sz.	01.10.	Hivatalból	Katonai jelentkezési lapok	Főszolgabíró úrnak Tata	01.10.		
80. E. sz. U. sz.	01.11.	Adóhivatal Tata 58/1915	Felsőgalla és Vidéke Hitelszövetkezet kamat és kimutatás befizetés iránti felhívás		01.12.		
94. E. sz. U. sz.	01.12.	Pénzügyigazgatóság Komárom 27646/1914	Vadászati és fegyveradó fizetők névjegyzéke	Jelentés alapján kimutatás beterjesztve, irattár	03.31.	01.19.	
98. E. sz. U. sz.	01.12.	Főszolgabíró Tata 128/1914	1914. évben törvényesen belépett vagy bevett felekezet, azaz vallás változtatásról kimutatás terjesztendő be	Nemleges jelentés	01.16.	01.16.	
111. E. sz. U. sz.	01.14.	Főszolgabíró Tata 7865/1914	1914. év szeptember hó végével eltűnt a galíciai ütközet visszavonulásánál: Frank György, Szabó György, Waltz József, Schöffner József	Tatabányára át	01.16.		
119. E. sz. U. sz.	01.15.	Törvényszék Komárom 354/1914	Koncser Istvánnak 81k, 20f, 1 db arany gyűrűt, Horváth Dánielének 1 pár posztócipőt, 1 pár férfi bőr cipőt, 3 db kaptafát, Priszbul Edének átvételi elismervény mellett kézbesíteni	Elismervény beterjesztve	01.17.	01.17.	

172. E. sz. U. sz.	01.16.	Alispán Komárom 11056ai/1915	Háborúra vonatkozó nyomtatványok, hirdetmények, körrendeletekből egy-egy példányt a Magyar Nemzeti Múzeum részére be kell küldeni	Tudomásul	01.23.	
194. E. sz. U. sz.	01.19.	50. sz. bánya Tatabánya 52/1915	A bevonulni tartozó népfőlkelők névjegyzéke	Iráttár	05.21.	
204. E. sz. U. sz.	01.19.	Hivatalból	A községben eladó zab nincs	Jelentve főszolgabíró úrnak Tata	01.19.	
224. E. sz. U. sz.	01.21.	Hivatalból	Segélyezettettek névjegyzéke rávezetés végett vissza	Adóhivatal Tata, Főszolgabíró Tata	01.21.	
226. E. sz. U. sz.	01.21.	31. népfőlkelő páncsnokság Veszprém 2614/1915	Waltz József harctéren elesett névjegyzéke kitöltésre	kitöltve vissza	01.23.	
257. E. sz. U. sz.	01.24.	Statisztikai Hivatalnak Budapest 137eln/1915	Szőlőterületi és szüreti statisztikai kérdőívek kitöltése	kitöltve vissza	01.26.	

330. E. sz. U. sz.	01.29.	Árvaszék Komárom 675/1915	Kiskorú Klausz gyermekek gyámjával özv. Klausz Jánosné lett kirendelve	jelentve, hogy a haláleset felvétel a bécsi hatóság haláleset felvételi íve alapján készült	02.04.	02.04.	
334. E. sz. U. sz.	01.29.	Hivatalból	Klausz József családja segélye- zése ügyében kivonatok	M. Kir. 31. népfel- kelő Parancsnok- ságnak Veszprém	01.29.		
339. E. sz. U. sz.	01.29.	Alispán Komárom 66/1915	Vörhenyjárvánnyal megfertő- zött családok tagjainak tilos a szomszédos községekben munkát vállalni	kihirdetve	05.06.		
343. E. sz. U. sz.	01.30.	Főszolgabíró Tata 483/1915	A közbiztonság építési ügye mi- lyen állapotban van sürgősen jelentendő	Jelentve, hogy törvényhatósá- gilag jóváhagyva azon kikötéssel. Hogy az építke- zést csak háború után lehet meg- kezdeni	01.30.		
387. E. sz. U. sz.	02.03.	31. Népfolkelő Gya- logezred Parancs- nokasága Veszprém 2614/1915	Standt (Staudt) István harcté- ren elesett névjegyzékének kitöltése	kitöltve, meg- küldve	02.08.		

425. E. sz. U. sz.	02.05.	M. Kir. 31. Népfőlkelő parancsnokság Veszprém 1313/1915	őzv. Klausz Józsefné vagyoni viszonyáról az özvegy és gyermekek egészségi állapotát orvosi bizonyítvány, melyből az özvegy kereset képességnek foka határozottan kitűnjék	orvosi bizonyítvány 3 db községi bizonyítvány	02.05.		
439. E. sz. U. sz.	02.08.	Főispán Komárom 26/1915	Felhívás a tanítókhoz és lelkészekhez mezőgazdasági munkálatokkal foglalkozók felvilágosítására Alsó- és Felsőgalla részére	jelentés betejestve	02.27.	02.27.	
501. E. sz. U. sz.	02.12.	Pénzügyi igazgatóság Komárom 3251/1915	Hadiadó kivételére vonatkozó körrendelet	Jelentés betejestve, irattár 684 sz. alatt	02. 14.		
531. E. sz. U. sz.	02.14.	Főszolgabíró Tata 780/1915	A rokkant katonák segélyezésére vonatkozó rendelet;	Kimutatás betejestve Cseh Gábor, Mucsi Sándor kereset képtelenek Vari Ferenc, mint rokkant elbocsájtatt.	03.29. / 04.23.	09.20.	
572. E. sz. U. sz.	02.17.	Hősök emlékét megőrzítő országos bizottság	Harctéri hősöknek életrajzi adatgyűjtése	Kostyál János fényképe beküldve	03.08.	09.30.	

616. E. sz. U. sz.	02.20.	Alispán Komárom hivatalos lap 6080/1915	Felesleges tengeri (kukorica) készlet bejelentése	jelentve, hogy nincs			
617. E. sz. U. sz.	02.20.	Alispán Komárom 1446/1915	Igavonó állatok és szarvasmarhák eladására felhívás	egy szám alatt irattár			
618. E. sz. U. sz.	02.20.	Alispán Komárom 1445/1915	Orosz ügynökök kik szarvasmarhákat vásárolnak azonnal feljelentendők	Jelentve, hogy eladásra senki nem jelentett be	03.01.	03.01.	
620. E. sz. U. sz.	02.20.	Alispán Komárom 1153ai/1915	Művégtagok készítése, felillesztése rendelet			02.25.	
621. E. sz. U. sz.	02.20.	Pénzügyigazgatóság Komárom 4727/1915	20 ezer koronás jövedelem után kivetendő adóra vonatkozó rendelet	jelentve, hogy olyan egyén Felső- és Alsógalla községben nincs, akiről az ilyen összeírási jegyzék küldendő	02.25.		
662. E. sz. U. sz.	02.25.	Hivatalból	Szilasi József családjának katonai ellátása iránt kivonatok betérjesztve	cs. és kir. Hadügyminisztérium Wien	02.25.		

663. E. sz. U. sz.	02.25.	Hivatalból	Hirt István családjának katonai ellátása iránt kivonatok betervezve	Honvédelmi Minisztérium Budapest	02.25.		
713. E. sz. U. sz.	03.01.	Főszolgabíró Tata 1146/1915	Zsolnától felfelé az összes vasúti vonalon szigorú igazolási kényszer lép életbe március 1-től	Tudomásul	05.06.		
738. E. sz. U. sz. 763/1915	03.03.	Hivatalból	Mihla János kérelme ingyen műszem iránt	M. Kir. 31. Népfelkelő Parancsnokságnak Veszprém	03.03.		
789. E. sz. U. sz.	03.08.	Főszolgabíró Tata 1191/1915	Az elesett katonák családjai ha a katonai ellátás kevesebb a rendes segéltnél a háború tartama alatt a segély fizetését élvezik	Kostyál János árváiról kimutatás, Hirt János árváiról kimutatás	04.09. / 04.15.	04.23.	
901. E. sz. U. sz.	03.19.	Főszolgabíró Tata 6100/1914	Alsó- és Felsőgalla község legtöbb adót fizetők névjegyzéke	Jelentve, hogy a névjegyzék jogerőre emelkedett	04.23.	06.07.	
918. E. sz. U. sz.	03.20.	Főszolgabíró Bonyhád 1353/1915	Schmidt Jánosné értesítendő, hogy férje orosz fogságba esett	Át Tatabányára	04.02.		
922. E. sz. U. sz.	03.20.	Megvakult Katonák Országos Bizottsága 1085/1915	Megvakult katonák részére gyűjtőív	Iráttár		07.14.	

925. E. sz. U. sz.	03.20.	Alispán Komárom 2032ai/1915	A harctéren elhat katonák holttestének exhumálása és elszállítása tárgyában rendelet	Tudomásul		03.27.	
977. E. sz. U. sz.	03.27.	Hivatalból	A vadházasságban élő hadba- vonulatról kimutatás	előljáróság Tata- bánya	03.27.		
991. E. sz. U. sz.	03.29.	Hivatalból	Alsó- és Felsőgalla község zár alá vett gabonájáról jelentés	Főszolgabíró úrnak Tata	03.29.		
1007. E. sz. U. sz.	03.30.	Főszolgabíró Tata 1593/1915	B. Istvánné segélye törlendő, mert törvénytelen házasság- ban él	jelentve, hogy a márciusi változási jegyzékben már törölve lett	03.31.		
1049. E. sz. U. sz.	0402.	Adóhivatal Tata 917/1915	Wachter János harctéren elesett egyén névjegyzék kitöltése	kitöltve vissza	04.09.		
1085. E. sz. U. sz.	04.03.	Alispán Komárom 2612 ai/1915	Mezőgazdasági munkához ka- tonák szabadságolása március 28- április 11-ig			04.07.	
1115. E. sz. U. sz.	04.07.	Főszolgabíró Tata 1794/1915	Sárgaréz, vörösréz, vörös fém és cinkből készült kész- gyártmányról bejelentő lap kitöltése	Nemleges jelen- tes	05.09.	05.11.	

1173. E. sz. U. sz.	04.11.	Főszolgabíró Tata 1880/1915	Hirt István özvegyének és árváinak ellátási illetményéről utalványozási kimutatás	Iráttár	04.23.	
1247. E. sz. U. sz.	04.17.	Főszolgabíró Tata 1621/1915	Községi közigazgatásnak és háztartásnak a háborúval kap- csolatos változásokról kérdőív kitöltése	kérdőív bete- jesztve	04.20.	
1267. E. sz. U. sz.	04.19.	Árvaszék Komárom 2328/1915	A hadba vonultak kiskorú gyermekének nevelésének el- lenőrzése tárgyában határozat	Tudomásul	04.21.	
1475. E. sz. U. sz.	05.03.	Főszolgabíró Tata 2086/1915	A fogolytáborból és integrál- tak telepeiről távozó egyének megfigyelése (a ragályos betegség elhurcolásának megakadályozása)	Tudomásul	06.11.	
1519. E. sz. U. sz.	05.08.	Alispán Komárom 3166 ai/1915	Az állami liszt őrlésére elszállí- tásra és kiosztásra rendelet	Iráttár	06.07.	
1610. E. sz. U. sz.	05.17.	Hivatalból	Scheurich (Scheirich) József hadban elesett katona fény- képe	Elküldve a Hősök emlékét meg- örökítő országos bizottsághoz, Budapest	05.17.	
1660. E. sz. U. sz.	05.22.	Főszolgabíró Tata 2790/1915	Grimplini Antal harcterén ele- sett katona adatbejegyzése	teljesítés után visszaterjesztve	05.28.	

1721. E. sz. U. sz.	05.29.	Hivatalból	Kimutatás a községben tartózkodó olasz állampolgárokról	Pótkimutatás beterjesztve, Főszolgabíró Tata	05.29.	05.29.	
1792. E. sz. U. sz.	06.05.	Hivatalból	Jelentve, hogy Alsógalla községben olasz állampolgárok nem laknak	Főszolgabíró úrnak Tata	06.05.		
1813. E. sz. U. sz.	06.08.	Hivatalból	Állat összeírási lap 1915. évre	beterjesztve, főszolgabíró Tata	06.08.		
1835. E. sz. U. sz.	06.10.	Járásbíróság Tata 1453/1915	Nagy Lajos elesett katona halálát felvétele és halotti anyakönyve	Át Tatabányára	06.17.		
1849. E. sz. U. sz.	06.11.	Főszolgabíró Tata 3243/1915	Hadi szolgálatra kirendelt munkások összeírása	Nemleges jelentés	06.11.	06.11.	
1892. E. sz. U. sz.	06.04.	Főszolgabíró Tata 1616/1915	Az elhalt katonai egyének utóházassága által törvényesített gyermekeinek az igényjogsultsága ügyében 7907/1915. sz. körrendelet betartására felhívás	Át Tatabányára	06.15.		
1928. E. sz. U. sz.	06.16.	31. Népfelkelő parancsnokság Veszprém	Hirt János elesett katona adat bejegyzése	áttéve Monostorapátira	07.08.		

1934. E. sz. U. sz.	06.16.	cs. és kir. 1. sz. katonai parancs- nokság Pozsony 18359/1915	Hadifoglyok kiutalásokról értesítés, ellátásukról és fog- lalkoztatásukról értesítés	cs. és kir. 1. sz. katonai parancs- nokság Pozsony	06.17.	09.21.	
1954. E. sz. U. sz.	06.17.	Főszolgabíró Tata 3196/1915	Katonai lőfegyverek átenged- ésére felhívás	jelentve, hogy 3 db fegyver érke- zett be	06.26.	06.26.	
2004. E. sz. U. sz.	06.21.	cs. és kir. Kiegészítő parancsnokság Ko- márom 842/1915	Schöffner Mihály eltűnt katona névjegyzéke	Irattár		09.20.	
2008. E. sz. U. sz.	06.21.	Elöljáróság Kecskéd 768/1915	Weltz György eltűnt katona névjegyzéke	Irattár		11.18.	
2053. E. sz. U. sz.	06.22.	cs. és kir. Kiegészítő parancsnokság Ko- márom 842/1915	Eisenmann Antal eltűnt kato- na névjegyzéke	Irattár		09.20.	
2082. E. sz. U. sz.	06.24.	Pénzügyigazga- tóság Komárom 6449/1915	Felsőgalla házadó kivetési lajstroma érvényesítés után	kivetési lajst- romhoz csatolva 06.20.			
2096. E. sz. U. sz.	06.24.	Tata szám nélkül	Szántó János elesett katonáról haláleset felvétel veendő fel	Át Tatabányára	06.25.		

2209. E. sz. U. sz.	06.30.	cs. és kir. Kiegészítő parancsnokság Komárom 842/1915	Szítás Károly eltűnt katona névjegyzéke	Irtattár	09.21.	
2328. E. sz. U. sz.	07.08.	Főszolgabíró Újboldova 2424/1915	Velován Dumitrán utasítás elzárás büntetés foganatosítására	jelenve, hogy Felsőgallán fogház nincs a büntetés itt nem foganatosítható	07.09.	
2333. E. sz. U. sz.	07.09.	Főszolgabíró Tata 3905/1915	Járművek és lovak összeírása	Alsógalláról 12 fogat, Felsőgalláról 16 fogat bejelentve	07.09.	
2334. E. sz. U. sz.	07.09.	Főszolgabíró Tata 3883 / 1915	43-50 éves korig orvosok összeírása	A főszolgabíró úrnak jelentem, hogy a névjegyzék beterjesztve M. kir. Népfelkelő parancsnokság Veszprém	07.15.	
2351. E. sz. U. sz.	07.09.	cs. és kir. 12. gyalogezred Komárom Járásbírósgát Tata 1659/1915	Ravasz Ferenc elesett katona haláleset felvétele	itt Lakó Ravasz család nem azonos. Járásbírósgát nak Tata	07.27.	
2493. E. sz. U. sz.	07.20.	M. kir. 14. honvéd gyalogezred Nyitra 906/1915	Rezenyák Imre hősi halált halt katona arcképét kéri	megküldve	07.09.	

2512. E. sz. U. sz.	07.20.	Főszolgabíró Tata 4144/1915	Baromfi tojás, hús, zsír, tej, burgonya és zöldségfélék szállításának beszüntetése	A rendelet közhí- ré tétetett	07.21.		
2532. E. sz. U. sz.	07.22.	Főszolgabíró Tata 4245/1915	Géplakatosok és szerszámké- szítők bejelentése	Nemleges jelen- tés	07.23.	07.23.	
2534. E. sz. U. sz.	07.22.	Megfigyelő állomás barakk kórház Nyír- egyháza 256/1915	Ving (Fink) János elhalt katona hagyatéka kézbesítése	Irattár		1917. 07.13.	
2570. E. sz. U. sz.	07.26.	Főszolgabíró Tata 4264/1915	Az 1865. évtől 1872. évi nép- felkelők összeírása	Irattár		08.13.	
2610. E. sz. U. sz.	07.30.	Főszolgabíró Tata 4242/1915	Ázsiai kolera ellen való véde- kezés	Irattár		09.30.	
2661. E. sz. U. sz.	08.05.	cs. és kir. 67. gyalog- ezred Füzesabony 696/1915	Grimplini Antal elesett katona fényképét kéri	megküldve	08.20.		
2705. E. sz. U. sz.	08.08.	Anyakönyv Szeged 2080/1915	Babuskó Antal katona halál- esetről értesítés	haláleset felvételi ív felvéve		08.14.	

2738. E. sz. U. sz.	08.11.	Hivatalból	Horváth Zsigmond elhalt katona halottvizsgálati jegyzőkönyv	elküldve m. kir. 31. honvéd gyalogezred Veszprém	08.19.		
2748. E. sz. U. sz.	08.13.	K. u. K. (Garnisonospotal) Nr. 3 in Przemysl 80/54/1915	Rambold János elesett katona haláleset felvétele	elküldve 325/1915 hf szám alatt			
2776. E. sz. U. sz.	08.14.	Hivatalból	Kostyál János hősi halált halt katona családjára vonatkozó összeírási ív	Főszolgabíró úrnak Tata	08.14.		
2806. E. sz. U. sz.	08.19.	Főszolgabíró Tata 4856/1915	Mozgósítás folytán hadi munkára kirendelt munkások összeírása, hogy 1915. júl. 31-ig hány jött vissza és hány maradt hadi szolgálatban	névjegyzék beterveztve	08.21.		
2885. E. sz. U. sz.	08.26.	Hivatalból	Lakosságnak lisztrel való ellátása Felső és Alsógalla	beterjesztve, főszolgabíró Tata	08.26.		
2936. E. sz. U. sz.	08.30.	Főszolgabíró Tata 4910/1915	Középületek katonai célokra igénybevétele tárgyában rendelet	Tudomásul	09.01.		
2964. E. sz. U. sz.	09.01.	31. honvéd gyalogezred Veszprém 917/1915	Lipp János elesett katona névjegyzéke	megküldve	11.12.		

2987. E. sz. U. sz.	09.04.	Hivatalból	Foglyoknak ruhanemű kérvé	fogolytábor Keny- érmező, Deutsch Gábel, Dunaszer- dahely, Esztergom ruhákról átvételi elismervény	09.04.		
3143. E. sz. U. sz.	09.18.	Hivatalból	Lichnecker János elesett kato- na összeírási íve	Pótlás után az öz- szeírás a pénzügy- hoz betérjesztve	10.19.		
3174. E. sz. U. sz.	09.20.	Hadifogoly parancs- nok Esztergom	Hadifoglyok és örlegények névsorát kéri	Névsor megküld- ve	09.20.	09.20.	
3323. E. sz. U. sz.	10.05.	Belügyminiszté- rium Budapest 42582/1915	Perényi Miklós elesett katona halásetének bejegyzése Baj község az iratokat vissza küldte	Illetékességből elküldve anya- könyv Baj	10.05.		
3330. E. sz. U. sz.	10.05.	Előljárátság Mezőörs 1143/1915	Nagy Lajos elesett katona hoz- zártartozóinak nyomozása	Nevelőanyja Takli Antalné, lakhelye Tatabánya 105/l. szám alatt. Értesí- tés megküldve	10.09.		
3372. E. sz. U. sz.	10.09.	Főszolgabíró Tata 6070/1915	Az 1873-1896 évi született összes népfőlkelő összeírása	Jelentkezők száma jelentve a főszolgabíró úrnak Tata	10.18.		

3421. E. sz. U. sz.	10.12.	Hivatalból	Hadifoglyok étkezési díjáról kimutatás. 100 fogoly után a kincstár nem téríti meg az élelmezési költséget	Fogolytábor parancsnokság Esztergom	10.12.	10.12.
3426. E. sz. U. sz.	10.12.	Hivatalból	Hadmunkára kirendelt népföl- kelők névjegyzéke		10.12.	10.26.
3529. E. sz. U. sz.	10.23.	Pénzügy Komárom 24190/1915	Gyári és iparos munkások összeírása	Irattár		12.02.
3599. E. sz. U. sz.	10.31.	31. népfőlkelő parancsnokság Veszprém 60/1915	Babicska Antal elhalt katona hozzátartozói itt lagnak e?	Felsőgallán tar- tózódik	11.03.	
3812. E. sz. U. sz.	11.21.	Pénzügy Komárom 23631/1915	Liehneker János családja ré- szére segély utalványoztatott			12.04.
3815. E. sz. U. sz.	11.21.	Pénzügy Komárom 24930/1915	Balog József családja részére segély utalványoztatott			12.04.
3918. E. sz. U. sz.	12.01.	31. honvéd gya- logezred Veszprém 13493/1915	Cseh Gábor sebesüléséről jegyzőkönyv kitöltése	megküldve	12.17.	12.17.

3957. E. sz. U. sz.	12.04.	Főszolgabíró Tata 7204/1915	Kornocsár Márton hősi halált halt	neje értesítve az eredeti átiratok özv. nyugdíj folyósítására visszatartva	12.18.	
3968. E. sz. U. sz.	12.06.	Előljárárság Tatabá- nya ad 1641/1915	Bánhida határában lakó bányamunkások anyakönyve- zésének kérvénye	kérvény közgyű- lési jegyzőkönyvi kivonat főszol- gabíró úrnak beterjesztve	1916. 01.04. 1916. 01.05.	
3991. E. sz. U. sz.	12.09.	Főszolgabíró Tata 7511/1915	Alkalmasnak talált gépi és motor kezelőknek dec. 6-án nem kell bevonulni, azoknak sem, akik nov. 30-ig voltak szabadságon	kihirdetve	12.15.	
4192. E. sz. U. sz.	12.24.	Járásbíróság Tata 3659/1915	Sámuel István hősi halált halt katona haláleset felvételi íve		12.27. 12.30.	
4216. E. sz. U. sz.	12.27.	Járásbíróság Tata 3660/1915	Beutum Jakab hősi halált halt katona haláleset felvétele	jelentve, hogy 1914. nov. 13-án már felvételre a székesfehérvári rendőrkapitányi hivatal kiegészítés végett ide küldte és 5494/1914 szám alatt vissza lett küldve	12.28.	

4241. E. sz. U. sz.	12.31.	50. sz. b. m. oszt. Parancsnoksága Ta- tabánya 1473/1915	A felmentett népfőlkélok névjegyzéke				
----------------------------------	--------	--	---	--	--	--	--

A beadvány iktató száma, az ügy előszáma és utószáma	Érkezett		A beadvány tárgya	Az elintézés módja	Az elküldés ideje	Irattári elhelyezés	Jegyzet
	Mikor	Kitől? Honnan? Milyen szám alatt?					
110. E. sz. U. sz.	01.11	Hivatalból	Katonai jelentkezési lapok	Beterjesztve főszolgabíró úrhoz, Tata	01.11.		
124. E. sz. U. sz.	01.14.	Járásbíróság Tata 19/1916	Seregélyes Károly hősi halált halt katona haláleset felvétele hozzátartozói közbejöttével	családja innen Guta községbe távozott	01.24.		
166. E. sz. U. sz.	01.14.	Előjáróság Csúz 1940/1915	Deli István hősi halált halt katona haláleset felvételi íve pótlás végett	pótlás után meg- küldve, irattár	01.18.	01.29.	
194. E. sz. U. sz.	01.18.	Főszolgabíró Tata 348/1916	Rokkant katonák építőipari kereskedelmi tanfolyamra jelentkezhetnek	Kihirdetve, irattár	01.21.		
218. E. sz. U. sz.	01.18	Hivatalból	Rokkantak és elesettek név- jegyzéke	főszolgabíró úrnak, Tata	01.18.	01.18.	

231. E. sz. U. sz.	01.20.	Hivatalból	Kozár István halálesetéről értesítést kérünk	cs. és kir. 1. sz. tartalék kórház parancsnoksága Göding	01.20.	01.29.	
249. E. sz. U. sz.	01.20.	Hivatalból	Tényleges szolgálatot teljesítő katonák családjainak összeírá- si lajstroma	Beterjesztve főszolgabíró úrhoz, Tata	01.21.		
258. E. sz. U. sz.	01.22.	Főszolgabíró Tata 519/1916	Népfelkelésre kötelezett orvo- sok összeírása	névjegyzék betér- jesztve	01.22.	01.22.	
266. E. sz. U. sz.	01.22.	cs. és. kir. 69. gyalogezred pa- rancsnokság Pilsen 4115/1915	Boncz Lajos elhalt népfőlkelő hozzátartozói ellátási illeték- ben részesülnek e?	Iratok megküldve	02.04.	02.04.	
351. E. sz. U. sz.	01.28.	Hivatalból	Tanított Áron hősi halált halt katona összeírási jegyzéke	Honvédelmi minisztérium Budapest	01.28.		
371. E. sz. U. sz.	01.31.	Honvédkisegítő Pa- rancsnokság Nyitra 1161/1915	Tremmel Antal elesett katona névjegyzéke	Tudomásul		01.31.	
376. E. sz. U. sz.	01.31.	Főszolgabíró Tata 629/1916	A kenyér és liszt jegyre szo- rultak összeírására vonatkozó rendelet pontos betartására felhívás	irattár		02.08.	

461. E. sz. U. sz.	02.08.	Hivatalból	Ujvári János elesett katona iratainak kiküldését kérjük	cs. és kir. 56. gyalogsereg Gaz- dasági Hivatala Esztergom	02.08.		
574. E. sz. U. sz.	02.16.	31. népfelkelő pa- rancsnokság Veszp- rém 1182/1914	Schaffer Ferenc elhalt népfel- kelő értesítőt kér	értesítő beküldve	02.26.		
665. E. sz. U. sz.	02.23.	II. kerületi előljá- rás Budapest 1419/1916	Pammer Gyula elesett katona névjegyzéke	féllel közölve	04.	04.18.	
687. E. sz. U. sz.	02.25.	31. népfelkelő Pa- rancsnokság Veszp- rém 1390/1916	Vinterstein Adolf hol teljesít katonai szolgálatot	meghalt, halotti értesítő meg- küldve	03.01.		
712. E. sz. U. sz.	02.27.	Hivatalból	Mokán József családja ösz- szeírási íve özvegyi nyugdíj folyósítása céljára	Honvédelmi minisztérium Budapest	02.27.		
839. E. sz. U. sz.	03.14.	Hadisegélyező Bizottság Komárom 340/1916	A tényleges szolgálatot teljesí- tő katonák hozzátartozói csak az esetben kaphatnak állami segélyt, ha a bevonult volt a családfenntartó	Tudomásul		03.21.	

850. E. sz. U. sz.	03.16.	Főszolgabíró Tata 2257/1916	Csecsemők összeírása tej- szükségletre, jég szükséglet összeírása	Jelentve, hogy a jég szükséglet biztosítva van, 3 éven aluli gyerekek száma jelentve	03.21 / 03.29.	03.29.	
866. E. sz. U. sz.	03.17.	Hivatalból	Felsőgalla község járvány kórházának építésének beje- lentése	Pénzügyigazgató- ságnak beterjeszt- ve, Komárom	03.17.		
979. E. sz. U. sz.	03.27.	Államvasutak üzletvezetősége Budapest 8288/I	Mozdonykísérő személyzetek részére kenyérutalvány kiuta- lását kéri	állomásfőnök úr- nak jelentve, hogy itt kenyérjegy nem utalványoz- ható, mert nincs (liszt esetleg utalványozható)	03.28.		
1137. E. sz. U. sz.	04.07.	Előjáróság Bárso- nyos 424/1916	Szakál József hősi halált halt katona haláleset felvétele kiegészítés végett	hozzátartozói itt teljesen ismeretle- nek, visszaküldve	04.20.		
1143. E. sz. U. sz.	04.07.	Árvaszék Újpest 2086/1916	Béres Balázs hősi halált halt katona után maradt e valami vagyon és felsőgallai illető- ségű e?	vagyona nem maradt, nem fel- sőgallai illetőségű	04.19.		

1157. E. sz. U. sz.	04.11.	Selyemtenyészési Hivatal Szekszárd 1600/1916	Szederfa ültetés 1916. évi tavaszán kiadott 40 db szeder hová lett ültetve?	kitöltés után vissza	04.18.		Főta- nító úrnak át- küldve 04.16.
1182. E. sz. U. sz.	04.13.	Járásbírság Tata 896/1916	Hodossy Gyula hősi halált halt katonáról értesítés haláleset felvétel végett	hozzátartozói itt teljesen isme- retlenek, azaz ismeretlen helyre távoztak	04.29.		
1231. E. sz. U. sz.	04.16.	Főszolgabíró Tata 3114/1916	Alsó- és Felsőgalla községből be nem vonultak névjegyzéke	nyomozási iratok beterjesztve	05.02.	05.02.	
1356. E. sz. U. sz.	04.28.	Főszolgabíró Tata 3082/1916	Gyárak és gőzmalmok ame- lyekben katonai szolgálat alól felmentett egyének vannak alkalmazva bejelentendők a felmentett egyének szintén bejelentendők	Cementgyári fel- mentett munká- sok névjegyzéke beterjesztve	04.28.	04.28.	
1491. E. sz. U. sz.	05.13.	Győr sz. kir. város Segítő Iroda	Majzák István katona halálese- téről értesítés	haláleset felvételi íve 88 hf / 1916 sz. alatt elküldve		05.17.	
1501. E. sz. U. sz.	05.16.	Járásbírság Tata 1183/1916	König Antal hősi halált halt katona halálesetéről értesítés haláleset felvétel végett	haláleset felvétel 96/hf 1916 sz. alatt	05.17.	05.26.	

1536. E. sz. U. sz.	05.18.	m. kir. 31. népfelkelő gyalogezred Pa- rancsnokság Veszp- rém 480/82/1916	König Antal , Csere Ferenc, Tremmel Antal elhalt katonák névjegyzéke	Tudomásul	05.24.	
1600. E. sz. U. sz.	05.23.	Alispán Komárom 3808/1916	Gépiárművezetőket előkészítő tanfolyam május hó 18-án kezdődik	Tudomásul	05.24.	
1610. E. sz. U. sz.	05.23.	Járásbíróság Tata Pk 1229/1916	Kálmán József hősi halált halt katona halálesetéről értesítés	családja Nyitrabá- nyán tartózkodik, vissza jelentés kapcsán	05.25.	
1666. E. sz. U. sz.	05.27.	Járásbíróság Tata Pk 1213/1916	Schlies Mihály hősi halált halt katona halálesetéről értesítés	hozzátartozói itt ismeretlenek	06.06.	
1678. E. sz. U. sz.	05.28.	Főszolgabíró Tata 4668/1916	Mennyi hadifogoly maradt máj. 29-e után? Milyen termés várható? Hány arató van és hova van munkaszereződe?	jelentés megtéve, beterjesztve	05.31.	
1728. E. sz. U. sz.	06.02.	Főszolgabíró Tata 4629/1916	Ingyenes gépirói tanfolyam rokkant katonák és hadiözve- gyek részére	Tudomásul	06.06.	
1813. E. sz. U. sz.	06.12.	m. kir. 17. gyalogez- red Székesfehérvár 6580/1916	Lusztig András elesett katona családja értesítendő elestéről	irattár	09.24.	

1886. E. sz. U. sz.	06.17.	Járásbíróság Tata 1401/1916	Eibeck Mihály hősi halált halt katona halálesetéről értesítés	halálet felvételt lásd. 112 hf/1916 sz. alatt			
2028. E. sz. U. sz.	07.02.	Hivatalból	Csiri Istvánné összeírási íve özvegyi nyugdíj iránt, pótlás végett vissza	Honvédelmi minisztérium Budapest, pótlás után beterjesztve	07.02. / 09.27.		
2168. E. sz. U. sz.	07.12.	Előjáróság Magyar- szombathely ad 1944/1915	Polgár Mihály halálet felvé- tel íve kiegészítés végett	halálet felvétel kiegészítés után megküldve (Győr), cs. és kir. 19. gy .ezred gazdasá- gi hivatalától a haláletéről szóló értesítés kérve	07.20.		hazáért hősi halált halt
2203. E. sz. U. sz.	07.15.	m. kir. 14. Népfelke- lő Parancsnokság Nyitra 2200/1916	Vahaja Imre hősi halált halt katona hozzátartozóinak nyomozása	át Tatabányára	07.17.		
2237. E. sz. U. sz.	07.18.	Főszolgabíró Tata 5758/1916	Hadifoglyok veszteség ellen való oltása tárgyában rendelet	irattár		07.20.	
2270. E. sz. U. sz.	07.20.	Főszolgabíró Tata 5876/1916	Csalángyűjtés tárgyában felhívás	irattár		07.26.	

2273. E. sz. U. sz.	07.20.	Alispán Komárom 5594/1916	Az 1915. évi mindennemű gabonatermény és lisztne- mű- ek regvirálása	irattár		07.21.	
2374. E. sz. U. sz.	07.29.	Előljárárság Kecskéd 681/1916	Haas József hősi halált halt katona szülei a halálesetről értesítendő	fél értesítve		08.07.	
2420. E. sz. U. sz.	08.02.	Főszolgabíró Tata 6428/1916	König Pál hazaszállítása vagy községi bizonyítvány meg- küldése	anyjával Weber Viktornéval felvett jegyzőkönyv beterjesztve	08.05.		
2498. E. sz. U. sz.	08.08.	50 sz. bányamunkás oszt. Tatabánya 901/1916	Felmentett bányamunkások névjegyzéke	kiigazításról a névjegyzék 50 sz. bányamunkás oszt.-nak meg- küldve	08.14.	09.08.	
2520. E. sz. U. sz.	08.09.	m. kir. 32. honv. gy. ezred Tasnád Dész 4574/1916	Stein János orosz hadifogság- ban levő katona volt e? Hogy hívták a szüleit?	kitöltés után megküldve	08.17.		
2526. E. sz. U. sz.	08.10.	Pénzügyőri szá- kasz Komárom 2553/1916	Borital és húsfogyasztási adó tárgyában rendelet	irattár		08.19.	
2536. E. sz. U. sz.	08.12.	Katonai Kórház Pa- rancsnokság Szeged 9787/1916	Popa Flórián katona halálese- téről értesítés	át Tatabányára	08.20.		

2585. E. sz. U. sz.	08.18.	Hadifoglyokat Gyámoltó Hivatal Budapest	Csanki Dániel orosz fogság- ban lévő katona halálesetéről értesítés	a fél értesítve, közelebbi adatok a megkeresésen közölve	08.28.	
2587. E. sz. U. sz.	08.18.	Főszolgabíró Tata 71 54/1916	Mezőgazdasági munkára ka- tonák felmentésére vonatkozó rendelet	Nikits István felmentés iránti iratai főszolgabíró úrnak, irattár, Szám Ferenc és Fial György felmentés iránti irataik betérjeszt- ve főszolgabíró úrnak	10.20. / 08.24. 08.24.	
2659. E. sz. U. sz.	08.23.	Járásbírószág Tata Pk 1892/1916	Szelmann János hősi halált halt katona	haláleset felvétele 168 hf/1916 sz. alatt / A bicskei járásbírószágnak értesítés	08.23. / 09.12. 08.31.	
2678. E. sz. U. sz.	08.24.	Főszolgabíró Tata 7221/1916	Méncsikók tenyésztése figye- lemmel kísérendő	Tudomásul	 08.24.	
2679. E. sz. U. sz.	08.24.	Főszolgabíró Tata 7231/1916	Július hóban hány bika, ökör, tinó, tehén, borjú, és sertés vágatott le?	kimutatás júl., aug., szept., nov., dec. óról	08.28. / 09.02. / 09.30. / 12.04. / 01.08.	

2705. E. sz. U. sz.	08.28.	Előjáróság Vétes- boglár 1216/1916	Neukumft Ferenc vitézségi érem kézbesítés	elismervény vissza	08.30.	08.30.	
2771. E. sz. U. sz.	0901.	Hivatalból	Fritz Antal sebesült katona Komáromba való szállítása	cs. és kir. 18. sz. helyőrségi kórház Komárom	09.01.		
2824. E. sz. U. sz.	09.05.	cs. és kir 69. gyezed Pilsen 6779/1916	Németh Mihály halotti anya- könyvi kivonatát kéri	megküldve	09.09.		
2878. E. sz. U. sz.	09.08.	Főszolgabíró Tata 7659/1916	Élelmiszerek ára maximálása és mennyiség kiadásának megállapítása	jelentés betér- jesztve	09.13.	10.09.	
3094. E. sz. U. sz.	09.26.	Hivatalból	A hősi halált halt katonák után maradt árvák és özvegyek idei évi segély és katonai ellátási iratok irattára	irattár		09.26.	
3105. E. sz. U. sz.	09.28.	Főszolgabíró Tata 8166/1916	László Mihályné katonai özve- gyi nyugdíj utalványozása	lásd 3094/1916 sz. alatt. Irattár		09.30.	
3184. E. sz. U. sz.	10.03.	m. kir. 29. honv. gy. ezred Budapest 28146/1916	Kosztka Imre elhalt katona hozzátartozóinak kihallgatása, hogyan tényleg meghalt-e?	megtudható nem volt, értesítés megküldve	10.10.		

3268. E. sz. U. sz.	10.09.	Hivatalból	Erdélyi menekültek névjegyzéke	Beterjesztve főszolgabíró úrhoz, Tata	10.10.		
3392. E. sz. U. sz.	10.21.	Főszolgabíró Tata 8444/1916	Katona sírok fenntartása és nyilvántartása	irattár		10.28.	
3651. E. sz. U. sz.	11.08.	Anyakönyvvezető Salgótarján 8642/1916	Dávid Ferenc hősi halált halt katona személyi adatait kérdezi, nős volt e? hol született? Stb.	értesítés megküldve	11.12.		
3656. E. sz. U. sz.	11.10.	Járásbíróság Tata 2671/1916	Franicz István hősi halált halt katona halálesetéről értesítés	haláleset felvétel 240 hf/1916 sz. alatt	11.17.		
3777. E. sz. U. sz.	11.20.	Hivatalból	Liszttel ellátandó egyének névjegyzéke	Beterjesztve főszolgabíró úrhoz, Tata	11.22.		
3772. E. sz. U. sz.	11.21.	Főszolgabíró Tata 9541/1916	Katonák karácsonyi ajándékozására gyűjtés	irattár		11.26.	
3797. E. sz. U. sz.	11.24.	Főszolgabíró Tata 9510/1916	Felesleg gabona újabb bejelentésére a lakosság felhívása	irattár		12.18.	

3811. E. sz. U. sz.	11.24.	m. kir. 31. honvéd pótzászlóalj Veszprém 150/1916	Nedermann József hősi halált halt katona haláleset értesítője	át Tatabányára	12.06.		
3812. E. sz. U. sz.	11.24.	Járásbíróság Tata Pk 2732/1916	Rupert János hősi halált halt katona haláleset értesítője	halálesetről szóló értesítés nem érkezett ide, kiküldésre kérve, haláleset felvétel 264/1916	11.25. / 11.25. / 12.12.		
3825. E. sz. U. sz.	11.26.	Hadsegélyező Hivatal Budapest 1485/1916	Karácsony a harctéren gyűjtés	gyűjtő ív betervezve Alsógalla 94 kr. 30 fl. Fel-sógalla 157 kr.	12.16		
3836. E. sz. U. sz.	11.26.	m. kir. 15. népfelkelő parancsnokság Tren-sén 14360/1916	Kosztka Imre elhalt katona családja segélyezését kéri	irattár		1917.02.22.	
3846. E. sz. U. sz.	11.28.	Főszolgabíró Tata 9768/1916	Cukor és sójegyek életbeléptetése	irattár		12.18.	
3963. E. sz. U. sz.	12.07.	cs. és kir. Katonai Parancsnokság Pozsony	Szokol András, Gábus Mihály elhalt katonák nyilvántartási lapja	kitöltés után megküldve	1917. 04.12.	1917. 04.12.	

4091. E. sz. U. sz.	12.19.	Hivatalból	Segélyezettek összeírási jegyzéke	Beterjesztve főszolgabíró úrhoz, Tata	12.19.		
4106. E. sz. U. sz.	12.20.	m. kir. 19. honvéd gy. ezred Pécs 1620/1916	Wimmer János II. o. ezüst vitézségi érem kézbesítése	elismervény meg- küldve	12.22.	12.22.	
4231. E. sz. U. sz.	12.31.	Járásbíróság Tata PK3137/1916	Varga Mihály hősi halált halt katona halálesetéről értesítés	családja Dunaal- más községben tartózkodik	1917. 01.19.		
4232. E. sz. U. sz.	12.31.	Járásbíróság Tata 3132/1916	Pintér Sándor hősi halált halt katona halálesetéről értesítés	családja Tardos községben tartóz- kodik	1917. 01.19.		
4233. E. sz. U. sz.	12.31.	Járásbíróság Tata 3133/1916	Pörtl József hősi halált halt katona halálesetéről értesítés	haláleset felvétel 8 hf/1917 sz. alatt	1917. 01.02.	1917. 01.17.	

A beadvány iktató száma, az ügy előszáma és utószáma	Érkezett		A beadvány tárgya	Az elintézés módja	Az elküldés ideje	Irattári elhelyezés	Jegy- zet
	Mikor	Kítől? Honnan? Milyen szám alatt?					
13. E. sz. U. sz.	01.02.	Hivatalból	Segélyváltozások nyilván- tartása Alsó- és Felsőgalla		01.02.		
29. E. sz. U. sz.	01.03.	Hivatalból	Felső- és Alsógalla 1917. évben kiadott gazdasági cselekdönyvekről kimu- tatás	főszolgabíró Tata	01.04.		
42. E. sz. U. sz.	01.04.	Főszolgabíró Tata 8917/1917	Orosz hadifoglyokkal sem- mi nemű szabálytalanság el ne követessék munka- adótól	tudomásul, irattár	01.05.		
63. E. sz. U. sz.	01.07.	Hivatalból	Vas- és fém munkások Alsógallai taggyűléséről jelentés	főszolgabíró Tata	01.07.		
145. E. sz. U. sz. 561.	01.19.	Főszolgabíró Tata 9069/1917	Fehérnemű gyűjtésről rendelet	kiosztott, irattár		01.23.	
169. E. sz. U. sz.	01.23.	Hivatalból	Segélyváltozások nyilván- tartása	Beterjesztve főszolgabíró Tata	01.23.		

170. E. sz. U. sz.	01.23.	Alispán Komárom 10930/ai 1917	Burgonyakészletek újabb hatósági igénybe vétele sürgötés	nemleges je- lentés, jelentve, hogy burgonya- felesleg nincs	02.06.	02.06.	
221. E. sz. U. sz.	01.31.	IV. népfelkelő hadifogoly kísé- őrszázad 699/1918	Szilágyi Lajos részére feladott csomag visszakül- dése	elküldve, mint csomag	02.16	02.16	
377. E. sz. U. sz.	02.16.	Közigazgatási biz. Komárom 147/1918	Nem állami tanítók, óvó- nők háborús segélye	tudomásul, irattár	02.20.	02.20.	
389. E. sz. U. sz.	02.17.	Hadifoglyokat gyámoltó és tu- dósító hivatal Bp. 12900/1918	Gyurkovics András halálá- ról értesítés	jelentve, hogy nem azonos	03.23.		
471. E. sz. U. sz.	02.23.	Alispán Komárom 5/ai 1918	Izraelita lakosságnak hús- vétli lisztrel való ellátása	beterjesztve	02.28.	02.28.	
483. E. sz. U. sz.	02.25.	Főszolgabíró Tata 1222/1918	Hadicélokra alkalmas von- tató kutyák összelírása	kutyák számáról jelentés	03.12.	03.12.	
508. E. sz. U. sz.	02.27.	Árvaszéki elnök Komárom 14/1918	Vármegyei árvaházalap kamataiból a hadiárvák segélyezésének ügye	kimutatás betér- jesztve	06.27.	06.27.	
553. E. sz. U. sz.	03.03.	Főszolgabíró Tata 1452/1918	Mésztelepi tüzelésre vonat- kozó iratokat betérjeszteni kéri				

554. E. sz. U. sz.	03.03.	Főszolgabíró Tata 963/1918	Hadirokkantak és özvegyekre vonatkozó adategyűjtő ívek kitöltése	beterjesztve		03.27.	
608. E. sz. U. sz.	03.08.	X. kerületi előjáróság Bp. 3100/1918	Verling Hugo haláleset felvételének kiegészítése	Át Tatabányára	03.19.		
710. E. sz. U. sz.	03.16.	Főszolgabíró Tata 1893/1918	Horváth-szerb „lokál” egyesület által a független délszláv állam felállítását célzó röpiratok terjesztésének meggátálása	irattár	03.23.		
751. E. sz. U. sz.	03.21.	Főszolgabíró Tata 1922	Hadsereg elleni röpiratok terjesztésének megakadályozása	tudomásul, irattár		03.27.	
767. E. sz. U. sz.	03.21.	Főszolgabíró Tata 1945	A munkás és szabadgondolkozó egyletek működéséről és működési irányukról jelentést kér	jelentés betejestve, kimutató betejestve	03.30. /04.27.		
868. E. sz. U. sz.	04.07.		Alsógalla segély összeírásai és jegyzéke	főszolgabíró Tata	04.08.		
895. E. sz. U. sz.	04.08.	Főszolgabíró Tata ad 2205/1918	Járvány kórház kimutatási űrlap kitöltése	2 példány betejestve	04.09.	04.09.	
912. E. sz. U. sz. 963/919	04.11.	Polgármester Újvidék 7418/1918	Schneider Márton haláleset felvételi íve	Vissza a küldött ív tudomásul vétel végett visszaküldve	04.08. / 05.11.		

935. E. sz. U. sz.	04.13.	Főszolgabíró Tata 1603/1918	Lengyel bolsevik párt által küldendő ügyvivők megfi- gyelése	irattár		04.18.	
1038. E. sz. U. sz.	04.22.	Körjegyzőség Detk. 88/1918	Hosztafi v. Osztafi János ér- tesítendő, hogy fia tényleg hősi halált halt	irattár		05.04.	
1057. E. sz. U. sz.	04.25.	Alispán Komárom 3424/1918	Ásványvizes üres palackok gyűjtése	nemleges jelentés	05.21.	05.21.	
1271. E. sz. U. sz.	05.21.	Főszolgabíró Tata 3217/1918	Faggyúbeszolgáltatásról rendelet	tudomásul, irattár		05.21.	
1296. E. sz. U. sz.	05.27.	Főszolgabíró Tata 2091/1918	Felsőgallai csendőrsnek 8 taggal való megerősíté- séről jelentést kér	irattár		05.29.	
1414. E. sz. U. sz.	06.09.	Főszolgabíró Tata 3706/1918	Cséplőgépezetek és fűtők felmentése tárgyában rendelet	beküldve	06.03.		
1486. E. sz. U. sz.	06.16.	Hivatalból	Tűzkár jelentés a cement- gyárnál történt tüzesetről	főszolgabíró Tata	06.18.		
1484. E. sz. U. sz.	06.16.	Főszolgabíró Tata 3784/1918	Keresztény szocialisták zászló szentelése	jelentés téve Főszolgabíró Tata	06.17.	06.17.	
1505. E. sz. U. sz.	06.20.	Alispán Komárom 4751/1918	Községház eladásáról szóló szerződés másolatát kéri	beterjesztve	06.21.		

1571. E. sz. U. sz.	06.27.	Hivatalból	Új községháza építése és átalakítása ügyében hozott határozat	Alispán úrnak beterjesztve	06.27.		
1582. E. sz. U. sz.	06.28.	Állatorvos Tata 81/1918	Tatabánya községben levő sertéspestis járványról értesítés	tudomásul, irattár		07.04.	
1633. E. sz. U. sz.	07.04.	Szerb Vöröskereszt 3325	Szerb foglyok részére ke- nyeret küld	még nem érke- zett meg		11.23.	
1656. E. sz. U. sz.	07.07.	Főszolgabíró Tata 4591/1918	Szülésznök fizetésének emelése tárgyában ren- delet	jelentve, hogy 100%-al fele- meltetett	09.14.		
1697. E. sz. U. sz.	07.10.	Hivatalból	Kolorédi Márton felmentési igazolványa	Honvédelmi Minisztérium Bp. / visszaküld- ve azzal, hogy elhalt	07.11.		
1716. E. sz. U. sz.	07.15.	Alispán Komárom 5968 ai/228 kgy	Községháza (rég) eladásá- nak jóváhagyása	tudomásul, irattár		07.27.	
1763. E. sz. U. sz.	07.16.	Főszolgabíró Tata	Hadifogságból hazatért katonák ellenőrzése				
1781. E. sz. U. sz.	07.19.	Hivatalból	Nem termelők névjegyzéke	Közp. Statiszti- kai Hiv. Alispáni Hiv. Főszolga- bíró	07.19 / 07.23		

1815. E. sz. U. sz.	07.21.	Hadigondozó Tata 141/1918	Pályázati hirdetmény hadi- árvák részéről betöltendő üldülő helyre	kihirdetés után irattár	08.10.	
1845. E. sz. U. sz.	07.24.	m. kir. V. sz. nép- felkelő bányász munkás zászlóalj parancsnoksága 393/ks.918	A sztrájk előtt bevonulta- tott izgató vezetők név- jegyzéke	felhasználva, irattár	07.27.	
1853. E. sz. U. sz.	07.25.	Főszolgabíró Tata 4522/1918	A vadon termő növények, mint szeder hársmag stb. gyűjtéséről rendelet	kihirdetés után irattár	08.10.	
2016. E. sz. U. sz.	08.08.	Hadifogolytábor Dunaszerdahely 267/1918	Koszloff András hadifogoly elfogójának 10 korona jutá- lom díjat fizet ki	Bányaigazgató- sághoz	08.10	
2109. E. sz. U. sz.	08.16.	m. kir. VII. cs. ker. parancs- nokság Brassó 5563/3185/1918	Rabi András elhalt népfel- kelő nejeének ellátása iránti kérelme	félnek tudomá- sára adva, irattár	08.23.	
2311. E. sz. U. sz. 3418	08.31.	cs. és kir. Katonai parancsnokság Bp. 3413/1918	Kaucz Ferencz 32. gyalog- ezred gyalogos, ki hősi halált halt a nála lévő 40 korona és ruházatának elküldéséről értesítés	felvett jegyző- könyv megküld- ve	09.10.	
2312. E. sz. U. sz.	08.31.	Országos Hadi- gondozási Hivatal Bp. 53918/1918	Oberthaler Ferencné részé- re járó hadisegély további 64 napig férje halálától számítva való kifizetéséről	Megküldve, azzal, hogy segélye folyó év 07. hó 1-el beszűntettem	10.08.	

2313. E. sz. U. sz.	08.31.	Járásbíróság Tata 1932/1918	Krausz Gyula hősi haláláról értesít haláleset felvétel végett	megküldve	09.11.	09.11.	
2362. E. sz. U. sz.	09.05.	11800/k 1918	A tankötelesek 1918-19 tanévi összeírásának elren- delése, szorgalmi időszak megállapítás és az iskolába járásra kötelezettek mikén- ti korlátozása tárgyában	irattár	11.30.		
2393. E. sz. U. sz.	09.08.	Hivatalból	Staub András elesett katona családjának idei évi segély felemelésére vonat- kozó adatok kérése	főszolgabíróhoz beterjesztve	09.09.		
2407. E. sz. U. sz.	09.08.	Hivatalból	Kolm Ferenczné összeírási íve ideiglenes segélyre	főszolgabíróhoz beterjesztve	09.09.		
2410. E. sz. U. sz.	09.08.	Hivatalból	Horváth Istvánné összeírási íve ideiglenes segélyre	főszolgabíróhoz beterjesztve	09.09.		
2420. E. sz. U. sz.	09.09.	Főszolgabíró Tata 4800/1918	Hadisegély ügyek				
2886. E. sz. U. sz.	09.27.	cs. és kir. Ker. Kapi- tányság Leitmeritz 38/1918	Kabula(Kahula) Venczel haláleset felvétele és állam- polgársága megállapítása	megküldve	10.19.		

2954. E. sz. U. sz.	10.03.	Főszolgabíró Tata 91/1918	Lakosság és munkásság nyugodtságát igazatással fe- nyegető idegen személyek figyelemmel kísérése	tudomásul, irattár		10.08.	
2988. E. sz. U. sz.	10.05.	18. honvéd gya- logezred Főpa- rancsnoksága 422 2691/1918	Simon Zoltán nemi bajáról értesít	értesítve	10.19.		
2992. E. sz. U. sz.	10.05.	Alispán Komárom 9714/1918	Villamos távvezeték Ta- tabánya és Tokod között, e célra a közigazgatási bejárás elrendelése	tudomásul, irattár		10.21.	
3011. E. sz. U. sz.	10.07.	Háp.(?) Tatabánya 875/1918	Rokkant honvéd és nép- felkelő tisztek stb. nevét és lakását közölni kéri	megküldve	10.14.	10.14.	
3348. E. sz. U. sz.	10.11.		Néhai Horváth Gyula ada- tait kéri	megküldve	10.19.		
3399. E. sz. U. sz. 3489	10. 14.	Hivatalból	Spanyol járványról jelentés	főszolgabíró	10.14.		
3498. E. sz. U. sz.	10.25.	Főszolgabíró Tata 6559/1918	Spanyol járvány miatt isko- lák november 1-ig zárva	tudomásul, irattár		11.06.	
3620. E. sz. U. sz.	11.06.	Alispán Komárom 11075/1918	Polgárőrség szervezése				

3706. E. sz. U. sz.	11.17.	Főszolgabíró Tata 7169/1918	Hadisegély folyósítás				
3753. E. sz. U. sz.	11.21.	Főszolgabíró Tata 7391/1918	Katonák leszerelése tárgyában rendelet	tudomásul, irattár		12.17.	
3815. E. sz. U. sz.	11.27.	Munkástanács vezetősége	Munkástanács névsora	tudomásul, irattár		11.27.	
3887. E. sz. U. sz.	12.04.	Pénzügy Komárom 19537/1918	Leszerelési illetmények kiutalása tárgyában Alsógalla község				
3987. E. sz. U. sz.	12.17.	Főszolgabíró Tata 7686/1918	Nemzetőrség feloszlata tárgy	irattár		1919.01.29.	
3397. E. sz. U. sz.	12.18.	Hivatalból	Cipőre igényt tartó szegény gyerekekről kimutatás	főszolgabíró Tata	12.18.		

Tatabánya hősi halottai az első világháborúban

Az első világháború helyi magyar közösségeit legsúlyosabban érintő tragédiája a rengeteg odaveszett férfi hiánya volt: akik elestek a harcokban, meghaltak ellenséges fogságban, vagy a háborúban szerzett súlyos sebesülésükbe, betegségükbe haltak bele. Ez volt a helyzet Tatabánya elődközségeinek vonatkozásában is, ezért fontos Tatabányán is ezzel a témával kiemelten foglalkozni. Az egészen pontos veszteségek megállapítása azonban Tatabányán gyakorlatilag lehetetlen.

Az adatok teljesen pontos, hibátlan megállapítása több okból sem lehetséges. Rendkívül hiányosak a fennmaradt adatok: részben már a korabeli nyilvántartások is hiányosak (illetve részben megsemmisítésre kerültek), de például a meglévő helyi iratok között is jelentős volt a pusztulás a második világháborúban, amikor 1944 decemberétől 1945 márciusáig közvetlen hadszíntérré vált Tatabánya térsége.

Gyakran fordulnak elő a hősi halottak nyilvántartásával kapcsolatos adminisztratív hibák: név, születési, ill. illetőségi hely elírása, a veszteségi nyilvántartásokból történő kimaradás, illetve akár pl. egy adott személy halottnak jelentése, amikor az meg sem halt, és a hibás adatközlés későbbi korrekciója már elmaradt. A nevek elírása, illetve hibás olvasása – gyakorlatilag ez még a kézírással készült iratok időszaka – nagyon gyakori volt, és számos esetben előfordult egy név több alakban történt használata is, ami számos keveredésre adhatott okot. A névelírással kapcsolatos bizonytalanságok már a korabeli hatóságokat is sok esetben kényszerítették ezzel kapcsolatos vizsgálatokra, a helyes alak megállapítására, vagy legalábbis annak megkísérlésére. Gondot okozhatnak a keresztnév-ek is, ha az adott személy a hivatalos forrásokban szereplőtől eltérő keresztnévet használt. Nagyon hiányosak is a keletkezett nyilvántartások – már a háború idején is gondot okozott az eltűntek mellett a hatalmas számban hadifogságba esettek helyzete, sorsuk megállapítása. Számos olyan magyar katona is volt az első világháborúban, akik orosz fogságba estek, és az ott kibontakozó polgárháború, a bolsevik hatalomátvétel, a szovjet-orosz és magyar területek között újonnan kialakuló államhatárok miatt nem tudtak hazatérni, és információ sem jött többé róluk. Ezek közül – annak ellenére, hogy esetenként életben voltak – sokakat később a családja itthon holtta nyilvánított (általában akkor, ha volt feleségük újra akart házasodni). Velük szeretteik nem tudtak többé találkozni, és demográfiai szempontból az országnak veszteségnek számítanak, azonban fizikálisan nem haltak meg, és többségük a Szovjetunióban új családot is alapított. Érdemes megjegyezni, hogy Magyarország ilyen jellegű demográfiai veszteségét némileg kompenzálták az itt maradt külföldi, főleg orosz hadifoglyok, akik szintén családot alapítottak (Tatabányán volt egyébként itt maradt és családot alapított olasz hadifogoly is). Egy konkrét példa egy ilyen itt maradt orosz hadifogolyra az 1889-ben született Pjotr Csernovickij – magyarosan Csernoviczki Péter – esete, aki a háború után Magyarországon maradv 1923-ban a MÁK

Rt. által biztosított munkalehetőség miatt telepedett le Tatabányán és itt élt a VII-es telepen, 1954-ben bekövetkezett haláláig. Ha a név sokak számára ismerősen cseng, az nem véletlen: az ő dédunokája az olimpiai bronzérmes cselgáncsozó, Csernoviczki Éva.

Érdemes még kiemelni a hadifogságba esettekkel kapcsolatban egy különleges esetet. Eiserle András, a m. kir. 17. honvéd gyalogezred egy Gánton 1881.11.22.-én született, Tatabányán a MÁK Rt.-nél gépüzemi napszámosként dolgozó, onnan bevonuló házas, kétgyermekes katonája eltűnt (hadifogságba esett), és 1920-ban holtta nyilvánították. Az egykori katona azonban 1934. február 21-én hazatért! Érthetően nagy visszhangot keltett nemcsak Felsőgallán, de a megyei közigazgatásban is, hogy egy holtta nyilvánítást érvényteleníteni kellett.

Eiserle neve egyébként eredetileg felkerült a felsőgallai hősi emlékműre is, azonban hazatérése után levésték azt. Ezért van a felsőgallai első világháborús emlékművön egy furcsa, egy személynyi hiány Eichkern József és Farkas András neve között.

Emellett kiemelendők még nemcsak a háborúban elesettek neveinek összegyűjtésével kapcsolatos kihívások, de a háború után, a háborús sérülések, betegségek következményeként elhunytak kategóriájával kapcsolatos adatok megállapításának nehézsége is, mivel nagyon sokan haltak meg háborúban szerzett sebesülés, vagy betegség következményeként. Nem egyértelmű például, hogy a háborús sebesülésük következményeként később elhaltaknál hol húzzuk meg a határt. Egy 1921-ben háborús sebesülése következtében elhunyt 22-25 éves fiatalembernél egyértelmű, hogy a súlyos háborús sebesülése következtében hunyt el, azonban mi a helyzet az 5-10 évvel később elhalt háborús sebesültek, vagy betegek esetében? Nem egyértelmű – és erre szabály sincs –, hogy meddig tarthatjuk nyilván a részben, vagy teljesen a háborús sebesülésük, betegségük következményeként elhunytakat közvetlenül a háború hősi halottainak.

A tatabányai veszteségi adatok összegyűjtésével kapcsolatos legnagyobb nehézségek azonban abból fakadnak, hogy a tárgyidőszakban az elődközségek lakosságának lélekszáma ugrásszerűen nőtt, megtöbbszöröződött a bányanyitás miatt megnövekvő munkaerő-szükséglet miatt. Így itt nem egy zárt közösség könnyebben megállapítható veszteségeiről beszélünk, hanem az Osztrák-Magyar Monarchia szó szerint minden szegletéből érkezőkről. Azaz a tatabányai, első világháborúban odaveszett katonák többsége nem tatabányai születésű volt, csak tatabányai illetőségű, vagyis az elődközségek bevonultjainak többsége nem helyben született, hanem friss betelepülő volt. Ez a velük kapcsolatos anyaggyűjtésben azért is nehézségeket okoz, mert amellett, hogy nem helyi születésűek, zömüknél – ha esetleg van is ilyen fennmaradt forrás – illetőségi helyként sem Tatabánya elődközségei vannak feltüntetve.

A népesség nyilvántartása szempontjából elsődlegesen a születési hely a mérvadó, és így is célszerű a hősi halottakat nyilvántartani, de a történelmi Magyarország széthul-

lásával ez már nem olyan egyszerű feladat, és ezzel kapcsolatban az a véleményünk, hogy ők esetleg inkább két település hősi halottai között is szerepeljenek, mint egy helyen sem.

A határt azonban meghúztuk a tatabányai születésű, vagy illetőségű személyeknél, így nem került bele a táblázatba pl. a felsőgallai vasúti átjáróban 1915.03.20-án délelőtt 10 órakor történt baleset következtében elhunyt Gábris Márton (a felsőgallai halotti anyakönyvben tévesen Mihály keresztnévvel szerepel), aki Ürményben született 1878.09.27-én, és a m. kir. V. sz. csendőrkörület népfelkelője volt, mivel a rendelkezésre álló adatok szerint nem lakott az elődközségben, csak áthaladás közben érte a baleset.¹

Nem szerepel a táblázatban egy a felsőgallai temető egyik református sírján említett hősi halott sem, de itt mindenképpen megemlíjük. A borsodi Bánhorváton 1874.12.31-én született Berentés József gyalogos a m. kir. 10. honvéd gyalogezred 12. századában szolgált, és 1917. március 27-én esett el (feltehetően a Magyaros-tetőn, ahol ezrede ekkor heves harcokat vívott).² Özvegye és fia van Felsőgallán eltemetve, és az özvegy neve mellett szerepel az első világháborúban elhunyt férj említése. Azonban Berentés Józsefről nem sikerült semmilyen adatot találni bányairatban sem a munkára felvettek, sem pedig a bányától bevonultak között (fia sem Tatabányán született – amit konkrétan sikerült találnunk, az alapján az 1900-as évek legelején Berentés az Egyesült Államokban dolgozott bányászként és lehetséges, hogy a fia is ott született). Ezért vélhetően az özvegy és fiuk költözött csak Felsőgallára és telepedtek le itt – talán már a háború után –, és csak az 1900-ban született ifjabb Berentés József dogozott később Tatabányán, id. Berentés József még nem innen vonult be.

A hősi halottakkal kapcsolatos konkrét, személyekhez köthető kutatást érdemes az öt tatabányai, első világháborús hősi halottaknak állított emlékműre felkerült nevek összegyűjtésével, vizsgálatával kezdeni. Ezek közül az emlékművek közül az alsógallain 19 név szerepel: **Francz István, Frank György, Goger János**, Gróf Károly, **Gyurkovics András**, Horváth László, Hovanyec Zsigmond, **Hubert Gáspár, Jäger József, Kiprich János, Klausz József I, Klausz József II**,³ **Knitzky Lajos, König Antal, Neubauer József, Neukum Ferenc, Princz Ferenc, Reinhardt János, Vachter János**.

A bánhidai emlékművön 57 név szerepel: **Bakonyi Sándor, Bauer József, Béres Imre, Boda József, Boda István, Firk Antal, Forisek Ferenc, Forisek János, Gáspár Mihály, Gajárszki József, Grensó Mihály, Győrik János, Harasta István, Harasta Mihály, Hlogyik János I, Hlogyik János II, Hlogyik József, Holchacker István, Holchacker**

¹ TMJVL XXXIII/1. Felsőgalla állami halotti anyakönyvi másodpéldánya 1915/223. fsz. bejegyzés.

² Verlustliste Nr. 667. (1918.04.15.) 12. o.

³ Összesen három esetben előfordul két-két azonos nevű személy az emlékműveken, az ő megkülönböztetésükre alkalmaztam a korabeli katonai és foglalkoztatási forrásokban megszokott római számozást (ez Bánhidán és Felsőgallán is szerepel egy-egy alkalommal). A két alsógallai Klausz László közül a másodiknál szerepel az emlékművön az a zárójeles megjegyzés, hogy (környei). Ez azért került fel az emlékműre, hogy itt a két Klauszt megkülönböztessék a születési hellyel (ő Környén született, de tatabányai – alsógallai – lakos volt hősi halála idején).

János, Izing János, Izing József, Jákl Vendel, Jarcsó János, Junger Gábor, Junger József, Junger Péter, Kecskeméti János, Krupánszki István, Krupánszki Mihály, Lóczi József, Lois József, Lutring István, Lutring Kálmán, Monos János, Őri János, Petin János, Pintér István, Polacsek Imre, Poschpisek Mihály, Pruzsina Mihály, Smudla József, Smudla Mihály, Schiller Antal, Schlégl János, Szabó István, Szabó Simon, Szlis József, Szmisek József, Szopek Miklós, Sztavinovszki János, Tóbiás Károly, Vajger János, Vajnorrák József, Varga András, Veres József, Zábráczki Ferenc és Zábráczki István.

A felsőgallai emlékművön 113 név szerepel: Ausmann Ferenc, **Babuskoff Antal, Beer Ignác, Berkes István, Berki László, Bori Vince, Boroncsok János, Böte Pál,⁴ Burián István, Csányi István, Csáti János, Eck Sándor, Eichkern Antal, Eichkern József, Farkas András, Farkas Ferenc, Feldmann György, Ferenczi György, Fink János, Freund János, Georgi Mátyás, Gerecs István, Gerlach Ferenc, Grimplini Adolf, Grimplini Antal, Harnos Alajos, Heincz János, Hergessel Vilmos, Hetzmann András, Hetzmann Ferenc, Hetzmann János, Hideg Gyula, Hirt István, Hoffmann Jakab, Hornyák Imre, Horváth Dániel, Horváth Gyula, Horváth János, Horváth József, Horváth Sámuel, Hoztafi János, Hummel Ferenc, Jäger Imre, Jelinek Antal, Kiss Géza, Klein Mátyás, Klempa Ferenc, Kocsis Sándor, Kolorédi Márton, Köpe Sándor, Körmendi István, Krausz Gyula, Kungl József, Kurila Károly, László Mihály, Lévai György, Lipp János, Lőrincz András, Lukács János, Lusztig András, Majerik József, Malina Márton, Meindl Mihály, Mercz Jakab, Mokány József, Molnos István, Mozer Jakab,⁵ Muraközy Lajos, Nedermann József, Németh György, Németh Mihály, Nobel Ernő, Oberthaller Merán Ferenc, Olbricht Gusztáv, Orbán Vince, Pámmer Gyula, Petrovics István, Piegelbauer György, Piegelbauer János, Posvancz Balázs, Pörtl József, Radó Ferenc, Rambold János, Rezsnyák Imre, Sámprák János, Sárközi Sándor, Schalkhammer Antal, Scheirich József, Schliesz Ferenc, Schmidál István, Scholl Ferenc, Standt István, Staub András, Strassenreiter Gyula, Sunder János, Szelmann János, Szer József, Széles Gábor, Széplábi Emil, Szokol András, Szóke Ferenc, Tarr István, Tóth Kálmán, Tözsér Ignác, Tremmel Antal, Walcz József I, Walcz József II, Wölcz József, Wesszely Ignác, Wimmer Ferenc, Wolm Ferenc, Zichó Ferenc, Zorga János.**

Az ótelepi emlékművön ma 60 név szerepel (eredetileg 64 név került rá, de a névtáblák rongálódása miatt a 2006-ban felújított emlékműre már csak négyvel kevesebb név került, négy olvashatatlan elveszett): **Antretter Ferenc, Balcsik Pál, Bárány János, Belák János, Bíró Gergely, Brizsnyik Mihály, Brückl Ferenc, Czita István, Czombál Imre, Czombál István, Dolniczki Antal, Gebe Lajos⁶, Gunyits András, Győrík János, Gyuk**

⁴ Felsőgallán egy Böte Pált sikerült feltalálnunk, aki családosan, két leánygyermekkel költözött oda, azonban idősebb leánygyermeké 1911-es felsőgallai házassági anyakönyvi bejegyzésénél az atya már mint „néhai” szerepel, így ő nem lehet első világháborús áldozat (ha ez a bejegyzés helyes).

⁵ Feltehetően az 1895.01.23.-án Gesztiesen született Mozer Jakabról van szó.

⁶ A fennmaradt források összefésülését követően bizonyosnak tűnik, hogy ez a névalak a felújításkor hibásan került fel az emléktáblára, a helyes vezetéknev Gebei.

János, Haffner Aladár, Hajas Gábor, Hodop Antal, Holczinger József, Hrichorczyk Balázs, Kácsa István, Kiacz István, Kirschner József, Knapp Ferenc,⁷ Koch János, Konozsil János, Kovács Ferenc, Kovács István, Kovács Károly, Köberlein Mátyás, Kreutzer Lajos, Lautsch Ferenc, Lábadi Ferenc, Leviczki Károly, Lőrinczi Gergely, Magyar István, Major Bálint, Majtány Mihály, Mihály György, Mura József, Nagy István, Nemes Ferenc, Nikodémusz András, Pongrácz József, Prelozsnyik István, Rieger János, Romocsa Károly, Sosztek Lajos, Spieler József, Stemmer József, Scherlein Rezső, Schmied István, Szántó János, Sziráki Ferenc, Talabér Imre, Tóth György, Vajlik Ferenc, Valkó János, Vörös Gyula és Zsiborács Károly.

A Felsőgalla melletti izraelita temetőben felállított emlékművön két név szerepel: Krausz Gyula és Nobel Ernő. Mivel a tatabányai izraelita fiókhitközség lényegileg Felsőgallához tartozott, ők szerepelnek a felsőgallai emlékművön is, így nem számolandóak kétszer, nem hozzáadandóak ismételten a végső számhoz. Ez az emlékműveken összesen 249 név (megjegyezve, hogy az ótelepi emlékművön eredetileg négygyel több név szerepelt, melyek elvesztek, így ma már ismeretlenek). A listázott nevek közül azok szerepelnek vastag betűvel, akik az alant közölt táblázatba is belekerültek, mivel egyéb, érdemi adatot is sikerült feltalálni róluk.

Egy 1938-as veszteségi statisztika szerint Alsógalláról 100 főt vonultattak be, akik közül 14 fő elesett, 10 fő rokkanttá vált. Bánhida 250 bevonultjából 62 fő esett el és 20 fő vált rokkanttá. Az 1700 felsőgallai bevonult közül 118 fő esett el és 53 fő rokkant meg, az 1859 tatabányai bevonult közül pedig 64 fő esett el és 13 fő rokkant meg. Ez összesen 258 hősi halottat jelent.⁸

Jól látható azért ezeken az adatokon, hogy Alsógalla, Bánhida és Felsőgalla bevonultjai is csak becslülve vannak, 100-ra, illetve 50-re történő kerekítéssel. Ezekkel az adatokkal számolva a bevonultak száma 3909 fő.

Ez az 1938-as, nevek nélküli összefoglaló statisztika kilenccel (illetve öttel) több halottat említ, mint ahányan az emlékműveken szerepelnek. Az eltérés minden bizonnyal részben abból adódik, hogy az emlékművek a húszas években készültek, a fentebbi statisztika viszont a harmincas évek végén, így pontosítások, holtta nyilvánítások miatt nőtt a hősi halottak száma, és ezeket az újabb neveket az emlékművekre utólag már nem vésék fel.

Az is látható azonban, hogy ezek a számok az elesettekkel kapcsolatban jóval alacsonyabbak az országos átlagnál, így fenntartásokkal kezelendők. Az országos átlag szerint a

⁷ A MÁK Rt. nyilvántartásaiban szerepel egy Knüpl Ferenc (vájár, IX. akna) és egy Knapp Lőrinc (vájár, III. akna) nevű, hadból vissza nem tért bányász is – feltehetően az emlékművön szereplő Knapp Ferenc egyikükkel azonos (a III. akna tartozott Tatabányához, a IX. Felsőgallához).

⁸ Osváth Andor (Főszerk.): Komárom és Esztergom közigazgatásilag egyelőre egyesített vármegyék múltja és jelene. Budapest, 1938. 488. o.

történelmi Magyarország 3.800000 bevonultjából 661000 fő esett el vagy halt meg, mely 17,39 százalékos veszteséget jelent.⁹ 3909 főre vetítve a 17,39 százalék már 680 főt jelentene.

A feltételezhetően még hiányzó veszteségek túlnyomó többsége nyilvánvalóan a MÁK Rt. munkavállalói közül került ki, hiszen a bevonultak zömét is ők adták. A MÁK Rt. irataiban mintegy 400 fő háborús veszteség szerepel, a néhány tucat hősi halottként nyilvántartott mellett több mint 350 (!) fő hadból vissza nem tért alkalmazottat említnek (ezek a bevonultak között vannak szórványosan megjelölve, sajnos mindennemű anyakönyvi adat nélkül). A hadból vissza nem tértek egy kisebb része egyéb forrásban is szerepel, zömük azonban nem beazonosítható az anyakönyvi adatok hiánya miatt. Ez a hadból vissza nem tért kategória azonban véleményünk szerint óvatosan kezelendő. (Ez a minél több forráscsoportot kutatunk, annál több kérdőjel bukkan fel tipikus esete.) Nem azért kezelendő ez a nyilvántartás óvatosan, mintha ne lett volna a lehetőségek határáig pontos – az 1934-ben visszatért, már említett Eiserle András is szerepel benne a visszatérés napra pontos dátumával –, hanem amiatt, mert korábban, a háború kitörése előtt is akadtak a bányánál olyanok, akik leszámolás nélkül „eltűntek” (feltehetően a kemény, földalatti munkát nem bírva egyszerűen „leléptek”, könnyebb megélhetést keresve). Másrészt, és ami fontosabb: leginkább a történelmi szituáció gyökeres változása miatt történhetett, hogy sok túlélő sem tért vissza. A háború végén az Osztrák-Magyar Monarchia és a történelmi Magyarország is felbomlott, és a dualista állam minden sarkából érkezett munkavállalók közül nagyon sok szülőföldje más országokhoz került, és ők már alkalmasint oda tértek haza (akár az elcsatolt területekről származó magyarok is, ha féltették szüleiket, családjukat). Voltak sokan, akik nem magyar nemzetiségűként fiatalon, egyedülállóként érkeztek, alig néhány hónapot dolgoztak Tatabányán bevonulásuk előtt, így véleményem szerint esetükben a nem ide történő hazatérés esete fokozottan valószínű. Egy jellegzetes példa a brikettüzemben dolgozó kovács, Bragye Péter esete. Ő román nemzetiségű volt, a bihari Remetelóréven született 1895-ben és 1913. július 17. óta dolgozott a MÁK Rt.-nél. 1914. július 30-án vonult be, és a MÁK Rt. nyilvántartása szerint „hadból nem tért vissza”. A katonai veszteség-nyilvántartásban annyi szerepel róla 1916-ból, hogy népfelkelő gyalogként a cs. és kir. 31. gyalogezred 2. pót századában szolgált, és hadifogságba esett.¹⁰

Az ő esetében joggal feltételezhető, hogy a családot még nem alapított katona, ha a fogságot túlélte és abból kiszabadult, már nem Tatabányára tért vissza, hanem a területileg jelentősen megnagyobbodott Romániába, melyhez szülőfaluja is került.

Ezért ezt a hadból vissza nem tért kategóriát fokozott óvatossággal kezeltük és igyekeztünk főleg azokra koncentrálni közülük, akik bevonulásuk előtt már évekig dolgoztak és éltek Tatabányán, alkalmasint családot is alapítottak, tehát kötődésük volt az elődtelepülések felé, és azokra, akik magyar nemzetiségűek voltak.

⁹ Lásd erről pl. Julier Ferenc: 1914-1918: a világháború magyar szemmel. Budapest, Magyar Szemle Társaság, 1933.

¹⁰ Verlustliste Nr. 412. (1916. április 26.) 9. o.

A MÁK Rt.-vel kapcsolatban érdemes még kiemelni, hogy az ipari üzemeinek teljes spektrumán túl még az általuk szponzorált Tatabányai Sport Club egy irodaszolgája vagy az orvosi rendelőjük egy írnoke is az elesett katonák között van.

Az alant leközölt táblázatban 350 fő szerepel, akikről sikerült a nevükön túl némi egyéb, érdemi információt is feltalálni. Emellett az elődtelepülések iktató- és mutató-könyveiben szerepel további 11 fő, akikről nem sikerült a nevükön túl további érdemi információt találni: Beutum Jakab, Babicska Antal, Schaffer Ferenc, Winterstein Adolf, Hodossy Gyula,¹¹ Majzák István, Vahaja Imre, Popa Flórián, Pakovic Sándor, Váradi Lajos és Krhula Vencel. További 26 fő szerepel a helyi emlékműveken, akikről érdemi információt nem sikerült találni, ezért nem szerepelnek a táblázatban (ők a nem vastag betűvel jelölt nevek az emlékműveken szereplők listázásánál). Ez már 387 fő, és biztosan volt még legalább néhány tucatnyi hősi halott a háborúból vissza nem tértek és a táblázatba fel nem vettek között, tehát az elődközségek hősi halottainak száma nagyságrendileg legalább 400 főre becsülhető, de ezt a számot is feltehetően meghaladta.

Az elődközségekben születettekre vonatkozóan több adat áll rendelkezésre, ezért vélhetően a rájuk vonatkozó veszteségi adatok nagyjából pontosak és teljesek. 75 főt sikerült az elődközségek hősi halottai közül összegyűjteni. Közülük 14 fő született Alsógalán, 19 fő Felsőgalán és 42 fő Bánhidán. Ha 400 fő feletti veszteséget becslünk, akkor jól látható, hogy a tatabányai hősi halottak 80 százaléka – illetve magasabb szám esetén ezt meghaladó aránya – friss betelepülő volt, nem helyben született.

A statisztikákon túl a háborúban elesett katonák családjait ért traumák hosszú távú következményeit is érdemes itt megemlíteni. Az érzelmi megrázkódtatáson túl természetesen anyagi szempontból is nagyon nehéz helyzetbe kerültek a hősi halottak családjai, és ez számos esetben lett későbbi tragédiák forrása. Volt olyan tatabányai négygyermekes hadiözvegy, aki 1929 legelején öngyilkos lett (a négy gyermeke közül ekkor már csak egy volt kiskorú) és volt olyan, háborúban elesett katona, akinek a három, felnőttkort megért gyermeke közül kettő öngyilkos lett (egyiküknél lakhelyként is a felsőgalai szegényház volt megjelölve, ami magában jól jelzi a nyomort, amibe kerültek).

Végül álljon itt némi magyarázat a konkrét táblázattal kapcsolatban, mely hatalmas munkával készült, de korántsem nevezhető teljesnek, vagy – a szerző minden erőfeszítése ellenére – hibátlannak. (Lehetséges, hogy előfordul benne azonos nevű személyek összekeveredett adata, illetve egy-egy esetben esetleg előfordulhat, hogy a történelmi Magyarország elcsatolt részére tértek vissza a hadból vissza nem tért személyek, bár ezeket a potenciális eseteket igyekeztünk megszűrni, amennyire lehetséges, mint arról már esett szó).

¹¹ A Verlustliste Nr. 283. (1915.10.04.) listáz egy Hodosi Julius nevű, 1890-ben Ujlétán született gyalogost (cs. és kir. 39. gyalogezred), aki orosz hadifogságba esett. Esetleg ő lehet a kérdéses személy.

Az első oszlopban a mai helyesírással szereplő név (pl. Ferencz helyett Ferenc alak) szerepel. A második oszlopban a megállapítható születési adatok találhatóak a születési hellyel, a születés idejével, a szülők nevével és az atya foglalkozásával. A következő oszlopban a felekezet szerepel. Ezt követi a rendfokozat, és esetleges beosztás, ha ismert – itt az egységesítés miatt a császári és királyi központi szervek által megadott metódus szerint szerepelnek a rendfokozatok (ezért szerepelnek a m. kir. honvédség katonái is honvéd helyett csapattestüknek megfelelően leginkább gyalogosként). Ezt követi a csapattest megnevezése. Tatabánya elődközségeiből legtöbben a császári és királyi komáromi 12. gyalogezred, illetve a magyar királyi veszprémi 31. honvéd gyalogezred¹² állományában teljesítettek szolgálatot, így ebben a két csapattestben szolgált arányaiban a legtöbb tatabányai hősi halott is.

A következő oszlopban szerepel a halál helye, ideje, oka. A táblázatban a leghiánysabbak a katonai adatok: a beosztásra, csapattestre és a hősi halál idejére, körülményeire vonatkozó információk. Ezekkel a részben megsemmisült, illetve részben nehezebben hozzáférhető adatokkal kapcsolatban fontos megjegyezni, hogy – remélhetőleg – a közeljövőben lesz majd egy olyan, az I. világháború centenáriuma készített hatalmas adatbázis, melyben számos, ezt a táblázatot kiegészítő adat lesz elérhető. Igyekeztünk ennek hozzáférhetővé tételét megvárni, ezért is halasztottuk a kötet megjelenését 2019 őszére. Azonban bár ezzel kapcsolatosan az az ígéret látott napvilágot, hogy 2018 őszére online elérhetővé tesszik ezt a veszteségi adatbázist, ez azonban a kötet kéziratának lezárásáig, 2019 augusztus elejéig nem történt meg.¹³

Az adatbázis, nyilvánosságra hozatala után nyilvánvalóan alapvető fontosságú segítség lesz az első világháborús veszteségi adatok kutatásához, ami a katonai adatokat illeti. (Az általunk készített táblázatban szereplő pontos, részletes születési és foglalkoztatási adatok azonban e mellett is unikálisnak számítanak, hiszen ilyen jellegű források nem kerültek feldolgozásra abban az adatbázisban sem.)

A hetedik oszlopban a polgári foglalkozás, beosztás, munkahely található (esetenként több is, mert az eltérő forrásokban eltérő foglalkozások is szerepelhettek – ennek oka lehet az is, hogyha valaki rövid időn belül más beosztás kapott). Itt a MÁK Rt.-vel kapcsolatos forrásokból sok esetben a munkába állás és a bevonulás – valamint estenként az akár csak ideiglenes – visszatérés, leszerelés ideje is szerepel. Az utolsó oszlopban a lakhely, a házastárs neve és az adott katona halálának idején élő gyermekeinek száma található, ha ez megállapítható volt (a gyermekeknél a korabeli, sajnos igen magas

¹² Erről az ezredről részleteiben lásd Herczegh Géza: A veszprémi honvédek hadtörténete. A m. kir. 31. honvéd gyalogezred, a 31., 46. és a 79. honvéd menet zászlóalj, valamint a 31/1. népfőlkelő zászlóalj története. Cegléd, 31. honvéd gyalogezred Bajtársi Szövetsége, 1936.

¹³ Lásd erről: <http://www.hadisir.hu/hirek/tajekoztatas-az-elso-vilaghaborus-vesztesegi-adatbazisrol>, valamint https://honvedelem.hu/cikk/113462_bemutattak_az_elso_vilaghaborus-veszteseglistat_a_hadtortenet_muzeumban (letöltés ideje 2019. augusztus 10.)

gyermekhalandóság miatt kihangsúlyozandó az adott időszakban élő gyermekek száma, mert sokanál voltak korábban elhalt gyermekek is).

Felhasznált források

Tatabánya Megyei Jogú Város Levéltára irataiból:

Alsógalla, Felsőgalla és Bánhida vonatkozó felekezeti keresztelési, valamint állami születési, házassági és halotti anyakönyvi másodpéldányai; felsőgallai iktató- és mutatókönyvek; tatabányai hadigondozási és közigazgatási iratok; a MÁK Rt. iratai (személyi nyilvánítások, társláda tagok névsorai, hadbavonultak névsora)

Kriegsarchiv (Bécs) és HM HIM Hadtörténelmi Levéltár (Budapest) veszteségi nyilvántartások a Hadtörténelmi Levéltár munkatársain keresztül

A Tata-Tóvárosi Híradó egyes, 1914-1918 közötti számai

A Verlustliste (K. u. K. Kriegsministerium) 1914-1919 közötti kötetei

Julier Ferenc: 1914-1918: a világháború magyar szemmel. Budapest, Magyar Szemle Társaság, 1933.

Herczegh Géza: A veszprémi honvédek hadtörténete. A m. kir. 31. honvéd gyalogezred, a 31., 46. és a 79. honvéd menet zászlóalj, valamint a 31/1. népfölkelő zászlóalj története. Cegléd, 31. honvéd gyalogezred Bajtársi Szövetsége, 1936.

Osváth Andor (Főszerk.): Komárom és Esztergom közigazgatásilag egyelőre egyesített vármegyék múltja és jelene. Budapest, 1938

Familysearch oldal adatbázisa (digitalizált keresztelési, születési, halotti anyakönyvek a történelmi Magyarországról)

Név	Születési adatok	Felekezet	Rendfokozat, beosztás	Csapattest	Halál helye, ideje, oka	Polgári foglalkozás, munkahely (munkába állítás ideje, bevonulás ideje)	Lakhely, házastárs neve, gyermek
Antretter Ferenc	Pusztavám (Óndód), 1893.02.28. Kluber Borbála Antretter Márton zsellér	r. kat.	szakaszvezető	cs. és kir. 12. gyalogezred, 22. menet- század	1915.02.05. 1915.1.24- 02.15.	irodaszolgá iroda 1910.09.25-től bev.: 1914.08.01.	Tatabánya
Árki Lőrinc			gyalogos	cs. és kir. 19. gyalogezred, 11. menet- század	1915.12.15. 1914.11.25- 12.14.	napszámos III. akna 1913.02.08-tól bev.: 1914.08.01.	Tatabánya
Babai József	Bánhida, 1896.03.18. Ergán Katalin Babai Mihály béres	r. kat.	népfelkelő gyalogos	cs. és kir. 12. gyalogezred, 5. század	Krichov mel- letti csatatér (Galícia) 1916.08.21. comblövés	vasúti munkás	Bánhida
Babuskov (Babuskov, Babus- kopf) Antal	Pítvaros 1880 v. 1881	r. kat. (ev.?)			Szeged? 1915.08.02.	motorkeszelő újtelepi gépzem 1908.03.02-től bev.: 1914.08.01.	Felsőgalla Oberczán Teréz 2 gyermek
Bakács József	Győrszentmárton 1882.03.09. Mészáros Katalin Bakács Pál földműves	r. kat.	gyalogos	m. kir. 31. honv. gya- logezred	1916.02.25. 1917.12.31. éjjel 12 óra (eltűnés után holtta nyilvá- nítva 1924)	földműves, csillás kő- bánya 1910.10.14-től bev.: 1914.07.28.	Felsőgalla Bertalan Erzsé- bet

Bakonyi Sándor	Tornyópuszta 1883.11.15. Törjék Zsófia Bakonyi Mihály kocsis	r. kat.	népfelkelő gyalogos?	m. kir. 31. honv. gyalogezred?	szerb harctér 1917.12.31. 24 óra (eltűnés után holttá nyilvánítva 1938)	napszamos kub. 1912.09.02-től bev.: 1914.07.29.	Bánhida György Erzsébet 1 gyermek
Balcsik Pál	Salgótarján? 1881.07.26. Balcsik Mária	r. kat.	tábori vadász	cs. és kir. 29. tábori vadászszázalóalj	Bánhida, kórház 1920.02.15. de. ½ 5 óra tüdőátágulás, tüdőlob, szívbeteg orosz hadifogoly 1914.08-1918 eleje	vájár I. akna 1913.07.05-től bev.: 1914.08.01. visszatér: 1918.08.14. utána még 6 hétre bevonult	Tatabánya Szvirk Anna 4 gyermek
Balla Gyula	Jászberény 1882.09.08. Trablik Mária Balla György szabó	r. kat.			1915.05.05. éjjel 24 óra (holtta nyilvánítva 1941)	vájár VIII. akna 1910.04.26-től bev.: 1914.07.27. visszatér: 1914.07.30. újra bevonult: 1914.08.03.	Felsőgalla Soós Mária
Balla István	Bart 1885	r. kat.	szakaszvezető	m. kir. 1. honv. gyalogezred	Ajas (Oroszország) 1920.01.01.	mészegető, napszamos	Tatabánya

Barakonyi István	Csorvás 1886.05.18. Sebestyén Juli- anna Barakonyi Imre napszámos	ref.	gyalogos	m. kir. 4. honv. gya- logezred	olasz hadi- fogságba esett, Terrasini táborban (Szicília)	napszámos cementgyár 1909.07.28-tól bev.: 1915.02.01.	Felsőgalla Tyepek Judit 3 gyermek
Baranyai József	Oroszlány 1869.03.10. Babay Anna Baranyai Antal	r. kat.	népfelkelő gyalogos	m. kir. 31. honv. gya- logezred	Bánhida 1917.09.17. Bánhida állo- másnál orosz hadifoglyok kilökték a vonatból	zenész	Bánhida Rigó Mária
Bauer József	Vértesszőlős 1881.03.04. Recsny Katalin Bauer József	r. kat.				napszámos, bányász, kocsis	Bánhida Krupánszki Ilona 3 gyermek
Bárány János						vájár III. akna 1910.09.21-től bev.: 1914.12.11.	Tatabánya
Bedi (Bédi) István	Felsőbesnyő 1891.12.17. Száráz Thérézia Bédi János cseléd	ref.	gyalogos	cs. és kir. 12. gyalogezred, 1. század	1915.01.24- 02.15.		Bánhida

Beer Ignác	Felsőgalla 1896.11.05. Varga Anna Beer Ignác földműves	r. kat.		m. kir. 31. honv. gya- logezred	Felsőgalla 1918.11.08. du. 2 óra tüdőgyulladás	földműves	Felsőgalla
Belák János	Szentantal (St. Anton) Stájerország 1882.06.19. Solinc Anna Belák György	r. kat.			1915.11.10.	vájár VI. akna 1906.01.08-tól bev.: 1914.08.01.	Tatabánya Domonkos Anna
Berkes István					hadifogság- ban szerzett betegségében 1922 után?	vájár VII. akna 1910.04.29-től bev.: 1914.07.27. visszatért: 1922.10.31.	Felsőgalla
Béres Bálint	1882	r. kat.	címzetes tizedes	m. kir. 29. honv. gya- logezred	Tatabánya, kórház 1915.01.28. tüdővész	napszámos új mésztelep 1912.02.28-tól bev.: 1914.08.01.	Felsőgalla, Mésztelep
Béres Imre	Bánhida 1882.03.23. Fehér Katalin Béres István kisbirtokos	r. kat.	népfelkelő gyalogos	m. kir. 31. honv. gya- logezred	1917.12.31. éjjel 12 óra (eltűnés után holtta nyilvá- nítva 1920)	kisbirtokos	Bánhida Lutring Katalin 3 gyer- mek
Bíró Gergely	1883	r. kat.			1917.01.19.	írnok szám.oszt. 1910.03.03-tól bev.: 1914.07.28.	Tatabánya Geleta Borbála 1 gyermek

Bíró Pál	Pozsonyveperjes 1880.07.29. Bíró Rozália	r. kat.	gyalogos	cs. és kir. 72. gyalogezred	1917.12.31. éjjel 12 óra (eltűnés után holtta nyilván- lítva 1920)	napszámos kőbánya 1913.05.15-től bev.: 1914.07.28.	Felsőgalla Fila Mária
Boda István	1890		szakaszvezető	m. kir. 1. honv. tábori ágyúezred	1916.09.13.		Bánhida
Boda József I.	Bánhida 1893.07.16. Junger Katalin Boda József kisbirtokos	r. kat.	gyalogos	m. kir. 31. honv. gya- logezred, 1. menetszá- zad	Ashabád, Oroszország (Türkme- nisztán) 1915.07.22. hagymáz orosz hadifog- ságban	vájár, II. akna 1912.08.30-tól bev.: 1914.08.01.	Bánhida
Boda József II.	Bánhida 1883.03.14. Hlogyik Anna Boda János zsellér	r. kat.	egészségügyi katona		Munkács, 1915.10.01. kórházban?	vájár II. akna 1912.08.30-tól bev.: 1914.08.01.	Bánhida néhai Tóbiás Zsófia (elhunyt 1914.07.04) 5 gyermek
Bognár Imre	Párkány 1872.10.25. Pintér Julianna Bognár József	r. kat.	népfelkelő gyalogos	m. kir. 31. honv. gya- logezred	orosz harctér 1917.12.31. éjjel 12 óra (holtta nyilván- lítva 1930)	vájár IX. akna 1909.07.01-től bev.: 1914.08.01.	Bánhida Vas Anna 1 gyermek (az apa előző házasságából, első felesége elhunyt 1909)

Boncz Lajos	1889.07.10. Gyöngyösi Mária Boncz János	r. kat.		cs. és kir. 69. gyalogezred	1915.05.06.	csillás új mézstelep 1914.09.16-tól bev.: 1915.01.07.	Felsőgalla Csányi Katalin
Boroncok János	Ósagárd 1880		őrmester	cs. és kir. 39. tábori ágyúezred	1916.11.19. vagy 1916.10.19.	vájár VI. akna 1913.04.04-től bev.: 1914.08.01.	Felsőgalla
Bory (Bori) Vince	Márianosztra 1886.04.04. Zajacz Carolina Bory István fegyőr	r. kat.	gyalogos	m. kir. 14. gyalogezred, 2. pót század	sebesülten orosz fog- ságba esett, Nikolszk-Usz- szurjisk hadifogoly- táborban (Távol-Kelet)		Felsőgalla Terényi Mária
Brizsnyik Mihály	1875	ev.				bányamunkás	Felsőgalla Filó Mária 2 gyermek
Brückl Ferenc	Vértessomló 1878.04.03. Wachter Erzsébet Brückl Ferenc	r. kat.	népfelkelő gyalogos	m. kir. 31. honv. gya- logezred	Ryczów 1914.11.21.	vájár fig. 1904.10.13-tól bev.: 1914.08.01.	Tatabánya Erl Mária 3 gyermek
Burján (Burián) István	Győrszentmárton 1893.09.25. Halovics Mária Burján István földműves	r. kat.	népfelkelő gyalogos	m. kir. 31. honv. gya- logezred	Stir körüli csatátér 1916.06.10.	bányász	Felsőgalla

Chrosztek József							vájár IX. akna 1911.10.23-tól bev.: 1914.08.01.	Felsőgalla
Czita (Czila) István	Héreg 1875.02.16. Kállay Rozália Czila István zsellér	r. kat.					vájár III. akna 1905.11.14-től bev.: 1914.08.21.	Tatabánya Gyurkovics Alojzia 3 gyermek
Czombál István Imre	Tóváros 1889.12.19. Lepjes Mária Czombál István csizmadia	r. kat.					1906.07.09-1907.12.02. között takarítófiú a bányánál, nem onnan vonult be	Tatabánya
Csadek (Csádek) Mátyás	Inászó 1888.01.15. Sesták Anna Csadek József	r. kat.					vájár III. akna 1905.05.05-től bev.: 1914.08.03.	Tatabánya Mráz Gizella
Csányi István	Óbecse 1872	r. kat.					vájár VIII. akna 1913.05.05-től bev.: 1914.08.02.	Felsőgalla Zsólei Katalin 1 gyermek
Csáti János	Sándor Julianna Csáti Sándor					1917 előtt?	napszámos kőbánya 1915.03.05-től bev.: 1915.10.11.	Felsőgalla
Cseh Mihály							napszámos új mésztelep 1910.03.22-től bev.: 1914.08.08.	Felsőgalla

Cserei Ferenc	1893 Takács Mária Cserei János	r. kat.	népfelkelő gyalogos	m. kir. 31. honv. gya- logezred	Karpiloso- ka melletti harctér, Oroszország 1915.10.09.	pincér	Felsőgalla?
Csiszár József	déli, tokodi meg- jegyzéssel					csillás VII. akna 1909.02.15-től bev.: 1914.07.27.	Felsőgalla
Dávid Ferenc	Salgótarján?				1916?	vájár VI. akna 1910.10.18-tól bev.: 1914.08.01.	Felsőgalla
Deli István	Csúz 1884.08.17. Végh Lidia Deli József	ref.	népfelkelő gya- logos?	m. kir. 31. honv. gya- logezred?	1916	vájár VIII. akna 1912.04.17-től bev.: 1914.07.27.	Felsőgalla VII-es telep Szalai Erzsébet
Dluzen (Dluzsni) Antal	Leszcze (Galícia) 1881.07.04. Czimek Katalin Dluzen Ferenc	r. kat.				vájár III. akna 1908.11.02-től bev.: 1914.08.01.	Tatabánya Wierzba Jozefin 2 gyermek
Dobos János	Szolnok 1878.01.15. Boroki Apollónia Dobos János	r. kat.				napszámos, bányamun- kás 1909.06.24-től bev.: 1914.07.28.	Felsőgalla Vasi Mária

Dolniczki (Dolniczky) Antal	Hodrusbánya (Geletnek?) 1895.(1898?) Medved Julianna Dolniczky József bányász	r. kat.	huszár	cs. és kir. 7. huszárezred	1917.10.23.	Tatabánya
Dóbiás József	Oroszlány? 1883	ev.	közlegény	m. kir. 31. népf. ezred vasúti bizto- sító különít- mény	kórházban, betegségben? 1914.08.14.	Tatabánya, Bánhida Jobbágy Mária 2 gyermek
Dóczy Mihály	1891		gyalogos	m. kir. 30. honv. gya- logezred, 2. század	1914	Tatabánya
Eck Sándor	Felsőgalla 1892.06.09. Jurida Anna Eck András kisházás	r. kat.			földműves?	Felsőgalla
Eibeck Mihály	1898. Beck Terézia Eibeck Mihály	r. kat.	népfelkelő gyalogos	cs. és kir. 12. gyalogezred	Zalosce (Galícia) 1917.03.20. (1916?)	Felsőgalla
Eichkern Antal	Felsőgalla 1889.07.22. Eizemann Mária Eichkern Antal	r. kat.		cs. és kir. 12. gyalogezred	orosz harctér 1917.12.31. éjjel 12 óra (holtta nyilvá- nítva 1931)	Felsőgalla Pihakker Teréz 2 gyermek

Eichkern József	Felsőgalla 1893.07.15. Drexler Anna Eichkern Gergely	r. kat.	gyalogos	m. kir. 31. honv. gya- logezred	orosz fog- ságba esett 1916-ban	földműves?	Felsőgalla
Eisenberg Lajos	1879 Grünbaum Netti Eisenberg Adolf	izr.	szakaszvezető	m. kir. 31. honv. gya- logezred	Tatabánya 1916.01.02.	fakereskedő	Politzer Paula
Eisinger Nándor	Városlőd 1889.07.08. Fischer Erzsébet Eisinger István napszámos	r. kat.				napszámos új mésztelep 1908.04.14-től bev.: 1915.01.15.	Felsőgalla
Farkas István	Tany 1873	r. kat.	népfelkelő munkás	m. kir. 31. honv. gya- logezred	Przemysl 1915.02.02. (1915.02.05.)	napszámos fatelep 1909.07.05-től bev.: 1914.08.05.	Tatabánya Parizek Anna 4 gyermek
Farkas János	1892		gyalogos	cs. és kir. 12. gyalogezred, 2. század	1915.05.20-24.		
Farkas József	1882	r. kat.				vájár VII. akna 1908.10.26-tól bev.: 1914.07.30.	Felsőgalla Ilcsik Verona 2 gyermek
Farkas András	Tárkány 1879.11.22. Pogányi Júlia Farkas Mihály napszámos	ev.				napszámos ómésztelep 1912.03.04-től bev.: 1915.01.19.	Felsőgalla Kiss Mária 3 gyermek

Farkas Ferenc	Vásárosdombó 1877.04.29. Pál Helena Farkas Ádám	r. kat.					vájár VIII. akna 1910.01.04-től bev.: 1914.08.01.	Felsőgalla Györkő Rozália
Fazekas Ferenc	Ebed? 1886 Mátyás Brigitta Fazekas Gábor	r. kat.	gyalogos	cs. és kir. 12. gyalogezred	orosz harctér 1917.12.31. éjjel 12 óra (holtta nyilván- nítva 1929)		vájár VIII. akna 1910.01.04-től bev.: 1914.08.01.	Felsőgalla Simon Zsuzsanna 1 gyermek
Fehérvári János	Bajót 1891.04.11. Farkas Anna Fehérvári János zsellér						vájár I. akna 1911.03.11-től bev.: 1914.08.01.	Felsőgalla Seres Anna 1 gyermek
Feldmann György	1887.04.23. Viszkolecz Katalin Feldmann Ferenc	r. kat.	gyalogos	m. kir. 16. honv. gya- logezred	Przemysl (Galícia) 1917.12.31. éjjel 12 óra (holtta nyilván- nítva 1921)		vájár IX. akna 1909.11.20-tól bev.: 1914.08.01.	Felsőgalla Mann Mária
Ferenczi György	Szeged 1883.04.14. Muránka Borbála Ferenczi István napszámos	r. kat.	gyalogos	m. kir. 19. honv. gya- logezred, 11. század			vájár, cementgyári pako- lómester 1912.07.13-tól bev.: 1914.07.28.	Felsőgalla Moravék Margit 2 gyermek

Fertig Mihály	Nemesvámos 1891.01.06. Krammel Anna Fertig József napszámos	r. kat.	gyalogos	m. kir. 31. honv. gya- logezred, 1. pótszákad	orosz hadifog- ságra esett (1915-ben?), kórházban Ufa (Baskíria)	kovács, gépműhely 1914.02.18-tól bev.: 1914.08.01.	Tatabánya
Firk Antal	Tata 1882.12.12. Tobli Julianna Firk György kocsis	r. kat.	gyalogos	cs. és kir. 12. gyalogezred	Ivangorod körüli csatatér, Oroszország 1914.10.23.	kőműves	Bánhida Erdélyi Mária 1 gyermek
Fink János	Felsőgalla 1892.03.02. Patz Terézia Fink Jakab gazda	r. kat.	gyalogos	cs. és kir. 12. gyalogezred, 3. század	Nyíregyháza, barakk-kör- házban 1915.04.11.	vájár VII. akna 1913.12.20-tól bev.: 1914.07.29.	Felsőgalla
Forisek Ferenc	Bánhida 3 lehetséges személy: 1885.11.12. 1889.01.14. 1893.05.01. születési dátumok közül	r. kat.					Bánhida
Forisek János	Bánhida 1883.09.16. Kovács Erzsébet Forisek György juhász	r. kat.				bányász	Bánhida Varga Katalin (elhunyt 1922.02.08.) 2 gyermek

Francz István	Alsógalla 1892.07.03. Mertz Anna Francz József házas zsellér	r. kat.	szakaszvezető	cs. és kir. 12. gyalogezred, 13. század	Buso del Oro (Tirol) 1916.07.24.	földműves	Alsógalla
Frank György	Alsógalla 1879.02.02. Hubert Anna Frank György telkes gazda	r. kat.	póttartalékos		eltűnt Galiciá- ban, visszavo- nulás közben 1914.09. vége	földműves	Alsógalla Riesz Borbála 4 gyermek
Freund János	Városlód 1880.03.26. Leimeister Terézia Freund Ferenc takács	r. kat.				napszámos, mészégető új mésztelep 1911.04.25-től bev.: 1914.08.04.	Felsőgalla Frank Katalin 4 gyermek
Friba Antal	Horní Kostelec (Csehország) 1872	r. kat.			1915.05.23. betegségben?	vájár, la akna 1899.05.09-től bev.: 1914.08.25.	Tatabánya ... Mária
Friedel (Friedl) Lipót	Kleim-Ab- rechtsdorf (Klein-Alb- rechtsdorf?) (Morvaország) 1891	r. kat.				vájár II. akna 1906.08.01-től bev.: 1914.11.20.	Tatabánya

Futó György	Monosokor 1883.04.22. Tóth Katalin Futó János községi pártor	ref.	gyalogos	m. kir. 32. honv. gya- logezred	orosz harctér 1917.12.31. éjjel 12 óra (holtta nyilvá- nítva 1930)	vájár VI. akna 1913.09.24-tól bev.: 1914.08.01. visszatért: 1915.10.18. (újra behívva?)	Felsőgalla Entzsdorfer Jozefa 1 gyermek
Gajárszki József	Bánhida 1895.01.07. Vajnorák Mag- dolna Gajárszki Mihály napszámos	r. kat.	népfelkelő gyalogos, majd árkász	cs. és kir. 71. gyalogez- red, majd 5. árkászsász- lólaj	Cebrov melletti csata- tér (Galícia) 1916.05.09.	napszámos	Bánhida
Gáspár Mihály	Bánhida 1890.11.07. Hlogyik Anna Gáspár Mihály gazda	r. kat.			1917.12.31. éjjel 12 óra (holtta nyilvá- nítva 1924)	földműves	Bánhida
Gebei Lajos	Püspökladány 1874.10.11. Varga Zsuzsanna Gebei Sándor földműves	ref.	népfelkelő gyalogos	m. kir. 3. honv. gya- logezred	1916.02.26.	földműves?	Tatabánya Egri Terézia 2 gyermek
Geccsényi József	Nyergesújfalu? 1891.06.13.?	ref., ev.?			1915.06.08.	napszámos, cementgyár 1912.09.10-től bev.: 1914.10.28.	Felsőgalla

Georgi Mátyás	Felsőgalla 1890.02.11. Schalkhammer Erzsébet Georgi Mátyás házas zsellér	r. kat.					Felsőgalla
Gerecs István	Kisberzseny 1880.01.30. Henczi Anna Gerecs Ferenc földműves	r. kat.	gyalogos	m. kir. 18. honv. gya- logezred	1917.12.31. éjjel 12 óra (holtta nyilván- nítva 1929)	vájár.VIII. akna 1911.05.29-től bev.: 1914.08.01.	Felsőgalla Molnár Erzsébet 3 gyermek
Gerlach Ferenc	Vöröstó 1878.01.14. Freund Anna Mária Gerlach Ferenc zsellér	r. kat.		m. kir. 18. honv. gya- logezred?		napszámos, cementgyár 1914.03.17-től bev.: 1915.05.18.	Felsőgalla Borbély Zsófia (3 nappal a be- vonulása előtt házasodott)
Glück Pál	Hetvehely 1876.08.26. Rohr Teréz Glück Pál földműves	r. kat.	népfelkelő gyalogos	m. kir. 31. honv. gyalogezred, XI./4. század	1915.06.10-14. 1917.12.31. éjjel 12 óra (holtta nyilván- nítva 1921)	napszámos, kőbánya 1909.05.05-től bev.: 1914.07.27.	Felsőgalla Horváth Vilhel- mina
Góger (Goger) János	Alsógalla 1893.01.14. Hermann Mária Góger Ferenc vendéglős	r. kat.		cs. és kir. 12. gyalogez- red?	Alsógalla 1918.11.4. de. 9 óra tüdőgyulladás	hentessegéd	Alsógalla

Grencsó Mihály	1895	r. kat.	népfelkelő gyalogos	cs. és kir. 12. gyalogezred	Chlebovice melletti csata- tér (Galícia) 1915.06.25.	segédvájár III. akna 1913.08.16-tól bev.: 1915.02.14.	Bánhida
Grimplini Adolf	Szászvár 1894.06.15. Komanek Jozefin Grimplini Ferenc bányajáró	r. kat.	zászlós	m. kir. 19. honv. gya- logezred, 9. század	Kirlibaba mel- letti csatater (Bukovina) 1916.07.06.		Felsőgalla
Grimplini Antal	Bajót-Szarkás 1884.01.14. Komanek Jozefin Grimplini Ferenc bányajáró	r. kat.	szakaszvezető	cs. és kir. 67. gyalogezred	1915.03.09.	aknász, kőbánya 1899.04.20-tól bev.: 1914.08.01.	Felsőgalla
ifj. Gunyits (Gunyics) András	1881	ref.			1915.02.19. (?)	napszámos, brikettgyár 1913.03.01-től bev.: 1914.08.02.	Tatabánya Sztrychlick Erzsébet 2 gyermek
Győrík János	1886.12.11. Béres Julianna Győrík Márton	r. kat.	gyalogos	m. kir. 13. honv. gya- logezred?	1917.12.31. éjjel 12 óra (holttá nyilvá- nítva 1929)	csillás IX. akna, gépüzem 1913.08.23-tól bev.:1914.08.01.	Tatabánya Gyurkovics Teréz 2 gyermek
Gyuk (Gyük) János	Besenyő 1873.01.23. Bali Katalin Gyuk Mihály földműves	r. kat.	népfelkelő gya- logos v. munkás	m. kir. 31. honv. gya- logezred	eltűnt 1917.11.27. (Przemyslnél fogságba esett 1915.03.23.)	vájár III. akna 1908.10.06-tól bev.: 1914.08.01.	Tatabánya Kutasi Terézia 2 gyermek

Gyurkovics András	Alsógalla 1888.10.7. Neubauer Teréz Gyurkovics János ács	r. kat.	népfelkelő gyalogos?	m. kir. 31. honv. gyalogezred	Przemyslnél fogságba esett 1915.03.23.	Alsógalla
Haász József	Kecskéd 1891.07.11. Schalkhammer Janka Haasz János lakó	r. kat.			1916?	Felsőgalla Herczeg Rozália
Hajas Gábor	Doba 1887.02.09. Marton Rozália Hajas János zsellér	r. kat.	örvezető	m. kir. 20. honv. gyalogezred, 9. század	orosz harctéren sebesült 1914, sebesülésébe feltehetően belehalt	Tatabánya Ács Anna 1 gyermek
Halász Karsú János	1881	r. kat.	gyalogos	cs. és kir. 85. gyalogezred	1917.12.31. éjjel 12 óra (holtta nyilvántá nítva 1928)	Felsőgalla
Haliczki Mihály	1883	ev.			napszámos, fátalep 1908.12.29-től bev.: 1914.08.01.	Felsőgalla Liska Judit 1 gyermek
Harasta István	Bánhida 1894.12.24. Nagy Anna Harasta István gazda	r. kat.	népfelkelő gyalogos	m. kir. 31. honv. gyalogezred	Wola Michowa melletti csatater (Galícia) 1915.02.26.	Bánhida

Harasta Mihály	Bánhida 1874.06.19. Moravcsik Katalin Harasta János béres	r. kat.	népfelkelő gyalogos	m. kir. 31. honv. gya- logezred?	orosz harctér 1917.12.31. éjjel 12 óra (holtta nyilvá- nítva 1937)	napszamos	Bánhida Lois Mária 6 gyermek
Harnos Alajos	1874	r. kat.				vájár, l. akna 1909.09.14-től bev.: 1914.08.01.	Felsőgalla Veszka Mária Anna 8 gyermek
Haselberger János						napszamos, kőműves- csoport 1907.01.02-től bev.: 1915.08.14.	Felsőgalla
Hegedüs József	1895.08.09. Remenyik Eszter Hegedüs István	r. kat.	gyalogos	cs. és kir. 34. gyalogezred	1917.12.31. éjjel 12 óra (holtta nyilvá- nítva 1921)	kőszénbányász	Kopa Mária
Heincz János	Vértessomló 1872.07.17. Prockl Karolin Heincz József	r. kat.				napszamos cementgyár, vájár, őr 1904.06.07-től bev.: 1914.08.01.	Felsőgalla Neubauer Mária 4 gyermek

Heringer István	Bánhida 1893.08.25. Polacsek Mária Heringer István	r. kat.	népfelkelő gyalogos	m. kir. 31. honv. gyalogezred, 4/4. század	orosz fogság- ba esett, 1916-ban a bereзовkai hadifoglytá- borban volt (Transzbajkál) 1917.12.31. 24 óra (holttá nyilvánítva 1942)	földműves	Bánhida
Hergessel Vilmos (Hergessel Willibald)	Morvaország (Bunnendorf v. Buttendorf) 1884.	r. kat.				motorkezelő, cement- gyár 1911.04.01-től bev.: 1915.02.12.	Felsőgalla Jakab Anna 4 gyermek
Hetzmann Andrács	Felsőgalla 1896.03.21. Troll Mária Hetzmann Vince fazekas iparos	r. kat.	népfelkelő gyalogos	m. kir. 18. honv. gya- logezred	Csernovitz (Bukovina) 1915.11.15.	földműves	Felsőgalla
Hetzmann Ferenc	Felsőgalla 1897.07.08. Nikits Anna Hetzmann Ferenc kisbirtokos	r. kat.				földműves?	Felsőgalla

Hetzmann János	Felsőgalla 1892.02.09. Engstner Erzsébet Hetzmann Ferenc kisházass	r. kat.						földműves?	Felsőgalla
Hideg Gyula	Kisbér 1892.02.26. Hideg Rozália	r. kat.	népfelkelő gyalogos	m. kir. 31. honv. gya- logezed	1917.12.31. éjjel 12 óra (holtta nyilvá- nítva 1921)	vájár, X. akna 1913.04.7-től bev.: 1918.02.12.	Felsőgalla Szidej Zsófia 2 gyermek		
Hirt (Hirth) István	Vigántpetend 1876.09.26. Kovács Júlia Hirt János földműves	r. kat.			1915	vájár, VIII. akna 1911.01.09-től 1914.08.01.	Felsőgalla Szabó Karolin 5 gyermek		
Hlogyik János I.	Bánhida 1883.11.11. Smudla Katalin Hlogyik János gazda	r. kat.			1917.12.31. éjjel 12 óra (holtta nyilvá- nítva 1920)	földműves	Bánhida Forisek Mária 3 gyermek		
Hlogyik János II.	Bánhida 1870.06.24. Pruzsina Katalin Hlogyik György zsellér	r. kat.			Bánhida 1918.09.11. de. 1 óra tüdőgyulladás	földműves	Bánhida Krupánszki Anna 6 gyermek		

Hlogyik József	Bánhida 1890.05.12. Junger Katalin Hlogyik István zsellér	r. kat.	tizedes	cs. és kir. 12. gyalogezred, 8. század	Chlebovice melletti csa- tatér (Galícia) 1915.06.26.	kőműves, bányász	Bánhida Smudla Anna
Hodop (Hódap) Antal	Dunaszentmiklós 1874.01.14. Kecskeméti Katalin Hódap Lőrinc csikós	r. kat.			Taskent (Üz- begisztán) 1917.07.30. orosz fogság- ban öngyilkos (felakasztotta magát)	kőfejtő, kőbánya 1913.01.22-től bev.: 1914.08.01.	Bánhida Szabó Katalin 2 gyermek
Hoffmann Jakab	Felsőgalla 1896.02.10. Lechner Regina Hoffmann Jakab házas zsellér	r. kat.					Felsőgalla
Holchacker István	Bánhida 1889.02.11. Holchacker Mária	r. kat.				napszámos	Bánhida Cserni Krisztina (elhunyt 1918.10.24.) 2 gyermek
Holchacker (Holcz- hacker) János	Bánhida 1890.06.19. Szabó Katalin Holchacker József gazda	r. kat.				földműves?	Bánhida

Holczinger József	Bana 1877	r. kat.	népfelkelő munkás	m. kir. 31/3. népfelkelő honv. gyalogezred munkásosztag	Przemyski, 3. sz. helyőrségi kórház 1915.05.06. hagymáz	napszámos, brikettüzem 1911.02.17-től bev.: 1914.08.02.	Tatabánya Havelda Mária 1 gyermek
Horváth Dániel	Bana 1872.01.08. Csontos Anna Horváth István napszámos	r. kat.	tizedes	m. kir. 31. honv. gyalogezred, 11. század	orosz harctér 1917.12.31. éjjeli 12 óra (holtta nyilváníttva 1932)	napszámos, új gépüzem 1909.10.05-től bev.: 1914.08.04.	Felsőgalla Horváth Lídia 3 gyermek
Horváth János	Farkasgyepű 1883.06.28. Csőre Lídia Horváth József juhász	r. kat.				vájár, VIII. akna 1911.06.07-től bev.: 1914.08.01.	Felsőgalla Ludvai Rozália 3 gyermek
Horváth József	Devecser 1884.06.22. Trum Anna Horváth József	r. kat.			1917.12.31. éjjeli 12 óra (holtta nyilváníttva 1955)	napszámos, kőbánya 1911.09.23-től bev.: 1914.08.04.	Felsőgalla Kovalek (Kaválák) Anna 3 gyermek
Horváth Sámuel	Velege 1875.10.01. Werderitsch Mária Horváth Mihály földműves	ev.				motorkezelő, új. f. gépüzem 1908.05.05-től bev.: 1914.08.01.	Felsőgalla Fuchs Teréz

Horváth Zsigmond	1877 Stefanovics Mária Horváth Lajos	r. kat.	népfelkelő gyalogos	m. kir. 31. honv. gya- logezred	Alsógalla 1915.08.11. bélhurut	csillás, III. akna 1908.03.02-től bev.: 1914.08.01.	Felsőgalla, Alsógalla? Enzser Rézsó Lidia
Hrichorczyk Balázs (Hryhorcsik Bazil)	Kolomca (Galícia) 1889	r. kat. (g. kat.?)				vájár 1904.08.02-től bev.: 1913.10.01.	Tatabánya
Hubert Gáspár	Alsógalla 1891.12.05. Wéber Teréz Hubert József házas zsellér	r. kat.				vájár 1906.03.29-től bev.: 1913.10.06.	Alsógalla
Hummel Ferenc		r. kat.				napszámos, kőbánya 1910.02.23-től bev.: 1915.06.18.	Felsőgalla
Indrich Antal	Felsőgalla 1898.07.19. Szám Mária Indrich István bognársegéd	r. kat.	huszár	cs. és kir. 5. huszárezred	olasz harc-tér 1918.06.03.		Felsőgalla
Izing János	Bánhida 1884.08.28. Friss Mária Izing István	r. kat.	népfelkelő gya- logos?	m. kir. 31. honv. gya- logezred?	1917.12.31. éjjeli 12 óra (holtta nyilvát- nítva 1932)	vájár, I.a akna 1912.08.31-től bev.: 1914.08.01.	Bánhida Gyurkovics Ilona 2 gyermek

Izing József	Bánhida 1888.02.08. Baumgartner Teréz Izing György kovács	r. kat.				vájár, I./a akna 1912.08.13-tól bev.: 1914.08.01.	Bánhida
Jakobi József	Vértessomló 1891.10.16. Kohl Borbála Jakobi József házas zsellér	r. kat.	póttartalékos őrvezető, címze- tes tizedes	cs. és kir. 12. gyalogezred, 5. század	1917?	vájár, VI. akna 1910.05.13-tól bev.: 1914.08.01.	Felsőgalla
Jantulik Károly			gyalogos	cs. és kir. 71. gyalogezred, 16. század	sebesült 1914, sebesülésébe feltehetően belehalt	vájár, X. akna 1909.06.18-tól bev.: 1914.08.01.	Felsőgalla
Jáger Imre	Bodé 1891.05.30. Prunner Teréz Jäger Gyula napszámos	r. kat.				napszámos 1907.07.25-től bev.: 1914.08.01.	Felsőgalla
Jäger József	Alsógalla 1899.09.04. Wachter Teréz Jäger József kisbirtokos	r. kat.			háborús sérü- lés, betegség következté- ben?	id. felvigyázó új mész- telep 1907.07.18-tól bev.: 1914.08.04. visszatért: 1918.11.18.	Alsógalla

Jákl (Jackl) Vendel	1885.05.14. Suchy Anna Jackl János	r. kat.			1917.12.31. éjjeli 12 óra (holtta nyilvánt nítva 1924)	cipész	Bánhida Lois Teréz 2 gyermek
Jányi (Jáni) Antal	Szent Antal 1888.03.23. Jányi Mária	r. kat.	tűzér	cs. és kir. 33. tábori ágyúezred	orosz harctér 1917.12.31. éjjeli 12 óra (holtta nyilvánt nítva 1928)	csillás, VI. akna 1914.01.31-től bev.: 1914.08.01.	Felsőgalla Farda Anna
Jarcsó János	Bánhida 1882.06.24. Vajnórák Rozália Jarcsó Mihály lakó	r. kat.	tűzér	cs. és kir. 5. tábori ta- rackezred	eltűnt 1917.10.20.	napszámos segédvájár (1907-ben) tehenes bányász	Bánhida Cserni Mária 4 gyermek
Jelinek Antal	Nagynémetegyház 1889.04.10. Izing Krisztina Jelinek János	r. kat.				napszámos, fatelep 1910.10.08-tól bev.: 1914.07.27.	Felsőgalla Keresztesi Margit 1 gyermek
Jelinek Gábor	1886.12.07. Benedikt Mária Jelinek Vencel	r. kat.	tizedes	cs. és kir. 43. gyalogezred	Bánhida 1917.03.13. feltehető- en súlyos sebesülten jött haza, sebesülésébe belehalt	vájár, őrségnél 1914.02.14-től bev.: 1914.7.28. visszatért: 1916.12.06.	Bánhida Polacsek Zsófia 1 gyermek

Jelinek János	1881 Jelinek György		tizedes		Bánhida 1918.11.16. de. 1 óra tűdógyulladás	bányász (?)	Bánhida Ulmi Erzsébet
Junger József	Bánhida 1898.03.12. Izing Katalin Junger József kisbirtokos	r. kat.					Bánhida
Junger Péter	Bánhida 1885.11.18. Boda Katalin Junger Péter gazda	r. kat.			1917.05.27. előtt	bányász	Bánhida Lutring Katalin 3 gyermek
Karácsonyi Tódor		ref.?				napszámos, új t. gépüzem 1910.11.01-től bev.: 1914.07.27.	Felsőgalla
Katona József	Esztergom 1888.09.10. Pufa Rozália Katona János béres	r. kat.	népfelkelő gyalogos	m. kir. 31. honv. gya- logezred	1917.12.31. éjjeli 12 óra (holtta nyilvát- nítva 1921)	vájár, l. akna 1912.05.11-től bev.: 1914.08.01.	Tatabánya Balla Mária
Kácsa István	Felcsút 1873.06.21. Kis Julianna Kácsa István béres	ref.				csillás, vájár III. akna 1909.02.02-től bev.: 1914.07.27.	Tatabánya Gaszó Julianna 4 gyermek

Kecskeméti János	1878	r. kat.			háborús sebesülés következtében 1921 után?	zenész	Bánhida Nyári Teréz 2 gyermek
Kern József	Felcsút 1894.12.18. Hasenfratz Erzsébet Kern Lajos iparos	ref.	népfelkelő gyalogos	cs. és kir. 12. gyalogezred, 31. menet- század	Sianki körüli csatátér (Galicia) 1915.03.27. tüdővész	kőműves	Tatabánya
Kiacz István	Vága 1892.10.03. Szórád Magdolna Kiacz Antal molnár	r. kat.	gyalogos	cs. és kir. 72. gyalogezred, 2. század	1915.03.24.		Tatabánya
Kiprich János	Alsógalla 1873.06.13. Fail Anna Kiprich József telkes gazda	r. kat.			1917.12.31. éjjeli 12 óra (holtta nyilvánítva 1924)	kisbirtokos	Alsógalla Götz Katalin 4 gyermek
Kirschner József	Vértessomló 1887.05.06. Harmath Mária Kirschner Frigyes	r. kat.	tábori vadász (alvadász)	cs. és kir. 19. tábori vadász- dászszázaló- alj, 1. század	1914.12.22.	vájár, l. akna 1910.11.25-től bev.: 1914.08.01.	Tatabánya Keller Mária 1 gyermek
Kiss Géza	1888	r. kat.				csillás, VII. akna 1914.05.25-től bev.: 1914.08.01.	Felsőgalla Víg Teréz 1 gyermek

Kiss Mihály	„szarvasi”						villanyszereelő, villanyosztály 1906.09.04-tól bev.: 1914.08.01.	Tatabánya
Klausz József I.	Alsógalla 1878.10.18. Riesz Erzsébet Klausz János telkes gazda	r. kat.	népfelkelő gyalogos	m. kir. 31. honv. gyalogezred	Bécs, kórházban 1914.11.20.	Alsógalla Hermann Teréz 3 gyermek	földműves, kisbirtokos	
Klausz József II.	Környe 1877.08.08. Busch Mária Klausz Sebestyén kovácsmester	r. kat.	népfelkelő gyalogos?	m. kir. 31. honv. gyalogezred?	1917.12.31. éjjel 12 óra (holtta nyilvánítva 1939)	Alsógalla Sabinger (Salzinger) Terézia	vájár, II. akna 1901.11.18-tól bev.: 1914.08.01.	
Klein Mátyás	1891.02.17. Varga Mária Klein Ignác	r. kat.	gyalogos	cs. és kir. 12. gyalogezred	1920.12.31. éjjel 12 óra (holtta nyilvánítva 1921)	Felsőgalla Czink Terézia 1 gyermek	kisbirtokos, napszámos	
Klempa Ferenc	1887 Boross Rozália Klempa Ferenc	r. kat.	gyalogos	m. kir. 17. honv. gyalogezred	1917.12.31. éjjel 12 óra (holtta nyilvánítva 1921)	Felsőgalla Bujdos Katalin	gazdasági kocsis, napszámos kőbánya 1914.04.04-tól bev.: 1914.08.02.	
Knitzky (Knitzki) Lajos (Alajos)	Komárom 1892.05.26. Smikli Terézia Knitzki Ferenc kovácsmester	r. kat.	egyéves önkéntes gyalogos	m. kir. 31. honv. gyalogezred, 7. század	megsebesült 1914-ben, sebesülésébe feltehetően belehalt	Alsógalla		

Koch János	Pécsbányatelep 1883.12.26. Bíró Teréz Koch József	r. kat.	népfelkelő	cs. és kir. 4. hídász zászlóalj	1917.12.31. (holtta nyilvántva 1922)	lómester, l. akna 1908.11.26-tól bev.: 1914.07.27.	Tatabánya Tolnai Ilona
Kocsis Sándor	1877.01.23. Dimén Julianna Kocsis György	r. kat.				id. írnok, orvosi rendelő 1911.05.11-től bev.: 1914.08.01.	Felsőgalla Jakobi Anna
Kolorédi (Kolorédy) Márton	Geletnek 1885 v. 1886	r. kat.	szakaszvezető	cs. és kir. 26. gyalogezred, 12. század	korábban orosz hadi- fogságban Jelabuga táborban (Tatárföld) feltehetően háborús sérül- és, betegség következté- ben később hunyt el	vájár, VII. akna 1907.01.04-től bev.: 1914.08.01. visszatért: 1918.05.13.	Felsőgalla Matyejovics Emília 2 gyermek
Komocsár (Komočar, Komancsa) Márton	Krajna (Szlovénia) Grossdolina (Velika Dolina) 1884	r. kat.	gyalogos	cs. és kir. 17. gyalogezred, 11. század	1915.05.11. 1915.05.11-31.	napszámos kőbánya 1913.01.25-től bev.: 1915.02.01.	Felsőgalla Kovács Rozália 3 gyermek
Koncz Ferenc			gyalogos	cs. és kir. 32. gyalogezred	1918 nyara?		Felsőgalla
Koncsiska István			tartalékos gyalogos	cs. és kir. 12. gyalogezred, 14. század	sebesült 1914, ebbe később belehalt?	kőműveskedő kőműves csoport 1905.12.05-től bev.: 1914.10.04.	Felsőgalla

Konosil (Konozil, Konozsil) János	1891.06.10. Szabó Anna Konozil Ferenc	r. kat.	hajtó tüzér	1. honv. tábori ágyúsezered			Tatabánya Reiter Mária 1 gyermek
Kostyál János	1876	ev.		cs. és kir. 72. gyalogez- red?	1914?	erdőőr	Alsógalla Schäffer Teréz 1 gyermek
Kosztka Imre	1876 Szedlák Anna Kosztka Imre	r. kat.	népfelkelő gyalogos	m. kir. 31. honv. gya- logezred	orosz harctér 1916.06.24. 1917.12.31. éjjel 12 óra (holtta nyilván- nítva 1931)	napszámos, kőfejtő, kőbánya 1907.10.31-től bev.: 1915.09.01.	Felsőgalla Vrabel Zsófia
Kovacsik József					1917	vájár VI. akna 1914.02.04-től bev.: 1917.07.04.	Felsőgalla
Kovács Ferenc	Vértesszőlős 1884.12.03. Tury Éva Kovács Vendel kocsis	r. kat.		cs. és kir. 12. gyalogezred	eltűnt Usicze (orosz harctér) 1914.12. 1917.12.31. éjjel 12 óra (holtta nyilván- nítva 1920)	napszámos, gépüzem 1912.09.25-től bev.: 1914.08.01.	Tatabánya Boda Katalin 1 gyermek
Kovács István	Hánta 1877.06.02. Kovács Rozina	ev.	népfelkelő gyalogos	m. kir. 31. honv. gya- logezred	eltűnt az orosz harctéren 1916.01.20. (1916.08.28.?)	motorkezelő, napszámos külszíni fejtésen 1909.06.05-től bev.: 1914.08.01.	Tatabánya Hamar Mária 4 gyermek

Kovács József	Polgárdi-Cséri-pusztá 1888.01.12. Steinhauer Mária Kovács István cseléd	r. kat.	tizedes	m. kir. 31. honv. gya- logezed?	Bánhida, kórház 1918.11.28. tüdőlővéssel megrokkant 1916, tüdőgü- mókór	mészázgető	Tatabánya Tóth Mária 3 gyermek
Kovács Károly I.	„égei”					vájár, II. akna 1910.01.08-tól bev.: 1914.08.01.	Tatabánya
Kovács Károly II.	1884.12.28. Mesteri Zsuzsan- na Kovács Mihály	ev.	népfelkelő gyalogos	cs. és kir. 83. gyalogezred	1918.09.08.	napszámos, cementgyár 1914.01.29-től bev.: 1915.02.14.	Tatabánya Vég Mária
Kovács László	1900	r. kat.	népfelkelő gyalogos	m. kir. 31. honv. gya- logezed	Serpo kö- rűli csatár (Olaszország) 1917.12.19.		Felsőgalla
Kozár István	Felsőgalla 1889.03.09. Leffinger Mária Kozár János csősz	r. kat.			1915.04.17.	vájár, VIII. akna 1913.05.09-től bev.: 1914.08.01.	Felsőgalla Böhm Má- ria (elhunyt 1918.01.13.) 1 gyermek
Köberlein Mátyás	Vértessomló 1888	r. kat.			1914.11.23.	vájár, I. akna 1907.01.22-től bev.: 1914.08.01.	Tatabánya

König Antal	Alsógalla 1888.05.29. Kolta Mária König Antal	r. kat.	népfelkelő gyalogos	m. kir. 31. honv. gya- logezred	Ruda (Roh- atyn) melletti csatatér (Ga- licia) 1915.07.01.	földműves	Alsógalla Schamberger Teréz 2 gyermek
Köpe Sándor	Hódmezővásár- hely 1887.09.05. Laskai Judit Köpe Tamás kovács	ref.				vájár, VIII. akna 1913.10.25-től bev.:1914.07.28.	Felsőgalla Balog Margit 2 gyermek
Körmendi István	Csicsó? 1870?	r. kat.				napszámos, cementgyár 1913.06.05-től bev.: 1914.08.01.	Felsőgalla Sámpár Rozália 1 gyermek
Körmendi Sándor	1897 Horváth Zsófia Körmendi Károly	ref.	népfelkelő gyalogos	cs. és kir. 19. gyalogezred	Bánhida, kórház 1917.06.02.de. ½ 8 tüdőgümőkór	kőművessegéd, szolgál	Felsőgalla VI-os telep (v. Bánhida)
Krátki János	1870 Hunglen Anna Krátki János	r. kat.	népfelkelő gyalogos	m. kir. 31. honv. gya- logezred	Bánhida 1918.02.05. tűdővész	kádár	Gábel Vero- nika
Krausz Gyula	1899 Krausz Berta Krausz Lázár	izr.	népfelkelő gyalogos	m. kir. 31. honv. gya- logezred	C. Serpo (Olaszország) 1917.12.19.	kereskedősegéd	Felsőgalla

Krupánszki István	Bánhida 1876.05.28. Szabó Ilona Krupánszki József	r. kat.				1917.12.31. éjjeli 12 óra (holtttá nyilváltva 1923)	kisbirtokos	Bánhida Kubinger Mária 6 gyermek
Krupánszki Mihály	Bánhida 1889.04.30. Zábráczki Anna Krupánszki Imre gazda	r. kat.	népfelkelő gyalogos	m. kir. 31. honv. gyalogezred	Novonyikolajevszk (Oroszország) 1915.07.10.	vájár, I. akna 1910.08.23-tól bev.: 1914.08.01.	Bánhida	
Kupi (Küpi) György	Drávatamási 1883.06.27. Hauszer Magdolna Kupi József zsellér	r. kat.			1915.04.21.	vájár, VII. akna 1911.08.12-től bev.: 1914.08.01.	Felsőgalla VI-os telep Romhányi Mária (elhunyt 1917.12.02.) 2 gyermek	
Kur (Kúr) Péter	Nemesócsa 1884.06.19. Kur Lidia özv. Somogyi Istvánné	ref.	gyalogos	m. kir. 31. honv. gyalogezred, 10. század	sebesülése listázva 1915.10.5. ebbe később feltehetően belehalt	napszámos, fatelep 1908.11.17-től bev.: 1914.08.01.	Felsőgalla Vasi Eszter 1 gyermek	
Kurilla (Kurila) Károly	1875 Hanyecz Ágnes Kurilla József	r. kat.	népfelkelő gyalogos	m. kir. 31. honv. gyalogezred	1917.12.31. éjjeli 12 óra (holtttá nyilváltva 1921)	vájár, IX. akna 1911.09.05-től bev.:1914.08.01.	Felsőgalla László Erzsébet 2 gyermek	

Kuti Horváth József	Várpalota 1893.04.16. Sotonyi Zsuzsanna Kuti Horváth István földműves	ref.			1915.05.20.		Felsőgalla Molnár Mária 1 gyermek
Lautsch Ferenc	1882.09.27. Lautsch Anna	r. kat.	tizedes	cs. és kir. 74. gyalog- ezred, 16. század	1914		Tatabánya Liska Ilona (elhunyt?) Fuchs Ilona 3 gyermek
Laurencsics (Lav- rencsics, Lovrencič) Jakab	Kred (Kobarid, Szlovénia) 1878	r. kat.	népfelkelő			kövező, kőműves csoport 1910.04.01-től bev.: 1914.07.31.	Felsőgalla Urbancsics Ilona 3 gyermek
László Mihály ifj.	1883 v. 1884 László Mihály	r. kat.			1915.08.09.	vájár, VI. akna 1910.11.26-tól bev.: 1914.08.01.	Felsőgalla Varga Anna (elhunyt) 1917.02.05) 3 gyermek
Les Iván (József?)						napszámos, kőbánya 1913.01.14-től bev.: 1915.03.14.	Felsőgalla Varga Mária? 1 gyermek?
Leviczki Károly	1892.05.09. Leviczki Apol- lónia	r. kat.	szakaszvezető	m. kir. 11. honv. gya- logezred	1915.05.02- 06.15.	1913-ban vájár	Tatabánya Opreics Kornélia 1 gyermek

Lévai György	Petrozsény? 1884	r. kat.				napszámos, újtelep gépüzem 1911.02.04-től bev.: 1914.07.27.	Felsőgalla Zsárik Julianna 4 gyermek
Lichnecker János	Selmezbánya 1890 Makovini Erzsé- bet Lichnecker Flórián	r. kat.	őrzetető	cs. és kir. 26. gyalogezred	kórházban? 1915.03.07. 1917.12.31. éjjeli 12 óra (holtta nyilvá- nítva 1934)	vájár, VII. akna 1912.02.04-től bev.: 1914.08.01.	Felsőgalla Albrecht Mária 3 gyermek
Lindák Pál	Pitvaros 1874 v. 1875	ev.	népfelkelő			napszámos, gépüzem 1905.09.29-től bev.: 1914.08.01.	Tatabánya Juhász Mária 4 gyermek
Lipp János		r. kat.		m. kir. 31. honv. gya- logezred	1915.06.27.	vájár, VII. akna 1903.10.27-től bev.: 1914.08.01.	Felsőgalla
Lois József	Bánhida 1877.10.05. Krupánszki Katalin Lois József	r. kat.			oroszharc- tér 1917.12.31. éjjeli 12 óra (holtta nyilvá- nítva 1938)	napszámos	Bánhida Jelinek Verona 5 gyermek
Lóczy József	Bánhida 1896.09.30. Tóbiás Ilona Lóczy János földműves	r. kat.	gyalogos	cs. és kir. 71. gyalogezred, 14. század	oroszharc- tér 1917.12.31. éjjeli 12 óra (holtta nyilvá- nítva 1938)	földműves	Bánhida

Lőrincz András						vájár, VII. akna 1909.06.08-tól bev.: 1914.08.01.	Felsőgalla
Lőrincz Gergely	r. kat.					(iroda)szolga, sportklub 1913.02.02-től bev.: 1914.08.01.	Tatabánya
Lőrinczi János	1879 Lőrinczi László		népfelkelő gyalogos	m. kir. 31. honv. gya- logezred, 8. század	Oroszország 1914.11.21-24.	csillás, II. akna 1913.07.03-tól bev.: 1914.08.01.	Tatabánya
Lukács János	Esztergom 1885.03.25. Schantz Magda Lukács János bányász	r. kat.	gyalogos	m. kir. 14. honv. gya- logezred	1917.12.31. éjjeli 12 óra (holtta nyilvát- nítva 1921)	csillás, kőbánya gépzem 1915.06.08-tól bev.: 1918.02.06.	Felsőgalla Kramár Mária 6 gyermek
Lukács János	„tokodi” Mocsa? 1888.10.17.?				1917.01.13. v. 1917.01.03.	elővájár, VIII. akna 1906.01.05-től bev.: 1914.08.01.	Felsőgalla
Lusztig András	Szár 1878.08.25. Nasztfogl-Steer Erzsébet Lusztig György zsellér	r. kat.	népfelkelő gyalogos	m. kir. 17. honv. gya- logezred, 7. század	Doberdó 1916.03.12.	napszámos, új osztályozó 1903.03.16-tól bev.: 1914.08.01.	Felsőgalla Melcher Erzsé- bet 3 gyermek
Lutring István	Bicske? 1889.06.06. Bauer Anna Lutring Mihály	r. kat.				vájár, I. akna 1910.04.21-től bev.: 1914.07.28.	Bánhida Wiszt Anna

Lutring Kálmán Imre Alajos	Bánhida 1890.06.12. Izing Anna Lutring Imre kántortanító	r. kat.	szakaszvezető	cs. és kir. 12. gyalogezred	1918.06.15.		Bánhida
Majerik József	Várpalota?	r. kat.				napszámos, ómésztelep 1911.05.01-től bev.: 1914.08.01.	Felsőgalla Vörös Mária 1 gyermek
Major Bálint	1874 v. 1875	ref.	gyalogos	m. kir. 31. honv. gya- logezred, 7. század		vájár, I. akna 1909.03.30-tól bev.: 1914.08.01.	Tatabánya Csósz Julianna 3 gyermek
Majtán (Majtány) Mihály	Oroszka? 1889.10.25. Klacsánszki Mária Majtán Mihály	r. kat.			orosz fogság- ban 1917.11. előtt?	vájár, I. akna 1911.10.20-tól bev.: 1914.08.04.	Tatabánya Horváth Anna
Maksymiuik János (Iván)	Myszyn (Galícia) 1885.08.01. Babjak Parosevica Maksymiuik Kons- tantin	g. kat.			1914.11.16.	vájár, III. akna 1912.03.07-től bev.: 1914.08.03.	Tatabánya Malinka Julianna
Malina Márton	1883.10.15. Malina Franciska	r. kat.	népfelkelő gyalogos	m. kir. 31. honv. gya- logezred	szerb harctér 1917.12.31. éjjel 12 óra (holtta nyilvá- nítva 1929)	vájár, VIII. akna 1906.03.20-tól bev.: 1914.07.31.	Felsőgalla VII-es telep Babai Ilona 3 gyermek

Maschek Ferenc							vájár, l.a akna 1907.04.25-től bev.: 1914.08.01.	Tatabánya
Mayer János							napszámos, l. akna 1902.05.01-től bev.: 1914.08.01.	Tatabánya
Mayer (Meyer) Mihály	Szár 1887.10.24. Krausz Teréz Meyer Mihály zsellér	r. kat.	népfelkelő gyalogos	cs. és kir. 12. gyalogezred, 7. század	Lukovice mel- letti csatater 1916.08.09.		földműves	Bánhida
Meindl Mihály							vájár, l. akna 1900.10.06-tól bev.: 1914.08.01.	Felsőgalla
Mertz (Mercz) Jakab	Felsőgalla 1893.07.18. Varga Mária Mertz Gáspár gazda	r. kat.						Felsőgalla
Mihály György	Kéthely-Sári- puszta 1884.11.25. Nagy Rozália Mihály Mihály uradalmi cseléd	r. kat.			Tatabánya 1920.05.08. du. 5 óra gű- mős agyhár- tyalob (feltehetően háborús sérű- lés következ- ménye)	kovács, gépműhely 1913.01.22-től bev.: 1914.08.01. visszatért: 1918.11.14.	Tatabánya Raffel Mária 3 gyermek	

Mitnyik János	Héreg 1893.01.31. Hornyak Terézia Mitnyik János zsellér	r. kat.		cs. és kir. 12. gyalogez- red?	Koltow oroszharc 1917.12.31. éjféli 12 óra (holtta nyilvá- nítva 1932)	segédvájár	Felsőgalla Mész- telep Tóth Mária
Moharos József	Kömlőd 1887.09.19. Bóka Erzsébet Moharos József közbirtokos	ev.	gyalogos	cs. és kir. 12. gyalogezred, 3. század	1915.03.14-24.	napszámos, szivattyúke- elő, gépüzem 1913.01.21-től bev.: 1914.08.01.	Bánhida Petsch Teréz
Mokány (Makán, Mokán) József					1916	vájár, VI. akna 1912.01.19-től bev.: 1914.08.01.	Felsőgalla
Molnos István Gergely	1879 Molnos Borbála Molnos Sándor	r. kat.	gyalogos	m. kir. 3. honv. gya- logezred	1917.12.31. éjféli 12 óra (holtta nyilvá- nítva 1927)	csillás, VI. akna 1913.06.18-tól bev.: 1914.08.01.	Felsőgalla Józsa Mária 1 gyermek
Mura József	Alsógellér 1872.10.19. Csepi Klára Mura Máté zsellér	r. kat.	népfelkelő	m. kir. 31. honv. gya- logezred	1918.01.01.	napszámos, kocsis pénztár(?) 1900.09.17-től bev.: 1914.07.31.	Tatabánya Murczin Katalin 5 gyermek
Muraközy Lajos	Naszály 1876.05.27. Szép Julianna Muraközy József iparos	ref.				molnár, cementgyár 1912.08.23-tól bev.: 1914.08.01.	Felsőgalla Toma Julianna 1 gyermek

Nagy István	1894		népfelkelő gyalogos	cs. és kir. 19. gyalogezred, 6. század		kovács, gépműhely 1914.02.28-tól bev.: 1914.08.01.	Tatabánya
Nagy Lajos					1915.06.17. előtt	napszámos, ómésztelep 1913.02.17-től bev.: 1914.08.01.	Tatabánya
Nedermann József	1881	r. kat.		m. kir. 31. honv. gya- logezred	1916	napszámos, mésztelepi fűtő ómésztelep 1906.02.17-től bev.: 1914.08.01.	Felsőgalla Szeiler Teréz 5 gyermek
Nemes Ferenc	Csákvár 1881.09.15. Jakab Zsuzsanna Nemes József takács	r. kat.		cs. és kir. 69. gyalogezred	eltűnt 1914.12.31.	csillás, I. akna 1909.08.19-től bev.: 1914.08.01.	Tatabánya Darázsi Mária 3 gyermek
Neubauer József	Alsógalla 1888.08.24. Hamburger Erzsébet Neubauer József váltóőr	r. kat.			1915.03.15. (holtta nyilvá- nítva 1966)	vájár, III. akna 1908.05.07-től bev.: 1914.08.01.	Alsógalla
Neukum Ferenc	Vértessomló 1876.11.09. Wend Katalin Neukum Ferenc napszámos	r. kat.				kovács, vegyeskereskedő	Alsógalla Fischer Erzsébet 2 gyermek

Németh György	Gyömrő? 1893.02.10. Kovács Anna Németh József	r. kat.					napszámos, új mésztelep 1910.09.06-tól bev.: 1915.10.18.	Felsőgalla Balázs Juliánna 1 gyermek
Németh Mihály	Mány 1884.09.29. Schupp Teréz Németh Károly kőműves	r. kat.		cs. és kir. 69. gyalogezred	Felsőgalla 1914.10.24. de. 3 óra tüdőgyulladás		szabómester, férfi szabó	Felsőgalla Darmstädter Borbála 1 gyermek
Nikodémusz (Nikodemus) András	1884.10.04. Rezlozsnyek Zsófia Nikodemus András	ev.					lakatos, brikettüzem 1914.03.07-től bev.: 1914.08.01.	Tatabánya Nagy Mária
Nobel Ernő	1882 Austerlitz Fáni Nobel Miksa	izr.	gyalogos	m. kir. 31. honv. gya- logezred	1917.12.31. (holtta nyilvá- nítva 1923)		kereskedősegéd	Felsőgalla
Oberthaler (Oberthaller) Merán Ferenc	Megyefa 1886.10.01. Merán Mária Oberthaler Ferenc kőfaragó	r. kat.			1918		vájár, IX. akna 1909.03.22-től bev.: 1914.07.29.	Felsőgalla Keller Mária 1 gyermek
Olbricht Gusztáv	Inászó 1888.07.22. Strass Emilia Olbricht József	r. kat.			1914.09.19.		aknász, VI. akna 1913.01.15-től bev.: 1914.07.30.	Felsőgalla Lidik Irén 1 gyermek

Opalka Jakab							vájár, I/A akna 1906.05.04-tól bev: 1914.08.01.	Tatabánya
Osika Szilveszter (Sylvester)	Bochnia (Galicia) 1882	r. kat.	címzetes tizedes	cs. és kir. 13. gyalogezred, 8. század			vájár, VIII. akna 1913.11.03-tól bev.: 1914.08.02.	Felsőgalla Jakubovszka Stefánia 3 gyermek
íj. Osztafi (Hoztafi, Hosztafi) János	Ludas (Tóluđas) 1894 Osztafi János	r. kat.	gyalogos	cs. és kir. 34. gyalogezred, 7. század	1917.05.20.		napszámos, kóbánya 1914.01.23-tól bev.: 1914.10.26.	Felsőgalla
Őri János	Csákberény 1873.12.27. Molnár Borbála Őri Ferenc zsellér	r. kat.					napszámos	Bánhida Végh Terézia 3 gyermek
Pámmer (Pamer, Pammer) Gyula	Budapest?		gyalogos	m. kir. 1. honv. gya- logezred, 11. század	1914.11.4-7.			Felsőgalla
Perényi Miklós	Alsógalla 1885.10.03. Jurida Mária Perényi Miklós uradalmi erdész	r. kat.	póttartalékos vadász	cs. és kir. 19. tábori vadászszáz- lólaj	orosz harctér 1915.01.18.	erdészgyakornok, uradal- mi vadász		Felsőgalla? Mazár Ottília 2 gyermek

Petrovics István	Ópálos 1896.02.18.	r. kat.	gyalogos	m. kir. 300. honv. gyalogezred, 403. zászlóalj	Brody (Galícia) 6/12. tábori kórház 1915.09.30. has- és comb- lövés	napszámos, kófaragó kőbánya 1910.09.14. bev.: 1915.07.12.	Felsőgalla
Pém János	Bánhida 1885.06.20. Polacsek Mária Pém György gazda	r. kat.	népfelkelő gyalogos?	m. kir. 31. honv. gyalogezred?	1917.12.31. éjjeli 12 óra (holtta nyilvántva 1920)	bányamunkás	Bánhida Kelemen Johanna 1 gyermek
Piegelbauer (Piglbauer) György	Felsőgalla 1894.08.02. Eichkem Anna Piglbauer József lakó	r. kat.				csillás, VI. akna 1914.06.24-től bev.: 1915.08.25.	Felsőgalla
Piegelbauer (Piglbauer) János	Felsőgalla 1893.06.25. Baumgartner Juliana Piglbauer János fazekasmester	r. kat.	gyalogos	cs. és kir. 12. gyalogezred, 3. század	Felsőgalla 1918.11.15. de 10 óra tüdőgyulladás	napszámos	Felsőgalla Kiprich Mária
Pimpl János	Acsa 1882.04.20. Szauder Anna Pimpl János zsellér	r. kat.				vájár, VII. akna 1908.08.06-től bev.: 1914.07.27.	Felsőgalla Hollósi Mária 5 gyermek

Pintér István	Bánhida 1881.08.19. Boda Teréz Pintér Mihály	r. kat.	tartalékos hajtó tűzér	cs. és kir. 6. nehéz tábori tarackosztály	Schönichl (Schönbichl?) 1914.10.24. kolera	segédvájár, VI. akna 1906.01.12-től bev.: 1914.08.01.	Bánhida Kalus Katalin 4 gyermek
Polacsek Imre	Bánhida 1885.11.03. Szukenyik Mária Polacsek Imre gazda	r. kat.	őrmester	cs. és kir. 12. gyalogezred, 15. század	Višegrad mel- letti csatatér (Bosznia) 1914.08.13.	zenész	Bánhida
Polgár Mihály	1881	ev.	gyalogos	cs. és kir. 76. gyalogezred, 3. század	1915.04.30.	motorkezelő, cement- gyár 1912.01.03-tól bev.: 1914.08.01.	Felsőgalla Kömüves Rozália 1 gyermek
Pongrácz József	Kocs 1872.07.19. Borsó Zsuzsanna Pongrácz Imre kézimunkás	ref.		m. kir. 31. honv. gya- logezred	orosz harcté- ren eltűnt 1918.04.14. 1920.12.20. szibériai fogságban meghalt	vájár, napszámos I/a akna 1908.11.05-től bev.: 1914.08.01.	Tatabánya Pápai Mária 7 gyermek
Pospischek Mihály	1876	r. kat.				napszámos	Bánhida Nagy Katalin 2 gyermek
Posvancz Balázs	Csákány (Po- szonycsákány) 1877.02.01. Dolák Teréz Posvancz János zsellér	r. kat.	gyalogos	m. kir. 13. honv. gya- logezred	orosz harctér 1917.12.31. éjjel 12 óra (holtta nyilvá- nítva 1931)	cipészmaster	Felsőgalla Auszmann Mária 1 gyermek

Pörtl József	Bánhida 1889.01.02. Fehér Mária Pörtl József zsellér				1916	vájár, I.a akna 1905.08.10-tól bev.: 1914.08.01. visszatért: 1915.07.13. újra bevonult?	Felsőgalla Szabó Mária 1 gyermek
Princz Ferenc	1876		tisztiszolga	cs. és kir. 6. tábori ta- rackosezred, 2. üteg	1917.12.23.		Alsógalla Dudás Juliana 3 gyermek
Pruzsina Mihály	1888.09.29. Wernsdorfer Mária Anna Pruzsina József	r. kat.	népfelkelő gya- logos?	m. kir. 31. honv. gya- logezred	orosz harctér 1914.11.01. eltűnt 1917.12.31. éjjel 12 óra (holtta nyilván- nítva 1935)	vájár, VI. akna 1905.06.26-tól bev.: 1914.08.01.	Bánhida Fehér Mária 3 gyermek
Pruzsinszki András	Bánhida, 1896.08.02. Talabér Anna Pruzsinszki János mezőgazdasági szolga	r. kat.	népfelkelő gyalogos	m. kir. 31. honv. gya- logezred, 1. század	Kol-Gáj körüli csatatér (Orosz- ország) 1916.08.28. (1916.07.29.?)		Bánhida
Pucher Kozma	Mecsekszabolcs 1886.09.24. Knapics Mária Pucher András bányász	r. kat.	gyalogos	m. kir. 19. honv. gya- logezred	Mihalovice 1917.12.31. éjjel 12 óra (holtta nyilván- nítva 1925)	vájár	Tatabánya Tóbiás Viktória 2 gyermek

ifj. Rabi András	Dévaványa? 1879.02.11.? Rabi András		népfelkelő		1917.04.18. (?) vasúti baleset- ben meghalt	csillás kőbánya 1912.09.26-tól bev.: 1914.07.27.	Felsőgalla házas
Radó Ferenc	Hosszúhetény? 1881.10.05.?	r. kat.				lőmester, VII. akna 1911.05.03-tól bev.: 1914.07.27.	Felsőgalla Szűcs Julianna 3 gyermek
Rambold (Rampold) János	Budapest 1875.01.20. Moskovics Teréz Rampold József	r. kat.	népfelkelő gya- logos v. munkás	m. kir. 31. honv. gya- logezred	Przemyski, 3. sz. helyőrségi kórház 1915.06.09. lövéstől eredő sebesülés	napszámos, ómészüzem 1905.12.01-től bev.: 1914.08.04.	Felsőgalla Raab Anna 5 gyermek
Recse József	1881 Savanyó Zsu- zsanna Recse József	ev.	gyalogos	m. kir. 18. honv. gya- logezred	1917.12.31. éjjel 12 óra (holtta nyilvá- nítva 1928)	csillás, IX. akna 1913.04.02-től bev.: 1914.07.31.	Felsőgalla Németh Mária
Reinhardt János	Alsógalla 1887.10.14. Goldschmidt Teréz Reinhardt János gazda	r. kat.	tartalékos örve- zető	cs. és kir. 12. gyalogezred	Galícia 1915.05.22. 1917.12.31. éjjel 12 óra (holtta nyilvá- nítva 1925)	földműves (kisbirtokos)	Alsógalla Frank Anna 2 gyermek
Rezsnyák Imre	Sárisáp 1884.10.26. Leszkovszki Mária Rezsnyák Gábor	r. kat.	gyalogos	m. kir. 14. honv. gya- logezred	1915.05.12.	elővájár, lőmester új oszt. 1908.08.03-tól bev.: 1914.07.31.	Felsőgalla VI-os telep Schistek Juli- anna 3 gyermek

Rieger János	Városlőd 1887.02.28. Gulden Hermin Rieger Vencel napszámos	r. kat.		m. kir. 19. honv. gya- logezred	1917.12.31. (holttá nyilvá- nítva)	vájár, III. akna 1911.11.20-tól bev.: 1914.08.01.	Tatabánya Tomozer Terézia
Román Mihály	1884 Khyllap Anna Román János	g. kat.	gyalogos	cs. és kir. 85. gyalogezred	orosz harctér 1917.12.31. éjjel 12 óra (holttá nyilvá- nítva 1921)	vájár, VIII. akna 1913.02.07-től bev.: 1914.08.01.	Felsőgalla Stefanya Anna 2 gyermek
Romocsa (Ramocsa) Károly	Zsibó 1881.01.27. Németh Juliana Romocsa Károly	ev.	népfelkelő gyalogos	cs. és kir. 51. gyalogezred	Prága, ba- rakk-kórház 1918.01.10. váll-íövés miatt	vájár, I. akna 1905.12.29-től bev.: 1914.08.01. 36 hónap az orosz harc- téren, majd olasz harctér	Tatabánya Róth Anna 2 gyermek
Rózsa Péter						vájár, VIII. akna 1910.11.01-től bev.: 1914.07.27.	Felsőgalla
Rupert János	Szomód 1877.10.28. VIII Borbála Rupert Ferenc varga	r. kat.				csillás, VI. akna 1910.08.18-tól bev.: 1914.08.01.	Felsőgalla Fodor Juliana 1 gyermek
Sámpár János	Bicske? 1873.	r. kat.				községi kanász, tehenes	Felsőgalla Farkas Erzsébet 5 gyermek

ifj. Sámuel István	Sikátor 1882.08.28. Csetényi Erzsé Sámuel István cseléd				1914.12.15.	napszámos, új mésztelep 1909.06.17-től bev.: 1914.08.04.	Felsőgalla Hartmann Katalin
Sárközi József	Szár 1888.03.05. Szabó Julianna Sárközi József napszámos	r. kat.	huszár	m. kir. 8. honv. huszá- rezred	1917.12.31. éjjel 12 óra (holtta nyilvá- nítva 1923)	napszámos, új mésztelep 1912.09.18-tól bev.: 1914.07.27.	Felsőgalla Herbert Rozália
Sárközi Sándor	Gyermely 1876.06.15. Danóczi Lidia Sárközi Sándor uradalmi vadász	ref.			Bécs, kórház? 1917.09.17.	csillás, VI. akna 1910.12.29-től bev.: 1914.08.01.	Felsőgalla Szalai Mária 3 gyermek
Schalkhammer Antal	Felsőgalla 1880.11.29. Huber Katalin Schalkhammer Antal házas zsellér	r. kat.	őrvezető		Blace (Szerbia) 1917.03.06.	földműves, kisbirtokos	Felsőgalla Eck Teréz 5 gyermek
Scheirich József	1889 Schäffer Katalin Scheirich Antal	r. kat.	tartalékos sza- kaszvezető	cs. és kir. 19. gyalogezred, 6. század	Szuloszova 1914.11.19.	vájár, VI. akna 1905.10.23-tól bev.: 1914.08.01.	Felsőgalla Szám Mária
Scherlein Rezső	Vértesszőlős 1876 Simon Emma Scherlein János	r. kat.	népfelkelő gyalogos	m. kir. 31. honv. gya- logezred	Zloczov (Ga- licia) 1916.09.09.	kádár, ácsműhely 1903.01.13-tól bev.: 1914.08.01.	Tatabánya Baráthy Fran- ciska 1 gyermek

Scheuer (Scheier) József	Zirc 1875.02.01. Czwick Terézia Scheier Mátyás ács	r. kat.	népfelkelő gyalogos	m. kir. 31. honv. gya- logezred	1917.12.31. éjjel 12 óra (holtta nyílvá- nítva 1924)	ácssegéd, gépüzem 1911.02.13-tól bev.: 1914.08.01.	Felsőgalla Penka Erzsébet 2 gyermek
Schiller Antal	Devecser 1877.06.12. Németh Erzsébet Schiller Miksa cipész	r. kat.				cipész	Bánhida Szabó Karolin 5 gyermek
Schlégl János	Alsógalla 1878.02.26. Véber Mária Schlégl Antal telkes gazda	r. kat.	gyalogos	m. kir. 31. honv. gya- logezred, 8. század	orosz harctér 1917.12.31. éjjel 12 óra (holtta nyílvá- nítva 1937)	kisbirtokos	Bánhida Hlogyik Katalin 3 gyermek
Schliesz Ferenc	Szár 1875.01.05. Hochreiter Katalin Schliesz György	r. kat.				felvigyázó	Tatabánya Hajósy Katalin 1 gyermek
Schmidál István	Selmecbánya 1885.11.18. Pata Rozália Schmidál János	r. kat.				gépkezelő, új gépüzem 1906.09.25-től bev.: 1914.08.01. visszajött: 1914.08.01.(?)	Felsőgalla Német Juliana 1 gyermek
Schmied (Schmiedt) István					1915.07.17.	vájár, l. akna 1900.10.24-től bev.: 1914.07.28.	Tatabánya

Schneider Márton					1918?	IX. akna 1912.08.28-tól bev.: 1915.03.22.	Felsőgalla
Scholl Ferenc	1892 Kreis Erzsébet Scholl Remigiusz	r. kat.	gyalogos	cs. és kir. 12. gyalogezred	orosz harctér 1917.12.31. éjjel 12 óra (holtta nyilvá- nítva 1931)	napszámos	Felsőgalla
Schunder (Sunder) János	1877 Flóczy Borbála Schunder Ferenc	r. kat.	népfelkelő gyalogos	m. kir. 31. honv. gya- logezred	1917.12.31. éjjel 12 óra (holtta nyilvá- nítva 1920)	kőműveseged kőműves csoport 1906.11.25-től bev.: 1914.08.01.	Felsőgalla VI-os telep Eck Anna 2 gyermek
Seregélyes Károly	Újszőny 1888.07.06. Nagy Julianna Seregélyes Ferenc vargamester	r. kat.			1916.01.15. előtt	bányász	Felsőgalla Szénási Etel 3 gyermek
Simon László	Csicsógombás 1883	g. kat.				napszámos, kőbánya 1913.05.06-tól bev.: 1914.07.28.	Felsőgalla Vimán Ilona 1 gyermek
Simonics Johann (Simonić, János)	Trockental (Stáje- rország) 1893	r. kat.			1915.12.13.	vájár, VIII. akna 1910.07.19-től bev.: 1914.08.28.	Felsőgalla

Szladik (Sladik) Lajos	Devecser 1895.07.20. Csigai Mária Szladik Gábor kocsis	r. kat.					napszámos, kóbánya 1911.06.24-től bev.: 1915.06.18.	Felsőgalla
Smudla József	Bánhida 1888.11.10. Vajnórák Mária Smudla József	r. kat.				Budapest 1918.03.21. feltehetően kórházban, háborús sérü- lése következtében	vájár, I.a akna 1910.08.02-től bev.: 1914.08.01. visszajött: 1917.07.09.	Bánhida Hlogyik Ilona 3 gyermek
Smudla Mihály	Bánhida 1893.12.18. Szabó Magdolna Smudla Mihály gazdafi	r. kat.	cs. és kir. 12. gyalogezred, 1. század	örvezető		Lemberg (Galícia) 1916.09.06.	vájár, I. akna 1914.03.04-től bev.: 1914.08.01.	Bánhida
Soszték (Szostek) Lajos	Soszték Mátyás?	r. kat.					vájár, II. akna 1911.01.02-től bev.: 1914.10.21.	Tatabánya
Sótér Ferenc	Pogony 1884.08.15. Nagy Mária Sótér László	r. kat.					vájár, VI. akna 1912.08.08-tól bev.: 1914.08.01.	Felsőgalla Bódi Mária (Erzsébet)
Standt (Standl) István	Budapest?	r. kat.	m. kir. 31. honv. gya- logezred	népfelkelő gyalogos		1915		Felsőgalla Bangha Martina 3 gyermek

Staub András	Csehbánya 1886.11.23. Schveder Éva Straub Mátyás földműves	r. kat.			1914.12.18.	mészégető, napszámos, fűtő ómészüzem 1906.03.01-től bev.: 1914.08.03.	Felsőgalla, mésztelep Freund Erzsébet 4 gyermek
Stemmer József	Bács 1878.09.04. Walter Mária Stemmer Mátyás	r. kat.	népfelkelő tizedes	cs. és kir. 6. gyalogezred	Tatabánya 1916.02.06. du. 6 óra tüdőgümőkór	vájár, III. akna 1910.09.10-től bev.: 1914.07.27. visszatért: 1915.07.03.	Tatabánya Balogh Anna 4 gyermek
Stenczl Ferenc	Vámosmikola?				1917.01.12.	felvigyázó, cementgyár 1914.06.03-tól bev.: 1914.07.31.	Felsőgalla
Strassenreiter Gyula	1887 Klauser Matild Strassenreiter Ferenc	r. kat.			1917.12.31. éjjel 12 óra (holtta nyilvá- nítva 1938)	hentes, napszámos, új gépüzem 1909.02.15-től bev.: 1914.07.27.	Felsőgalla Bán Anna 1 gyermek
Sutry (Sutri) János	Dombelve 1886.07.06. Zjavka Éva Sútry Adám	r. kat.				vájár, II. akna 1912.06.28-tól bev.: 1914.08.01.	Tatabánya Peszár Katalin 1 gyermek
Sümegi Gábor	Sáska 1889	r. kat.				csillás, IX. akna 1914.02.23-tól bev.: 1914.08.02.	Felsőgalla Németh Ilona 1 gyermek

Szabó Ernő	Mecsekszabolcs 1886.03.07. Schvan Borbála Szabó Antal bányász	r. kat.	szakaszvezető	cs. és kir. 52. gyalogezred	1917.12.31. éjjel 12 óra (holtta nyilvántva 1921)	vájár	Felsőgalla Paulics Anna
Szabó István	1878	r. kat.	népfelkelő őrmester	m. kir. 13. honv. gyalogezred XIV/5. mun- kásszázad	Sinkow 1915.11.03. fejlövés		Tatabánya
Szabó Mihály	Tata 1875.11.16. Garbacz Erzsébet Szabó József házas zsellér	r. kat.	népfelkelő gyalogos	m. kir. 31. honv. gya- logezred, 7. század	oroszló harctér 1914.11.21-24.	napszámos, új mésztelep 1911.03.01-től bev.: 1914.08.01.	Felsőgalla
Szabó Simon	Bánhida 1892.01.23. Smudla Zsófia Szabó Ferenc gazda	r. kat.	gyalogos	cs. és kir. 12. gyalogezred	Komárom 1914.10.02. öngyilkos, Dunába ugrott	kőműves	Bánhida
Szakmeiszter Gábor	Halimba 1884.04.09. Bauer (Paur) Anna Szakmeiszter József kőműves	r. kat.	népfelkelő gyalogos	cs. és kir. 19. gyalogezred	1917.12.31. éjjel 12 óra (holtta nyilvántva 1921)	vájár, IX. akna 1912.09.18-tól bev.: 1914.07.31.	Felsőgalla Ughy Anna 1 gyermek

Szakonyi János	1885 Niksz Anna Szakonyi János vasúti őr	r. kat.	népfelkelő gyalogos	m. kir. 31. honv. gya- logezred	Ugly 1916.06.12. lövéstől eredő sebesülés	lakatos	Bánhida
Szántó János	1884	ref.			1914.11.07.	csillás, I. akna 1914.01.09-től bev.: 1914.07.27.	Tatabánya Mészáros Erzsébet 1 gyermek
Széles Gábor	Halimba 1887.02.27. Dólczer Margit Széles János kovács	r. kat.	tizedes	cs. és kir. 19. gyalogezred	Kosmolov 1914.11.eleje kolera	vájár, VI. akna 1905.09.18-tól bev.: 1914.08.01.	Felsőgalla Jegedics Róza 1 gyermek
Szelman(n) János	1887 Szelman Éva	r. kat.		cs. és kir. 69. gyalogezred	Monte St. Michele körüli csatatér, osztrák tengermellék 1916.10.29.	bognársegéd, kerékgyártó	Felsőgalla Hoffman Mária 1 gyermek
Széplábi Emil	Kislőd? Réder Mária Széplábi Antal	r. kat.				napszámos, új mésztelep 1914.07.01-től bev.: 1914.10.21.	Felsőgalla
Szilasi József		ev.?	gyalogos	cs. és kir. 46. gyalogezred, 2. század?	Eperjes, kórház 1914.11.03.	vájár, VIII. akna 1911.07.11-től bev.: 1914.07.29.	Felsőgalla

Sziráki Ferenc	Jászládány 1882.12.14. Pomázi Luca Sziráki Károly	r. kat.	tizedes	m. kir. 29. honv. gya- logezred	Firenze, kórház 1916.04.08. du. 6 óra tüdőgyulladás olasz fogság- ban	községi rendőr	Tatabánya Buchhausl Mária 1 gyermek
Szlis József	Bánhida 1878.02.15. Radok Katalin Szlis József	r. kat.			Sijeteunk(?) (Bajkálontúli terület, orosz hadifogolytá- bor) 1920.12.31. éjjel 12 óra (holtta nyilvá- nítva 1922)	cipészsegéd	Budapest VIII. ker. Kiss Mária
Szmisek József	Bánhida 1888.01.31. Moravcsik Anna Szmisek József kisházás	r. kat.			Bánhida 1919.08.15. du. 8 óra tüdőgümőkór	segédvájár, VI. akna 1914.01.20-tól bev.: 1914.08.01. hazatért: 1918.01.08.	Bánhida
Sznopek Miklós	Móricföld 1873	r. kat.			1917.10.06.	borbély	Bánhida Metzler Mária Anna 3 gyermek

Szokol András	Kural 1879.11.09. Novák Róza Szokol István zsellér	r. kat.	népfelkelő gyalogos	m. kir. 31. honv. gya- logezred	1916.03.26. baleset vasúti elágazásban	cipésmester, mészégető	Felsőgalla Zsalszák Juli- anna 3 gyermek
Szőke Ferenc	Budapest? 1898 Béres Julianna Szőke András	ref.	népfelkelő gyalogos	m. kir. 1. honv. gya- logezred	Lokvica körüli csatatér, oszt- rák tenger- mellék 1916.09.22-26.		Felsőgalla
Sztankovianszky József	1877.03.10. Kutscher Julianna Sztankovianszky Ignác	r. kat.	gyalogos	cs. és kir. 12. gyalogezred	1917.12.31. éjjel 12 óra (holtta nyilvá- nítva 1927)	vájár, Ill. akna 1902.04.21-től bev.:1914.08.01.	Raj Teréz 2 gyermek
Sztavinovszki (Stavinovszki) János	Bánhida 1884.03.21. Mátyás Erzsébet Sztavinovszki János juhász vagy 1889.02.24. Szmisek Krisztina Sztavinovszki István zsellér	r. kat.					Bánhida
Talabér Imre	Ászár 1874.09.08. Ónodi Teréz Talabér Imre kanász	r. kat.	népfelkelő gyalogos	m. kir. 31. honv. gya- logezred	1917.12.31. éjjel 12 óra (holtta nyilvá- nítva 1923)	vájár, Ill. akna 1906.01.03-tól bev.: 1914.08.01.	Tatabánya Németh Teréz 5 gyermek

Tanító Áron	Budapest?		örvezető	m. kir. 29. honv. gya- logezed, 3. század	sebesültnek jelentve 1915.09.09. meghalt 1916.02.18. előtt	Felsőgalla
Téglás Sándor					Kassa, hadi- kórházban 1915.04.15.	Felsőgalla
Tingnisz Imre	Vérteskozma 1891.12.13. Darits Anna Tingnisz József takács	r. kat.				Felsőgalla
Tóbiás Károly	Bánhida 1889.08.02. Fábián Mária Tóbiás János kisház	r. kat.	népfelkelő gyalogos	cs. és kir. 12. gyalogezred, 8. század	Kolin (Csehor- szág) 1915.10.03.	Bánhida
Tóth György	Sáregres 1880.03.24. Sáfár Julianna Tóth György	r. kat.	népfelkelő árkász	cs. és kir. 4. árkászász- lőalj	Tatabánya 1918.07.20. du. 5 óra tüdőgümőkór háborúban szerzett betegségébe halt bele	Tatabánya Hári Mária 4 gyermek

Tóth Kálmán	1884	r. kat.				vájár, IX. akna 1912.08.16-tól bev.: 1914.08.01.	Felsőgalla VI-os telep Lengyel Erzsé- bet 3 gyermek
Tőzsér Ignác	Bana 1889.03.19. Kónyi Zsuzsanna Tőzsér János napszámos	r. kat.	őrzető	cs. és kir. 12. gyalogezred	Tarnopol mellett 1917.12.31. éjjel 12 óra (holtta nyilvá- nítva 1920)	vájár, VI. akna 1907.10.01-től bev.: 1914.08.01.	Felsőgalla Rehák Mária
Tremmel Antal	Felsőgalla 1894.02.18. Locker Julianna Tremmel Antal	r. kat.	népfelkelő gyalogos	m. kir. 31. honv. gya- logezred	Maniov (Ga- licia) 1915.03.11.	földműves	Felsőgalla
Ujvári János	Baja 1881.01.14. Konkoly Helén Ujvári Mihály	r. kat.		cs. és kir. 56. gyalogezred	orosz harctér 1917.12.31. éjjeli 12 óra (holtta nyilvá- nítva 1933)	kőművesegéd	Bánhida Palocsai Erzsé- bet
Vachaja János	Mogyorós (Mo- gyorósbánya) 1889	r. kat.	tizedes	cs. és kir. 26. gyalogezred, 1. század	1914.10.27. 1914.10.23.- 26.	1910-1911 segédvájár, II. akna tényl. szolgálatra bevo- nult: 1911.10.01.	Tatabánya

Vagács Endre	Budapest 1886.02.04. Simonovics Katalin Vagács József	r. kat.	gyalogos	m. kir. 1. honv. gya- logezred		csillás, IX. akna 1913.09.06-tól bev.: 1914.08.01.	Felsőgalla Kollár Mária 2 gyermek
Vajger János	Bánhida 1882.04.13. Szabó Mária Vajger Ferenc gazda	r. kat.		cs. és kir. 12. gyalogez- red?		földműves	Bánhida Weber Katalin 3 gyermek
Vajlik Ferenc	Bogyarét 1879.03.28. Jaskó Magdolna Vajlik József zsellér	r. kat.	népfelkelő gyalogos	cs. és kir. 12. gyalogezred	eltűnt Bessz- arabia 1916.11.20.	cementgyári munkás szolga, élelmtár 1915.01.14-től bev.: 1915.03.13.	Felsőgalla, Bánhida Nagy Anna 2 gyermek
Vajnorák József	Bánhida 1888.03.18. Vajnorák Katalin Vajnorák János kisházás	r. kat.	gyalogos	cs. és kir. 82. gyalogezred, 6. század	1916.10.19.		Bánhida
Valkó János	Szák 1884	ev.		m. kir. 31. honv. gya- logezred, 10. század	eltűnt 1914.10.22. vagy 1915.01.20.	csillás, napszámos, gép- lakatos segéd	Tatabánya, Budapest Tröscher Ilona 2 gyermek

Varga István	1875 Gregor Zsuzsanna Varga István	ev.	népfelkelő gyalogos	cs. és kir. 19. gyalogezred	Felsőgalla 1918.03.13. du. 5 óra (más adat 1918.03.19.) tüdőgyulladás	napszámos, bányász	Felsőgalla, VI-os telep Kovács D. Juli- anna
Vas András	1880 Albert Mária Vas János	r. kat.	gyalogos	m. kir. 28. honv. gya- logezred	orosz harctér 1917.12.31. éjjeli 12 óra (holtta nyilvá- nítva 1935)	magántisztviselő	Felsőgalla Jakab Irén
Verling István Hugó	Komárom 1890.09.20. Rácz Erzsébet Verling Ferenc hajós	r. kat.	örvezető	cs. és kir. 12. gyalogezred	Budapest, Augusztai ba- rakk-kórház 1916.09.21.	vájár, III. akna 1908.08.11-től bev.: 1914.08.01.	Tatabánya
Vesztergom (Vesz- tergomi) Péter	Városlőd 1881.06.29. Brunner Anna Vesztergom Ignác	r. kat.				vájár, VI. akna 1907.09.05-től bev.: 1914.08.08.	Felsőgalla Nagy Erzsébet 4 gyermek

Vörös Gyula	Devecser 1876.01.18. Gál Erzsébet Vörös Ferenc földműves	r. kat.	népfelkelő gyalogos	m. kir. 31. honv. gya- logezred	Bánhida, kórház 1917.12.28. de. 5 óra kimerülés, gyomorrák katonai szol- gálat követ- kezménye a betegség	napszámos 1914.08.14-1917.11.15-ig a harctéren 1917.12.10-1917.12.28-ig kórházban	Tatabánya Orbán Ilona 4 gyermek
Wachter (Vachter) János	Alsógalla 1879.03.01. Schlegl Julianna Wachter Ferenc zséllér	r. kat.	tizedes	m. kir. 31. honv. gya- logezred, 4. század	Rapkizavcz 1915.11.05. 1915.01.25-31.	kisbirtokos, földműves, bányamunkás	Alsógalla Szabó Anna 3 gyermek
Walcz József I	1897.04.11. Neubauer Mária Walcz János	r. kat.		m. kir. 31. honv. gya- logezred?	1915	kőművessegéd, villany- szerelő újtelep villany osztály 1912.03.19-től bev.: 1914.08.01.	Felsőgalla Gyurkovics Teréz
Walcz (Waltz) József II	Felsőgalla 1881.03.15. Schäffer Mária	r. kat.			eltűnt Galíciá- ban, visszavo- nulás közben 1914.09. vége	napszámos, új mésztelep 1912.08.05-től bev.: 1914.08.01.	Felsőgalla Keindl Mária 2 gyermek
Welcz (Wölcz) József	1885.11.25. Weber Erzsébet Welcz József	r. kat.	népfelkelő gyalogos	m. kir. 31. honv. gya- logezred	1917.12.31. éjjel 12 óra (holtta nyilvá- nítva 1926)	bányamunkás	Felsőgalla Kleinmayer Erzsébet

Weingärtner János	1885	r. kat.			1914.10.05.	mészégető munkás, új mézstelep 1911.04.06-tól bev.: 1914.08.01.	Felsőgalla Frank Anna 2 gyermek
Wessely (Wessely, Wesseli) Ignác	Bécs-Meidling 1883.07.22. Sirnoka Alojzia Wesely János	r. kat.			Csehország, kórházban 1917.11.08.	bányahivatalnok írnok cementgyár 1907.12.30-tól bev.: 1914.07.27.	Felsőgalla Berkovics Margit 4 gyermek
Wimmer Ferenc	Pécs 1887.11.11. Radics Margit Wimmer József	r. kat.	szakaszevezető	m. kir. 19. honv. gya- logezed	Lozsnicz (szerb harctér) hátlövés 1914.09.16. 1917.12.31. éjjel 12 óra (holtta nyilvá- nítva 1920)	vájár, X. akna 1907.09.30-tól bev.: 1914.07.27.	Felsőgalla Bötz Ilona 2 gyermek
Wolm Ferenc	Felsőgalla 1886.04.17. Locker Borbála Wolm Mihály kisházás	r. kat.			1917.10.22.	vájár, III. akna 1906.07.30-tól bev.: 1914.08.01.	Felsőgalla Piglbauer Terézia 4 gyermek
Zakšek Ferenc	Stajersország 1887.12.07. Germeschek Anna Zakšek Ferenc	r. kat.	gyalogos	cs. és kir. 87. gyalogezred	orosz harctér 1917.12.31. éjjel 12 óra (holtta nyilvá- nítva 1921)	segédvájár, IX. akna 1912.11.04-tól bev.: 1914.08.01.	Felsőgalla Horák Ágnes 1 gyermek

Zábráczki Ferenc	Bánhida 1891.01.12. Fábián Katalin Zábráczki János zsellér	r. kat.	gyalogos	cs. és kir. 12. gyalogezred	Bochnia (tábo- ri kórház) 1915.01.13.	bányász	Bánhida
Zábráczki István	Bánhida 1895.07.30. Nagy Katalin Zábráczki Imre zsellér	r. kat.	gyalogos	cs. és kir. 82. gyalogezred beosztva cs. és kir. 50. gyalogezred, 12. század	1917.12.31. éjjel 12 óra (holtta nyilvá- nítva 1926)	vájár, VII. akna 1911.08.07-től bev.: 1914.08.01.	Bánhida
Zábráczki József	Vértesszőlős 1890.08.06. Zachara Mária Zábráczki József földműves	r. kat.	gyalogos?	m. kir. 31. honv. gya- logezred?	1917.12.31. éjjel 12 óra (holtta nyilvá- nítva 1925)	földműves	Vértesszőlős, majd Bánhida Harasta Mária 1 gyermek
Zágoni Sándor	1884 v. 1885	ref.			1915.12.07.	vájár, II. akna 1904.04.13-tól bev.: 1914.08.01.	Felsőgalla Kovács Zsu- zsanna 1 gyermek
Zichó Ferenc	Tardos?	r. kat.				csillás, I. akna 1914.08.31-től bev.: 1914.10.26.	Felsőgalla
Zorga János	1894 Stasák Magdolna Zorga János vasúti váltóór	r. kat.	gyalogos	cs. és kir. 32. gyalogezred	orosz harc- tér 1917.12.31. éjjel 12 óra (holtta nyilvá- nítva 1935)	MÁV kocsirendező	Felsőgalla vasútállomás

Zsiborács Károly	Nyírád 1888.02.03. Kovács Franciska Zsiborács Imre földműves	r. kat.				vájár, III. akna 1912.10.31-től bev.: 1914.08.01.	Tatabánya Tillmann Juli- anna 1 gyermek
------------------	---	---------	--	--	--	---	--

Tatabánya az első világháborúban

ISBN: 978-963-89081-5-5